

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**EKİM DEVRİMİ'NDEN GÜNÜMÜZE
RUSYA'DA OKUTULAN DERS
KİTAPLARINDA RUS KİMLİK İNŞASININ
ANALİZİ**

SABİNA SATYMOVA

1168229241

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ SERAP YOLCU YAVUZ

EDİRNE 2024

Tezin Adı: Ekim Devrimi'nden Günümüze Rusya'da Okutulan Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşasının Analizi.

Hazırlayan: Sabina SATYMOVA

ÖZET

Louis Althusser'in Devlet İdeolojik Aygıtları (DİA) devletin ideolojik gücünü kullanarak kimlik inşa sürecindeki etkisini anlatmaktadır. Althusser DİA'ları; eğitim, din, kültür, iletişim alanları olarak sıralamıştır. Bu çalışmada Althusser'in DİA içinde en önemli olan eğitim alanı ele alınacaktır. Söz konusu aygıtlarla Ekim Devrimi'nden günümüze Rusya'da okutulan ders kitaplarında Rus kimlik inşasının analizi yapılacaktır. Çalışmada SSCB'de ve Rusya Federasyonu'nda Tarih, Rus dili, Edebiyat ve Coğrafya derslerde okutulan kitaplarda Rus/Sovyet kimlik inşa süreci analiz edilmiştir. Analiz süreci ise kendi içerisinde SSCB dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. SSCB dönemi ile alınırken Sovyet kimlik inşası, Rusya Federasyonu ele alınırken ise Rus kimlik inşası analizi yapılmıştır. Analiz süreci ise kendi içerisinde SSCB dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışmanın ana sorusu, SSCB dönemi gençlik inşasının Komünizm ve Marksizm ideolojilerinden ne derece etkilendiği ve bağımsızlık sonrası Rusya Federasyonu döneminde de ideolojiden ziyade evrensel bir Rus kimliğinin mi inşa edildiğidir. Bu sorular doğrultusunda araştırmada ağırlıklı olarak ders kitapları incelenmiş ve birincil kaynaklar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler çalışmanın teorik çerçevesi ile bağlantılı olarak analiz edilip çalışmanın hipotezi doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kimlik İnşası, Devletin İdeolojik Aygıtları, Rusya, Ekim Devrimi, Ders Kitapları.

Name of Thesis: Analysis of Russian Identity Construction in Textbooks Taught in Russia from the October Revolution to the Present Days.

Prepared by: Sabina SATYMOVA

ABSTRACT

Louis Althusser's Ideological State Apparatuses (ISA) describe the state's influence on the identity construction process by using its ideological power. Althusser listed ISA as education, religion, culture and communication areas. This study will address Althusser's most important area of education within ISA. With these apparatuses, an analysis of Russian identity construction will be made in textbooks taught in Russia from the October Revolution to the present. In the study, the Russian/Soviet identity construction process in books taught in History, Russian Language, Literature and Geography courses in the USSR and the Russian Federation was analyzed. The analysis process is divided into two as the USSR period and the Russian Federation period. When considering the USSR period, Soviet identity construction is analyzed, and when considering the Russian Federation, Russian identity construction is analyzed. The analysis process is divided into two as the USSR period and the Russian Federation period. The main question of the study is to what extent the youth construction of the USSR period was influenced by the ideologies of Communism and Marxism, and whether a universal Russian identity was constructed rather than an ideology in the post-independence Russian Federation period. In line with these questions, textbooks were mainly examined and primary sources were used in the research. The data obtained as a result of the research were analyzed in connection with the theoretical framework of the study and the hypothesis of the study was confirmed.

Keywords: Identity, Identity Construction, Ideological State Apparatuses, Russia, October Revolution, Textbooks.

ÖNSÖZ

Bu tezde Ekim Devrimi'nden günümüze kadar Rusya'da okutulan ders kitaplarında Rus kimlik inşasının analizi yapılmıştır. Analize tabi tutulan dönem ikiye ayrılarak, SSCB ve Rusya Federasyonu (RF) dönemi olarak incelenmiştir. Bu çalışmanın diğer araştırmalardan temel farkı, söz konusu dönemlerde okullarda okutulan Tarih, Coğrafya, Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında Rus/Sovyet kimlik inşası açısından ele alınmasıdır. İnceleme ve analiz sürecinde teorik çerçeve olarak Postyapısalcılık kullanılmıştır. Ayrıca, Louis Althusser'in altını çizdiği Devletin İdeolojik Aygıtları ve söz konusu aygıtların kimlik inşası süreci üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bundan yola çıkarak çalışmanın birinci bölümünde Postyapısalcılık teorisi açıklanmıştır. Ardından, Louis Althusser'in İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları adlı çalışmasının ana fikirleri özetlenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise Rusya'da eğitim politikasının gelişim süreci Çarlık Rusyası, SSCB dönemi ve RF'de bağımsızlık sonrası süreç incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü ve beşinci bölümlerinde ise SSCB ve RF dönemlerinde okullarda okutulan ders kitaplarında kimlik inşası incelenip analizleri sonuç bölümünde ifade edilmiştir.

Çalışmanın tamamlanması birincil kaynakların analize tabi tutulmasından dolayı uzun bir zaman dilimi gerektirmiştir. Bu süreçte çalışmada büyük emeği ve katkıları olan danışmanım ve hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Serap YOLCU YAVUZ'a teşekkürlerimi sunarım. Değerli hocama, tez çalışmasının konusu seçiminden tezin son bölümünün bitmesine kadar verdiği emek ve yorumları için ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca Tez İzleme Komitesindeki hocalarımdan Prof. Dr. Sibel TURAN'a yüksek lisans eğitiminden başlayarak, akademik hayatıma her zaman gösterdiği ilgi için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Görüşleri ile çalışmama katkıda bulunan Tez İzleme Komitesi üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY'a tezime hem zaman ayırdığı hem de her zaman çalışma ile ilgili yorum ve destekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışması nedeni ile tanıştığım sayın Doç. Dr. Cenk ÖZGEN ve Dr. Öğr. Üyesi Yeliz YAZAN KOÇ'a değerli katkıları için teşekkür ederim.

Değerli Prof. Dr. Nergiz ÖZKÜRAL KÖROĞLU'ya akademik hayatım boyunca desteği ve katkıları için minnettarım. Ayrıca, akademik çalışmalarına

yorumlarını katan ve her zaman yanımda olan değerli eşim Dr. Denis BILIBASHI'ya sonsuz teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
RESİMLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: POSTYAPISALCILIK.....	9
1.1. Yapısalcılık ve Claude Levi-Strauss.....	9
1.2. Post-Yapısalcılık: Jacques Derrida ve Michel Foucault.....	13
1.3. Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları.....	20
2. BÖLÜM: SSCB DÖNEMİNDE RUSYA’DA EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARIN GELİŞMESİ.....	29
2.1. Çarlık Rusya’sında Eğitim ve Eğitim Politikalarının Gelişimi.....	30
2.2. Rus İmparatorluğu’ndaki Eğitim Kurumlarının Sınıflandırılması.....	34
2.3. SSCB Döneminde Rusya’da Eğitim ve Eğitim Politikaları.....	40
2.3.1. Vladimir Lenin Döneminde Komünizm İdeolojisi ve Eğitim Reformları.....	45
2.3.2. Kimlik İnşasında “Kahraman” İmgesi ve Vladimir Lenin.....	51
2.3.3. Josef Stalin Döneminde Eğitim Reformları ve Soğuk Savaş.....	55
3. BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU’NDA EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARIN GELİŞMESİ.....	64
3.1. Boris Yeltsin ve Eğitim Politikaları.....	65
3.2. Vladimir Putin ve Eğitim Politikaları.....	68
3.3. SSCB ve Rusya Dönemindeki Eğitim Politikaların Karşılaştırmalı Analizi.....	71
3.3.1. SSCB ve Rusya Federasyonu Döneminde Eğitim Araçları ile Kimlik İnşası Analizi.....	71
3.3.2. SSCB ve Rusya Federasyonu’nda “Makbul” Genç Tanımı.....	74
4. BÖLÜM: SSCB DÖNEMİNDE DERS KİTAPLARI ÜZERİNDEN KİMLİK İNŞASININ İNCELENMESİ.....	81

4.1.	SSCB’de Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri.....	81
4.2.	Tarih Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri.....	82
4.2.1.	Dördüncü ve Beşinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası	87
4.2.2.	Altıncı ve Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	97
4.2.3.	Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	100
4.3.	Coğrafya Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri.....	105
4.3.1.	Dördüncü ve Beşinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	106
4.3.2.	Altıncı ve Yedinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası..	109
4.3.3.	Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	111
4.4.	Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri.....	113
4.4.1.	Dördüncü ve Beşinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyat Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	114
4.4.2.	Altıncı ve Yedinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası	116
4.4.3.	Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Rus Dili ve Edebiyat Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası.....	117
4.5.	SSCB’de Eğitim Araçları ile Kimlik İnşasının Analizi.....	120
5.	BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU DÖNEMİNDE DERS KİTAPLARI ÜZERİNDEN RUS KİMLİK İNŞASI.....	122
5.1.	Rusya Federasyonu’nda Eğitim Sistemi Hakkında Genel Bilgiler.....	122
5.2.	Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası Analizi.....	125
5.2.1.	Altıncı ve Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	127
5.2.2.	Sekizinci, Dokuzuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	137

5.2.3. Onuncu ve On Birinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	144
5.3. Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası Analizi.....	148
5.3.1. Beşinci ve Altıncı Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	148
5.3.2. Yedinci ve Sekizinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	151
5.3.3. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	155
5.4. Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası Analizi.....	157
5.4.1. Beşinci ve Altıncı Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	158
5.4.2. Yedinci ve Sekizinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyat Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	161
5.4.3. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası.....	164
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	167
KAYNAKÇA/ BİBLİYOGRAFYA.....	174
EKLER.....	197

RESİMLER

Resim 1. SSCB Dönemi Öğrenci Üniforma Örneği.....	48
Resim 2. Farklı Yılların Komsomol Rozetleri.....	77
Resim 3. Aleksandra Efimenko'nun, Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii, kitap kapağı.....	83
Resim 4. Serof Tarafından Çizilmiş "V. I. Lenin Sovyet İktidarını İlan Ediyor"	95
Resim 5. Dünya Siyasi Haritası.....	107
Resim 6. Rus Tarihinde Zamanın Nehri.....	129
Resim 7. Yukarıdan Aşağıya: Beyaz Rusyalılar, Ukraynalılar, Ruslar.....	130
Resim 8. Soldan Sağa: Müreffeh Kıyafeti, Prenses Kıyafeti, Prens Kıyafeti.....	132
Resim 9. Vaftis Edilmiş Yabancılar-Çuvaşlar.....	134
Resim 10 Sol: Tablo (Soyluların Sanatı) Ressam B. Sudokholski; Sağ: Büyükannenin Masalları (Halk Sanatı) Ressam B. Maksimov.....	136
Resim 11. Zafer Nişanı'nın Brejnev'e Verilmesi. 1978.	142
Resim 12. İnsan Eliyle Yapılmış Bir Dünya.....	149
Resim 13. Dünya Elipsoidi.	150
Resim 14. Milli Kostümlü Kızlar.....	151
Resim 15. Yakut Kızları.....	151
Resim 16. Milli Masallardan Örnek Resmi.....	158

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Bkz.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

DİA: Devlet İdeolojik Aygıtları

Gös. yer: Gösterilen yer

POTOK: Açık Ekiplerde Kişiselleştirilmiş Eğitim Yörüngesi

RF: Rusya Federasyonu

RSFSC: Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti

SBKP: Sovyetler Birliği Komünist Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

GİRİŞ

Dünya tarihi genel olarak değerlendirildiğinde 1917 Bolşevik Devrimi tartışmasız biçimde önemli bir kırılma olarak kabul edilir. Devrimle birlikte Çarlık Rusyası ortadan kalkmış ve ülkenin resmi adı 31 Aralık 1922'ye kadar Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) olmuştur. 1923'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) adını alan devlet Ağustos 1991'de parçalanmasına kadar da bu isimle tanınmıştır. Kavram kargaşasına mahal vermemek adına tezde bu dönemden bahsederken zaman zaman Sovyetler Birliği yahut Sovyet Rusyası adlandırması kullanılsa da kastedilen aslında SSCB'dir. 1991'de SSCB'nin dağılmasından sonra ise halen kullanılan Rusya Federasyonu (RF) adıyla varlık göstermektedir. Tezde 1991 sonrası için de zaman zaman Rusya adlandırması kullanılsa da kastedilen Rusya Federasyonu'dur.

1917 Ekim Devrimi Çarlık Rusyası sona erdikten sonra SSCB topraklarında yaşayan bütün unsurlar için yeni bir dönem başlamıştır. Bu doğrultuda öncelik yeni devlet düzeni ile yeni bir Rus/Sovyet kimlik inşasına verilmiştir. Vladimir Lenin ve Komünist ideoloji ile ülkede yaşayan insanların günlük hayatından toplumsal yapısına kadar her alanda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Çarlık Rusya'sında yaşayan bir Rus'un kimliği ile SSCB'de yaşayan bir Rus'un kimliği arasında hızlı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmada Rusya'da kimlik inşa analizi tarihsel olarak ikiye ayrılarak ele alınacaktır. 1917 Ekim Devrimi'nden 1991'e kadar olan bölüm SSCB; 1991'den günümüze kadar olan süreç ise Rusya Federasyonu dönemi olarak ele alınacaktır.

SSCB döneminde farklı etnik kökenden gelen hatta farklı ülkeleri olan insanlar birlik altında bir arada yaşamaktadırlar. Örneğin: Gürcü, Rus, Ukraynalı, Azerbaycan, Kazak, Türkmen vs. Ancak bu etnik farklılık içinde "ortak kimlik" altında yeni bir ulus üstü kimliğin inşası söz konusudur. Bu doğrultuda Sovyet kimliği

ilk başta bir ideoloji ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Bu ideoloji ise Komünizmdir.¹ Komünizm hem SSCB'nin kurulmasında hem de Sovyet kimliğin oluşmasında en etkili araçtır. Sovyet halkı “ortak bir sosyalist sistem, Marksist-Leninist ideolojisi, işçi sınıfının komünist idealleri, enternasyonalizm ilkeleri” ile birleşmiş şehir ve köylerde çok uluslu bir işçi kolektifi² oluşturmuştur. Bu Sovyet kimlik bütünlüğü SSCB dağılmadan önce, Rus dili ve kültürünün yayılmasıyla sağlanmaktadır. Ayrıca totaliter devlet olarak SSCB örneğinde Komünizm de tek bir Sovyet kimliği inşa etmek için elverişli bir ortam sağlamaktadır. SSCB dağıldıktan sonra RF’de Rus kimlik inşa süreci ise artık etnik olarak Rus tanımı üzerine inşa edilmiştir. Bu yapılırken etnik kimlik; tarih, kültür, dil ve din gibi kimlik inşa araçlarından faydalanılmıştır. Bu yüzden SSCB dönemi ile 1991 sonrası RF döneminde Rus kimlik inşası farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılığın net bir şekilde ortaya konulması için öncelikle “kimlik inşası”nın nasıl yapıldığı açıklanmalıdır.

Kimlik inşasının en genel tanımı; devlet aygıtının sahip olduğu araçlarla bir ulusal kimlik inşa etmesidir.³ Devlet, ulusal kimliği inşa etmek için elindeki tüm kanallara başvurmaktadır. Bu kanallar devletin elde etmek istediği sonuca göre farklılık göstermektedir. Örneğin, SSCB’nin dağılması sonucunda üye ülkeler milli bayrak, arma ve marşlarını belirleyerek yeni bağımsız devlet sembollerini belirlemişlerdir. Böylece milli bilinç ve milli birliklerini ayrıştırarak belirgin hale getirmişlerdir. Dolayısıyla, ulusal kimlik inşası son derece karmaşık ve iki düzeyde özetlenebilecek bir iştir. Birinci düzey, temel olarak etnisiteden oluşur. Ardından inşa sürecine; dil, din, davranış kalıpları, değer yargıları vb. zengin kültürel mirasın tek bir devletin topraklarında yaşayan insanların farklı kültürlerinin karşılıklı etkileşimleri ile devam edilir. Fakat bu farklılıkların varlığı aynı zamanda, etnik bizler, “biz”- “onlar”

¹ Çok genel tanımlamak gerekirse Komünizm- (Latince – “ortak”) ortak mülkiyet ve toplumsal eşitlik fikri olan sosyal sistemdir. Komünizmin ana prensibi: “Her biri kendi yeteneğine göre, her birine yaptığı işe göre.” (Bkz. Kuznetsova Nadezhda “Chto takoye kommunizm: sut’ ideologii i politika, voyenny kommunizm”, Anews haber sitesi, <https://www.anews.com/p/124029644-chto-takoe-kommunizm-sut-ideologii-i-politika-voennyj-kommunizm/>, (04.03.2020).

² *Sovetskiy Entsiklopedicheskiy Slovar*, Derleyen: Prokhorov Aleksandr, 4. Baskı, Moskova 1987, s. 1233.

³ Bkz. Deutsch Karl- William J. Foltz, *Nation Building in Comparative Contexts*, Aldine Transaction, 2010.

şeklinde ifade edilen dini, dilsel ve davranışsal boyutlarda çatışma potansiyelini de içinde barındırır. Bu çatışma potansiyeli olan farklılıklar ise ulus inşasının ikinci düzeyinde aşılacak istenmektedir. Bu noktada ikinci düzey; farklılıkların üstesinden gelebilmek, birlik ve dayanışma oluşturmaktır. Bu, vatanseverlik, vatanseverlik bilincinin ve anavatanın kaderine dâhil olmak gibi ortak değerlerin oluşturulmasıdır. Bu ikinci seviye tamamlandığında aslında farklılıklarına rağmen ortak bir üst kimlik yaratılarak sorunlar aşılacak istenmektedir. Anahtar kelime ise bütün farklılıklarına rağmen ortak “vatan” ve “vatanseverlik” olacaktır. Kimlik inşa sürecinde en etkili araçlarından biri eğitim politikalarıdır. Devlet eğitim politikalarını kullanarak yeni nesillerin kimlik oluşumunda kalıcı bir etki bırakmaktadır. Eğitim Louis Althusser’in kavramlaştırmasıyla⁴ devletin en önemli ideolojik aygıtlarındandır. Bu doğrultuda okullarda okutulan ders kitaplarının içeriğini belirleme gücüne sahip siyasal elitler ulus inşasında önemli bir avantaja sahiptir. Bu yüzden herhangi bir ülkede ulus inşa süreci incelenmek istendiğinde mutlaka eğitim müfredatları ve ders kitapları incelenmelidir.

Ekim Devrimi’nden günümüze Sovyet/Rus kimlik inşasının analizinin ders kitapları üzerinden incelendiği bu çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde tezin kuramsal çerçevesini oluşturan Post Yapısalcılık teorisi açıklanacaktır. Öncelikle teorinin gelişiminde katkıda bulunan düşünürler ile teorinin gelişmesi süreci ortaya konulacaktır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde Sovyet/Rus kimlik inşasının tarihsel arka planı ve Rusya’da eğitim politikaların gelişme süreci ele alınacaktır. Bu bölümde eğitim reformların meydana gelmesi, SSCB ve Rusya’da “genç” tanımının analizi gibi araştırmaya ışık tutacak konular yapı sökümüne uğrıtılacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, SSCB döneminde okullarda okutulan ders kitapları ele alınacaktır. Sovyet döneminde özellikle gençliğin inşası ve çok kültürlü bir topluluk üzerinde tek Sovyet kimliği inşasının nasıl geliştiği açıklanacaktır. Çalışmanın beşinci bölümünde ise 1991 bağımsızlık sonrası Rusya Federasyonu’nda okullarda okutulan ders kitapları ele alınacaktır. Bu doğrultuda Rus kimlik inşasının gençler üzerindeki etkisi analiz edilecektir. Çalışmanın son

⁴ Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA).

bölümünde ise çalışmanın Sonuç ve Değerlendirmesi yapılacaktır. Bu bölümde SSCB ve Rusya Federasyonu dönemlerinde eğitim araçları ile kimlik inşasının karşılaştırmalı analizi yapıp söz konusu dönemlerde devlet kimlik inşasında meydana gelen benzerlikler ve farklılıklar tespit edilecektir.

Konu ile ilgili literatür araştırması yapıldığında, doğrudan ders kitapları bağlamında Rus kimlik inşasını konu alan çalışma olmadığı dikkati çekmektedir. Örneğin Malenkov Vyacheslav, “*Obraz Sovetskogo Proshlogo v Temporalnoy Konstruktsii Formiruyushcheysya Rossiyskoy Natsii*”⁵ (“Rus Milletinin Geçici İnşasında Sovyet Geçmişinin Etkisi”) adlı çalışmasında tarihsel SSCB hatırasının yeni Rus kimliğinin oluşması üzerinde etkilerini ele almıştır. Bu çalışmada yazar tarafından tanımlanan tüm kuşak gruplarında Sovyet geçmişinin oldukça önemli bir sembolik birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, modern siyasette “Sovyet geçmişi” inşasının giderek bir araç olarak kullanıldığını ve onun sembolik öneminin kimlik inşası sürecinde anahtar unsurlardan biri olduğunu iddia etmektedir.

Bu konuda yapılan bir diğer önemli çalışma, Rusya Federasyonu milli politikalarını ele alan Valery Achkasov’un “*Natsionalnaya Revolyutsiya*” *Bolshevikov i “Natsionalnaya Politika” Sovremennoy Rossii*”⁶ (“Bolşeviklerin “Milli Politikası” ve Günümüzün Rusya’sının “Milli Politikası”) dır. Yazar makalede, Sovyet milliyet politikasının ana ilkelerini ayrıntılı bir şekilde sunmaktadır. Bu makalede, Sovyet döneminin iki tür milliyet politikasının olduğu sonucuna varılmıştır. Bir taraftan SSCB özerk cumhuriyetlerde etnik ulusların gelişimi teşvik edilerek, kendi meşruiyetinin aşınmasına yol açmış ve Sovyet sisteminin çöküşü için kurumsal ve psikolojik ön koşulları yaratmıştır. Diğer taraftan ise devlet, etnik kimlikleri aşındırmaya ve onu ortak Sovyet kimliğiyle değiştirmeye çalışmaktadır.

⁵ Bkz. Vyacheslav Malenkov, “Obraz Sovetskogo Proshlogo v Temporalnoy Konstruktsii Formiruyushcheysya Rossiyskoy Natsii”, *Srednerusskiy Vestnik Obshchestvennykh Nauk*, Cilt 11, Sayı 5, 2016.

⁶ Bkz. Valery Achkasov, “Natsionalnaya Revolyutsiya” *Bolshevikov i “Natsionalnaya Politika” Sovremennoy Rossii*”, *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta Politologiya. Mezhdunarodnyye Otnosheniya*, Cilt 11, Sayı 1, 2018.

Mariya Mayofis ve İlya Kukulin “Sovetskaya Sistema Obrazovaniya i Proizvodstvo Sotsialnykh İdentichnostey v 1920-ye—Nachalo 1940-kh Godov”⁷ (“1920’den 1940’ların Başına Kadar Sovyet Eğitim Sistemi ve Sosyal Kimlik Üretimi”) adlı çalışmada Sovyet döneminde 1920’li ve 1940’lı yıllarda kimlik oluşum sürecini ele almaktadır. Yazarlar çalışmasında terimlerin öneminden bahsetmektedir, örneğin mühendis yerine artık Sovyet mühendisi terimi kullanılmaktadır. Terimler ile birlikte Sovyet kimlik inşası vatanseverlik ve aidiyet hissini daha da güçlendirmiştir. Ayrıca, Yazarlar çalışmasında *pionervojaty*’nın çalışmasını ele almaktadır. İngilizcede skavut anlamına gelen pionervojaty, Sovyet eğitim sisteminde önemli yere sahiptir. Pionervojaty diğer öğrenciler üzerinde kontrol sağlayarak, örnek figür durumdadır.

İgor İlinskii de SSCB’de gençlik inşası üzerinde çalışma yapan yazarlar arasındadır. Yazar, “*Yeshche Raz ob İstorii Razrabotki Teoreticheskikh i Pravovykh Osnov Gosudarstvennoii Molodezhnoii Politiki v SSSR, Podgotovke i Prinyatii “Zakona o Molodezhi”*”⁸ (“Tekrar SSCB’de Devlet Gençlik Politikasının Teorik ve Yasal Temellerinin Gelişim Tarihi, “Gençlik Yasası”nın Hazırlanması ve Kabulü Hakkında”) çalışmasında devlet gençlik politikasına değinmektedir. Çalışmasında 1999 tarihli “Rusya Federasyonu’nda Devlet Gençlik Politikasının Temelleri Hakkında Federal Yasa”nın meydana gelmesini ve gençlik politikalarının federal düzeye çıkmasını anlatmaktadır. İlinskii’nin diğer çalışması ise “*O Rossiyskoy Natsii*”⁹ (“Rus Milleti Hakkında”) 2009 senesinde yayınlanmıştır. Yazar bu çalışmasında da ortak bir Rus milletinin oluşturulması sorunsalına değinmiştir.

⁷ Bkz. Mariya Mayofis-İlya Kukulin, “Sovetskaya Sistema Obrazovaniya i Proizvodstvo Sotsialnykh İdentichnostey v 1920-ye—Nachalo 1940-kh Godov”, *Shagi/Steps*, Cilt 1, Sayı 1, 2015.

⁸ Bkz. İgor İlinskii, “Yeshche Raz ob İstorii Razrabotki Teoreticheskikh i Pravovykh Osnov Gosudarstvennoii Molodezhnoii Politiki v SSSR, Podgotovke i Prinyatii “Zakona o Molodezhi””, *Rossiyskoye Obshchestvo, Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 4, 2016.

⁹ Bkz. İgor İlinskii, “O Rossiyskoy Natsii” *Rossiyskoye Obshchestvo, Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 3, 2009.

Tatyana Mosunova'nın "*Obrazovatel'naya Politika Rossii: Ot Tekhnologicheskogo Etapa k Sisteme Polikulturnogo Obrazovaniya*"¹⁰ ("Rusya'nın Eğitim Politikası: Teknolojik Aşamadan Çok Kültürlü Eğitim Sistemine") adlı çalışmasında milli okul tanımı yapılmaktadır. Burada kasıt Rusça eğitim veren ama etnik olarak sadece Rusların okumadığı okuldur. Sovyet döneminde ulusal okulun ana gelişimi, Rusya'da okuryazarlığın gelişmiş ülke seviyesine çıkarılmasını sağlamaktır. Böylece SSCB vatandaşlarının da gelişmiş ülkeler arasına girmesi sağlanmak istenmektedir. Ayrıca okuryazarlık eğitimi verilirken Rusya'da etnik olarak Rus olmayanların kullandıkları dil ile etnik olarak Rus olanların dilleri arasında bir kaynaşma da öngörülmektedir. Çünkü etnik olarak Rusların dilinin gelişimi başlangıçta yerli dillere dayanmaktadır. Daha sonra yerli halklar arasındaki okuryazar yetişkin nüfusun katmanı genişledikçe, Rus dili, ebeveynlerin Rus dili bilgisine dayanarak, okulda kendi temelinde ustalaşmaya başlamıştır. Bu yaklaşım, bir yandan dillerin farklı derecelerde gelişmesiyle, diğer yandan da ulusal bölgelerdeki nüfusun, yerli dillerde dünya kültürünün başarılarına hâkim olma sürecine dâhil edilecek kitlesel düzeyde hazırlıksız oluşuyla belirlenmiştir. Yazara göre, ulusal okulların Rusçaya geçişiyle birlikte, ana dil bir eğitim konusu olarak kalmıştır ve etnik kimliğin oluşumunun temelini oluşturmuştur.

Borisova Lena "*Rol Russkogo Yazyka v Formirovanii Obshcherossiiskoi Identichnosti*"¹¹ ("Ortak-Rus Kimlik İnşasına Rus Dilinin Rolü") makalesinde dil politikası içerisinde yer alan Saha Cumhuriyeti'ndeki (Yakutistan) eğitim politikalarını ele almıştır. Rusya'daki tek bir eğitim alanı bağlamında Saha Cumhuriyeti'nin (Yakutistan) eğitim sistemi pratik olarak iki dillidir. Yazara göre Rus dili, sadece sosyal ve kültürel işlevi olan değil aynı zamanda manevi ve kültürel bağları güçlendirmek için kullanılabilecek en önemli araçtır. Aynı zamanda ülkenin tüm vatandaşlarını ekonomik ve siyasi olarak birleştiren, dünya kültürel ve ekonomik deneyiminin gelişmesine katkı sağlayan bir araçtır.

¹⁰ Tatyana Mosunova, "Obrazovatel'naya Politika Rossii: Ot Tekhnologicheskogo Etapa k Sisteme Polikulturnogo Obrazovaniya", *Nauchnyy Dialog*, Sayı 5, 2012, s. 16.

¹¹ Lena Borisova, "Rol Russkogo Yazyka v Formirovanii Obshcherossiiskoi Identichnosti", *Teoriya i Praktika Obshchestvennogo Razvitiya*, Sayı 12, 2012, s. 223.

Joseph Zajda “*The New History School Textbooks in the Russian Federation: 1992–2004*”¹² (Rusya Federasyonu'ndaki Yeni Tarih Okulu Ders Kitapları: 1992-2004) adlı çalışmasındaki amaç, RF’de bağımsızlık sonrası okullarda okutulan tarih ders kitaplarında tarihin nasıl yeniden yazıldığını analiz etmektedir. Bağımsızlık sonrası Rusya Federasyonu’nda yaşanan en önemli değişiklik SSCB döneminde belirleyici olan ülke ideolojisi yokluğudur. Zajda bu değişim süreci içinde tarih ders kitaplarının içeriğinin ne şekilde değiştiğini ele almaktadır. Ayrıca geçiş döneminde yeni bir ulusal kimlik ve vatandaşlık arayışının ortaya çıkardığı sorunları da tartışmaktadır. Yazara göre ülkede değişmeyen noktalardan biri, Rusya Federasyonu’nda okutulan tarih ders kitaplarında ülkenin tarihsel büyüklüğünün vurgulanmasıdır. Okullarda okutulan yeni tarih ders kitapları, Rus tarihinin önemli bir sembolü haline gelmiştir ve 1992-2004 seneleri arasında Rusya’da yeni bir ulusal kimlik ve vatanseverlik duygusu telkin etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 1917 Ekim Devrimi’nden günümüze Rusya’da okutulan ders kitaplarında Rus/Sovyet ulus inşasının nasıl geliştiğini analiz etmektir. Ayrıca, söz konusu dönemde Rusya’da eğitim politikalarının gençliğin şekillenmesi ve Rus/Sovyet kimlik inşası üzerinde etkilerine ışık tutmak ve alanda konu ile ilgili boşluğu doldurmaktır. Bu doğrultuda çalışmanın *Hipotezi: SSCB döneminde Rusya Federasyonu’nda gençliğin inşasını Komünizm ve Marksizm ideolojilerinden etkilemiştir, bağımsızlık dönemi Rusya Federasyonu’nda ise ideolojiden ziyade evrensel bir Rus kimliği inşa edilmektedir.*

Çalışmanın önemi, SSCB ve RF dönemlerinde eğitim politikalarına ve bu politikalar ile ulus inşa sürecindeki gelişmelerin analizinin yapılmasındadır. Bu çalışma SSCB ve RF dönemlerinde ulus inşasının analizini konu alan çalışmalara siyasi gelişmeleri de ekleyerek konuya farklı bir çerçeveden katkı sunmaya çalışmaktadır.

¹² Joseph Zajda, “The New History School Textbooks in The Russian Federation: 1992–2004”, *Compare*, Cilt 37, Sayı 3, 2007, ss. 291-306.

Bu çalışmada SSCB döneminde ve RF’de Tarih, Coğrafya, Rus Dili ve Edebiyat derslerinde okutulan ders kitapları ele alınacaktır. Çalışmanın araştırmasında veri toplama *metodu* olarak doküman analizi kullanılmıştır. Çalışmada SSCB ve Rusya Federasyonu döneminde ders kitaplarında yer alan Rus kimlik inşası analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarama yöntemi sonucunda 1917-2012 yılları arasında okutulmuş ders kitapları belirlenmiş ve Rusça internet sitelerden tam metni temin edilmiştir. Ayrıca, araştırmada kullanılan diğer bilgiler için birincil kaynaklara başvurulmuştur. Araştırmada Rusya üniversitelerinin internet resmi sitelerinde bulunan kaynaklar da kullanılmıştır.

Çalışmada ders kitapların analizi yapılırken çalışma metodolojisi olarak Althusser’ın Devletin İdeoloji Aygıtları (DİA) baz alınarak yola çıkılmıştır. DİA’lar özellikle SSCB dönemi kimlik inşasında kullanılan (ki Althusser de çalışmalarında SSCB dönemine sıklıkla başvurmaktadır) Komünizm/Leninizm ideolojisinin işlenişinde kendisini çok belirgin olarak göstermektedir. Ders kitapları analizinde yer alan kimlik inşa unsurları belirlenerek DİA’lar prizması üzerinden değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: POSTYAPISALCILIK

Bu çalışmada başvurulacak teori Postyapısalcılık teorisidir, özellikle Althusser'in Devlet İdeolojik Aygıtları (DİA), SSCB eğitim politikalarını analizi yapılması açısından oldukça önemlidir. Postyapısalcılık teorisi ise, temsil sorununa odaklanır ve dünya politikasının egemen yapılarının iktidar ilişkilerini nasıl yaratıp yeniden ürettiğini inceler. Başka bir deyişle, diğer varoluş biçimlerini marjinalleştirirken belirli eylem biçimlerini nasıl meşrulaştırdıklarını ele almaktadır. Postyapısalcılık, bireysel anlam ve değerlerin çevrelerinden ve bir grup insanın ortak anlamlarından alındığı, böylece gerçekliklerinin bağlamsallaştırıldığı, sosyal olarak inşa edildiği ve dil ve söylem tarafından aracılık edildiği inancını ifade eder. Ancak Postyapısalcılık teorisini daha ayrıntılı anlamak için önce yapısalcılık teorisi açıklamakta fayda vardır. Yapısalcılık teorisi 1920-1950 seneleri arasında etkili olmuştur. Yapısalcılık teorisi dilbiliminde başlamıştır, daha sonra felsefeye ve nihayet siyaset teorisi de olmak üzere özel teorilere de yayılmıştır. Yapısalcılık, çeşitli kültür alanlarındaki yapıların keşfi ve tanımlanmasıyla ilgili beşerî bilimler yöntemlerinin genel adıdır. Yapı ise bir nesnenin değişen koşullar altında yeniden üretilebilirliğini sağlayan bir dizi kararlı ilişkilerdir.

1.1.Yapısalcılık ve Claude Levi-Strauss

Yapısalcılık (Structuralism), “sıraları üst üste dizmek, inşa etmek, düzenlemek” anlamına gelen Latince “struo” kelimesinden gelmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi yapılara odaklanır. Ancak söz konusu yapı, dilsel yapıdır. Başlangıçta sosyal yapılarla çok fazla ilgilenmemektedir. Yapısalcılık, yapısal dilbilimi, nesnecilik ve bütünsellik alanlarında çeşitli eğilimlerin bir ürünüdür. Yapısalcılık yapının sistemik doğasına dayanır. Yapısalcılık “birimler” arasındaki ilişkiyi görmeyi önerir. Yapı, bir bütünün içindeki parçaların işlevselliğini belirler. Yapıyı, bütünü, bu bütünün parçalarını ve parçalar arasındaki ilişkileri tanımlayan bir terim olarak ele alınırsa, o zaman yapı kavramının eski felsefe tarafından da bilindiğini kabul etmek gerekmektedir. Örneğin Aristoteles, temel özellikleri bakımından yapı kavramına çok

benzeyen form kavramını kullanmıştır. Aristoteles, formu üç ana özellik ile karakterize eder: morphe, eidos ve ousia. Morphe – bir nesnenin dış, fiziksel formu; ousia, bir nesnenin “özü”dür, nesnenin maddi temelini onu ruhsallaştıran fikirle (eidos) birleştirilmesiyle oluşturulan temel özelliklerinin bütünüdür. Eidos formun en tartışmalı kısmıdır, çünkü Aristoteles onu Platon gibi nesnenin dışına yerleştirmez, eidos'u nesnenin anlaşılır yapısı, onun anlaşılır modeli olarak adlandırır. Eidos'u anlamadaki zorluk, paradoksal olarak, yapı kavramının hem araştırma konusuna hem de bilen özne tarafından bilincinde yeniden yaratılan modeline uygulanabilir olduğu ortaya çıkan yapısalci yaklaşımın kendisinin giderilemez ikiliğini önceden belirlenmiştir.¹³

Yapısalci dilbiliminin ve yapısalcılığın temelleri İsviçreli bilim insanı Ferdinand de Saussure tarafından atılmıştır. Saussure 1916'da dilin bir işaret yapısı olarak düşünülmesi gerektiğini söylemektedir. Ve dilin bir soru olarak gündeme alınmasını “Genel Dilbilim Dersleri”¹⁴ başlıklı çalışmasında ortaya koymuştur. Saussure öncelikle dil (lingue) ve konuşma (parole) arasındaki ayrım üzerinde durmaktadır. Dil, kontrollü ilişkilere sahip fonetik öğelerden oluşan bir sistemdir. Saussure, dilin üzerinde önceden belirlenmiş yasaların varlığına inanmaktadır. Buradan hareketle Saussure takipçilerinin çoğu öncelikle bu yasaları araştırmakla ilgilenmiştir. Saussure'e göre, dilin varlığı konuşmayı mümkün kılmaktadır. Bir konuşma aynı zamanda bireysel bir irade ve anlayış eylemidir. Her ne kadar de Saussure, dilin insanlar tarafından öznel bir şekilde kullanılmasını kabul etse de bir dilbilimcinin ana konusu, resmi bir sistem olarak dil olmalıdır ve onu ayrı ayrı kullanmanın öznel bir yolu olmamalıdır. Dolayısıyla dil, bir işaretler sistemi olarak görülebilir ve her işaretin anlamı, sistemdeki işaretler arasındaki ilişkinin incelenmesiyle netleşir. Anlamsal açıdan belirginleşme tezatlıklar üzerinden kurulmaktadır. Örneğin, “sıcak” kelimesinin anlamı “soğuk” kelimesiyle birlikte

¹³ Daniil Anikin, "Strukturalizm i Poststrukturalizm v Filosofii İstorii," *Izvestiya Saratovskogo Universiteta. Novaya Seriya. Seriya Filosofiya. Psikhologiya. Pedagogika*, Cilt 7, Sayı 2, 2007, s. 3.

¹⁴ Bkz. Ferdinand de Saussure, *Kurs Obshchey Lingvistiki*, Çeviren S. Chistyakova, Izdatel'stvo Ural'skogo Universiteta, Ekaterinburg 1999.

kullanıldığında farklılık ortaya konulduğu için netleşir. Bu durumda duyu, akıl ve nihayetinde tüm sosyal dünya, dilin yapısı tarafından şekillendirilir.¹⁵

Fransız yapısalcılığında en göze çarpan akademik figür, yapısalcılığın “kurucu babası” olarak anılan Claude Levi-Strauss’tur. Levi-Strauss’un çalışmalarında politik teori ve antropoloji üzerinden yapılan yapısalcılık büyük önem taşımaktadır. Ancak Levi-Strauss yapısalcılığı tüm iletişim biçimlerine uygulamıştır. Strauss’un başlıca değeri, geniş bir sosyal fenomen yelpazesini, onları yapısal analizin konusu haline getirmeyi mümkün kılan bir iletişim sistemi olarak yeniden inşa etmesinden kaynaklanmaktadır.

Levi-Strauss “Yapısal Antropoloji” (1958)¹⁶, “Mitoloji” (1964-1971)¹⁷, “Yapısal Antropoloji-2” (1973)¹⁸ gibi çalışmalarında yapısal metodolojinin temel ilkelerini özetlemiştir.

Levi-Strauss çalışmalarında, birbirleriyle hiç temasa geçmemiş halkların mitlerinin aynı yapıları yansıttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ilkel düşüncenin temelde modern düşünceden farklı olmadığını da kanıtlamıştır. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; Levi-Strauss, dilsel yapıyı ailelerin akrabalık yapısıyla karşılaştırarak bazı sonuçlara varmıştır: Bu sonuçlardan ilki, ailelerin akrabalığı tanımlayan terimlerin dilin fonemlerine benzerliğidir; ikinci olarak ne akrabalık terimleri ne de ses birimlerinin kendi başlarına anlam ifade etmediğidir. Kelimeler bu anlamı ancak daha geniş bir sisteme yerleştirilerek edindikleri söylemektedir. Levi-Strauss antropolojik çalışmalarında Saussure’un dilbilimde kullandığı gibi (örneğin

¹⁵ Bkz. Vladimir Zvegintsev, *Istoriya Yazykoznaniya XIX. i XX. Vekov v Ocherkakh i Izvlecheniyakh*, Uchpedgiz, 1960.

¹⁶ Bkz. Claude Levi-Strauss, *Yapısal Antropoloji*, Çev. Adnan Kahiloğulları, İmge, Ankara 2012.

¹⁷ Claude Levi-Strauss, *Mifologiki*, v 4-Kh tt. Tom 1. Syroye i Prigotovlennoye, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999; Claude Levi-Strauss, *Mifologiki*, V 4-Kh tt. Tom 2. Ot Meda k Peplu, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999; Claude Levi-Strauss, *Mifologiki*, v 4-Kh Tt. Tom 3. Proiskhozhdeniye Zastol'nykh Obychayev, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999; Claude Levi-Strauss, *Mifologiki*: Chelovek goly, Flyuid, Bibliotheca Indianica, 2007.

¹⁸ Bkz. Claude Levi-Strauss, *Structural Anthropology*, Volume 2, University of Chicago Press, Chicago 1983.

çiğ /pişmiş) çeşitli tezatlıkları kullanmıştır. Son olarak hem ses sistemlerinde hem de akrabalık tanımında yere bağlı olarak deneysel farklılıklar olduğunu, ancak bu çeşitlemelerin bile ortak, örtük olarak mevcut işaretlere kadar izlenebileceğini fark etmiştir.¹⁹

Yapısalcılık üzerine yapılan eleştiriler bir süre sonra yeni eklemeleri gerektirmiş ve böylelikle post-yapısalcılık ortaya çıkmıştır. Yapısalcılığa getirilen en önemli eleştirisi ise öncelikle aktörlerin mevcut yapılar içerisinde kendi tecrübelerini dayandıkları sübjektif anlamların yeterince dikkate alınmamasıdır. İkinci olarak, sosyal yapıların, nasıl olup da eylemlerin nedenini teşkil ettiklerini analiz ederken, aynı şekilde bu yapıların insan eylemleri tarafından nasıl üretildiğinin dikkate alınmamasıdır. Üçüncü olarak da yapıya ya da sisteme vurgu yapılırken, her türlü eylemcinin görmezden gelinmesidir.²⁰ Yapısalcılığın bir diğer eksik noktası toplumsal çatışmalar ve iktidar nosyonuna yer verilmemesidir. Yapı olarak görülen dil ve kültüre belirleyicilik atfederek, idealist bir konuma düştükleri söylenmektedir. Yapısalcı dilbilim kendisini sınırlandırırken, bağlamı da koda indirgemıştır. Alt birimler görmezden gelinerek üst-dilsel yapı üzerinde durulmaktadır.²¹ Son olarak Yapısalcılık dil olarak yapıyı, zaman ve mekândan bağımsız olarak donmuşçasına incelemesi eleştirilmektedir. Çünkü dil kendini sürekli olarak yeniden üreten ve değiştiren bir yapı olmalıdır.²² İşte bütün bu tartışmalar nihayetinde Post-yapısalcılık doğmuştur.

¹⁹ Yelena Kokareva, "Problema Sootnosheniya Yazyka i Real'nosti v Strukturnoy Antropologii K. Levi-Strosa. Analiz Strukturnogo Metoda v Issledovanii Sistem Rodstva Pervobytnykh Plemen", *Vestnik Permskogo Universiteta. Filosofiya. Psikhologiya. Sotsiologiya*, Cilt 4, Sayı 16, 2013, s. 93.

²⁰ Bkz. Aleksandr D'yakov, *Filosofiya Poststrukturalizma vo Frantsii*, Severnyy Krest, New York 2008.

²¹ Bkz. Yusuf Yeralıoğlu, "Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık Nedir?", <https://dinsosyolojisi.com.tr/yapisalcilik-ve-post-yapisalcilik/>, (11.06.2023).

²² Bkz. Yusuf Yeralıoğlu, *a.g.m.*

1.2.Post-Yapısalcılık: Jacques Derrida ve Michel Foucault

Postyapısalcılığı anlamak göz korkutucu bir görev gibi görünebilir. Felsefe, sosyal ve kültürel çalışmalardaki bu hareket yapısalcılığın yerini almıştır. Bunun özü, sosyal ve kültürel olguları açıklamaya yönelik evrensel kalıpların reddedilmesinde yatmaktadır. Bunun yerine tüm yapının geçici ve değişken olduğu varsayılmaktadır. Burada vurgu, yorumun çeşitliliği ve açıklığı üzerinedir. Yapısalcılar işaretlerin, kelimelerin ve sembollerin bilinçli manipülasyonunun ardındaki bilinçsiz derin yapıları keşfetmeye çalışmıştır. Bu çalışmanın teorisi Post-yapısalcılık olduğundan, Jacques Derrida ve Michel Foucault'un teoriye katkılarını açıklamadan Althusser'in çalışmasının ele alınması zor olacaktır. Bundan dolayı bu çalışmaya ilk olarak Post-yapısalcılığın başlangıcı, Jacques Derrida'nın 1966 senesinde Johns Hopkins Üniversitesi'nde verdiği "*Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences*" başlıklı konferansa dayandırılmaktadır. Derrida, yapısalcıların, özellikle "*dil devrimini*" destekleyenlerin ve insanların dilin yapısıyla sınırlı olduğuna inananların aksine, dili hiçbir şekilde sınırlamayan bir "metne" indirgemıştır. Ayrıca, Derrida sosyal ve politik kurumları bir "metin" olarak görmeye başlamıştır. Kendi söyleyişi ile dili "*yapısöküm*"²³ tabii tutmuştur. Yapısöküm sonrası ise geriye sadece metnin kaldığı ortaya çıkmıştır. Yapısalcılar dil sisteminde, yasa ve düzeni görmektedir. Derrida için ise dil, düzensizliğin ve istikrarsızlığın özüdür. Dilde herhangi bir yasa aramak faydasızdır. Bundan dolayı *yapısöküm* post-yapısalcılar için anahtar kavramdır.²⁴ Daha sonra, yapısöküm sadece post-yapısalcılığın ayırt edici özelliği olma yanında Post-Modernizmin de temeli haline gelmiştir.

²³ Yapısöküm (veya Dekonstrüksiyon)- Platon'dan Husserl ve Ricoeur'a kadar metafizik düşünce tarzının eleştirisidir. Yapısöküm varlığı mevcudiyet olarak anlamak, anlamın mutlak bütünlüğü vb. anlayışına dayanmaktadır. Yapısöküm metafizik geleneği birkaç yönden eleştirmektedir. Yapısöküm stratejisi genel olarak iki ana hareketle ilişkilidir: 1. Tersine çevirme; 2. Yeniden yapılandırma. Sonuç olarak, metafizik söylem çerçevesinde düşünülmemiş veya formüle edilmemiş kavramlar ortaya çıkmaktadır. (Kaynak: Leonard Lawlor, "Jacques Derrida", Zalta, Derleyen: Edward N., *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Güz Baskısı, 2019).

²⁴ Bkz. Yelizaveta Sanicheva, "Zh. Derrida: Kontseptsiya Dekonstruktivnogo Interdisiplinarnaya Priroda Poststrukturalistkoy Mysli", *Khudozhestvennaya Kul'tura*, Cilt 19, Sayı 1, 2017, <https://artculturestudies.sias.ru/2017-1-19/>, (30.12.2023).

Derrida en çok Batı siyasi düşüncesine hâkim olan *sözmerkezcilik*²⁵ nesnesinden hoşlanmamıştır. Platon'dan bu yana sözmerkezcilik tarihteki siyasi baskıya ve yazma özgürlüğünün kısıtlanmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Sözmerkezcilik sadece felsefenin değil, tüm beşerî bilimlerin “kapanmasına” yol açmıştır. Bu nedenle, Derrida kendini bu “kapatmanın” kaynaklarını, yani siyasi baskıları ve yazıyı kısıtlamasını serbest bırakmak için, yeniden yapılandırma görevini üstlenmiştir. Başka bir deyişle, sözmerkezciliğin yapısökümünden bahsetmektedir.²⁶

Derrida'nın fikirleri “*Zalimlik Tiyatrosu ve Temsilin Kapanması*”²⁷ çalışmasında iyi bir yansıma bulmuştur. Derrida çalışmasına geleneksel tiyatrodan söz ederek başlamaktadır. Bu tiyatro Derrida'ya göre, tiyatro *temsili mantığı* olarak adlandırdığı düşünce sisteminden etkilenmektedir. Başka bir deyişle, sahnede olanlar “gerçek hayatta” olanları temsil etmektedir. Bu “temsiliyet” tiyatronun Tanrısıdır ve geleneksel tiyatroya teolojiyi taşımaktadır. Teolojik tiyatro ise köleleştirilmiş, kontrol altına alınmış tiyatrodur. Derrida'ya göre sahne teolojiktir, çünkü geleneğine göre yazdığı metnin somutlaştığını izleyen ve performansın zamanlamasını ve anlamını düzenleyen *yazar-yaratan* içeren bir yapıdır. Yazar tiyatro oyununda kendisinin temsil edilmesine izin vermiştir. Yönetmenler ve oyuncular, esasen sadece Yaratan'ın niyetini aşağı yukarı doğrudan somutlaştıran yorumculardır. Son olarak da teolojik sahne pasif ve oturan bir izleyici kitleyi içermektedir. Bu kitle; oyunun gözlemcisi, gösterinin tüketicisi, oyundan zevk alan kısımdır. Derrida konuşmanın kontrolü altında olmayan alternatif bir sahne ya da alternatif toplum sunmaktadır. Söz konusu sahne, artık yazarın ve metnin kontrolü altında olmayacaktır. Yazar-yaratan ise, sahnede olup bitenlerle ilgili olarak diktatörlük işlevini kaybedecektir. Tiyatroda oyuncu tamamen özgürleşir, kimse ona ne ve nasıl yapılacağını söylemez. Ancak, bu sahnenin kendisinin bir anakronizm olduğu anlamına da gelmez. Derrida, esasen geleneksel tiyatronun yapısökümünü sunan alternatif bir sahneden bahsetmektedir.

²⁵ Sözmerkezcilik-gerçeklik, güzellik, hakikat vs. anlamlarını açığa çıkarabilen evrensel bir düşünce sistemi aramaktır. (Kaynak: Andrej Pelipenko, "Logotsentrizm i Logotsentrik (Nachalo)", *Kul'tura Kul'tury*, Cilt 4, Sayı 8).

²⁶ Bkz. Yelizaveta Sanicheva, *a.g.m.*

²⁷ Jacques Derrida, "Teatr Zhestokosti i Zakrytiye Predstavleniya", *On zhe. Pis'mo i Razlicheye. Akademicheskii Proyekt*, 2000, ss. 370-399.

Genel olarak, Derrida bu yaklaşımı bir bütün olarak topluma genişletmektedir. Tiyatroyu yazarın diktatörlüğünden kurtarmak istediği gibi, toplumu egemen söylemi yaratan tüm entelektüel otoritelerin fikirlerinden özgürleştirmek istemektedir.²⁸ Başka bir deyişle Derrida, bütün toplumu özgürleştirerek herkesi kendi oyunun yazarları haline getirmek istemektedir.

Post-yapısalcılar ve post-modernistler için önemli olan bir diğer kavram ise “*ademi-merkeziyet*”tir. Derrida, oyuncuların kendilerini serbestçe ifade edebilmeleri için, geleneksel merkezi yazardan uzaklaşılmasını yani âdem-i merkezi yapıya evrilmesini istemektedir. Âdem-i merkezi yapının tüm topluma da genişletilmesi gerektiğini söylemektedir. Derrida merkeziyetçi yapıyı ölüm ile bağdaştırmaktadır. Derrida’ya göre merkezi yapıda çeşitlilik ya da oyun bulunmamaktadır. Tiyatro ya da toplum içinde oyun ve çeşitlilik yoksa, o zaman statik bir tiyatro ve statik bir toplum olacaktır. Oysa, merkezi olmayan tiyatro ve dünya, açık, dinamik ve kendini yansıtır.²⁹ Böylece, Derrida, bize hiçbir zaman son, daha doğrusu tek cevabı vermez. Çünkü tek bir cevap arayışı (Logos arayışı) kendi içinde yıkıcı ve köleleştiricidir. Önemli olan yazma, sunma, oyun ve çeşitlilik sürecidir.

Derrida ile birlikte Michel Foucault, post-yapısalcılığın en önemli yazarlarından. Esas olarak dilbilim sorunlarıyla ilgilenen yapısalcıların aksine Michel Foucault, bir dizi teorik kavram üzerine çalışmıştır. Elbette, Michel Foucault da seleflerinden etkilenmiştir. Ancak, seleflerinin fikirlerinden yola çıkarak kendi teorilerini ortaya koymuş ve bir harmanizasyon gerçekleştirmiştir. Örneğin, Max Weber’in *rasyonalizasyon* teorisini³⁰ analiz etmiş, ancak ondan farklı sonuçlar çıkarmıştır: Weber tarafından kullanılan ve özellikle Batının kapitalist ülkelerinde, toplumun artan bürokratikleşmesini ve rasyonalizasyonunu ifade eden sosyolojik bir terim olan “demir kafes”in aslında olmadığını söylemektedir. Çünkü Foucault’a göre,

²⁸ Bkz. Yelizaveta Sanicheva, *a.g.m.*

²⁹ Bkz. Jacques Derrida, *Teatr Zhestokosti i Zakrytiye Predstavleniya*.

³⁰ Jürgen Habermas, Çev. Tatyana Tyagunova, "Max Weber'in Rasyonalizasyon Teorisi", *Sosyolojik İnceleme*, Cilt 8, Sayı 3, 2009, s. 43.

rasyonalizasyon her yerde dirençle karşılaşmaktadır.³¹ Diğer yandan Foucault'un eserlerinde her ne kadar post-modernizm ve post-yapısalcılığın etkisi görülse de kendisini bu teorilerle birlikte tanımlamaktan özenle kaçındığını da söylemek gerekmektedir.

Foucault'nun çalışmalarında Marksist fikirler de bulunabilir. Ancak Foucault toplum düzeyinde iktidardan çok "iktidarın mikro politikasıyla" ilgilenmiştir. Foucault'nun çalışmalarında yapısalcılığın unsurları da bulunur, ancak Foucault kurallara uygun biçimsel bir davranış modelini tanımaktadır. Foucault'nun post-yapısalcı olarak değerlendirilmesinin nedeni aslında teorik yaklaşımlarının çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Foucault'nun ilk yazılarında yapısalcılığın etkisi dikkat çekmektedir.³² Ancak zamanla yapısalcı yaklaşımı yerini post-yapısalcılık ve post-modernizme bırakmıştır. Burada Foucault'nun görüşlerin evrimi üzerinde daha ayrıntılı durmakta fayda vardır.

Foucault, çalışmalarına metodoloji problemleri geliştirerek ve "*bilgi arkeolojisi*"³³ terimini ile başlamıştır. Araştırmalarının konusu genel olarak fikirler, inançlar, söylem türleri gibi bilgi unsurlarıdır. Foucault "bilgi arkeolojisi"ni, aşırı derecede rasyonel olduğunu düşündüğü bilgi tarihi ve fikirler tarihiyle karşılaştırmıştır. Özellikle beşerî bilimlerde bilimsel söylemin temelini oluşturan söylem pratikleriyle ilgilenmiştir. Daha sonra bu tipik yapısalcı yaklaşımı terk etmiştir. Çünkü bu yaklaşım ile iktidar ve bilgi arasındaki ilişki hakkında açıklama yapamamıştır.³⁴

³¹ Tatyana Alekseyeva, "Sovremennyye Politicheskiye Teorii", *Rossiyskaya Politicheskaya Ensiklopediya*, 2000, s. 52.

³² Michel Foucault'un yapısalcı olarak tanımlandığı çalışmalar arasında *Klasik Çağda Deliliğin Tarihi* (1961), *Kliniğin Doğuşu*, *Tıbbi Algının Arkeolojisi* (1963), *Kelimeler ve Şeyler*, *İnsan Bilimlerin Bir Arkeolojisi* (1966), *Bilginin Arkeolojisi* (1969). Post Yapısal, Post-Modernist olarak tanımlandığı çalışmalar arasında ise *Söylemin Düzeni* (1971), *Surveiller et Punir* (Hapishaneni Doğuşu) (1975), *Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık* (1983), *Yazar Nedir* (1969).

³³ Herhangi bir zamanda belirli bir söylem içinde söylenebilir her şey için koşulların oluşması için belirli kurallar kurmaya çalışmıştır.

³⁴ Bkz. Michel Foucault, *Arkeolojiya Znaniya*, Çev. M. Rakova-A. Serebryannikova, Gumanitarnaya Akademiya Yayın Merkezi, Sankt-Petersburg 2004.

Foucault'un sonraki çalışmaları "iktidar jeneoloji" tanımı ile açıklanabilir. İktidar konusunda özellikle Nietzsche'den çok faydalanmaktadır. Bilginin nasıl güç ürettiğini, insanları nasıl özneye dönüştürdüğünü ve daha sonra bilgiyle nasıl kontrol edilmelerine izin verildiğini araştırmıştır. Diğer yandan Foucault, bilgi hiyerarşisini eleştirmiştir. En saygın bilgi biçimlerinin (örneğin bilimin) en fazla güce sahip olmasından dolayı en ciddi eleştiriyi hak ettiklerini söylemektedir. Foucault sık sık tarihsel örneklere atıfta bulunsa da ilgisini şimdiki zaman (Modernite) çekmektedir. Bu anlamda Foucault, günümüzün tarihini yazmaktadır. 1965 senesinde yayınladığı *Deliliğin Tarihi* adlı çalışmasında psikiyatri örneğini kullanarak "*bilgi arkeolojisi*"ni sunmuştur. Foucault araştırmasına, henüz akıl ve deliliğin birbirinden ayrılmadığı Rönesans döneminden başlamaktadır. Ona göre 1650 ile 1800 yılları arasında, yani klasik çağda aralarında bir ayırım kurulur ve sonunda zihin deliliğe boyun eğdirir. Foucault, akıl ve delilik arasında "kesintiye uğramış bir diyalog"u tanımlamaktadır.³⁵

Foucault, akıl hastalarının tedavisinde herhangi bir bilimsel, tıbbi veya insani ilerleme olduğunu kabul etmemektedir. Ancak başka bir ilerleme olduğunu fark etmiştir: "Normal insanlar", normallik tanımı yapmaları durumunda akıl hastaları üzerinde baskı kurabilmektedir. Oysa XVII. Yüzyılda bile, sağlıklı ve hasta insanların arasında haklar ayrılmamıştır. Ayrıca, 1980'ler sonrası akıl hastaları normal yasalar tarafından yargılanmaktan bile vazgeçilmiştir. Çünkü delilik kendini kınayacaktır. Birçok yönden bu iç kontrol, kontrolün en baskıcı şeklidir. Böylece, "bilgi arkeolojisi", düşünürü tarihçilerden daha farklı sonuçlara götürmektedir. Bu araştırma yöntemi, Foucault'nun, beşerî bilimlerin insanlar üzerindeki ahlaki kontrolü güçlendirmedeki rolüne ilişkin çok önemli sonuçlar çıkarmasına izin vermiştir. Foucault'nun yapısalcılığı, deliliği iki farklı tür olarak ayırt etmesini mümkün kılmış ve en derin düzeyinde deliliğin bir söylem biçimi olduğunu göstermiştir. Delilik, özellikle klasik çağda henüz herhangi bir zihinsel veya fiziksel değişiklikle ilişkilendirilmemiştir. Delilerin tutarsız dili deliliğin en yüksek gerçeği olarak kabul edilmektedir.³⁶

³⁵ Bkz. Michel Foucault, *İstoriya Bezumiya v Klassicheskuyu Epokhu*, Çev. İ. Staf, Universitetskaya Kniga Yayın Evi, Sankt-Petersburg 1997.

³⁶ Michel Foucault, *İstoriya Bezumiya*, ss. 185-187.

*Deliliğin Tarihi ve Kliniğin Doğuşu*³⁷ çalışmalarında Foucault tıbbın, beşerî bilimlerin öncüsü olduğunu kanıtlamıştır. XIX. Yüzyıla kadar tıp, sınıflandırıcı bir bilimdir ve odak noktası, düzenli bir hastalık tanımlama sisteminin kurulmasıdır. Ancak XIX. yüzyıldan sonra tıp, hastalıkların kendilerine, tek tek bireylerde ve toplumda (salgın hastalıklar) kendilerini tam olarak nasıl ortaya çıkardıklarına dikkat etmeye başlamıştır. Daha önce hastalıklarla ilgilenen tıp, şimdi kapsamını genişleterek insan sağlığının yanı sıra hastalıkların önlenmesi ile de ilgilenmeye başlamıştır. Sağlıklı ve hasta insanlar, yani norm ve patoloji arasında bir ayrım getiren normatif bir pozisyon almıştır. Böylece, bu norm/patoloji ikilemini genel olarak insanlara, topluma ve devlete aktaran insani bilginin yolunu açmıştır. Daha önce değinilen konuların çoğu, Foucault'nun *Disiplin ve Ceza* çalışmasında yeniden ortaya çıkmıştır. Ancak daha çok iktidarın soyağacına ve yapısalcılık, söylem vb. üzerine odaklanmıştır. Foucault'a göre bilgi ve güç birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Disiplin ve Ceza'da Foucault, 1757-1830 arasındaki döneme gönderme yapmaktadır. Bu seneler arasında mahkumlara yapılan işkencelerin yerini hapisane kurallarına dayalı kontrol almaya başlamıştır. Ancak bu değişikliklerin altyapısı bir mantığa dayanmamaktadır. Genel olarak işkencenin reddi ve hapisane kurallarına geçiş suçlulara yapılan muamelenin insanlaştırılması olarak kabul edilmektedir. Ama Foucault'a göre bir realite olarak cezalar daha rasyonel hale gelmiştir. Çünkü mahkûmlara halk önünde gösteri şeklinde işkence yapılması toplumda yönetime karşı isyana sevk etmektedir. Bu isyanlar da yönetsel açıdan büyük sıkıntılar yaratmıştır.³⁸

İşkence durumunda, bilgi ve güç arasındaki bağlantı açıktır. Ancak kurallar geliştikçe, bu bağlantı bulanıklaşır ve daha zor anlaşılır. Yeni kural sistemi daha düzenli, daha verimli, daha tutarlı ve daha ayrıntılıdır. Başka bir deyişle, verimlilik cezayı daha ucuz hale getirmiştir. Yeni sistem mahkûmlara daha insancıl muamele yapılması amacıyla değil, tam tersine cezayı artırma amacıyla oluşturulmuştur. Yeni bir güç ve ceza teknolojisi böyle ortaya çıkmıştır. İşkenceden daha çeşitli, daha verimli

³⁷ Bkz. Michel Foucault, *Rozhdeniye Kliniki*, Çev. A. Tkhostov, Smysl Yayınevi, Moskova 1998.

³⁸ Bkz. Michel Foucault, *Nadzirat' i Nakazyvat'*. *Rozhdeniye Tyur'my*, Çev. V. Naumov, Ed. İ. Borisova, Ad Marginem Yayınevi, Moskova 1999.

ve daha bürokratiktir. Ama en önemlisi, daha kişisel değildir ve yalnızca suçluların değil tüm toplumun gözetlenmesini içermektedir. Bununla birlikte, Foucault net olarak disiplinli toplumunun büyümesine yönelik olumsuz bir bakışa sahip değildir. Hatta aksine disiplinli toplumun gelişmesinin içinde olumlu yönler de görmektedir. Örneğin, askeri alanda disiplinin zorunlu olduğunu düşünmektedir. Aynı şekilde üretimde de disiplinin zorunlu olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte Foucault disiplinin, kamusal alana yayıldığında ve böylece tüm toplumu bir disiplinin nesnesi haline getirdiğinde, disiplinin kapsamının genişlemesiyle ilgili ciddi endişelerini de dile getirmektedir. Ona göre disiplin, toplumun hemen hemen tüm bölümlerini ve yönlerini etkileyecek şekilde yayılmıştır. Ana kurumların çoğunu etkilediği söylenebilir. Foucault retorik olarak şunu sormaktadır: hapishanelerin fabrikalara, okullara, kışlalara, hastanelere benzemesi, bunların da hapishanelere benzemesi şaşırtıcı mıdır? Sonuçta Foucault, toplum genelinde disiplin sistemi ve ceza kurumlarında bir çoğalma olduğu sonucuna varmaktadır.³⁹ Örneğin; Foucault'ya göre okul, doğası gereği baskıcı olan ve çocuğu disipline etmek için tasarlanmış toplumsal kurumlara aittir. Okul, bireyselliği iktidar sisteminin bir unsuru olarak “yontar”, “üretir”. Eğitim sistemi, çocuğu herhangi bir şekilde mevcut normlara ve yasalara tabi kılmaya çalışır. Bunun için belirli disiplin mekanizmaları vardır, örneğin çalışma süresinin dağıtımı, duruşun düzenlenmesi, bedensel hareketler vb. Disiplin mekanizmalarının uygulama biçimlerinden en önemlilerinden biri sınav ve onun türevi olan testlerdir. Bu aynı zamanda bir kontrol ve denetim yöntemi olarak da hizmet eder. Sınav, bireyleri daha "görünür" hale getirir, bunun sonucunda, sınav sonuçlarının belirlenen normlara uymaması durumunda onları sınıflandırmak ve onlara ceza uygulamak mümkün hale gelir. Böylece modern hükümet, okuldaki mekanizmalarını kullanarak ihtiyaç duyduğu konuyu - en disiplinli, öngörülebilir ve denetlenen - üretir. Disiplin yöntemleri, güç yapılarının başarılı bir şekilde işlemesi için gerekli bir koşul olan kişiyi yararlı ve itaatkâr kılmayı mümkün hale getirir.⁴⁰ Burada Foucault'un *İnsan ile toplumsal dünya arasındaki ilişki* sorununa ilişkin Althusserci görüşü benimsediğini dile getirmekte fayda vardır. Foucault *İnsan ile toplumsal dünya arasındaki ilişki*

³⁹ Michel Foucault, *Nadzirat' i Nakazyvat'...*, s. 89.

⁴⁰ Marina Makeyeva, "Obrazovaniye Kak Repressivnyy Institut: Osnovnyye Podkhody k İssledovaniyu." *Al'manakh Sovremennoy Nauki i Obrazovaniya*, Sayı 10, s. 109.

kavramını yaratıcılığının ilk döneminde geliştirmiş ve iktidar ve bilgi sorununu incelemek için teorik temel oluşturmuştur. Bu çalışmada Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı çalışması ve *Devlet İdeolojik aygıtları* terimi incelenecektir.

1.3. Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları

Postyapısalcılığın temel argümanlarından biri kavramlarda derin anlamlar aramanın reddedilmesidir. Bu ekolün düşünürleri eşyanın orijinal, değişmeyen bir mahiyetinin varlığına inanmazlar. Bunun yerine yüzeysel olgulara ve bunların farklı bağlamlarda yorumlanma biçimlerine dikkat etmektedir. Bu, herhangi bir metnin veya olgunun, bakış açısına bağlı olarak farklı şekilde anlaşılabilceği anlamına gelmektedir. Kesin anlamlar için yapısalcı arayışın reddedilmesi, kültürel olguların çeşitlilikleri içinde analiz edilmesinin yolunu açmıştır. Postyapısalcılık, işaret ve sembollerin bağlı olarak anlamlarının nasıl değiştirdiğine odaklanır. Bu onu modern medya, edebiyat ve kültür araştırmalarıyla oldukça alakalı kılmaktadır. Derrida ve Foucault, her biri kendi yöntemleriyle, metinleri ve kültürel olguları anlamının sınırlarını zorlamıştır. Dünyaya çoklu yorumların ve değişen anlamların prizmasından bakmaya davet eder. Farklı yaklaşımlarına rağmen hepsi dilsel ve kültürel sistemlerin nasıl işlediğini anlama arzusunu paylaşmaktadır.

Postyapısalcılığın kültürel çalışmalar, edebiyat teorisi, felsefe, antropoloji gibi pek çok disiplin üzerinde de etkisi vardır. Olayları, bağlamları içinde analiz etmek için araçlar sunarak çoklu bakış açılarının ve yorumların keşfedilmesine olanak tanır. Bu, özellikle farklı kültürlerin ve ideolojilerin kesiştiği küresel bir dünyada oldukça değerlidir. Böylece postyapısalcılık mutlakların olmadığı bir dünyanın kapısını açar. Dünya, kesin gerçeklerin kabul edilmesinden ziyade, diyalog ve tartışma yeri haline gelir. Bu yaklaşım gerçekliğin karmaşıklığını kabul eder ve onu basitleştirmeyi reddeder. Postyapısalcılık çerçevesinde çalışan araştırmacıların karşılaştığı

zorluklardan biri de “doğru” bilgiye ulaşmanın imkânına ilişkin şüphedir.⁴¹ Bu, kişinin görüşlerinin sürekli eleştirel yansıması ve revizyonu ihtiyacına yol açar. Postyapısalcılık karmaşık ve çok yönlü bir dünyayı anlamak için güçlü bir araçtır. Farklı yorumların güzelliğini ve zenginliğini görmeye yardımcı olur ve insan deneyiminin derinliğini ve karmaşıklığını tanır. Bu yön bizi düşünmeye, analiz etmeye ve en önemlisi dünyayı başkalarının gözünden görmeyi öğrenmeye zorlar. Bu yaklaşım hoşgörüyü öğretmede, eleştirel düşünmeyi geliştirmede ve dünya düzeninin daha iyi anlaşılması için çaba göstermede çok değerlidir. Postyapısalcılık teorisine en çok katkıda bulunan Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (DİA) adlı eseri ile literatüre *Devletin İdeolojik Aygıtları* (DİA) kavramını sokmuştur. DİA, kapitalist sınıfın egemenliğinin sağlandığı araçları ifade etmektedir. Dini kurumları, eğitim kurumlarını, iletişim araçlarını, aileyi ve hatta sendikaları ve siyasi partileri içeren devletin ideolojik aygıtlarının işlevi, toplumdaki tüm sınıfları egemen ideoloji çerçevesinde birleştirmektir.

Althusser, Marksist geleneğin en önemli sorunlarından biriyle yüzleşmiştir; bu sorun teori ile pratik arasındaki ilişkidir. Althusser için felsefe toplumsal pratiğin “kendini” açıklayamayan bir parçasıdır. Diğer yandan Althusser için felsefe, bilimin “bilimsel” doğası ilkesini formüle edebilen bir "bilimler bilimi"dir. Althusser entelektüel faaliyet ile siyasi pratik arasındaki bağlantıyı kanıtlamaya çalışmıştır ve teorik çalışmalarının “teori alanına siyasi müdahale” olarak değerlendirilmesi gerektiğini sürekli vurgulamıştır. Ancak Althusser'in bu konulara ilişkin görüşleri zaman içerisinde evrilmiştir. Althusser'e göre ideoloji bir yandan insanların varoluşlarının gerçek koşullarına karşı yaşanmış tutumdur. Öte yandan ideoloji her zaman maddidir ve çeşitli toplumsal pratikler biçiminde var olur. Bu iki önermeye dayanarak Althusser, ideolojinin özne olarak insanı şekillendirdiği (çağrıda bulunduğu) sonucuna varır. Yine Althusser'e göre “Marksizm ve hümanizm” döneminin ideoloji tanımı, dışsal bir kökene sahip olmayan, unsurlarının birliğini belirleyen iç mantığı ve kuralları olan bir sistemdir.⁴² İdeolojinin ana (paradigmatik)

⁴¹ Marina Makeyeva, a.g.m., s. 110.

⁴² Warren Montag, *Althusser and His Contemporaries: Philosophy's Perpetual War*, Duke University Press, London 2013, s. 106.

örneği hümanizmdir ve ideolojinin tanımı bilime muhalefetle bağlantılıdır. Althusser'e göre ideoloji: *"en genel şemalar düzeyinde kalarak ideolojinin (kendi mantığına ve kesinliğine sahip), belirli bir toplumda belirli bir tarihsel varoluşa ve belirli bir tarihsel role sahip (imgeler, mitler, fikirler veya kavramlar biçiminde ortaya çıkabilen) bir fikirler sistemi olduğunu bilmek yeterlidir"*.⁴³

Ancak ideoloji, yalnızca insanların dünyaya ve topluma ilişkin fikirleri veya yanlış bilgileri değil, aynı zamanda insanların varoluş koşullarına ilişkin tutumlarını "yaşama" biçimidir. İdeoloji, bilinçle değil (Althusser'e göre bu yaklaşım idealizm ve liberal bireyciliktir), bilinçdışıyla ilgilidir. İdeoloji, insan varoluşunun duygusal boyutuyla, korku ve umut olgusuyla ilişkilidir. İdeolojik fikirler öncelikle yapılarıdır, görüşler veya fikirler değil; yapılar bilinçli algıdan kaçan bir süreç aracılığıyla insanlara empoze edilir⁴⁴.

Althusser'in ideoloji teorisi tanımlamasında Lacan'ın psikanalizin de rolü büyüktür. Althusser, ideoloji ile bireyin iç dünyasını birbirine bağlamak için "İmgesel" kavramını kullanmıştır.⁴⁵ İmgesel olan bir yandan Spinoza'nın tanımıyla aldatma ve yanılsamadır; öte yandan Lacan'ın yaklaşımına da uygun düşen zorunlu bir yanlış tanıma biçimidir. Lacancı İmgesel, kendi bütünlüğünün fantazisi aracılığıyla özneyi yalnızca kısmen oluşturur; deneyim boyutunu, gerçek boyutunu "Simgesel"den sonsuza kadar dışlar. Hayalinin, çocuğun zihinsel gelişiminin dil öncesi bir aşaması olduğunu düşünen Lacan'ın aksine, Althusser'e göre hayal yetişkinlikte de varlığını sürdürür: bireysel öznelliğe dair yanlış bir fikir varlığını sürdürmektedir.⁴⁶ Althusser'in yorumuna göre, insanların çevrelerindeki dünyaya karşı hayali ve gerçek (pratik) tutumları arasında bir bağımlılık vardır. Bağlantı, insanın varsayımlarına, inançlarına, umutlarına ve arzularına dayanan ideoloji tarafından kurulur. Bir şeye karşı gerçek bir tutum, kaçınılmaz olarak, bir şeyi görme arzusunu ifade eden hayali bir tutuma dönüşür. Yani bireyler varoluş koşullarıyla ilişkilerini tam olarak hayal gücünde

⁴³ Gös. yer, s. 111.

⁴⁴ Warren Montag, *a.g.e.*, s. 107.

⁴⁵ Warren Montag, *a.g.e.*, s. 119.

⁴⁶ Gregory Elliott, *Althusser. The Detour of Theory*, Leiden, Boston 2006.

yaşarlar. Bağlantı, ideolojinin insanların sosyal yaşam koşullarına karşı tutumunu belirleyebildiği karşılıklı üst belirlemeye dayanmaktadır. İdeoloji, insanın bilinçaltında, toplumsal yaşamın kişisel boyutunda (çocuğun doğumundan önce adının seçilmesi zaten bir ideolojidir) ve maddi ve toplumsal dünyada kurumlar biçiminde mevcuttur. İdeoloji, toplumun sosyal bir varlık olarak varlığının bir sonucudur. Sosyoloji literatürü, Althusserci bütüncülükle bağlantılı olarak, Emile Durkheim'ın sosyolojisinin, özellikle de din teorisinin, Althusser'in ideoloji kavramı üzerindeki etkisine de dikkat çekmiştir.⁴⁷

Bilimsel anlayış ideolojiyi ortadan kaldırmaz, tam tersine onun varlığının gerekliliğini teyit eder. Ancak Althusser, bunu tarih ötesi anlamda ideoloji ile ideolojilerin belirli sosyo-tarihsel biçimleri arasında ayrım yapar: Bu, feodal, burjuva ve hatta proleterdir. İdeolojiler muhafazakâr, devrimci, konformist veya reformist olabilir. Sınıflı toplumlarda, bazı unsurları diğer sınıfların ideolojilerinden ödünç almasına rağmen, egemen sınıfların ideolojisi hakimdir. İdeoloji belirli değerleri ifade eder ve aynı zamanda insanların varoluş koşullarına karşı tutumunun egemen sınıfın çıkarlarına karşılık geldiği yapısal bir unsurdur. Komünizm altında insanlar kendilerini özgürce hareket eden özneler olarak görmeye devam edecekler, bu da ideolojinin var olmaya devam edeceği anlamına gelir. Sınıfsız bir toplumda ideoloji, değerleri iletecek ve yapının bir unsuru olarak kalacaktır, ancak orada, özellikle insanların dış dünyaya hâkim olmalarının bir yolu olarak, kamu yararına hizmet edecektir. Genel olarak sınıflı toplum ile komünist toplum arasındaki fark, Batılı Marksistlerin önceden düşündüğü kadar büyük değildir.⁴⁸

Althusser'in anahtar kavramlarından biri olan ideoloji, maddi varlığının iddiasıdır. İdeoloji, öznelerin toplumsal formasyonda kendilerine tahsis edilen konumları işgal edebilmeleri için, onları tanımlamanın yollarını kurarak üretim ilişkilerini yeniden üretir. Bu bağlamda Althusser, devleti burjuvazinin proletaryaya

⁴⁷ Warren Montag, *a.g.e.*, s. 111.

⁴⁸ Martin Jay, *Louis Althusser and The Structuralist Reading of Marx. Marxism and Totality: The Adventures of a Concept from Lukács to Habermas*, Cambridge, Oxford: Polity Press, 1984, s. 385.

karşı bir aracı olarak gören ortak Marksist yorumu değiştirmiş ve devlet iktidarının iki yönünü vurgulamıştır: “baskı aygıtları” (ordu, polis, mahkeme, cezaevi sistemi vb.) ve “ideolojik aygıtlar.” Althusser'e göre insan hem kavramsal olarak hem de fikirleri (yani ideoloji) vasıtasıyla anlam taşır ve yalnızca ritüelleştirilmiş uygulamalarda (eylemlerde) var olabilir; bunlar da aygıtların içinde var olur. İdeoloji aygıtların nedeni ya da sonucu değildir; ideolojiye hiçbir şekilde maddi somutluk kazandırmazlar. Aygıtlar ideolojinin kendisidir, yani ideolojinin yalnızca ifadesi ya da somutlaşması değil, varoluşunun birincil yoludur. Althusser *"ideoloji her zaman belli bir aygıt içinde, pratik faaliyetlerinde ya da pratiklerinde var olur. Bu varoluş maddidir"* olarak kavram açıklamasının altını çizmiştir.⁴⁹ Başka bir deyişle Louis Althusser, üstyapının tek taraflı koşulluluğunu temelde reddeder ve üstyapının görece bağımsızlığında olduğu kadar aktif rolü olduğunu da vurgulamaktadır. Geleneksel Marksist teori devleti bir baskı makinesi olarak görür ve her şeyden önce devletin baskı aygıtlarına dikkat çekmektedir. Bu söz konusu devletin baskı aygıtları arasında devlet, hükümeti, idareyi, orduyu, polisi, adaleti vs. içermektedir. Bu baskı aygıtıyla birlikte, devletin birçok ideolojik aygıtı da vardır: dini (kilise), eğitim (okul), aile, hukuk, bilgi (basın, radyo, televizyon vb.) ve kültürel (edebiyat, sanat, vb.). Böylece Althusser, toplumun üstyapısının iki düzeyinin altını çizmektedir: politik ve yasal (devlet ve hukuk) ile ideolojik düzeyidir (dini, ahlaki, yasal, politik ve diğer ideolojiler). Althusser'e göre Devlet'in Baskı Aygıtı “zor kullanarak” işler, oysa Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) “ideoloji” kullanarak işlemektedir. Althusser, devletin baskı ve ideolojik aygıtları arasında üç kritere göre ayırım yapmaktadır.⁵⁰ Söz konusu kriterlerin birincisi, aparatın bileşimine göredir. Yani burada Althusser devletin hangi kuruluşlarının yer alacağından bahsetmektedir. İkinci olarak Althusser devletin baskı ve ideolojik aygıtları kriterini kamusal veya özel alana ait olmasına göre ayırmaktadır. Üçüncü olarak ise faaliyet yöntemine göredir.⁵¹

⁴⁹ Göz. yer, s. 40.

⁵⁰ Rashid Mukhayev, *İstoriya Politicheskikh i Pravovykh Ucheniy Novogo i Noveyshego Vremeni, Uchebnoye Posobiye Dlya Akademicheskogo Bakalavriata*, Litres, 2022, ss. 338-339.

⁵¹ Louis Althusser, *Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çevirenler Yusuf Alp-Mahmut Özışık, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, ss. 38-40.

Althusser'in ideolojik aygıtları Antonio Gramsci'nin sivil toplum kavramıyla benzerlikler taşımaktadır. Aile, kitle iletişim araçları, kilise, eğitim, siyasi partiler, sendikalar, eğlence endüstrisi vb. gibi toplumsal kurumlar biçiminde ideolojik aygıtlar mevcuttur. Toplumsal yaşamda bu kurumlardan kaçınmak imkansızdır. İdeolojinin etkisinden kaçınmak için bu sadece entelektüel bir yanılsama değil, toplumsal bir uygulamadır. Devletin ideolojik aygıtları, ideolojinin “yaşadığı” ve zorlama işlevlerini yerine getirdiği kurumsal alanlardır. Aygıttaki özgül ideoloji her zaman egemen sınıfın ideolojisidir. Althusser “Devletin İdeolojisi ve İdeolojik Aygıtları”nda şu ideolojik aygıt türlerini tanımlar: dinsel (farklı kiliselerden oluşan bir sistem), okul (özel ve kamuya ait farklı okullardan oluşan bir sistem), aile, hukuki (hukuk aynı anda baskı aygıtına ve devletin ideolojik aygıtları sistemine), siyasi (çeşitli partiler dahil siyasi sistem), sendika, bilgi (basın, radyo, televizyon vb.), kültürel (edebiyat, sanat, spor vb.).

Baskı aygıtı kamusal alana aitken ideolojik aygıtların çoğu özel alana aittir. Althusser baskıcı aygıtları ideolojik aygıtlarla karşılaştırsa da aralarındaki fark görecelidir, birbiriyle yakından ilişkilidir ve karşılıklı olarak birbirlerine yardım ederler. İdeoloji, pratikler aracılığıyla, öncelikle baskı aygıtlarını, yani Marksist anlamda üstyapıyı yeniden üretir; ikincisi üretim ilişkileri ve üçüncüsü emek gücüdür. Olgun kapitalist toplumlarda, daha önce egemen olan aygıt (kilise) karşı sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak egemen konum, okulun ideolojik aygıtı tarafından ele geçirilir. Okul, insanları gelecekteki sömürüye hazırlar. Örneğin Fransa'da okul, ya kılık değiştirmiş bir ideoloji (Fransız dili, aritmetik, doğa bilimleri, edebiyat) ya da sadece saf haliyle egemen ideoloji (etik veya edebiyat) olan belli miktarda "know-how"ı devreye sokar. İnsanlar mezun olduklarında okulda öğrendikleri ideoloji onların çalışma biçimini etkiler. Başka bir ifadeyle; işçi, teknisyen, yönetici, kapitalist vb. olma arzularını belirler.⁵²

⁵² Louis Althusser, *a.g.e.*, s. 45.

İdeolojinin maddi varlığının en çarpıcı örneği dindir. Dini ideoloji hem resmi ritüellerin icrasında hem de içsel inancın varlığında kendini gösterir. Ritüelin gerçekleştirilmesi, kişinin kendisinin "içsel olarak" özgür olduğunu düşünmesine olanak tanır ve duanın nesnel gerçeği, içsel "ben"ini etkilemeden yalnızca "harici olarak" var olur. Gerçekte bu içsel özgürlük fikri bir yanılsamadır. Althusser, Blaise Pascal'dan alıntı da yapar: "Diz çök, dua etmeye başla ve inanacaksın", bu, Tanrı'ya imanı doğuran şeyin dua değil, imanı doğuran eylem -toplumsal uygulama- olduğu anlamına gelir. Dini inanç her zaman maddidir ve ideolojinin varoluş biçimi olan toplumsal pratik biçiminde var olur. İmanın maddi bir bileşeni olarak ritüel, dinin kendisi için gerekli bir koşuldur.⁵³

Sivil toplum kurumlarını, üretim araçlarının, özellikle emek ve üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlamak için egemen ideolojiyi üretmek ve sürdürmek olan işlevlerine uygun olarak devletin ideolojik aygıtları olarak görmektedir. Mesleki nitelikleri ve her şeyden önce yerleşik üretim ilişkilerine uyma alışkanlığını ortaya koyan, devletin ideolojik aygıtlarıdır.

DİA'lar, sınıf mücadelesinin amacı ve yöntemidir, çünkü iktidardaki sınıf, ideolojik aygıtları baskıcı bir devlet aygıtıyla aynı kolaylıkla kontrol edemez. Egemen sınıf, *“devletin ideolojik aygıtları üzerinde ve içinde hegemonyasını uygulamadan iktidarı uzun süre elinde tutamaz.”*⁵⁴ DİA'lar için mücadele, bağımlı sınıfların, çıkarlarını devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla ifade etmek için bir bahane ve araç bulabilmeleriyle bağlantılıdır. DİA'lar ideolojinin üstünlüğüyle "işler", dolayısıyla onları tek bir bütün halinde bağlayan da tam olarak bu ideolojik işleyiştir. DİA'ların ideolojiye bağlı kullanımı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de özü her zaman aynıdır. Egemen sınıfın ideolojisi DİA'ları da egemen ideoloji aracı haline getirmektedir. Prensip olarak “yönetici sınıfın” devlet gücüne sahip olduğuna ve dolayısıyla (baskıcı) bir devlet aygıtına sahip olduğu düşünülürse, o zaman aynı yönetici sınıfın devlet iktidarında da aktif bir figür olduğunu varsayılmalıdır. Elbette (baskıcı) devlet

⁵³ Louis Althusser, *a.g.e.*, ss. 38-42.

⁵⁴ Louis Althusser, *a.g.e.*, s. 36.

aygıtının kanunlar ve kararnameler yoluyla etkisi ile devletin ideolojik aygıtlarının egemen ideoloji aracılığıyla “etkisi” arasında önemli bir fark mevcuttur. Hiçbir siyasi sınıfın, devletin ideolojik aygıtları üzerinde baskın etkisini uygulamadan, devlet iktidarını uzun süre elinde tutamayacağını açıktır. Örneğin: Lenin, devlet iktidarını ele geçiren Sovyet proletaryasının proletaryanın gelecekteki diktatörlüğünü ve ardından sosyalizme geçişini güvence altına almasına izin vermek için devletin okul ideolojik aygıtını yeniden düzenlemekle özenle ilgileniyordu.⁵⁵

Althusser DİA’ların işlevini aşağıdaki gibi açıklamaktadır: İlk olarak, tüm devlet ideolojik aygıtları, hangisi olursa olsun, aynı hedefe yönelmektedir: üretim ilişkilerinin yeniden-üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden-üretimidir. İkinci olarak, devlet ideolojik aygıtların her biri bu tek hedefe kendine özgü yoldan katkıda bulunmaktadır: siyasal aygıt bireyleri devletin siyasal ideolojisine uydurur. Althusser’e göre bu ideolojiler ya “demokratik”, “dolaylı” (parlamentar) ideolojidir, ya da “dolaysız” (plebisitçi veya faşist) ideolojisidir. Üçüncü olarak, “bu konserde, kimi zaman çelişkilerin (eski egemen sınıfların kalıntılarının, proletarya ve örgütlerinin çelişkileri) bulandırdığı tek bir partisyon ezgiye egemendir”⁵⁶. Son olarak da Althusser devlet ideolojik aygıtların işlevini “*oysa bu konserde, ezgisine kulak verilmese bile, bir DİA açıkça egemen rolü oynar; öylesine patırtısızdır ki! Okul*” olarak açıklamaktadır. Bu çalışmada Althusser’in son olarak işlevini açıkladığı devlet ideolojik aygıtı doğrudan önemli yere sahiptir.

Geçmişte devletin baskın ideolojik aygıtı, yalnızca dini değil, aynı zamanda eğitim, kültür ve bilgilendirme işlevlerini de yerine getiren kilisedir. Günümüzün egemen ideolojik aygıtı ise eğitimidir. Bu durumla ilgili Althusser şunları yazmaktadır:

“Okul baskın, ayrıcalıklı bir konuma sahiptir; çocukluktan itibaren doğrudan ya da dolaylı olarak egemen ideolojiyi “çekiçler”. Her birinin üretim tarzındaki yerini belirler. “Tarafsız orta” olarak tasvir edilen okul,

⁵⁵ Louis Althusser, *İdeolojiye i İdeologicheskiye Apparaty Gosudarstva (Zametki Dlya İssledovaniya)*, *Neprikosnovenny Zapas*, Sayı 3, 2011. s. 15.

⁵⁶ Louis Althusser, *a.g.m.*, s. 19.

*aslında kapitalist toplumsal formasyonun üretim ilişkilerinin, yani sömürülenlerin sömürenlerle ve sömürenlerin sömürülenlerle ilişkilerinin yeniden üretilmesine katkıda bulunur”.*⁵⁷

Dolayısıyla, Althusser'e göre, devletin ideolojik aygıtları, yönetici sınıfın ideolojisinin zorlama işlevlerini yerine getirerek “yaşadığı” kurumsal alanlardır. Üstelik ideoloji, aygıtların bir nedeni ya da sonucu değildir; bunlar ideolojiye hiçbir şekilde maddi bir somutlaşma sağlamazlar. Aygıtlar ideolojinin kendisidir, yani yalnızca ifadesi veya somutlaşması değil, varoluşunun birincil yoludur.

Bu çalışmada Althusser'ın DİA'ları ile devlet ideolojik aygıtlarını kullanarak Rusya'da okullarda okutulan ders kitapları üzerinden kimlik inşa süreci incelenecektir. Söz konusu DİA'ların SSCB ve RF dönemlerinde etkinlik derecesi ve başarısı analiz edilecektir.

⁵⁷ Rashid Mukhayev, *a.g.e.*, ss. 339-340.

2. BÖLÜM: SSCB DÖNEMİ RUSYA'DA EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Rusya'da ders kitapların incelenmesi ilk olarak Rusya'da eğitim ne şekilde ve nasıl geliştiğini anlamakla başlar. Rusya'da eğitim alanının gelişimi, Rus tarihinin her aşamasının (SSCB öncesi, SSCB dönemini ve günümüz Rusya Federasyonu) özgünlüğü ve özellikle tarihsel benzersizliği dikkate alınarak düşünülmelidir. SSCB öncesi dönemin özelliği, eğitimde reformların belirli bir kişi tarafından başlatılması ve tartışılmasıdır; Örnek olarak, bir imparator, bir bakan ya da mahkemede önde gelen etkili bir devlet adamı tek başına herhangi bir reformun onaylanması ve yürürlüğe girmesi için yeterli kabul edilmektedir. Kabul edilmiş reformlar karar mercilerin kişiliklerini, ideallerini, ilkelerini ve mevcut sosyal koşullarını yansıtmaktadır. SSCB sonrası dönemlerde ise reformlar, devlet-sosyal niteliktedir ve parti kongreleri, genel kurullar veya eğitim yasalarının kararlarında yer alan toplu emeğin meyvesi olarak meydana çıkmaktadır.

Rusya'da eğitimin gelişmesinde önemli değişiklikler XIII.-XIV. Yüzyıllar arasında başlamıştır. Söz konusu dönemde Rusya Moğol-Tatar istilasına maruz kalmıştır. Bu dönemde Rusya'da eğitim manastırlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Manastırlarda kitap okuma, yazma, sayı sayma ve el sanatları dersleri verilmektedir. Bir *eğitim merkezi* olarak Rusya'da okulların açılması XVII. yüzyıldaki reformlara dayanmaktadır. Eğitim reformları kısa bir tanımla: eğitimin içeriğini, yapısını, yöntemlerini değiştirmek için sosyal bir proje şeklinde büyük ölçekli faaliyetlerdir.⁵⁸ Bir eğitim birimi olarak okul kurma arzusu Boris Godunov⁵⁹ zamanında başlamıştır. Ancak *Karışıklık Dönemi*'nden⁶⁰ dolayı arzusu gerçekleştirilmemiştir. Eğitimin kurumsallaşmasında ilk çalışmalar Romanov'lar

⁵⁸ Vyacheslav Sitarov, "İstoriya Obrazovaniya v Rossii: Dosovetskiy i Sovetskiy Periody", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, 2019, Sayı 1, s. 202.

⁵⁹ 1596-1645 yılları arasında yaşamıştır.

⁶⁰ Karışıklık Dönemi veya Dertler Dönemi (Rusça: Смутное время, Smutnoe Vremya) Rusya tarihinde kaos, kıtlık ve anarşi boşluğunun ülkeyi yönettiği döngüsel dönemdir. (Kaynak: Dmitri Buturlin, "İstoriya Smutnogo Vremeni v Rossii v Nachale XVII Veka", *Directmedia*, 2014).

döneminde karşımıza çıkmaktadır. Ulusal okulun gelişimi ise Aydınlanma dönemine denk gelmektedir.⁶¹ Ulusal okul oluşturulurken Batı Avrupa eğitim modeli örnek alınmaktadır. Başka bir deyişle ulusal eğitimin Batılılaşmasına yönelik bir eğilim ortaya çıkmıştır. Rusya, Avrupa kültür dünyasına katılmaya başlamış ve sonuç olarak laik bilgiye hâkim olmanın önemini ve gerekliliğini kabul etmiştir. Bununla beraber Çarlık Rusya'sında eğitim ve eğitim politikaları gelişmeye devam etmiştir. Bu tarihsel sürecin gelişimi ve eğitim politikaları üzerine etkisi de tezin tarihsel arka planının güçlenmesine yön verecektir.

2.1. Çarlık Rusya'sında Eğitim ve Eğitim Politikalarının Gelişimi

Rusya'da SSCB döneminde ortaya çıkan eğitim sorunlarını anlamak adına Rusya'da tarihsel süreçte, özellikle de Çarlık Rusyası döneminde eğitim sistemi düzeninin gelişmesi ile ilgilidir. XVIII. yüzyılda Rus okullarında ilk dönüşümler I Petro⁶² döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Rusya eğitim yapısını, Avrupa örneği üzerine şekillendirmiştir. XVIII. yüzyılda Avrupa'da eğitim ve genel olarak kültür yükseliş dönemindedir. Söz konusu dönemde Rusya'da da başlayan ekonomik ve sosyal gelişmeler sayesinde çeşitli alanlarda eğitilmiş insanlara ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Bundan dolayı devlet çıkarlarına hizmet etmeye odaklanan laik bir eğitim sistemin oluşturulmasına karar verilmiştir. Eğitimin laikleştirilmesi ise eğitim ve öğretimde değişimlere yol açmıştır. Her şeyden önce, hükümet, nüfusun geniş kısmına erişebilecek devlet ilköğretim okulları ağı düzenlemeye başlamıştır. Söz konusu okullar sosyal yapının alt sınıfları için geliştirilmiştir.⁶³ Bununla birlikte aynı dönemde seçkinler sınıfı için de okullar açılmıştır. Böylece, birbirini izleyen ilk ve orta öğretim sistemlerini oluşturmak için bir girişimde bulunulmuştur.

⁶¹ Bkz. Yuliya Zevako, *Tekhnologii Formirovaniya Politicheskoy Identichnosti v Sovremennoy Rossii: Mekhanizmy, Resursy, Effektivnost*, (Saratov Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Siyasi Bilimler Anabilim dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Saratov 2012.

⁶² I. Petro aldığı kararlar ile Rusya'nın kültürel gelişmesinde ve modernleşmesinde önemli katkılarda bulunmuştur.

⁶³ Vyacheslav Sitarov, *a.g.e.*, s. 203.

Sosyal ve ekonomik gelişmeler yansırı Rusya'da eğitimin gelişmesinde tarihi figürler de önemli rol oynamıştır. Söz konusu figürler arasında ilk akla Mikhail Lomonosov⁶⁴ gelmektedir. Lomonosov, serf ailelerinden olanlar da dahil olmak üzere en yetenekli gençlerin üniversiteye girebilmelerini sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Lomonosov, “Rusya’nın tüm şehirlerinde” devlet okulları ve Gymnasiumları⁶⁵ açmaya teklif etmiştir. Lomonosov, halk eğitiminin geliştirilmesi yoluyla insancıl eğitim fikirlerini, vatanseverlik, demokratik eğitim ve öğretim ilkelerini teşvik edilmesinin mümkün olabileceğini düşünmüştür.⁶⁶ Aydınlanmış Avrupa idealleri ile Rus ulusal kültürünün değerlerinin organik sentezi fikri, Lomonosov’un hümanist pedagojinin temellerini atmasına ve antropolog ruhunda bireysel didaktik hükümler geliştirmesine izin vermiştir. Bu çalışmanın konusu okullarla ilgili olduğundan dolayı söz konusu inşa sürecinin gençleri hedeflediği ortadadır. Gençliği şekillendirmek, yönlendirmek için okulda okutulan kitaplar büyük önem taşımaktadır. Ders kitapları ise, eğitim konusunu ortaya koyan ve öğrencilerin yaşlarını ve diğer özelliklerini dikkate alarak, zorunlu olarak öğrenmesi amaçlanan faaliyet türlerini belirleyen kitlesel bir eğitim kitabıdır. Ders kitabında sunulan eğitim bilgisi, farklı yaşlarda öğrenci çocuklara asimilasyon olasılıkları dikkate alınarak uyarlanan bilimsel bilginin bir yansıması olarak kabul edilmektedir.⁶⁷ Eğitiminin ulusal kimlik oluşumu üzerindeki etkisini daha iyi anlayabilmek için ilk olarak Rusya’da tarihsel eğitim sürecine ve en önemli eğitim reformlarına bakmakta fayda vardır.

⁶⁴ Mikhail Vasilyevich Lomonosov edebiyat, eğitim ve bilime önemli katkılarda bulunan Rus bilim adamı ve yazardır.

⁶⁵ Akademik öğrenmeye güçlü bir vurgu yapan ve Avrupa’nın bazı bölgelerinde İngiliz dilbilgisi okulları, altıncı sınıf kolejleri ve ABD hazırlık liseleriyle karşılaştırılabilir şekilde ileri orta öğretim sağlayan bir okul türüdür. Gymnasium okulları Rus İmparatorlukta Latince eğitim verdiklerinden dolayı diğer okullardan farklıydı. Antik Yunanistan’da gymnasium’lardan esinlenerek Rus İmparatorluğu döneminde de beden eğitim derslerine bu okullarda yer verilmiştir. Gymnasium okullar hem kadın hem erkek spor salonları mevcuttur. Bu okulların ana amaçları öğrencileri üniversitelere hazırlamaktır.

⁶⁶ Svetlana Divnogortseva, “Stanovleniye Gosudarstvennoy Sistemy Pedagogicheskogo Obrazovaniya v Dorevol’yutsionnoy Rossii”, *Vestnik PSTGU IV: Pedagogika. Psikhologiya*, 2010, Cilt 2, Sayı 17, s. 45.

⁶⁷ *Izdaniye: Psikhodidaktika Shkol'nogo Uchebnika. Intellektual'noye Vospitaniye Uchashchikhsya*, <http://artlib.osu.ru/Docs/piter/bookchap/978546901256.html>, (11.08.2020).

Eğitim reformları konusunda ilk eylemler II. Katerina İmparatoriçe⁶⁸ dönemine dayanmaktadır. II. Katerina döneminde çok sayıda eğitim kurumu ve okul kurulmuştur. II. Katerina İmparatoriçe, aydınlanma fikirlerinden ilham alarak eğitim reformları gerçekleştirmiştir. İmparatoriçe II. Katerina'nın anlayışına göre, devletin refahı için tebaası arasındaki bilginin niteliğini ve niceliğini artırmak hayati önem taşımaktadır. II. Katerina her şeyden önce soyluların ve kasaba halkının temsilcilerine yönelik eğitim programlarını geliştirmiştir. II. Katerina en çok kimsesiz ve terk edilmiş çocuklar ile ilgilenmiştir. Bu doğrultuda örneğin, 1764'te *Kimsesiz Çocuklar ve Sokak Çocukları Eğitim Evi'nin* inşaatı başlamıştır. Burada öğrencilere el sanatları eğitimi ve kamu işlerinde çalışabilmeleri için eğitim verilmektedir. Kimsesiz Çocuklar ve Sokak Çocukları Eğitim Evi'nden mezun olanlar *özgür insan* olarak mezun olmaktadır.⁶⁹ Bunun yanı sıra Sankt-Petersburg'da Smolny Üniversitenin kurulmuştur. Smolny Üniversitesi aynı zamanda "Soylu Genç Kızlar Üniversitesi" olarak da bilinmektedir. Smolny Üniversitesi Avrupa ve Rusya'da kadınlara eğitim veren ilk eğitim kurumu olması dolayısıyla da ayrıca önemlidir. Sonuç olarak II. Katerina'nın eğitim reformları; yeni eğitim kurumlarının oluşmasını, derslerde sınıf sisteminin kurulmasını, kadınlara ilk defa eğitim veren kurumların ortaya çıkmasını ve yaklaşık yüz doksan bin çocuğun eğitim almasını sağlamıştır. II. Katerina'dan sonra I. Aleksandr Katerina'nın reformlarının sürdürülmesine ve geliştirilmesinde etkili olmuştur.⁷⁰ I. Aleksandr döneminde Sankt-Petersburg, Kazan ve Kiev'de yeni üniversiteler kurulmuştur; Dorpat Üniversitesi restore edilmiş ve Vilna Ana Okulu da bir üniversiteye dönüştürülmüştür. 1802 senesinde ise Halk Eğitim Bakanlığı kurulmuştur.⁷¹ Bakanlığın görevleri arasında eğitim reformları ve yeni eğitim tüzüklerini kontrol etmek ve tartışmaktır. 1803 senesinde, Halk Eğitim Bakanlığı eğitim kurumların yapısına ilişkin yeni bir yönetmelik çıkarılmıştır. Yönetmelik ilkeleri arasında: eğitim

⁶⁸ II. Katerina İmparatoriçe hükümeti 9 Temmuz 1762 – 17 Kasım 1796 arasında sürmüştür.

⁶⁹ Mikhail Starodubtsev, "Reformy Sistemy Obrazovaniya Provodimyey Yekaterinoy II.", *Ekonomika Obrazovaniya*, Cilt 2, 2012, s. 38.

⁷⁰ Mark Piloyan, "Domashneye Obrazovaniye Dvoryanok Kak Vazhneyshaya Sostavlyayushchaya Zhenskogo Obrazovaniya v Rossii: İstoricheskiye Osobennosti", *Zhurnal İstoricheskikh İssledovaniy*, Cilt 3, Sayı 3, ss. 44-45.

⁷¹ Bkz. Nikolay Yeroshkin, Ministerstva Rossii Pervoy Poloviny XIX Veka, *Fondoobrazovately Tsentral'nykh Gosudarstvennykh Arkhivov SSSR: Uchebnoye Posobiye Dlya Studentov FAD İstoriko-Arkhnogo İnstituta*, Moskova Devlet Tarih ve Arşiv Enstitüsü, 1980.

kurumlarının toplumun her sınıfına açık olması, ana eğitim programların ücretsiz olması ve eğitimin devam etmesidir.⁷² I. Aleksandr'dan sonra da Çarlık Rusya'sında eğitim gelişmeye devam etmiştir. Çar I. Nikolay döneminde⁷³ eğitim sisteminde yeni ideolojik yapı Sergey Uvarov⁷⁴ tarafından geliştirilmiştir. Uvarov'a göre, Rusya muazzam fırsatlarına sahip "genç" bir ülkedir ve eğitim sistemi ülkenin "olgun" bir güce geçişinde belirleyici bir rol oynamaktadır.⁷⁵ Uvarov, Rusya'da devletin güçlendirilmesinde ve gelişmesinde eğitimin muazzam rolünü fark eden ilk devlet adamlarındandır ve Rus devletinin tarihi ilkelerine dayanan bir eğitim sisteminin yaratıcısıdır. Uvarov'un eğitim amaçları; gençlere vatansever bir Rus ruhu kazandırmak, öğretmenlerin ve öğretim görevlilerinin sosyal statüsünü artırmak, bağımsız bir akademik sınıf oluşturmak, emeklilik fonları ve sosyal yardımlardan oluşan bir sistem oluşturmaktır. Böylece Uvarov, kamu hizmetinde yer alabilmek için eğitimi ön koşul haline getirmiştir. Sergey Uvarov'dan sonra Çarlık Rusya'sında eğitimde temel reformlar Halk Eğitim Bakanı Aleksandr Golovnin tarafından devam ettirilmiştir. Golovnin sayesinde de eğitim sistemini büyük ölçüde demokratikleştirilmiştir. Rusya'da eğitim sisteminin gelişmesinde oldukça önemli bir yer tutan yeni üniversite tüzüğü ise II. Aleksandr⁷⁶ döneminde kabul edilmiştir. Bu tüzük ile birlikte üniversitelere gelişmiş ve genişletilmiş özyönetim hakları tanınmıştır. 1864 senesinde kabul edilen Gymnasium tüzüğü, ülkede iki eğitim sisteminin oluşturulmasını mümkün kılmıştır. Söz konusu eğitim sistemlerinden ilki, geleneksel eğitim sistemidir. Geleneksel eğitim sistemi beşerî bilimleri içermektedir, ayrıca Yunanca ve Latince eğitim verilmektedir. Gymnasium tüzüğünün oluşturulduğu ikinci sistem ise reel eğitim sistemidir.⁷⁷ Reel eğitim sisteminde fen ve doğa bilimleri eğitimi

⁷² Vyacheslav Sitarov, *a.g.e.*, ss. 205-206.

⁷³ Çar I. Nikolay hükümeti 1825-1855 seneler arasında sürmüştür.

⁷⁴ Çar I. Nikolay döneminde Halk Eğitim Bakanıdır.

⁷⁵ Vyacheslav Sitarov, *a.g.e.*, ss. 206-207.

⁷⁶ Çar II. Aleksandr hükümeti 1855—1881 seneler arasında sürmüştür.

⁷⁷ Almanca Realschule- Alman İmparatorluğu'nda, Çarlık Rusya'sında ve modern Almanya da dahil olmak üzere bir dizi başka devlet ve ülkede- doğal ve matematiksel yönelim konularına önemli bir rol verilen orta veya tamamlanmamış bir orta öğretim kurumudur. (Kaynak: Friedrich Brokgauz- İlya Yefron, *Malyy Entsiklopedicheskiy Slovar' Brokgauza i Yefrona*, FA Brokgauz-IA Yefron, Sankt-Petersburg 1909).

yanında Almanca ve Fransızca eğitimi verilmektedir.⁷⁸ Aynı yıl, Rusya’da *zemstvoların*⁷⁹ kurulmasının ardından ortaya çıkan Zemsky okulları, zemstvo vilayetlerinde kırsal alanlarda faaliyet göstermektedir. İlk defa 1864 ve 1874 arasını kapsayan İlk Devlet Okulları Yönetmeliği yapılmıştır.⁸⁰ Gymnasium okulun temel amacı sürdürülebilir okuryazarlık becerilerini öğrencilere aktarmaktır. Gymnasium okulları 1917 senesinde kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Çarlık Rusyası döneminde eğitim sistemin yapısını daha iyi anlaşılması adına eğitim kurumların yapısının açıklanması gerekmektedir.

2.2. Rus İmparatorluğu’ndaki Eğitim Kurumlarının Sınıflandırılması

Önceki bölümde Rus Çarlığı dönemindeki okulların oluşmasından bahsedilmişti. Bu bölümde ise Rus Çarlığı dönemindeki eğitim yapısını daha iyi anlamak adına söz konusu dönemin eğitim kurumlarını sınıflandırarak açıklamaktır. Bu sınıflandırma ise İmparatorluk döneminde eğitim sistemin yapısında genel bir bilgiye sahip olunmasına yardımcı olacaktır.

Rus Çarlığı dönemi eğitim kurumları arasında önem arz edenler arasında ilk akla gelen Askeri Eğitim Kurumlarıdır (Voyenno-Uchebnyye Zavedeniya). Söz konusu kurumlar arasında askeri akademiler, askeri okullar, öğrenci okulları, öğrenci birlikleri, askeri spor salonları vb. bulunmaktadır. Voyenno-Uchebnyye Zavedeniya, Rusya’daki ilk askeri eğitim kurumudur, 1700’de Moskova’da I. Peter döneminde kurulmuştur. Bir diğer önemli kurum, Harbiyeli Kolordu okullarıdır (Kadetskiye Korpusa). Harbiye Kolordu okulları tam pansiyonlu ikincil bir askeri eğitim

⁷⁸ Andrey Moiseyev-Olga Shumilova, “Obrazovatel'noye Prostranstvo I Formirovaniye Grazhdanskoy Identichnosti Rossiyskoy Molodezhi (İstoricheskiye Aspekty)”, *Sovremennyye Problemy Nauki i Obrazovaniya*, 2018, Sayı 3, s. 758.

⁷⁹ Zemstvo, 1864-1919 yıllarında Rusya İmparatorluğu ve Rusya Cumhuriyeti’nde il, ilçe ve (1917’den beri) volost (Rusya’daki en düşük idari-bölgesel bölünme birimidir) düzeyinde seçilen yerel özyönetim organlarıdır.

⁸⁰ Oleg Chistyakov, *Reformy Aleksandra II*, Yuridicheskaya Literatura, 1998, s. 211.

kurumudur.⁸¹

Söz konusu askeri eğitim kurumlarından farklı olarak Rus Çarlığında sadece kadınlara yönelik okullar bulunmaktadır. Yüksek Eğitim Kadın Kursları da (Vysshkiye Zhenskiye Kursy) bu okullar arasında yer almaktadır. Bu okul, Rus Çarlığı döneminde sadece kadınlar için eğitim veren kurumlar arasında en yüksek eğitim veren kuruluştur. Yüksek Eğitim Kadın Kursları 1869'da hükümetin izniyle ortaya çıkmıştır (bu tür kurumlar Moskova ve Sankt Petersburg'da ortaya çıkmıştır).⁸² Rus Çarlığında kadınlara eğitim veren bir diğer eğitim kurumu olan, Soylu Bakireler İçin Enstitüler (Instituty Blagorodnykh Devits) ise esas olarak soylu ailelerin kızları için kurulmuş, tam pansiyonlu kapalı tip orta öğretim kurumudur.⁸³

Rus Çarlığı dönemindeki eğitim kurumların arasında yer alan bir diğer eğitim kuruluşu Şehir Okullarıdır (Gorodskiy Uchilishcha). Şehir okulları ilköğretim ve orta öğretim arasında ara pozisyonda yer almaktadır. 1872'den sonra şehir okulları ilçe okulları olarak adlandırılmıştır. Şehir okulları, yoksullara ücretsiz ilköğretim eğitimi vermek için tasarlanmıştır, ancak ücretli eğitim olarak devam etmişlerdir. Bu okulların iki ila dört arası sınıfları vardır. Ancak özel durumlarda beş ve altı sınıflı okullar düzenlemelerine de izin verilmektedir. 1912'den sonra, Yüksek İlkokullar olarak yeniden adlandırılmıştır.⁸⁴ Şehir okullarının yanında Bucak Okulları (Volostnyye Uchilishcha) ise Rusya'da devlet mülkiyet odaları ve kırsal yönetimler için kâtip yetiştiren ilk eğitim kurumlarıdır.⁸⁵ Bir diğer eğitim kurumu ise Pazar Okullarıdır (Voskresnyye Shkoly). Pazar günleri eğitim veren bu okullar, özel veya devlet

⁸¹ Bkz. Vyacheslav Bibikov, "Podgotovka Ofitserov Russkoy Armii v Pervoy Polovine XIX Veka", *Armiya i Obshchestvo*, Cilt 2, 2007.

⁸² Bkz. Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi) Web Sitesi, "Vysshkiye Zhenskiye Kursy", <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

⁸³ Varvara Ponomareva, "Zhenskiye Instituty Rossiyskoy İmperii v Formulirovках Normativnykh Dokumentov (1764—Nachalo XX v.): Terminy, Tipologiya, Daty", *Istoricheskiy Zhurnal: Nauchnyye Issledovaniy*, Sayı 3, 2021, s.117.

⁸⁴ Bkz. Dmitry Tolstoy, "Gorodskiy Uchilishcha v Tsarstvovaniye Imperatritsy Yekateriny II", *İmparatorluk Bilimler Akademisi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü Koleksiyonu*, Cilt 41, Sayı 2, Sankt-Petersburg 1886.

⁸⁵ Bkz. Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), "Volostnyye Uchilishcha", <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

statüsünde olan ilkokul, mesleki veya dini eğitim kurumlarıdır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında ila XX. Yüzyıl başlarında Rus Çarlığında bu tür eğitim kurumları aydınlar tarafından okuma yazma bilmeyen ve yarı okuryazar işçiler, köylüler, zanaatkârlar, çalışanlar ve ayrıca çalışan çocuklar ve ergenler için kurulmuştur. 14 Temmuz 1864 tarihli nizamnameye göre devlet ilköğretim okulları, çeşitli ilköğretim okulları olarak sınıflandırılmıştır⁸⁶.

Bunlardan eğitim kurumları yanında Kiliseye bağlı eğitim kurumları da mevcuttur. Söz konusu eğitim kurumları arasında ilk akla gelen Ortodoks İlahiyat Akademileri'dir (Pravoslavnyye Dukhovnyye Akademii). Söz konusu akademiler din adamlarının eğitimi için yüksek eğitim kurumları statüsündedir. Moskova İlahiyat Akademisi⁸⁷ Rusya'daki ilk yüksek eğitim kurumudur.⁸⁸ Bunlara benzer olarak, İlahiyat Fakültesi (Dukhovnaya Seminariya)⁸⁹ ve İlahiyat okulları (Dukhovnoye Uchilishche)⁹⁰ da Ortodoks Kilisesinin din adamlarının eğitimi için birincil ve ikincil eğitim kurumları statüsünde kurulmuştur. Rus Çarlığında kiliseye bağlı olarak eğitim veren bir diğer eğitim kurumu ise Kilise-cemaat okullarıdır (Tserkovno-Prikhodskiy Shkoly). Kilise-cemaat okulları ilahiyat bölümü tarafından yönetilen ilkokullardır. Söz konusu okullar ilk kez XVIII. Yüzyılın başında Rusya'da açılmaya başlamıştır. Okullar nüfusun düşük gelirli kesimlerini eğitmek için tasarlanmıştır.⁹¹

Rus Çarlığında öğretmen yetiştiren okullar da mevcuttur. Bu okullar, Devlet Okulları (Narodnyye Uchilishcha) olarak adlandırılmaktadır. Bunlar XVIII. Yüzyılın sonlarında ilkokullara öğretmen yetiştiren orta öğretim kurumlarıdır. Bu türden ilk kurum 1783 yılında Sankt Petersburg'da açılmış ve 1804'e kadar varlığını

⁸⁶ Bkz. Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), "*Voskresnyye Shkoly*", <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

⁸⁷ Moskova İlahiyat Akademisi 1685'te açılmıştır. 1814 senesine kadar Slav-Yunan-Latin Akademisi olarak adlandırılmıştır. Moskova İlahiyat Akademisi 1919'da kapatılarak 1943'te yeniden çalışmalarına başlamıştır.

⁸⁸ Bkz. Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, "*İstoriya Akademii*", <https://mpda.ru/history-of-academy/>, (05.03.2022).

⁸⁹ Bkz. Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, *a.g.m.*

⁹⁰ Bkz. Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, *a.g.m.*

⁹¹ Bkz. Vladislav Tsylin, "*Tserkovno-Prikhodskie Shkoly*", *Büyük Rus Ansiklopedisi*, <https://bigenc.ru/education/text/4676035>, (05.02.2022).

sürdürmüştür.⁹² Rus Çarlığında öğretmenlere eğitim veren kurumlar arasında yer alan bir diğer eğitim kurumu Öğretmen Seminerleri ve Okulları'dır (Uchitel'skiye Seminarii i Shkoly). Söz konusu okullar şehir, ilçe ve ilkokullar için öğretmen yetiştirmektedirler.⁹³ Öğretmen Seminerleri ve Okulları'ndan farklı olarak Öğretmen Enstitüleri (Uchitel'skiye Instituty) ilçe, şehir ve daha yüksek ilköğretim okullarının öğretmenlerinin yetiştirilmesi için erkek pedagojik eğitim kurumları statüsündedir.⁹⁴

Rus Çarlığında günümüzün eğitim anlayışına uygun eğitim kurumları da söz konusu olmuştur. Okullar (Shkoly), bunlar arasında yer almaktadır. Rus İmparatorluğu'nda Okullar sınıflandırılmamış okullardır.⁹⁵ Okullardan farklı olarak İlköğretim Devlet Okulları (Nachal'nyye Narodnyye Uchilishcha) düşük kazançlı aileleri eğitmek amacı ile kurulmuştur. İlköğretim Devlet Okulları bir veya iki sınıflı eğitim kurumları olarak tasarlanmıştır. 14 Temmuz 1864'te Yeni Devlet Okulları Yönetmeliğinin onaylanması ile Zemstvoların da eğitim kurumu açabilmelerini mümkün kılan Zemstvo Yönetmeliği onaylanmıştır. Bununla beraber İlkokullar çoğunlukla kırsal alanlarda, kentsel banliyölerde ve işçi sınıfı bölgelerinde açılmıştır.⁹⁶ Okullar ve Devlet İlköğretim okullarından farklı olarak kurulan Enstitüler (Instituty) ise esas olarak teknik ve doğa bilimlerinde uzman yetiştiren laik yüksek öğretim kurumlarıdır. Politeknik ve Teknolojik Enstitüler arasında demiryolu taşımacılığı, mühendis enstitüleri, ticari, zirai, pedagojik, tıp enstitüleri yer almaktadır. 1802-1804'te Rusya'daki ilk öğretmen enstitüsü Sankt Petersburg Üniversitesi'nde açılmıştır.⁹⁷

Rus Çarlığı dönemindeki eğitim kurumların arasında yer alan bir diğer eğitim kuruluşu olan Gymnasium bir orta öğretim kurumudur. Ancak yüksek eğitim politikası

⁹² Gös. yer.

⁹³ Bkz. Marina Voytekhevskaya, *Istoriya Pedagogicheskogo Obrazovaniya v Rossii*, Tomsk Devlet Pedagoji Üniversitesi Yayinevi, Tomsk 2013.

⁹⁴ Gös. yer.

⁹⁵ Bkz. *Kak Poyavilas' Shkola: Ot Drevney Rusi Do Sovremennosti*, <https://externat.foxford.ru/poleznostnat/history-school/>, (05.02.2022).

⁹⁶ Bkz. Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, *a.g.m.*

⁹⁷ Bkz. Marina Voytekhevskaya, *a.g.m.*

nedeniyle Gymnasium okulları, ülke nüfusun tüm kesimleri için uygun olmamıştır. Rus Çarlığında ilk laik Gymnasium okulu 1726'da Sankt Petersburg'da Akademik Gymnasium adı altında Bilimler Akademisine bağlı olarak kurulmuştur (1805 yılına kadar varlığını sürdürmüştür). Gymnasium okuluna girebilmek için aday öğrencilerin ailelerinin vergiye tabi mülkiyete sahip olmaları gerekmektedir. 1864 yılında onaylanan tüzüğe göre Klasik Gymnasium ve Gerçek Gymnasium (daha sonra pro-gymnasiumlar) olarak açılmıştır. 1912'de Klasik Gymnasium okulları sekiz yıllık bir eğitim süresine sahiptir ve Latince eğitim verdiklerinden dolayı üniversiteye girme hakkı vermektedirler. Rus Çarlığı dönemindeki eğitim kurumların arasında yer alan bir sonraki eğitim kurumu, Real Okulları'dır (Real'noye Uchilishche). Üniversitelerden farklı olarak, uygulamalı konuların, yani doğal-matematiksel döngünün çalışılmasına daha fazla önem veren bir orta öğretim kurumudur. Yedi sınıflı bu okullarda başlangıçta, teknik eğitim amaçlansa da 1864'ten sonra öğrencilerinin yüksek uzmanlık kurumlarına girmesi amaçlamıştır.⁹⁸ Üniversiteler (University) ise yüksek öğretim kurumlarıdır. Rusya'daki ilk laik üniversiteye Akademik Üniversite adı verilmiştir. Bu okul, 1724'te açılmış ve 1766'ya kadar varlığını sürdürmüştür. XX. Yüzyılın başlarında Rusya'da (Finlandiya hariç) aşağıdaki gibi üniversiteler söz konusu olmuştur: Moskova (1755'ten beri), Derpt veya Yuryevsky (1802), Kazan (1804), Kharkov (1804), Petersburg (1819), Kiev St. Vladimir (1833), Novorossiysk (Odessa'da, 1864), Varşova (1869), Tomsk (1888).⁹⁹

1914 yılına kadar Rus Çarlığında yaklaşık yedi yüz genel eğitim kurumu (dört yüzden fazla spor salonu ve iki yüz yetmiş altı okul), dokuz üniversite varlığını sürdürmektedir. SSCB döneminde ise okulların tek tip eğitim kurumuna dönüştürülmesi için çalışmalar başlamıştır. Okulların hepsi devlet okulu olup tek ders sistemi, üniforma, ders saatleri ve ders programları olarak herkes için zorunlu ve ücretsiz hale getirilmiştir. SSCB'de tüm üye ülkelerde evrensel eğitim fikri

⁹⁸ Bkz. BUK VO (Bölgesel Evrensel Bilimsel Kütüphane) Web Sitesi, "Real'noye Uchilishche", <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/007/086/86109.htm>, (30.12.2023).

⁹⁹ Vladimir Chesnokov, "Nekotoryye Aktual'noye Voprosy İstorii Dorevolutsionnykh Rossiyskikh Universitetov", *Rossiyskiye Universitety V XVIII–XX Vekakh: Sbornik Nauchnykh Statey*, Sayı 6, 2002, ss. 141-146.

gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmıştır.

1917 Devrimine kadar Rusya’da eğitim sistemi ev ve kilise eğitiminden üniversite eğitime kadar gelişmiştir. Ancak söz konusu dönemde eğitim gelişmesinin önüne bazı engeller de çıkmıştır. Bu engeller arasında en önemlisi, eğitimin köylü sınıfı, yani ülke nüfusun çoğunluğuna ulaştırılamamasıdır. 1917 Ekim Devrimi ile beraber eğitimde de devrim gerçekleşmiş ve ülke geneline yaygınlaştırılması için önemli adımlar alınmıştır. Bu sayede ülke nüfusunun eğitim seviyesinin artırılması ve halkın genelinin eğitime kolay ulaşabilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra tek okul fikri geliştirilmiş ve eğitim alanında gelişmeler tamamen devlet kontrolü altına alınmıştır. Örneğin: günümüzde RF de devam eden tek tip eğitim sisteminin ilk aşamaları Bolşevik hükümetinin reformları ile başlamıştır. Bolşevik hükümeti, 1917 Ekim Devrimi’nden sonra ülkedeki eğitim sistemi ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bolşevik hükümetinin amacı evrensel ücretsiz eğitim sistemini getirmektir.¹⁰⁰ Bolşevik hükümeti, Komünist fikirleri yayma ve mesleki eğitimi geliştirmeyi amaçlayan eğitim reformları başlatmıştır.

1917 Devrim sonrasında meydana gelen “kültür devrimi”¹⁰¹ de dönemin eğitim sistemini etkilemiştir. 1926’da SSCB eğitim reformlarının bir sonucu olarak, yalnızca niceliksel değil, eğitimin yapısı ve içeriğiyle ilgili niteliksel değişiklikler de gerçekleşmiştir. Tarih eğitiminin içeriğinde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Marksist ideolojinin gelişmesi ile birlikte, tarih araştırmaları gelişmiştir. Böylece halkın tarih anlayışı değişmiş ve tarih artık Marksist bir bakış açısından inşa edilmeye başlamıştır. Althusser’in altını çizdiği gibi eğitim kurumlarının devletin ideolojik aygıtı olarak kullanımı bu noktada açıkça izlenebilmektedir. Burada Marksizm -daha sonra Komünizm- ilkelerinin, devrim sonrası yeniden yazılmış ders kitaplarında yer alması oldukça manidardır. Marksist ideoloji, Büyük Vatanseverlik Savaşı¹⁰² sırasında

¹⁰⁰ Anatoliy Skorobogatov-Yevgeniy Iukov, “İstoriya Stanovleniya I Razvitiya Professional’nogo Obrazovaniya V Rossii (XVIII–XX. vv)”, *Professional’noye Obrazovaniye v Rossii i Za Rubezhom*, Cilt 2, Sayı 26, 2017, s. 183.

¹⁰¹ 1920-1930 seneler arasında gerçekleştirilmiştir.

¹⁰² II. Dünya Savaşı esnasında Doğu Cephesini kapsamaktadır. 22 Haziran 1941 ile 9 Mayıs 1945 tarihleri arasında SSCB ülkelerin anavatanları savunduklarından dolayı bu isim ile anılmaktadır.

düşmana karşı mücadelede belirleyici bir rol oynamıştır.¹⁰³ 1930'larda Sovyet Komünist Partisi, eğitim ile ilgili resmileştirilmiş bilgi veren ağ oluşturmuştur. Böylece, eğitim alanında ülkede yaşayan çeşitli kültürlerle ait ve çeşitli etnik kökenlerden insanlar tek tipleştirilmiştir. Söz konusu ağ, aynı eyalette yaşayan farklı insanları, ulusal kültürlerini ve anadillerini koruyarak, yeni bir birey olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu tür dönüşümlerin önemli bir sonucu, Sovyet insanlarının benzersiz bir *milli kimliğinin* oluşturulmasıdır.¹⁰⁴

2.3. SSCB Döneminde Rusya'da Eğitim ve Eğitim Politikaları

SSCB'nin kurulması ile devlet yönetimi, eğitim sisteminin gelişmesinde önemli adımlar atmıştır. SSCB'nin devlet politikası eğitimin sınıf ve etnik farklılıklar olmadan kültürel ve eğitim düzeyini yükseltmeye yönelik olmuştur. SSCB'nin kırkıncı yılında cumhuriyet bütçesinin üçte biri eğitime ayrılmıştır. Yaş ayrımı olmadan meslek kuruluşlarında kültür ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi için olumlu koşullar oluşturulmuştur. İlk aşamada eğitim programları, daha sonra ise işçi fakülteleri ve daha sonra ise çalışanlar için akşam okulları, meslek liseleri ve teknik okullar açılmıştır.

1950'lerin başında, SSCB'nin eğitim sistemi II. Dünya Savaşı dolayısıyla oldukça zor durumdadır. Bu bağlamda, birincil görev hem yeni kurumların inşası hem de savaş yıllarında başka ihtiyaçlar için işgal edilen binaların iadesi yoluyla çözülen eğitim kurumları ağını eski haline getirmektir.

Joseph Stalin'in ölümünden sonra, yeni liderlik, tarihsel yolun bir tür yeniden düşünülmesi ve devletin ekonomik ve sosyo-politik durumunun yeniden değerlendirilmesi için bir rota belirlemeye çalışmıştır. Partinin 1950'lerde aldığı kararların çoğu, üretici güçleri artırmaya ve ekonomik potansiyeli yükseltmeye yöneliktir. Ancak, yeni başlangıçlar sosyo-politik alanı da atlamamıştır. Bu sırada

¹⁰³ Vyacheslav Sitarov, *a.g.e.*, ss. 207-208.

¹⁰⁴ Andrey Moiseyev-Olga Shumilova, *a.g.e.*, s. 761.

Stalin'in kişilik kültü kınanmıştır, Birlik Cumhuriyetlerinin hakları genişletilmiş ve parti ile aydınlar arasındaki diyalog geliştirilmiştir. Bütün bu süreçler eğitim sisteminin yenilenmesine ivme kazandırmıştır. SSCB'de eğitim sisteminin yenilenmesinde devletin bazı temel görevleri vardır. Bu görevlerden birincisi, geleneksel olarak işgücü verimliliğindeki artışın ilişkilendirildiği eğitim kurumlarının geliştirilmesidir. Bu doğrultuda eğitim süresi yediden sekize çıkarılmıştır. Ek bir yıl öğrencilerin hazırlıklarını derinleştirmek için bir fırsat yaratmıştır. Bununla birlikte, yeni müfredatta, Rus dili, matematik, edebiyat ve psikoloji çalışmaları için ayrılan ders süresinde indirimle gidilmiştir. Bu derslerden kesilen süre, mesleki ve sosyal olarak yararlı işlerde pratik yapmaya, ulusal ekonomik hedeflere ve gezilere aktarılmıştır. Eğitim sisteminin teknik bilimlere doğru bu kayışı, 1950'lerin ortalarındaki eğitimde yeni bir fenomen haline gelmiştir. 1950'lerin ortalarındaki okul, esas olarak uygulamalı beceriler sağlarken, aynı zamanda entelektüel eğitimi zayıflatmaktadır. Ayrıca, üretimde iki yıllık iş tecrübesi olan gençlerin enstitüye kabul kontenjanının %80'nin sağlanması gibi olgular, okullaşmanın bir sonucu olarak bilginin rolünü zayıflatmıştır.¹⁰⁵

1950'ler ve 1960'ların ilk yarısında eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması, SSCB'nin parti-devlet sisteminin liberalleşmesinin de bir göstergesidir. 1950'lerin başında Sovyet okulu, beş yıllık planlar¹⁰⁶ doğrultusunda oluşturulan Stalinist model çerçevesinde gelişmektedir. Stalin döneminin sonlarına doğru ise Sovyet eğitim sisteminin karşı karşıya olduğu ciddi bir sorun ortaya çıkmıştır: Eğitimlerini bitiren mezunların pratik faaliyetlere hazırlıksız olduğu ve üniversite mezunlarının üretim ve benzeri alanlarda çalışma becerisine sahip olmaması.¹⁰⁷ Dolayısıyla dönemin eğitim ve öğretimi gerçek ekonomik ve endüstriyel ihtiyaçlardan ayrılmıştır.

¹⁰⁵ Aleksandr Pyzhikov, "Reformirovaniye Sistemy Obrazovaniya v SSSR v Period "Ottepeli" (1953-1964 gg.)", *Voprosy Istorii*, 2004, Sayı 9, s. 98.

¹⁰⁶ SSCB'nin ulusal ekonomisinin gelişimi için beş yıllık planlar veya "beş yıllık planlar"- Sovyetler Birliği ekonomisinin hızlı gelişimini varsayan ekonomik planlar (beş yıllık planlar). Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin önderliğinde özel olarak oluşturulmuş bir devlet organı (SSCB'nin Gosplan'ı) tarafından ulusal ölçekte merkezi olarak geliştirildiler. İlk beş yıllık plandan önce Yeni Ekonomi Politikası vardı.

¹⁰⁷ Aleksandr Pyzhikov, *a.g.m.*, s. 98.

Ekim 1952'de SBKP'nin XIX. Kongresinde¹⁰⁸ ulusal eğitim sistemi ekonominin ihtiyaçlarına göre dönüştürmeyi amaçlayan devlet politikası ana hatlarıyla belirlenmiştir. Öğrencileri eğitim hayatlarının ilk yıllarından itibaren sosyal ve ekonomik açıdan faydalı faaliyetlerle donatılması öngörülmüştür. 1955'te öğrencilerin katıldığı üretim ekiplerin oluşturulması için aktif çalışmalar başlatılmıştır. 1954 yılında orta öğretim sisteminde yapılan önemli değişikliklerden biri de kız ve erkek öğrenciler için ayrı eğitimin kaldırılması olmuştur.¹⁰⁹

Eğitim alanında bir diğer yenilik, 1950'lerin ikinci yarısı ve 1960'ların başında yeni tür eğitim kurumların oluşturulmasıdır. Söz konusu eğitim kurumları yatılı okul şeklinde meydana gelmiştir. Yatılı okulların resmi eğitim kurumu olarak yasal düzenlenmesi Eylül 1956'da SBKP Merkez Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulu'nun Kararı ile gerçekleştirilmiştir.¹¹⁰ Moskova Devlet Öğretmenleri Geliştirme Enstitüsü'nde daha önce öğretmenlik kurslarını tamamlamış olan deneyimli öğretmenler ve eğitimciler, yatılı okullarda çalışmak üzere işe alınmıştır. Yatılı okullara girenlere yiyecek, giyecek, ayakkabı, ders kitabı ve kırtasiye malzemesi verilmektedir. Parti organlarının yönlendirmesiyle, ilk yatılı okullar en büyük işletme ve kurumların kolektiflerinin himayesine alınmıştır. Teknik çevrelere lojistik ve yöntemsel yardım sağlanmıştır.¹¹¹ Yatılı okulların yaygınlaşması SSCB döneminde eğitimin hızlı bir şekilde eşit olarak yayılmasını sağlamıştır.

SSCB döneminde okul öncesi eğitimlerde de değişiklikler yapılmıştır. Konu ile ilgili incelenmesi gereken belgeler arasında, 13 Ekim 1956 tarihli "İşletmelerde ve Kurumlarda Çalışan Annelere Yardımcı Olacak Ek Önlemler Hakkında Kararname"¹¹² adlı SSCB Bakanlar Kurulu Kararıdır. Kararname, Birlik

¹⁰⁸ Bkz. Nikita Kruşçev, *Doklad XIX. S'yezdu Partii Ob İzmeneniyakh v Ustave VKP (b)*, Gospolitizdat, 1952.

¹⁰⁹ *Gös. yer.*

¹¹⁰ Narodnoye Obrazovaniye v SSSR: Sbornik Normativnykh Aktov, Moskova 1987, s. 247.

¹¹¹ Bkz. Pervyye Moskovskiye Shkoly-Internaty, *Pravda Gazetesi*, 1 Temmuz 1956.

¹¹² Bkz. SSCB Bakanlar Konseyi, 13 Ekim 1956 N 1414 Tarihli Kararname "İşletmelerde ve Kurumlarda Çalışan Annelere Yardımcı Olacak Ek Önlemler Hakkında", <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=28269#079352061323607>, (11.06.2023).

Cumhuriyetlerinin sağlık bakanlıklarına okul öncesi kurumlara tıbbi bakım sağlama ve bu kurumlar için tıbbi personel yetiştirme yükümlülüğü getirirken, eğitim bakanlıkları metodolojik rehberlik ve dolayısıyla pedagojik personelin eğitimini sağlamıştır. Bakanlar Kurulu, okul öncesi çocuk kurumlarına mobilya ve teçhizat sağlanması sorununu çözmekle görevlendirilmiştir. Böylece, okul öncesi kurumların işleyişiyle ilgili bir dizi özel örgütsel sorunu çözmek, malzeme ve teknik temellerini iyileştirmek için girişimde bulunulmuştur.

Konu ile ilgili bir diğer önemli belge, 12 Mayıs 1959'da SBKP Merkez Komitesi ve SSCB Bakanlar Konseyinin "Okul Öncesi Kurumların Geliştirilmesi İçin Önlemler, Okul Öncesi Çocukların Yetiştirilmesinin ve Tıbbi Bakımının İyileştirilmesi"ne¹¹³ ilişkin karardır. Bu karar ile okul öncesi çocukların eğitiminde önemli ilerleme kaydedilmiş ve okul öncesi kurumlar ağının genişletilmesi için yön alınmıştır. Böylece, okul öncesi çocukların yetiştirilmesi ve bunun için en uygun koşulların yaratılması, tüm Sovyetlerin meselesi olarak adlandırılmış ve bu yük tüm Sovyet toplumunun omuzlarına yüklenmiştir. İncelenen dönemde, okul öncesi kurumlarda çocuğun sağlığının korunmasına ve tıbbi ve önleyici çalışmaların düzenlenmesine büyük önem verilmiş ve okul öncesi eğitim kurumlarının faaliyetlerine metodolojik destek konusunda aktif çalışmalar yapılmıştır.

SSCB dönemi eğitim alanında orta okullara ilişkin yenilikler, "*Kruşçev çözülmesi*"¹¹⁴ döneminde gerçekleşmiştir. Söz konusu gelişmelerden biri, 1954-1955 öğretim yılından itibaren kız ve erkek çocuklar için ortak eğitimin getirilmesidir. 1 Temmuz 1954'te SSCB Bakanlar Konseyi, Birlik ve Özerk Cumhuriyetler Bakanlar Konseyleri ile "Moskova, Leningrad ve Diğer Şehirlerdeki Okullarda Ortak Eğitimin Başlatılması"¹¹⁵ üzerine bir karar alınmıştır. Ancak "*Kruşçev çözülmesi*" dönemi,

¹¹³ Bkz. Postanovleniye TSK KPSS Soveta Ministrov SSSR "O Merah Po Dal'neyshemu Razvitiyu Doshkol'nykh Uchrezhdeniy, Uluchsheniya Vospitaniya i Meditsinskogo Obsluzhivaniya Detey Doshkol'nogo Vozrasta" 12 Mayıs 1959, *SSCB'de Halk Eğitimi, Belgeler Koleksiyonu, 1917 – 1973*.

¹¹⁴ Bkz. Sovyetler Birliği'nin 1950'lerin sonu ve 1960'ların başındaki Nikita Kruşçev dönemi için kullanılan terimdir.

¹¹⁵ Bkz. 1 Temmuz 1954 Tarihli ve 1342 Sayılı SSCB Bakanlar Kurulu Kararı "Moskova, Leningrad ve Diğer Şehirlerdeki Okullarda Ortak Eğitimin Başlatılması Hakkında", <https://base.garant.ru/70180980/53f89421bbdaf741eb2d1ecc4ddb4c33/>, (18.06.2023).

eğitim sektörünün gelişimi açısından tartışmalı hale gelmiştir. Böylece, bir yandan XX. Kongre ve Stalin kişilik kültürünün teşhiri ülkenin sosyo-politik ve manevi yaşamında sınır çizgisi haline gelmiştir. Eğitim politikası alanı da dahil olmak üzere kamusal yaşamın demokratikleşmesi için bir yön tutulmuştur.

SSCB'de orta okulların geliştirilmesiyle ilgili bir sonraki karar, SSCB Bakanlar Kurulu'nun 6 Haziran 1956 tarihli "Ortaöğretim İhtisas ve Yüksek Eğitim Kurumlarındaki Ortaokulların Son Sınıflarında Öğrenim Ücretlerinin Kaldırılması Hakkında"ki¹¹⁶ kararıdır. Söz konusu karar ile, ödemenin kaldırılmasına yönelik tedbirin, evrensel orta öğretimin yurt içinde uygulanması ve gençlerin yüksek öğrenim görmeleri için en uygun koşulların oluşturulması amacıyla alındığı kaydedilmiştir.

SBKP'nin XX. Kongresinden sonra SSCB toplumun “*Stalinizasyon*”dan arındırılması çalışmaları başlatılmıştır. Bu konu eğitimde de kendisini göstermiş ve sosyal bilimlerin içerik bileşenini değiştirmeye ihtiyaç duyulmuştur. 18 Haziran 1956'da SBKP Merkez Komitesi, yüksek öğretim kurumlarında ekonomi politiğin, diyalektik ve tarihsel materyalizmin ve SBKP tarihinin öğretilmesine ilişkin bir karar yayımlanmıştır.¹¹⁷ Bu belgeye dayanarak, ilerleyen akademik yıldan itibaren tüm üniversitelerde, belgede listelenen konuların öğretimi başlatılmıştır.

1960'ların ortalarına gelindiğinde, halk eğitiminin geliştirilmesinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak devlet eğitim politikası küresel hedeflerine rağmen eğitim için yeterli kaynak sağlayamamıştır. SSCB'de milli eğitimin gelişmesinde aslında ana sorunlardan biri evrensel orta öğretimin olmamasıdır. Evrensel orta eğitimin uygulanması; yüksek öğretim sistemindeki çalışmalarını, sekiz yıllık planın uygulanmasını, ikinci öğretim eğitim çalışmalarını da etkilemiştir. Devlet aynı zamanda mesleki eğitimin gelişmesi için de eğitim yatırımları yapmıştır. Bunun için

¹¹⁶ Bkz. Postanovleniye Soveta Ministrov SSSR ot 6 İyunya 1956 g, *SSCB'de Halk Eğitimi, Belgeler Koleksiyonu, 1917 – 1973*.

¹¹⁷ *KPSS V Rezolyutsiyakh I Resheniyakh S'yezdov, Konferentsiy i Plenumov TSK (1898 – 1986)*, SBKP Merkez Komitesi Bünyesindeki Marksizm-Leninizm Enstitüsü, 9. Baskı, Politizdat, Moskova 1985, ss. 422-423.

devlet bizzat yatırımlar yapmıştır. Söz konusu yatırımlar arasında yeni okulların açılması, mesleki yüksek okullardaki teknik altyapının güçlendirilmesi, öğrencilere burs gibi maddi yardımlar, yüksek eğitimin staj süreci ile beraber gerçekleştirilmesi ve ileride işsizlik sorununun önüne geçilmesidir.

SSCB döneminde gelişen eğitim politikalarını daha iyi anlayabilmek adına Lenin ve Stalin dönemlerinin ayrı olarak incelenmesi söz konusu süreçte meydana gelen farklılıkların altının çizilmesine yarayacaktır.

2.3.1. Vladimir Lenin Döneminde Komünizm İdeolojisi ve Eğitim Reformları

SSCB döneminde yürütülen devlet eğitim politikaların gelişme süreci çoğu zaman gergin ve çelişkili ilerlemiştir. Bu aşamalardan birincisi, 1917'den II. Dünya Savaşı'nın¹¹⁸ başlangıcına kadar süren dönemdir. Bu dönem SSCB eğitim politikaları kısaca *ideolojikleşme* ve *politizasyon* olarak tanımlanabilir. Söz konusu dönemde eğitim içeriği ve yöntemlerinin birleştirilmesi, standartlaştırılması, kolektivistlerin egemenliğin gelişmesi olarak özetlenebilir.

Vladimir Lenin, eğitime büyük önem vermektedir. Lenin'e göre eğitim ülkenin ekonomik ve kültürel olarak en hızlı büyüme aracıdır. Ayrıca Lenin'e göre eğitim, ülkede sosyalist ve komünist insanın hızlı bir şekilde yayılmasını ve güçlendirilmesinin aracıdır.¹¹⁹ Bundan dolayı, 1917 Devrimi'nden sonra ülkede mevcut olan eğitim sistemi köklü değişimlere tabi tutulmuştur. Söz konusu değişimler arasında özel eğitim kurumların ve "manevi" eğitim kurumları kapatılması, okullarda dini öğretiminin yasaklanmasıdır. Öğretmenler parti organlarının tavsiyelerine göre atanmaya başlamıştır. Yeni okulun/eğitimin temellerini sağlamlaştıran ana belgeler,

¹¹⁸ Rusya ve diğer eski SSCB ülkelerinde kullanılan ve II. Dünya Savaşı sırasında 22 Haziran 1941 ile 9 Mayıs 1945 tarihleri arasında Nazi Almanyası ve diğer Mihver Devletleri ülkelere karşı anavatan topraklarını savundukları savaşa verilen isimdir.

¹¹⁹ Nikolay Konstantinov- Yevgeniy Medynskiy- Maria Shabayeva, *İstoriya Pedagogiki: Uchebnik Dlya Studentov Pedagogicheskikh Institutov*, 5. Baskı, Moskova 1982, s. 323.

Ekim 1918 tarihli “Birleşik İşçi Okulu Yönetmeliği” ve “Birleşik İşçi Okulunun Temel İlkeleri”¹²⁰dir. Yeni okul/eğitim programları geliştirirken çocukların fiziksel eğitimine de el sanatların gelişmesine de yer vermiştir. Sovyet okulu/eğitimi birleşik ve ücretsiz genel eğitim sistemi olarak kurulmuştur. Yeni eğitim sisteminde millet ve cinsiyet ayrımı olmadan laik eğitimin koşulsuz olması güvence altına alınmıştır. Ayrıca eğitim kurumlarına hem eğitim hem de üretim işlevleri verilmiştir. 1918 yılında o zamanki üniversitelere giriş kurallarına göre, 16 yaşına gelen herkes sınavsız olarak üniversiteye kabul edilmektedir. Üniversite kayıt önceliği işçi ve köylülere verilmeye başlamıştır.¹²¹ 30 Eylül 1918’de, Rusya Merkez Yürütme Komitesi okulların/eğitim merkezlerin çalışması için prosedür ve koşulları belirleyen SSCB’nin Birleşik Çalışma Okulu Yönetmeliğini onaylamıştır. İl Halk Eğitim Müdürlükleri’ne yerel koşullar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yıl içinde sınıfların dağılımını değiştirme hakkı verilmiştir. 18 Aralık 1923’te, Birleşik İşçi Okulu Tüzüğü, SSCB Halk Komiserleri Konseyi’nin kararnamesiyle onaylanmıştır.

1930’larda SSCB’de ulusal ekonominin yeniden inşası gerçekleştirilmiştir. Ülkede sanayileşme tüm hızıyla devam ederken ülke sanayi devletine dönüştürülmüştür. Aynı zamanda son teknolojilerin yaygınlaşması ile birlikte özellikle matematik, fizik, biyoloji ve kimya alanında işçi ve köylülerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bunun için yeni eğitim programları uygulanmaya başlanmıştır. Genel eğitimin önemi konusundaki farkındalık, 14 Ağustos 1930’da Merkez Yürütme Komitesi ve SSCB Halk Komiserleri Konseyi’nin ülkede evrensel zorunlu ilköğretimin getirilmesine ilişkin kararı kabul etmesiyle pekiştirilmiştir.¹²² 1930-1931 akademik yılından başlayarak SSCB’de sekiz ile on yaş arası çocuklar için dört yıllık evrensel zorunlu eğitim uygulamaya konulmuştur. SSCB’de eğitim alanında etkili ve koordine edilmiş çalışmayı sağlamak için, 15 Mayıs 1934’te SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından

¹²⁰ Bkz. Sbornik Vystupleniy, Dokumentov i Materialov Tsikla "KPSS v Stenogrammakh, Dokumentakh i Materialakh", Moskova 1962.

¹²¹ Nikolay Konstantinov- Yevgeniy Medynskiy- Maria Shabayeva, *a.g.e.*, s. 286.

¹²² Bkz. Boris Yeltsin Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi resmi internet sitesi, *Prinyato Postanovleniye TSK VKP(B) o Vvedenii Vseobshchego Obyazatel'nogo Nachal'nogo Obucheniya*, <https://www.prilib.ru/history/619410>, (14.07.2023).

“SSCB’deki İlk ve Orta Okulların Yapısı Üzerine”¹²³ karar kabul edilmiştir. Söz konusu karar ile ülkenin genelinde ortak evrensel eğitim için mevcut okullar birleştirmiştir. 3 Eylül 1935’te, SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve SBKP Merkez Komitesi, “Ana, Tamamlanmamış Orta ve Orta Okullarda Eğitim Çalışmaları ve İç Düzenlenmesi Hakkında”¹²⁴ kararı onaylamıştır.

Okul yapısının değerlendirmesine dayanarak, SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve SBKP Merkez Komitesi, okullarda akademik yılı ve okul rejimini düzenlemek için özel önlemler almıştır. Bununla çalışma ve tatil koşulları, günlük derslerin ve molaların süresi ve sayısı da belirlenmiştir. Aynı zamanda, okulların hepsinde geçerli tek tip müfredat geliştirilmiştir. Söz konusu müfredata göre öğrencilerin okul kayıtları için tek tip bir prosedür gerçekleştirilecektir. Eğitim konusunda evrenselliğin getirilmesi derslerde okutulan kitapların da evrensel olması için çalışmalar yapılmaya başlamıştır.

Ayrıca öğrencilerin bilgi seviyelerini belirlemek için daha katı kurallar getirilmiştir. Final sınavları ve yatay geçiş sınavlarında farklı programların bölümlerinde bilgi sınanmaktadır. Ortaokulu başarıyla tamamlayan öğrencilere tüm derslerde alınan notları içeren sertifika verilmeye başlanmıştır. Sınıftan sınıfa geçiş yaparken, öğrencilere notlarını ve davranışlarını gösteren bir geçiş sertifikası verilmektedir. Mezuniyet ve yatay geçiş sınavlarını başarıyla geçenlere takdir belgesi verilmektedir. Liseden mezun olup ana derslerde “mükemmel” notu olanlara giriş sınavı olmadan yükseköğretim kurumlarına girme hakkı verilmiştir. Öğrencilerin bilgi seviyesini değerlendirmek adına beş puanlık sistem getirilmiştir. Değerlendirme

¹²³ Bkz. LibUSSR, SSCB Mevzuatının İnternet Arşivi, 15 Mayıs 1934 SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Komünist Partisi Merkez Komitesi “SSCB’deki İlk ve Orta Okulların Yapısı Üzerine” Karar, https://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3988.htm, (22.03.2022).

¹²⁴ Elektronaya Biblioteka İstoricheskikh Dokumentov (Tarihi Belgeler Elektronik Kütüphanesi) Web Sitesi, *Postanovleniye Soveta Narodnykh Komissarov Soyuz SSR i Tsentral'nogo Komiteta VKP(B). Ob Organizatsii Uchebnoy Raboty i Vnutrennem Rasporyadke v Nachal'noy, Nepolnoy Sredney İ Sredney Shkole. 3 Sentyabrya 1935 g.* (3 Eylül 1935 SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve SBKP Merkez Komitesi “Ana, Tamamlanmamış Orta ve Orta Okullarda Eğitim Çalışmaları ve İç Düzenlenmesi Hakkında” Kanun), <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/353858-postanovlenie-soveta-narodnyh-komissarov-soyuza-ssr-i-tsentralnogo-komiteta-vkp-b-ob-organizatsii-uchebnoy-raboty-i-vnutrennem-rasporyadke-v-nachalnoy-nepolnoy-sredney-i-sredney-shkole-3-sentyabrya-1935-g>, (4.07.2023).

aşamaları ve not sistemleri tüm eğitim kurumları için tek tipleştirilmiştir. Okulda eğitim almayan ama okuldan mezuniyet belgesi almak isteyenler için ayrı çalışma sistemi geliştirilmiştir. Okulların tüzükleri her okul türü için ayrı ayrı geliştirilmiştir. Tüzük, öğrenciler ve öğretmenler için bağlayıcılık taşımaktadır. Tüzük, okulun amaç ve hedeflerini, organizasyonun yapısı, yönetimin, öğretmenlerin ve okul örgütlerinin hak ve yükümlülüklerini belirleyen ana belge olmuştur. Öğrenci davranışlarının temel kurallarını belirleyen tek tip öğrenci kartı tüm okullarda uygulanmaya başlamıştır; eğitim kurumundaki her öğrenci için özlük dosyaları düzenlenmiş ve öğrenciler için eğitim düzeyine göre farklılık gösteren tek bir üniforma getirilmiştir.¹²⁵

Resim 1. SSCB Dönemi Öğrenci Üniforma Örneği.

Kaynak: Kak Vyglyadela Forma Uchenikov Sovetskoy Shkoly 60-Kh, godov <https://dzen.ru/media/turisttochka/kak-vygliadela-forma-uchenikov-sovetskoi-shkoly-60h-godov-5fc775636d4e6a5c3ff8cbc4>, (22.04.2023).

Bu dönemde eğitim konusunda geliştirilen politikaların en iyi yanları eğitimin evrensel, ücretsiz ve zorunlu hale getirilmesidir. Ayrıca, başarılı öğrencilere sınavsız üniversite kazanma hakkı verilmiştir. Ana, orta ve lise eğitimleri gençlerin yetişmesinde, gelecekleri için kariyer seçimlerinde ve meslek sahiplenmelerinde oldukça önemli hale gelmiştir. SSCB döneminde eğitim politikalarının (ve diğer devlet politikaların) gelişmesinde Komünizm ideolojisi etkili olmuştur.

¹²⁵ Bkz. Nikolay Konstantinov- Yevgeniy Medynskiy- Maria Shabayeva, *a.g.e.*

SSCB döneminde Halk Eğitim Komiserliğinin görevlerinden biri, sosyalist bir okul projesi geliştirmektir. 1918’de, Birinci Enternasyonalist Öğretmenler Kongresi sırasında, eski okulun yerine yenisinin yaratılmasına karar vermiştir. 1920’de ilk zorunlu olmayan müfredat yayınlanmıştır.¹²⁶ Birinci Parti Halk Eğitim Konferansı’ndan sonra okul sisteminde yapılan değişikliklerle bağlantılı olarak, 1921’de Halk Maarif Komiserliği yedi yıllık okul/eğitim için yeni programlar yayınlanmıştır. 1920 yılı akademik konulu programlarına göre hazırlanan söz konusu yeni programlar daha özel olarak oluşturulmuştur.¹²⁷

Dolayısıyla, SSCB eğitim sisteminin gelişimi ve eğitimde kullanılacak yöntem ve biçimlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak söz konusu arayışlar sonucunda alınan kararların her zaman devlet kontrolünde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yani 1930’larda eğitimin içeriği önemli değişiklikler geçirmiş ve farklı bir gelişme yönü tutmuştur. Okul/eğitim gelişmesinde parti etkisinin eşzamanlı olarak güçlendirilmesi, okulun ve pedagojik sürecin sıkı bir şekilde düzenlenmesine yol açmıştır. İktidarın ideolojisi metodolojik ve profesyonel eğitim konularını da kapsamaktadır. Böylelikle her türlü muhalefet ortadan kaldırılarak beşerî bilimlerin güçlü bir ideolojik kontrol ve yönetim sistem yaratılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda üst düzey Sovyet liderliği tarih yazınına atlamamıştır. 1931’de Proleter Devrim dergisi, Stalin’in Sovyet tarihçiliğinin gelişimi üzerinde büyük etkisi olan “*Bolşevizm Tarihinde Bazı Sorular Üzerine*” başlıklı mektubunu yayınlamıştır.¹²⁸ Söz konusu mektup, SSCB’de tarih öğretimini, incelemesini ve propagandasını değiştirmiştir: Glavlit’in (Sovyet Hükümetinin Sansür Enstitüsü) çalışmaları daha aktif hale gelmiştir ve kütüphanelerde özel depolama bölümleri ortaya çıkmıştır.

1931-1934 seneleri arası Komünist Partisi ülkedeki idari-komuta sistemini onaylamış ve söz konusu sistemin eğitim alanına girmesi için yeni koşullar yaratmıştır.

¹²⁶ Bkz. Vladimir Lenin, *Polnoye Sobraniye Sochineniy*, Ripol Klasik, Moskova 1958.

¹²⁷ Bkz. Valery Rakunov, "Gosudarstvennaya Politika v Sfere Shkol'nogo Obrazovaniya V 1920-30-Kh Godakh", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye: Informatsionnyy Gumanitarnyy Portal 1*, 2011, http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2011/1/Rakunov_Formal_Education/, (22.03.2022).

¹²⁸ Bkz. Josef Stalin, "O Nekotorykh Voprosakh İstorii Bol'shevizma: Pis'mo v Redaktsiyu Zhurnala "Proletarskaya Revolyutsiya", https://www.marxists.org/russkij/stalin/t13/t13_17.htm, (01.12.2022).

Parti liderliğini yürüten idareciler, eğitim sistemini birleştirerek okul yönetimi üzerinde de bir parti-devlet tekeli oluşturmuştur. Tek tip/düzey ders kitapları merkez parti ve devlet organlarının direktifleriyle yayınlanmıştır. Sıkı bir şekilde düzenlenen genel eğitim sürecinin dışında kalan kaynakların yayınlanması yasaklanmıştır. Anadil (Rus Dili), matematik, coğrafya, fizik, kimya vb. tüm konulardaki ders kitapları partinin tek tip müfredat geliştirme politikası ve talimatları tarafından yönlendirilen Halk Eğitim Komiserliği'nin (Narkompros) himayesinde yayınlanmıştır.¹²⁹ Eğitim sisteminin gelişimini denetleyen organ Halk Komiserleri Konseyidir. Ancak iktidar partisi olarak yerleşik konumundan yararlanan Komünist Parti eğitim sistemi üzerinde Konseyin yerini almıştır.¹³⁰ Partinin eğitimin şekillenmesi ve gelişmesi üzerindeki baskısı sonuçta, Marksist/Leninist ideolojinin yayılmasında başarıya ulaşmıştır.

SSCB döneminde ders kitapları ülkede meydana gelen yazar yarışmaları sonucunda seçilmektedir. Örneğin, ilk Sovyet tarih ders kitabı, 1930'larda Andrey Zhdanov¹³¹, Sergey Kirov¹³² ve Josef Stalin tarafından duyurulan bir yarışma sonucunda belirlenmiştir. Yarışmayı Kazanan – Andrey Shestakov'un "SSCB Tarihinde Kısa Bir Ders"¹³³ isimli ders kitabı kazanmıştır. Kitap SSCB öncesi tarihini anlatmaktadır ve Sovyet dönemiyle bitmektedir.

Sovyet döneminde ders kitaplarını yayınlanması amacı ile 1930 senesinde Merkez Yürütme Komitesi ve SSCB Halk Komiserleri Konseyi kararnamesi ile RSFSR Eğitim Bakanlığı tarafından Halk Eğitim Komiserliği'nin edebiyat ve yayıncılık departmanı temelinde "Eğitim Yayınevi Uchpedgiz" ("Devlet Eğitim ve Pedagojik Yayınevi") kurulmuştur. Yayınevinin faaliyete geçtiği ilk yılda toplam ürün tirajı 29 milyon adet olmuştur. 1930'ların ortalarından beri Uchpedgiz, eğitim ve pedagojik literatürde SSCB'deki en büyük yayınevi haline gelmiş; 1940'larda ders

¹²⁹ Svetlana Leont'yeva-Kirill Maslinskiy, "Uchebnyy Tekst v Sovetskoy Shkole", *Antropologicheskii Forum*, Sayı 6, 2007, ss. 453-459.

¹³⁰ Bkz. Valery Rakunov, *a.g.m.*

¹³¹ Sovyet politikacı, Bolşevik lider.

¹³² Sovyet politikacı, Bolşevik lider.

¹³³ Andrey Shestakov, *Kratkiy Kurs İstorii SSSR*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo, Moskova 1937.

kitaplarının çıktısı yılda 125,5 milyon kopyaya ulaşmıştır.¹³⁴

Böylece, Çarlık Rusya'dan SSCB dönemine geçiş süreci okullarda okutulan ders kitapları analizinde aşağıdaki önemli noktalar ve varsayımlar elde edilmiştir. Birincisi, SSCB döneminde Komünizm ideolojisinin devlet ideolojik aygıtı olarak kullanılarak ders kitaplarının yeniden yazılmasına yol açmıştır. İkinci olarak, 1930'lara kadar okullar ve eğitim süreci yeni sistemi oturmadığından dolayı uzun süre boyunca tarih eğitimi verilmemektedir. Üçüncü olarak, SSCB döneminde yayınlanmaya başlayan tüm ders kitapları yönetimin sıkı denetimi altındadır. Son olarak da önemli noktalardan biri eğitimin ücretsiz ve zorunlu hale getirilmesidir.

2.3.2. Kimlik İnşasında “Kahraman” İmgesi ve Vladimir Lenin

Ulus kimlik inşası kompleks bir süreçtir. Kimlik inşa sürecinde belirli yapı taşları söz konusudur. Bu yapı taşları arasında ulusal tarih, dil, din, kültür gibi unsurlar yer almaktadır. Kimlik inşa sürecinin yapı taşlarından biri, lider kültüyle ilintili olarak ulusal tarihte bir “kahramanın” yaratılmasıdır. Çalışmanın bu bölümünde Rus (Sovyet) kimlik inşa sürecinde “kahraman” olarak Lenin'in rolü, Lenin'in 1917 Devrimi ve SSCB'nin kurulmasındaki etkisi incelenecektir.

1917 Ekim Devrimi, Rusya'da işçi sınıfının siyasal yaşamda aktif rol almaları için farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Tarihte ilk kez iktidara gelen işçi sınıfı partisi, emekçi kitlelerin çıkarlarını koruyacak yeni bir toplum yaratmak gibi zorlu bir görevle karşı karşıya kalmıştır. İşçi sınıfı partisinin kurucularından biri de Rus siyasetçi ve

¹³⁴ Bkz. Federal'noye Arkhivnoye Agentstvo (Federal Arşiv Ajansı) Resmî Sitesi, *Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo "Uchpedgiz" Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR. 1931–1963*, <https://guides.rusarchives.ru/funds/uchebno-pedagogicheskoe-izdatelstvo-uchpedgiz-ministerstva-prosveshcheniya-rsfsr-1931-1963>, (20.11.2022).

devlet adamı Vladimir İlyiç Ulyanov'dur (Lenin).¹³⁵¹³⁶ Vladimir Lenin 1887'de Kazan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanmıştır. Ancak üniversite hayatı çok uzun sürmemiştir. Üniversitelerde polis rejiminin dayatmasına karşı öğrenci mitinglerinden birine katıldığı için okuldan atılmış ve köye sürgün edilmiştir. Lenin sürgünden döndükten sonra Marksist bir kulübe¹³⁷ katılmıştır. 1891'de Lenin Sankt Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki derslere dışarıdan katılarak başarı ile geçmiştir. 1892-1893 seneleri arasında Samara'da bir avukatın asistanı olarak çalışmıştır. Çalışmaya başladığı zaman Lenin, Samara'da Marksist kulüp kurmuştur. 1893'te Sankt Petersburg'a taşınmış ve işçiler arasında propaganda faaliyetlerine devam etmiştir. Burada müstakbel eşi Nadezhda Krupskaya ile tanışmıştır. 1893'te Lenin faaliyetleri yüzünden tutuklanmış ve Sibiryaya köyüne sürgün edilmiştir. Nadezhda Krupskaya onu sürgüne takip etmiş ve sürgündeyken evlenmişlerdir. Bu zaman kadar Lenin Plehanov¹³⁸, Marx ve Engels'in çalışmalarını incelemiştir. Aynı zamanda ekonomik literatürü, tarımla ilgili istatistiksel raporları ve diğer mevcut kaynakları araştırmıştır. Söz konusu bilgiler Lenin'in aktif olarak yazı yazmasına ve yayınlanmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu süre içerisinde Lenin Sosyal Demokrat Parti'nin programını geliştirmiştir ve kendi siyasi mücadele doktrinini oluşturmuştur: *"Tüm demokratik unsurların başında yükselen Rus işçisi, mutlakiyetçiliği devirecek ve Rus proletaryasına (tüm ülkelerin proletaryasıyla birlikte) muzaffer komünist devrime giden açık siyasi mücadelenin düz yolunda önderlik edecektir"*.¹³⁹ 1895'te Lenin yurt dışında Plehanov ve uluslararası işçi hareketinin diğer liderleriyle bir araya gelmiştir. Lenin ülkeye döndüğü zaman Martov¹⁴⁰ ile beraber Petersburg'un tüm Marksist kulüplerini birleştirmiş ve "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği"ni

¹³⁵ Yevgeniya Plakhotina, "Politicheskaya Deyatel'nost' V.I. Lenina i Yeye Znachenıye", *Mezhdunarodnyy Zhurnal Eksperimental'nogo Obrazovaniya*, Sayı 4, 2010, ss. 18-19.

¹³⁶ Vladimir Lenin doğuştan soy ismi Ulyanov. Lenin çalışmalarında farklı takma isimler kullanmaktaydı. Ulyanov'un Lenin takma adı en ünlü ve bilinen biridir.

¹³⁷ Yazar tarafından kulüp olarak çevrilmiştir. Orijinal Rusça kaynaklarda krujok (çevre Türkçe, circle İngilizce) diye geçmektedir. Krujok – "Birlikte bir şeyler yapan bir grup insan" olarak tanımlanmaktadır.

¹³⁸ Rus teorisyeni ve Marksizmin takipçisi, filozof, Rus ve uluslararası sosyalist hareketin önde gelen figürüdür.

¹³⁹ Bkz. Vladimir Lenin, *a.g.e.*

¹⁴⁰ Rus politikacı, gazeteci, devrimci hareketin üyesi, Menşeviklerin liderlerinden biridir.

kurmuştur.¹⁴¹ Lenin'in Sibiry'a sürgünü 1900 kışında sona ermiştir. Şubat 1900'de sürgünden dönen Lenin, İskra Gazetesi'nin yayınlanmasını organize etmiştir. Gazete, Rusya'da propagandacılar tarafından sokaklarda, işletmelerde ve kışlalarda dağıtılmıştır.

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi II. Kongresi 17 Temmuz-10 Ağustos 1903 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Toplantıda, Lenin'in parti kurma planına karşı çıkan Troçki ile Lenin arasında da anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Kongre sonucunda parti, ikiye ayrılarak sona ermiştir. Partinin önde gelen merkezlerinin seçiminde Lenin çoğunluğu elde etmiştir (Rusça çoğunluk-bolşe). Bu nedenle takipçileri Bolşevik olarak anılmaya başlamıştır. Azınlıkta kalan Martov, Menşevik olmuştur (Rusça azınlık-menşe).¹⁴²

Ancak I. Dünya Savaşı tüm planları bozmuştur. Savaşın başında Lenin, Avusturya makamları tarafından tutuklanmıştır. Ancak Avusturya Sosyal Demokratlarının çabaları sayesinde serbest bırakılmış ve İsviçre'ye gitmiştir. Lenin, İsviçre'de Çarlık iktidarının devrildiği haberini almıştır. Ertesi gün Lenin, devrimi gerçekleştirmek için gerekli eylem programını özetlediği “*Nisan Tezleri*” başlıklı bir raporla Bolşeviklere seslenmiştir. Ardından Lenin “*Tüm İktidar Sovyetlere!*” ve “*Geçici Hükümete Destek Yok*” sloganlarını ilan etmiştir. 1917 Devrimi'nden sonra Lenin Rusya'ya dönmüştür.

Şubat-Ekim 1917 dönemi, burjuva-demokratik devrimden sosyalist devrime geçiş aşamasında Lenin'in Sosyal-Devrimcilerle, Menşeviklerle siyasi mücadelesinin en yoğun dönemlerinden biri olmuştur. Rusya'nın burjuva Geçici Hükümeti'nin üç siyasi krizinden, General Kornilov'un karşı-devrimci isyanının bastırılmasından (Ağustos 1917), Sovyetlerin geniş bir “Bolşevikleşmesi” döneminden (Eylül 1917) sonra, Lenin şu sonuca varmıştır: Bolşeviklerin etkisinin artması ve Geçici Hükümetin geniş emekçi kitleler üzerindeki otoritesinin düşürülmesi ve siyasi iktidarı halkın eline

¹⁴¹ Bkz. *Lenin (Ulyanov) Vladimir Il'ich*, <https://www.1tv.ru/trotsky/lenin.html>, (09.12.2022).

¹⁴² Gös. yer.

geçirmek için ayaklanma.¹⁴³ Ayaklanma, 25 Ekim 1917'de gerçekleşmiştir. Aynı günün akşamında II. Sovyet Kongresi'nin ilk toplantısında Lenin, Sovyet hükümetini ve onun ilk iki kararnamesini ilan etmiştir. Bu kararnamelere göre savaşın sona erdirilmesi ve tüm toprak sahiplerinin topraklarının ve özel mülkiyete ait toprakların emekçi halkın karşılıksız kullanımına devredilmesi hükümleri yer almıştır. Aralık 1922'de Lenin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan sonra, Halk Komiserleri Konseyi'ne ve SSCB Çalışma ve Savunma Konseyi'ne başkanlık etmiştir.

Mayıs 1922'de Lenin sağlık sorunlarından dolayı¹⁴⁴ parti işlerinden yavaş yavaş çekilmeye başlamıştır. Zaten 21 Ocak 1924'te de hayatını kaybetmiştir. Stalin'in emriyle liderin naaşı Moskova'daki Kızıl Meydan'daki bir türbeye yerleştirilmiştir.

Lenin'in döneminin en önemli katkıları özetle üç ana başlıkta toplanmaktadır: Birincisi, Almanya ile barışı sağlamasıdır. Böylelikle 1917-1921 Rusya iç savaşın esnasında Kızıl Ordu'nun kurulmasında da aktif rol oynamıştır. İkinci olarak, Lenin NEP'i¹⁴⁵ oluşturmuştur. Son olarak da köylülere ve işçilere medeni haklar verilmesini sağlamıştır. Bu sayede işçi sınıfı, Rusya'nın yeni siyasi sisteminin ana sınıfı haline gelmiştir.

Lenin'in Rus tarihindeki rolü oldukça önemlidir. Öncelikle Rusya'da devrimin ve otokrasinin devrilmesinin ana ideoloğudur. Çok kısa sürede iktidara gelmeyi ve Rusya'yı siyasi ve ekonomik olarak tamamen değiştirmeyi başaran Bolşevik Parti'yi örgütlemiştir. Lenin sayesinde Rusya, bir İmparatorluktan komünizm fikirlerine ve işçi sınıfı egemenliğine dayanan sosyalist bir devlete dönüşmüştür. Lenin'in yarattığı devlet, neredeyse XX. Yüzyıl boyunca önemli bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Lenin'in kişiliği tarihçiler arasında hâlâ tartışmalıdır, ancak herkes onun dünya tarihinde var olmuş en büyük dünya liderlerinden biri olduğu

¹⁴³ Bkz. V. I. Lenin. *Kratkaya Biyografiya*, <https://leninism.su/>, (08.12.2022).

¹⁴⁴ 1918 senesinde Lenin'e suikast girişimi düzenlemiştir. Lenin hayatta kaldı ama sağlığı ciddi bir şekilde zarar görmüştür.

¹⁴⁵ Yeni ekonomi politikasıdır.

konusunda hemfikirdir.

2.3.3. Josef Stalin Döneminde Eğitim Reformları ve Soğuk Savaş

XX. Yüzyılın ikinci yarısında SSCB'deki eğitim reformlarının temeli “yetiştirme eğitimi” kavramı üzerinde kurulmaya başlamıştır. 2 Ekim 1940'ta, ülkede ortak merkeze bağlı olan mesleki eğitim sistemi oluşturulmuştur. SSCB Halk Komiserler Konseyi sosyal katmanların tümünü mesleki eğitim sistemine dahil etmeye amaçlayan “Kentsel ve Toplu-Çiftlik (Kolhoz) Gençlerinin Meslek Okullarına, Demiryolu Okullarına ve Mesleki Okullarına Çağrısı Üzerine” kararı kabul edilmiştir.¹⁴⁶ Bu karar ile birlikte daha önce eğitime dahil olamayan gençler eğitim almak için fırsat bulmuştur. Okullara mesleki eğitim verilebilmesi için gerekli araç gereçler temin edilmiştir. Bu okullar, gençler tarafından çok büyük ilgi görmüştür. 1941 senesinin Mayıs ayında sanayi, inşaat, demiryolu taşımacılığı için çalışabilecek iki yüz elli bin genç işçi mezun olmuştur. “Kruşçev çözülmesi” sırasında ise ülkede meydana gelen demokratikleşme, büyük ölçekli eğitim reformlarının gelişmesinde etkili olmuştur. Meydana gelen demokratikleşme 1958 senesinde “Okulların Yaşamla Bağlantısının Güçlendirilmesi ve SSCB’de Halk Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi Hakkında Kanun”un¹⁴⁷ ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gençlerin mesleki eğitimlerini geliştirerek, toplumun acil ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ve teknolojik ilerlemelere göre uzmanların eğitim düzeyini artırarak eğitim sisteminde yapısal, nicel ve nitel değişiklikler yapılmıştır.¹⁴⁸ Söz konusu reformun sonucu olarak, farklı sosyal tabakaların temsilcileri için sosyal hareketliliğin sağlanması, ortaokulların maddi temelinin geliştirilmesi, atölye ve ofislerle donatılmasıydı. Genel olarak eğitim gören insanların sayısında ve eğitim seviyesinde artış yaşanmıştır. Ancak 1960’ların ortalarına gelindiğinde başvuru alan yenilikler birkaç temel açıdan etkisizliğini açıkça

¹⁴⁶ Anatoliy Skorobogatov- Yevgeniy Iukov, *a.g.m.*, s. 184.

¹⁴⁷ Bkz. Prezidentskaya Biblioteka, *Prinyatii Zakona “Ob Ukreplenii Svyazi Shkoly S Zhizn'yu i o Dal'neyshem Razvitii Sistemy Narodnogo Obrazovaniya v SSSR”*, 2020, <https://www.prlib.ru/history/619837>, (01.04.20).

¹⁴⁸ Vladimir Lukov, “Reformy Obrazovaniya”, *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, 2005, Sayı 3, s. 217.

göstermeye başlamıştır.¹⁴⁹ İlk olarak mesleki eğitime devlet tarafından yapılan harcamalar geri kazanılmamıştır. Çünkü verilen eğitim seviyesi ülkede ihtiyaç duyulan mesleki hazırlık seviyesinin altında kalmıştır. Eğitimde yapılan yeniliklerin plansız ve hazırlıksız olmasının tehlikelerini göstermiştir. Böylece, 1965 senesinde tekrar on yıllık eğitime dönüş yapılmıştır. Bununla yansira üniversitelerde gündüz eğitimin öncelik verilmeye başlanmıştır; deneyimli üretim işçileri için üniversitelere girmenin önemini azaltılmıştır ve reformun bazı hükümlerinden vazgeçilmiştir. 1965 reformunun getirdiği ana değişiklik ise Sovyet eğitim politikasında öncelik olarak ilan edilen *evrensel orta öğretime* geçilmesidir. 1965 reformunun en önemli noktası, Sovyet eğitim politikasında bir öncelik olarak ilan edilen evrensel orta öğretime geçilmesidir.¹⁵⁰

1984'te ilan edilen en iddialı eğitim reformlarından biri¹⁵¹ gençlerin genel ortaöğrenimini evrensel bir mesleki eğitimle desteklemeyi, gençleri mavi yakalı meslekler edinmelerini amaçlamaktadır. Bu reform sayesinde çelişkiler en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1985'te başlayan "*perestroyka*" ülkede yüksek ve orta uzmanlık eğitiminin yeniden yapılandırılmasının ana yönlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması, ademi merkezîyetçilik ve demokratikleşme ilkeler altında ele alınmıştır.¹⁵² Genel olarak, 1980'li yılların başlarında, ulusal ekonominin tüm sektörleri için beş yüzden fazla uzmanlık alanında personel yetiştiren, ülkede etkili bir şekilde işleyen bir ortaöğretim mesleki eğitim sistemi oluşturulmuştu. Mevcut sistem, ülkenin ihtiyaç ve gereksinimlerine derhal yanıt vermiştir. 1991 yılında ülkede ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Politik sistem değişmiş, bir piyasa ekonomisi şekillenmeye başlamış ve eğitim reformları konusunda da değişiklikler meydana gelmiştir.

Stalin dönemindeki eğitim konusunda gelişmeler 1922 senesinin sonunda

¹⁴⁹ Vladimir Lukov, *a.g.m.*, s. 217.

¹⁵⁰ Vladimir Lukov, *a.g.m.*, s. 229.

¹⁵¹ SSCB Yüksek Sovyet Kararnamesine uygun olarak "Genel Eğitim ve Meslek Okulu Reformunun Ana Yönleri Hakkında".

¹⁵² Vladimir Lukov, *a.g.m.*, s. 218.

alınan kararlar ile başlayarak değerlendirebilir. 1922'nin sonunda, Devlet Akademik Konseyi'nin bilimsel ve pedagojik bölümü, 1924-1925 öğretim yılından itibaren I ve II. gruplarda zorunlu olarak tanıtılan ilk beş yıllık eğitim programlarının geliştirilmesini tamamlamıştır.

Devlet Akademik Konseyi'nin programları, eğitim, yetiştirme ve yaşam arasında ayrılmaz bir bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. İçerikleri itibariyle, teori ile pratik arasındaki uçurumu ortadan kaldırmayı, devrim öncesi okula hâkim olan dogmatik öğretim yöntemlerinden kurtulmayı mümkün kılmıştır. 1920'lerin ilk yarısında Devlet Akademik Konseyi'nin kapsamlı programları ülkenin tüm okullarındaki ana eğitimleri öğrenmeyi, edinilen bilgiyi uygulamayla, bölgedeki yaşamı, mevsimsel doğal olayları birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, gezilere, öğrencilerin hava durumu gözlemlerine, doğal olaylara, tarımsal çalışmalara, köylü çiftliklerine aşina olmalarına ve zanaatkarların çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Tüm müfredat yerel tarih materyali üzerine inşa edilmiştir.

1923-1925 yıllarda test edilen bu kapsamlı müfredatlar tematik bloklara göre oluşturulmuştur. Söz konusu temalar arasında doğa ve insan, emek, toplumdur. Aynı zamanda doğa bilimlerine de geniş yer verilmiştir. Öğrencileri Vladimir Lenin'in biyografisi ile tanıştırmak da planlanmıştır. Kapsamlı sosyal bilimler müfredatı, okul çocuklarına bilimsel ve materyalist dünya görüşünün temellerini tanıtmaya yardımcı olmuştur. Komünist yetiştirme ve eğitim ilkeleri, Nadejda Krupskaya, "...okulumuzun, partimizin programının gerektirdiği şekilde, o okula dönüştürülmesinde bir araçtır"¹⁵³, demiştir.

1927 müfredatına yapılan açıklamalarda: "*Emek, politeknik eğitimde son derece önemli bir rol oynuyor ve ana bölümünü, sözde emek politeknikini oluşturuyor*"¹⁵⁴, deniyordu. Bu programın avantajı, emeğin eğitim sürecinin bir parçası

¹⁵³ Bkz. Ludmila Kunetskaya- Klara Aleksandrovna, "Mariya Ul'yanova", *Molodaya Gvardiya*, Cilt 592, 1990.

¹⁵⁴ *Programmy i Metodicheskiye Zapiski Yedinoy Trudovoy Shkoly*, Cilt 3, Moskova 1927, s. 9.

olarak görülmesi, emek mesleklerinin sosyal önemini, emeğin çocuk ve ergenin gelişimi üzerindeki psikofiziksel etkisini ayrıntılı olarak anlamaya çalışılmasıydı; emek, insanın entelektüel gelişiminin bir aracı olarak analiz edilmiştir. Bu sürecin organizatörleri tarafından tasarlandığı gibi, okulun eğitim sırasında ve okuldan sonra ortaya çıkan herhangi bir işgücü sorununun nasıl çözüleceğini öğretmesi gerekmektedir. Ancak, politeknik eğitiminin geliştirilmesine yönelik yönelimle ilgili sorunların çözümü başka önlemleri de gerektirmiştir. 1927’de, öğrencilere ahşap, metal, kumaş ve diğer malzemeleri işleme becerilerini aşılayan yanı sıra, herhangi bir işçilik sürecinde gerekli olan unsurları öğreten bir işgücü eğitim programı geliştirilmiştir. Üretim gezileri uygulanmaya başlanmış, teknik çevreler ortaya çıkmış ve birçok okulda öğrenciler için endüstriyel uygulama tanıtılmıştır. 1929’dan başlayarak, emek ve politeknik eğitimin kalitesini artırmak için önlemler alınmıştır: okul sınıfları tezgahlarla donatılmış, fabrika okullarında atölyeler düzenlenmiş ve diğer eğitim kurumlarında eğitim ve üretim politeknik temelleri oluşturulmuştur.¹⁵⁵

Bu dönemin Sovyet eğitimi oldukça politize edilmiştir; herhangi bir eğitim düzeyinde programlar geliştirilirken, ülkedeki sosyo-politik ve ekonomik değişiklikler mutlaka dikkate alınmıştır. Politik nitelikteki materyallerin hacmi çoğaltılmış, tüm eğitim programları sanayileşme ve kolektivizasyon konularını ele alıp, sınıf mücadelesini ve devrimin görevlerini vurgulanmıştır. Aynı zamanda, genel eğitim açısından bazı eksikliklerin izi sürülmeye başlanmıştır: tüm programlar, siyasi bilgi payındaki artış nedeniyle genel eğitim bilgi ve becerileri müfredatları düzenli olarak değişikliklere tabi olmuştur. Böylece, 1930’te Halk Eğitim Komiserliği, genel eğitim bilgisinin kapsamını genişleten ve çocuğun dış dünyaya daha iyi uyum sağlamasına katkıda bulunan yeni müfredatı onaylamıştır. Bilim programı, öğrencilerin canlı doğa hakkında çeşitli bilgiler vererek, doğal dünyada iyi bir şekilde gezinmelerine yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Rus dilindeki programlara özellikle dikkat edilmiştir. 1938’den beri, Rus dilinin zorunlu eğitimi, ulusal bölgelerin ve cumhuriyetlerin okullarında tanıtılmıştır. Program sözlü ve yazılı konuşma kültürünü incelemeyi amaçlamış, kapsamlı bir gelişim süreci olarak edebiyat ve okuma sevgisini aşılamıştır.

¹⁵⁵ *Programmy i Metodicheskiye Zapiski Yedinoy Trudovoy Shkoly*, s. 13.

Aynı zamanda, bu program belirgin bir siyasi yönelim ile ayırt edilmiştir, asıl amacı iktidar partisinin ana görevini çözmektir – “*dil, sınıf mücadelesi ve sosyalist insanın bir aracı olarak okullara girmelidir*”¹⁵⁶. Böylece, SSCB, genel eğitim okullarındaki öğrenci sayısı bakımından, tüm Avrupa ülkelerinin toplam öğrenci sayısında birkaç kat daha fazla lider bir konuma sahip olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle, SSCB Halk Eğitim Komiserliği, haftada on saatten otuz beş saate kadar olan öğretim saatini üç kattan fazla artırarak ve kayak ve kros üzerine odaklanarak okuldaki beden eğitimi güçlendirmiştir. İlkokulda, rezervin orta ve genç komutan kadrosu arasından askeri liderler, askeri beden eğitimi yapmak üzere atanmışlardır. Askeri eğitimde ideolojik çalışmalara özel bir yer verilmiştir. Bu nedenle, aşağıdaki konular tartışma için özellikle önemlidir: “Büyük Stalin Bizim Liderimiz ve Komutanımızdır”, “Generaller ve İç Savaşın Halk Kahramanları”, “Büyük Vatanseverlik Savaşı’nda Sovyet Partizanları”dır.¹⁵⁷

Lise öğrencilerine sıhhi muhripler, telsiz operatörleri, telefon operatörleri, sinyalciler, telgraf operatörleri uzmanlıkları konusunda eğitim verilmeye başlamıştır. Büyük Vatanseverlik Savaşı, Sovyet toplumunun yerleşik yaşamında sert düzenlemeler yaparak, ülkenin ideolojisini etkilemiş ve Sovyet halkının tüm güçlerinin zafere ulaşmasını gerektirmiştir. Ülkede sosyalizmin izole inşasını amaçlayan savaş öncesi Sovyet devlet sisteminin özel yapısı, geniş çaplı bilgi, ideolojik ve politik kısıtlamalarla desteklenmiştir.

SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve SBKP Merkez Komitesinin “Tüm Güçlerin ve Araçların Seferber Edilmesine İlişkin Yönergesi”nin yayınlanmasından sonra, tüm ülkenin askeri temelde geniş çaplı bir yeniden yapılanması başlatılmıştır.¹⁵⁸ 29 Haziran 1941’de Nazi güçleri yenilgiye uğratılmıştır. 1941 sonbaharından

¹⁵⁶ Alexey Abakumov ve diğerleri, Sbornik Dokumentov 1917-1973 gg., *Narodnoye Obrazovaniye v SSSR. 1917-1973 gg.*, Moskova 1974, s. 522.

¹⁵⁷ Alexey Abakumov ve diğerleri, *a.g.m.*, s. 527.

¹⁵⁸ Georgi Petrov, Sovetskiy Gosudarstvennyy Apparat v Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny, *Izvestiya Vysshikh Uchebnykh Zavedeniy*, Pravovedeniye, Sayı 3, 1975, ss. 16-27.

başlayarak, başta Rus askeri ve işçi kahramanlığı olmak üzere Sovyet yurtseverliğini teşvik etmek için ülke çapında kapsamlı çalışmalar başlatılmıştır.

Eğitime büyük önem veren devlet, ülkedeki askeri duruma rağmen yeterli sayıda başvuru sahibini üniversitelere çekmek için aktif çaba sarf etmiştir. Böylece final sınavlarını “iyi” ve “mükemmel” olarak geçen okul mezunlarının ek sınavsız üniversitelere girmelerine izin verilmiştir. Bu tür önlemler sayesinde öğrenci sayısını kısmen korumak mümkün olmuştur. Bazı araştırmacılar bunu, seferberlik durumunda çalışırken Sovyet eğitim sisteminin avantajlarına bağlamaktadır örneğin, savaş sırasında Sovyet mühendislik üniversiteleri Amerikalılardan daha fazla uzman yetiştirmiştir¹⁵⁹. Aynı zamanda durum üniversitelerde eğitim sürecinin hızlanmasını gerektirmiştir. Eğitim programı düşürülmüştür- beş yıllık eğitimi olan üniversiteler için eğitim süresi üç buçuk yıl, dört yıllık eğitim üç yıla indirilmiştir-. Savaş zamanında üniversite öğrencileri; gelişmiş bir beden eğitimi programıyla erkekler yüz kırk saatlik askeri eğitim, kızlar ise için yüz saatlik hemşirelik eğitimi almak zorunda bırakılmıştır. Bu tür sınıfların hacminin genişletilmesiyle bağlantılı olarak, üniversiteler ayrıca beden eğitimi öğretmenleri için aylık hazırlık kursları başlatmıştır.¹⁶⁰ Mevcut zor duruma rağmen, SSCB’nin eğitim politikası sadece mevcut sorunları çözmeyi değil, aynı zamanda savaş sonrası yıllarda ülkenin ekonomik kalkınmasına ciddi bir yardım olarak hizmet eden geleceğe de yönelik olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik tahribat, hem SSCB’nin ulusal ekonomisinin tüm alanlarında ciddi bir düşüşe hem de eğitim sektörünün ciddi gerilemeye yol açmıştır. Mevcut istatistiklere göre, yaklaşık üç yüz elli üniversite ve altı yüz araştırma enstitüsü yıkılmış veya hizmet dışı bırakılmıştır.¹⁶¹ Bir yıkım durumunda, tüm umutlar eğitim sektörüne bağlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, personel eğitiminde teknik uzmanlıklara büyük önem verilmiş, teknik

¹⁵⁹ Zinaida Guzenko- Mikhail Popov, "Podgotovka Uchitel'skikh Kadrov v Sverdlovsk v Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny", *Pedagogicheskoye Obrazovaniye V Rossii*, 2014, Sayı 2, s. 15.

¹⁶⁰ Zinaida Guzenko- Mikhail Popov, *a.g.m.*, s. 16.

¹⁶¹ Mikhail Kruglyanskiy, *Vysshaya Shkola SSSR V Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny*, Moskova 1970, s. 83.

eğitim sistemi gelişmiş ve daha da önemlisi yükseköğretimin gelişimi ülkedeki maddi ve teknik üretimin yapısına tekabül etmiştir.

Sovyet döneminde tarih çalışmaları, "Soğuk Savaş"ın Batılı ülkelerin SSCB'ye ve sürekli olarak askeri bir çatışmaya dönüşme tehdidi taşıyan "sosyalist kampa" karşı tek taraflı, ideolojik ve politik bir saldırısı olarak yorumlanması egemenliğindeydi. Tarih bilimi, Soğuk Savaş'ın, Batılı ülkelerin SSCB'ye ve sürekli olarak askeri bir çatışmaya dönüşme tehdidinde bulunan "sosyalist kampa" karşı tek taraflı, ideolojik ve politik saldırganlığı olarak yorumlanmasının hakimiyetindeydi. Sonraki dönemde Sovyet tarihçileri iki süper güç arasındaki ideolojik ve siyasi karşıtlık konularına büyük önem verdiler. Bilim adamlarından oluşan ekipler, SSCB'nin siyasi gidişatının ve buna bağlı olarak okulun tarihsel seyrinin adillliğini kanıtladıkları için yeni sorunlar geliştirmediler. Dolayısıyla Sovyet metodolojisinin bilimsel geçerliliği, partizanlığıyla birlik içindeydi. Öğretmen sadece Marksist-Leninist tarihi öğretmekle kalmıyordu, öğretim metodolojisinin kendisi de Marksist-Leninist'ti. Böylece, Sovyet metodolojisinin bilimsel geçerliliği, partizanlığıyla birlik içinde hareket etmiştir. Öğretmen sadece Marksist-Leninist tarih öğretmekle kalmadı, öğretim metodolojisinin kendisi de Marksist-Leninist olarak dizayn edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde SSCB'deki gergin durum okul ders kitapları üzerinde de etkilerini bırakmıştır. Sovyet döneminde, tarih bilimi, Soğuk Savaş'ın, Batılı ülkelerin SSCB'ye ve sürekli olarak askeri bir çatışmaya dönüşme tehdidinde bulunan "sosyalist kampa" karşı tek taraflı, ideolojik ve politik saldırganlığı olarak yorumlanmasının hakimiyetindeydi. Sonraki dönemde Sovyet tarihçileri iki süper güç arasındaki ideolojik ve siyasi muhalefet konularına büyük önem verdiler. Bilim adamlarından oluşan ekipler, SSCB'nin siyasi gidişatının ve buna bağlı olarak okul tarihi dersinin geçerliliğini kanıtlayacak kadar yeni sorunlar geliştirmediler. Dolayısıyla Sovyet metodolojisinin bilimsel geçerliliği, partizanlığıyla birlik içindedir. Öğretmen yalnızca Marksist-Leninist tarihi öğretmekle kalmıyordu, öğretim

metodolojisinin kendisi de Marksist-Leninist'tir.¹⁶² SSCB'nin insanlığı faşizmden kurtarmış barışçıl bir devlet, gerçek demokrasinin ve halklar arasındaki barışın kalesi, ileri toplumsal düşünce, eğitim, bilim, edebiyat ve sanat ülkesi olduğu vurgulanmıştır. Emperyalist olarak adlandırılan Batılı ülkeler başarısızlıkla, kötü niyetle ve kıskançlıkla anılmıştır. Ders kitabı materyalinde ayrıntılara yer verilmemektedir ancak öğrencilerin duygularına yönelik birçok propaganda ifadesi bulunmaktadır. Yani öğretmen gerçekleri ortaya koymuyor, ancak iki karşıt tarafın net özelliklerini veriyor: Sovyet hükümeti kararlı ve istikrarlı bir şekilde tüm ilerici insanlığın öncüsüdür, Stalin Yoldaş barış, demokrasi ve sosyalizm için mücadele etmektedir.¹⁶³

Genel olarak 1950'lerin ortalarına SSCB'deki eğitim alanının restorasyon aşaması tamamlanmıştır. Böylelikle eğitim binaları, derslikler ve laboratuvarlar restore edilmiştir. SSCB'nin eğitim alanındaki devlet politikasının geliştirilmesindeki sonraki aşamaya geçmiştir. Ülkenin savaş öncesi durumuna restorasyon koşullarında, 1956'dan başlayarak, yaşam standardındaki genel bir artışın arka planına karşı, eğitim alanında aşağıdaki değişiklikler meydana gelmiştir: Okullarda cinsiyete dayalı ayrı eğitim sistemi kaldırılmış ve ikincil uzmanlaşmış eğitim kurumları kurulmuştur.

Aralık 1958'de halk eğitim sisteminin daha da geliştirilmesiyle ilgili, okul ve yaşam arasındaki bağlantıyı güçlendirmeye ilişkin bir yasa kabul edilmiştir. Yedi yıllık bir eğitim yerine, 1963'te evrensel zorunlu sekiz yıllık eğitim getirilmiştir. Aynı zamanda, okul, öğrencilerin bir veya daha fazla meslek hakkında fikir sahibi olmaları için eğitim ile çalışmayı içeren "politeknik" profilini almıştır. Sıkı devlet kontrolü politikasını sürdüren SSCB'nin yüksek okulları, yüksek öğretim sistemi de dahil olmak üzere devlet politikasını tamamen belirleyen Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmiştir. O zamanın en önemli görevi, bilimsel ve teknolojik devrimin devlet tarafından teşvik edilmesinin yanı sıra gençlerin profesyonel faaliyetlere en erken hazırlanması nedeniyle yüksek öğrenimin

¹⁶² Bkz. Ul'yana Yusupova, *Izucheniye "Kholodnoy Voyny" v Obrazovatel'nykh Sistemakh SSSR i Sovremennoy Rossii: Sravnitel'nyy Analiz* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ural Devlet Pedagoji Üniversitesi 18 Kasım 2017.

¹⁶³ Gös. yer.

maksimum düzeyde yayılmasıydı. Bu sorunu çözmek için ülkede zorunlu orta öğretim ücretsiz olarak uygulamaya konulmuş ve bu da doğal olarak öğrenci sayısının artmasına, üniversite binaların sayısında artışa yol açmıştır. Böylece, 24 Kasım 1977’de, SBKP Merkez Komitesi ve 1029 sayılı SSCB Bakanlar Kurulu’nun “Genel Eğitim Okullarının Öğrencileri Tarafından Ders Kitaplarının Ücretsiz Kullanımına Geçiş Hakkında” kararını kabul etmiştir.¹⁶⁴ Söz konusu karar ülkedeki siyasi, sosyal ve eğitimsel açısından oldukça önemli olmuştur. Söz konusu karar, ders kitabının etkin kullanımı için halk eğitim kurumlarının, öğretim elemanlarının, bilim kurumlarının sorumluluğunu artırmak için çalışmalara yol açmıştır. Söz konusu kararın sonuçları arasında ülkede ekonomi sektörlerinin çeşitli alanlarına ortalama 1,5 kat daha fazla uzman alınmıştır. Devlet eğitim politikasının ilk aşamasında özetle; Sovyet yetkilileri tüm yaşlardaki çocukların eğitimi ve yetiştirilmesinde başarılı bir şekilde kararlar alıp bunları pratiğe yansıtmıştır.

1964 ve 1985 yılları arasında yeni liderlik hemen hemen bir dizi idari reformdan vazgeçmiştir. Birleşik halk eğitimi bölümlerinin oluşturulması, liderliğin etkinliğinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, aynı zamanda, Sovyet devletinin halk eğitim sistemi yönetiminin organizasyonuna yönelik geleneksel yaklaşımı korunmuştur. Söz konusu dönemde SSCB dış politikasında ise bir yumuşama söz konusu olmuştur. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi anlaşması ile SSCB ve ABD başkanlarının ikili toplantıları, stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmalar ile sonuçlanmıştır. Böylece iki güç arasındaki ilişkide Detant/Yumuşama olarak adlandırılan çatışmadan işbirliğine bir dönüş yaşanmaktadır. Aynı anda uluslararası arenada iki kampın varlığı doğal olarak ekonomik, ideolojik ve pedagojik alan da dahil olmak üzere diğer alanları kapsayan bir mücadeleye neden olmuştur.

¹⁶⁴ Bkz. Predprinimatel'skoye Pravo, *O Perekhode Na Besplatnoye Pol'zovaniye Uchebnikami Uchashchimisya Obshcheobrazovatel'nykh Shkol v RSFSR. Postanovleniye. Sovet Ministrov RSFSR, 13.01.78 Sayı 23*, http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_33216.html, (22.03.2022).

3. BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU'NDA EĞİTİM VE EĞİTİM POLİTİKALARIN GELİŞMESİ

SSCB dağılıp Rusya Federasyonu kurulduktan sonra başlayan eğitim reformları arasında 1992'de kabul edilen Rusya Federasyonu “Eğitim Yasası” ile yeni bir aşama başlamıştır. Yasanın en önemli hükmü, devlet eğitimi yansira devlet dışı eğitimin de kabul edilmesidir. Ayrıca, ülkede eğitimin geliştirilmesi için devlet bütçesinin yetersizliği durumunda, kısa vadede bu alanın devlet dışı finansman ile desteklenmesi, bir eğitim devrimine yol açmıştır.¹⁶⁵ Bu yasa ile birlikte gerekli durumlarda özel sektör aracılığıyla eğitim yatırımları sürdürülebilmektedir. Özel yatırımlar sayesinde eğitim seviyesinde hızlı bir gelişme sağlanmıştır. Bağımsızlığın kazanmasından sonra beş sene içinde, devlet üniversitelerinin sayısı %6, özel üniversite sayısı ise %85 oranında büyümüştür. 1996'da “Yüksek Lisans Eğitimi ve Mesleği Eğitim Üzerine” adlı yasayla ilk kez eğitim amacı, bireyin ihtiyaçlarına göre formüle edilmiştir. Yasa bireyin entelektüel, kültürel ve ahlaki gelişiminde ihtiyaçlarının karşılanması; araştırma ve öğretim yoluyla sanat ve bilimlerin gelişmesini amaçlamaktadır.¹⁶⁶

Rusya Federasyonu döneminde eğitim konusunda önemli adımlardan biri 29 Aralık 2012'de kabul edilen “Rusya Federasyonu'nda Eğitim Hakkında” başlıklı kanunudur. Kanun eğitimin içeriğini ve eğitim sürecindeki katılımcıların hak ve sorumluluklarını daha ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Bir yandan yerel eğitim sisteminin biriktirdiği deneyimi pekiştirilirken, diğer yandan uluslararası eğitim alanındaki Rus eğitiminin küresel eğilimleri ve beklentileri dikkate alınmaktadır. Rusya Federasyonu'nda eğitim süreci iki ana başlık altında ele alınacaktır. Bu süreç, Boris Yeltsin ve Vladimir Putin dönemleridir.

¹⁶⁵ Vladimir Lukov, *a.g.m.*, s. 218.

¹⁶⁶ Vladimir Lukov, *a.g.m.*, s. 219.

3.1. Boris Yeltsin ve Eğitim Politikaları

1990’larda Rusya’da siyasi, sosyo-ekonomik ve diğer alanlarda meydana gelen önemli değişiklikler, eğitim alanında acilen yeterli adımların atılmasını gerektirmektedir. Rusya’da eğitimin modernizasyonu, XXI. Yüzyılın meydan okumasına bir yanıt olarak da gereklidir. Artık bilgi teknolojisi toplumuna uyum sağlamak elzemdir. Devletlerin rekabetinde belirleyici faktör, ulusun eğitim düzeyi, ilerici teknolojiler geliştirme yeteneği olacaktır.

SSCB’deki eğitim sistemi 1960’lardan bu yana pek hemen hemen aynı kalmış ve birçok önceliğini kaybetmiştir. Okul giderek daha tekdüze, birleşik hale gelmiştir. 1980’li yılların başından itibaren eğitim alanında çeşitli türlerde “en radikal”, “devrimci” ilan edilmiştir. Aşırı merkezileşmiş Sovyet eğitim sistemi, eğitim kurumlarının etkin gelişimini engellemiştir. UNESCO’ya göre, 1990’ların ortalarında Rusya, eğitim kalitesi açısından sonlarda, üçüncü dünya ülkeleri grubunda ise on üçüncü sırada yer almıştır. Ancak bu sadece ortaokullar için geçerli olmuştur. Aynı uluslararası organizasyonun tahminlerine göre, Rusya okul olimpiyatlarında kazanılan ödül sayısı açısından üçüncü sırada yer almıştır, yani Rusya’daki en iyi okullar yüksek eğitim potansiyellerini korumuştur.¹⁶⁷

Boris Yeltsin’in ilk kararnamesi, “Rusya’da Eğitimin Geliştirilmesi İçin Öncelikli Önlemler Hakkında” 1. Numaralı Kararname’dir¹⁶⁸. Söz konusu kararname Rus öğretmenlerinin ve üniversite öğretim üyelerinin maddi refahının iyileştirilmesi ve eğitim sisteminin iyileştirilmesi ile ilgili olmuştur. Devlet başkanının kararnamesinin doğası gereği açıkça popülist olduğu açıktır. Ama siyasi romantizm, hesapsız vaatler ve liberal yanılsamaların zamanıydı. Yine de Kararname, sadece eğitimciler arasında değil, kamuoyunda da umut ve iyimser beklentilere yol açmıştır. Kararname ve ardından kabul edilen yasal belgeler temelinde, genel eğitim okullarında

¹⁶⁷ Bkz. Vitaliy Korotkevich, *İstoriya Sovremennoy Rossii: 1991-2003*, Sankt-Petersburg Üniversitesi Yayınları, Sankt Petersburg, 2005.

¹⁶⁸ Bkz. Kremlin Resmî Sitesi, *1. Numaralı Kararname: Rusya’da Eğitimin Geliştirilmesi İçin Öncelikli Önlemler Hakkında*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/18>, (03.05.2022).

yeni bir temel müfredat, geçici devlet eğitim standartları getirilmiş ve kitlesel Rus okulunun değişken eğitime geçişi gerçekleştirilmiştir.

Rusya’da eğitim, hümanist ve farklılaşmış bir karakter kazanmıştır. Yeni neslin programları ve ders kitapları geliştirilmiştir. Eğitim sürecinin yeni organizasyon biçimleri tanıtılmıştır, “anaokulu- ilkökul”, “anaokulu- spor salonu (okul), okul- meslek okulu”, “okul (spor salonu)- yüksek öğretim kurumu” gibi yeni eğitim kompleksleri oluşturmuştur. Eğitim kurumları ağı, mülkiyet biçimi de dahil olmak üzere daha çeşitli hale gelmiştir. 1996 baharında Rusya’da beş yüz yirmi beş devlet dışı genel eğitim kurumu mevcuttur.¹⁶⁹

Gençliğin kitlesel profesyonelleşmesi programının uygulanmasına devam edilmiştir. Rusya’daki meslek okullarına kayıt, işletmelerle bir sözleşmeler sisteminin geliştirilmesi ve üretim tesislerinin kapatılması sırasında serbest bırakılan personelin yeniden eğitilmesi de dahil olmak üzere genişletilmiştir. Pedagojik eğitim kurumları, küçük bir kırsal okulda çalışmak üzere sosyal pedagoglar ve öğretmenler de dahil olmak üzere yeni profil uzmanları yetiştirmeye başlamıştır.¹⁷⁰

1992’de kabul edilen Rusya Federasyonu “Eğitim Üzerine”¹⁷¹ adlı yasası, bazı yazarlar tarafından dünyanın en ilerici devrimcisi olarak tanıtılmıştır. Ancak, yasa sonucu, eğitimin erişilebilirliğini koruma ve artırma göreviyle giderek daha fazla çatışmaya yol açmıştır. Yeni yasa, zorunlu eğitim niteliğini dokuz sınıfa indirmiştir. Yapılan yenilikler sonucunda bir buçuk milyon okul çağındaki çocuk eğitimin dışında kalmıştır.

Her düzeydeki ekonomik istikrarsızlık ve bütçe açıkları, finansmanın eksik ve zamansız olmasına neden olmuştur. Devlet bütçesinin harcama kısmının toplam

¹⁶⁹ Göş. yer.

¹⁷⁰ Göş. yer.

¹⁷¹ Bkz. 992 senesinde kabul edilmiş Rusya Federasyonu “Eğitim Üzerine” Yasası, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1888/, (02.04.2022).

hacmi içinde eğitime yapılan harcamalardaki düşme eğilimi devam etmiştir. Başta federal kurumlar olmak üzere eğitim sisteminin maddi temeli eskimektedir. Binaların ve yapıların yaşlanma ve bozulma oranları, bunların yeniden inşası ve yeni tesislerin inşası oranlarını önemli ölçüde geride bırakmıştır. Konut ve yurtların inşası da dahil olmak üzere eğitim sisteminde sermaye inşaatı için fon, asgari şartın %10'unu aşmamıştır.

Gerekli ekonomik desteğin olmaması, devlet tarafından ücretsiz ve genel olarak erişilebilir orta öğretimin güvence altına alınmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, “sözleşmeli” üniversite-okul ilişkileri olmaksızın, ders verme veya ücretli dersler olmaksızın bir okul programı temelinde bir üniversiteye girmek pratik olarak imkânsız hale gelmiştir. Büyük şehirlerde, “okul öncesi eğitim” geliştirilerek öğrenciler, spor salonları ve liselerin ilk sınıflarına kabul için hazırlanmıştır.

16 Ocak 1997’de, hükümet başkanlığının bir toplantısında, Genel ve Mesleki Eğitim Bakanı V. Kinelev, eğitim sisteminin yapısında, içeriğinde, ekonomisinde ve yönetim yöntemlerinde radikal değişikliklere ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. 1997 yazının başında bakanlık liderleri aceleyle eğitim reformu kavramını hazırlamaya başlamıştır. 19 Ağustos 1997’de, “Rusya Federasyonu’ndaki Eğitim Sisteminin Bir Sonraki Aşaması Kavramının Ana Hükümleri” adında kapsamlı bir belge yayınlanmıştır.¹⁷²

9 Eylül’de *Uchitelskaya* gazetesinde, Asmolov-Tikhonov’un “Rus eğitim sisteminin örgütsel ve ekonomik reformu kavramı” başlıklı “ekonomik” projesini yayınlamıştır. Bu belge, öğrenciler için kişi başına finansman sağlanmasını önermiştir.¹⁷³

Hükümet komisyonları tarafından hazırlanan eğitim sistemini reform etmek

¹⁷² Bkz. Aleksandr Pozdnyakov, *Reformirovaniye Sistyemy Obshchego Obrazovaniya Rossii v Seredine 1980-1990-Kh Godakh* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Saratov 1999.

¹⁷³ Gös. yer.

için hazırlanan taslak kavramlar onaylanmadan birbirinin yerini alırken, eğitim sistemindeki durum kötüleşmeye devam etmiştir. Şubat 1998'den itibaren öğretmenlerin maaşları artmaya başlanmıştır. Ancak yine de eğitimin yetersiz finansmanı %35'e ulaşmıştır.¹⁷⁴

1991-1999'da eğitim sisteminde hem kendiliğinden değişiklikler hem de hedeflenen reformlar gerçekleşmiştir. Büyük ölçüde, reform ya bilimsel temelli, deneyimle test edilmiş yaratıcı yeniliklerin tanıtılmasıyla ya da riskli deneylerle ilişkilendirilmiştir. Bazıları tüm eğitim sisteminde merkezi olarak, bazıları ise eğitim profillerine göre yürütülmüştür.

En başından beri, eğitimdeki reformlar, sürekli bir finansman eksikliği nedeniyle önemli ölçüde karmaşık hale gelmiştir. Reform süreci, bir yanda ileri pedagojik topluluk, onun yasama ve yürütme organlarındaki müttefikleri, diğer yanda yetkilerini azaltmak istemeyen yetkililer arasındaki sürekli mücadele atmosferi tarafından engellenmiştir. Sırasıyla hükümetin ve eğitim bakanlarının bileşimindeki sık değişiklikler reformun başarıya ulaşmasını engellemiştir.

3.2. Vladimir Putin ve Eğitim Politikaları

7 Mayıs 2000 Putin, Rusya devlet başkanı olarak göreve başlamıştır. Görev sürecinin başlamasında Putin devletin siyasi, ekonomik ve eğitim politikaları ile ilgili önlemler almıştır. 2000 yılından bu yana, ilköğretim mesleki eğitim sisteminde tutarlı bir gelişme, düzenleyici, örgütsel, yönetsel mekanizmaların iyileştirilmesi, eğitim kurumlarının etkinliğinin bölgelerin sosyal ve ekonomik alanlarının ihtiyaçlarına uygun olarak artırılması sağlanmıştır. 2001 yılında yaklaşık üç buçuk bini gündüz olmak üzere (altı yüz kırk bin öğrenci) bir milyon altı yüz kişinin eğitim gördüğü dört bin ilköğretim mesleki eğitim kurumu çalışmaktadır.¹⁷⁵ Küresel rekabet bağlamında,

¹⁷⁴ Gös. yer.

¹⁷⁵ Bkz. Ofitsial'nyy Sayt Elektronnogo Fonda Pravovykh, Normativnykh i Tekhnicheskikh Dokumentov (Yasal, Düzenleyici ve Teknik Belgelerin Elektronik Fonu) Resmî Sitesi, *O Natsional'noy*

yüksek mesleki eğitim ile işgücü piyasası arasında yakın bir bağ kurmak çok önemlidir.

2020 senesine kadar olan dönemde Rusya Federasyonu devlet politikasının eğitim alanındaki stratejik hedefi, toplumun ve her vatandaşın yenilikçi gelişiminin gereksinimlerini karşılayan kaliteli eğitimin kullanılabilirliğini artırmaktır. Bu hedefin uygulanması, 2020 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun uzun vadeli sosyo-ekonomik kalkınmasının temel bir unsuru olarak eğitimin geliştirilmesi için aşağıdaki öncelikli görevlerin çözümünü içermektedir. Söz konusu hedeflerin ilki, bilgiye dayalı ekonominin gereklerine uygun olarak temel eğitimin yenilikçi doğasının sağlanmasıdır. İkinci olarak, tüketicilerin katılımı, uluslararası karşılaştırmalı çalışmalara katılım ile eğitim hizmetlerinin kalitesini ve uygunluğunu değerlendirmek için mekanizmaların oluşturulmasıdır. Hedeflerin üçüncüsü, sosyal gelişmenin araçları olarak eğitim kurumlarının modernizasyonudur. Son olarak da profesyonel personelin sürekli eğitim, öğretim ve yeniden eğitilmesi için modern bir sistemin oluşturulmasıdır.¹⁷⁶

Devletin eğitim politikasının yasal temeline ek olarak, devletin eğitim politikasının amaçlarını, hedeflerini, içeriğini, uygulama araçlarını ve yöntemlerini doğrudan belirleyen ideolojik ve örgütsel temelleri tarafından önemli bir rol oynamaktadır.

Eğitim sistemini ideolojik temelini aynı şekilde 4 Ekim 2000 tarihli Rusya Federasyonu Hükümeti Kararnamesi ile onaylanan ve 2025 yılına kadar geçerli olan Rusya Federasyonu'ndaki Ulusal Eğitim Doktrini¹⁷⁷ içermektedir. Doktrin, net bir biçimde ana hedefleri ortaya koymaktadır. Devletin eğitim alanındaki temel amaçları, öğretim kadrosuna ilişkin gereksinimler ve doktrinin uygulanmasının beklenen sonuçların altını çizmektedir.

Doktrine Obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii, <https://docs.cntd.ru/document/901771684>, (14.04.2022).

¹⁷⁶ Göş. yer.

¹⁷⁷ Göş. yer.

2025 yılına kadar Eğitimi Geliştirme Stratejisi, “genel eğitim” kavramının kendisini değiştirmiştir. İnsan beyninin fiziksel olarak kendi başına işleyemeyeceği sürekli artan bilgi miktarı nedeniyle, strateji, eğitimin en erken aşamasında yüksek nitelikli uzmanların eğitimini içermektedir. “POTOK” sistemi (“Açık ekiplerde kişiselleştirilmiş eğitim yörüngesi”), öğrencilerin bağımsız olarak eğitim profilini, disiplin sayısını, sınıfları ve eğitim kurumuyla ve öğretmenlerle ilgili olmayan bilgi edinmek için diğer yerleri seçmelerine olanak tanımaktadır.

Aynı zamanda, genel eğitimin devlet standartlarının ve bölgelerin özelliklerini ve genel eğitim kurumlarının yeteneklerini dikkate almaya izin veren değişken bir temel müfredatın geliştirilmesi ve uygulanmasının eğitim süreci üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekilemez. Devlet eğitim standardı hakkındaki mevcut tartışma, hükümetin ve halkın eğitim konularına artan ilgisini ve devlet standardının, personel eğitimi için temel bir temel oluşturmayı amaçlayan devlet politikasının bir aracı olarak kabul edildiğini göstermektedir. Devlet standardının rolü, sıradan ve seçkin okullardan mezun olanların kalitesinde keskin bir farklılaşmaya yol açan önemli sayıda devlet dışı özel okulların, spor salonlarının ve liselerin ortaya çıkması bağlamında özellikle artmıştır.

Günümüzün Rusya eğitim politikaları okullarda okutulan ders kitaplarında evrensel bilgilerin içermesine dikkat etmektedir. Rusya’da mevcut eğitim Bologna sürecine tabidir. Söz konusu süreç uluslararası öğrencilerin de Rusya’da eğitim alabilmelerini ve uluslararası değişim programlarına katılmasına kolaylık getirmektedir. Ayrıca söz konusu programları Rusya öğrencilerinin yurtdışında eğitim alıp kültürel alışverişinde bulunmalarını sağlamaktadır.

3.3. SSCB ve Rusya Dönemindeki Eğitim Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi

Yukarıda da açıklandığı üzere SSCB döneminde eğitim politikaları Komünizmin ve yeni devlet politikaların yansımalarını içermektedir. Rusya Federasyonu döneminde ise etnik bazlı Rus kimlik inşası söz konusudur. Rusya'da eğitim araçları ile kimlik inşasını SSCB döneminden günümüze kadar olan seyrini anlayabilmek için benzerlik ve farklılıklar olarak süreci maddelere ayırarak incelemek bazı kolaylıklar sağlayacaktır. İlk olarak SSCB ve Rusya Federasyonu dönemi olarak incelenen dönemlerin uzunluğu farklıdır, SSCB dönemi yaklaşık yüz yıllık bir süreci kapsarken Rusya Federasyonu otuz senelik süreci kapsamaktadır. İkinci olarak, Çarlık Rusya'sından SSCB ye geçiş süreci devrim ile gerçekleşmişken, SSCB'nin dağılması kendiliğinden meydana gelip zorla gerçekleştirilen bir süreç değildir. Üçüncü olarak, SSCB döneminde çok uluslu birlik ve Sovyet kimlik inşası söz konusuysen, Rusya'da, Birliğin sona ermesi ile homojen bir Rus milli kimlik inşası söz konusu olmuştur. Son olarak da SSCB de eğitim araçları ile kimlik inşası ve Sovyet kimlik inşası arkasında Komünizm ideolojisi yatmaktadır, Rusya Federasyonu'nda ise milli değerler, milli tarih ve etnik kimlik yatmaktadır.

Rusya'da eğitim araçları ile kimlik inşa sürecini daha iyi anlayabilmek için ders kitapların analizleri konuya ışık tutmaya ve ayrıntılı analiz yapılmasına yardımcı olacaktır.

3.3.1. SSCB ve Rusya Federasyonu Döneminde Eğitim Araçları ile Kimlik İnşası Analizi

Sovyetlerin dağılması ile Rusya'da Rus kimlik inşa süreci artık Rus etnisite üzerine dayanmaya başlamıştır. Aynı zamanda ortak değerler, vatanseverlik bilinci, sivil sorumluluk ve dayanışma, hukuka saygı, dini kökenlerine dokunmadan anavatanın kaderine katılım temelinde bir sivil kimliğin oluşması, ülkenin birliğini

korumak için gerekli bir koşuldur". Rus ulusal kimliğinin yapısındaki en üst düzey, Rusya vatandaşı olarak kendini tanıma, sivil sorumluluğunu anlamadır. "*Rusya vatandaşları, ülkelerinin, topraklarının, küçük anavatanlarının, mülklerinin, mülklerinin ve yaşamlarının sorumlu ustaları olduklarını hissetmelidirler*".¹⁷⁸ Söz konusu özgürlük, sorumluluk, işbirliği, profesyonellik, öz-örgütlenme ve öz-yönetim düzeyidir.

Sovyetler döneminde çoğu Sovyet üye ülkelerde orta okul sistemi kurulmuştur. Bu okullarda hem ülkenin kendi dilinde hem de Rusça eğitim verilmektedir. Tarihsel bellek üzerinde önemli bir etki, okulun tarihsel eğitimi, devletin anma politikası, diğer faktörler ve koşullar tarafından sağlanır. Modern anlayışta, devletin, uzmanlaşmış kurumlarının ve diğer kamu kurumlarının tarihsel belleğin oluşumu üzerindeki etkisi "tarihsel politika" alanına aittir.¹⁷⁹

Modern siyasi süreç ile Rus tarihi sürecinin içeriği arasındaki ilişkinin özü, siyasi sınıfın Rusya'nın tarihsel geçmişi olan olumlu bir imajını oluşturmakla ilgilenmektedir. Özellikle Putin, Haziran 2007'de Rusya'nın Beşerî ve Sosyal Bilimler Öğretmenleri Konferansı'nda delegelerle yaptığı toplantıda;

*"Tarihsel geçmişin modernizmin prizmasıyla yorumlanmasının, ülkenin imajını şekillendirmek için bir araç olduğunu vurguluyoruz. Aslında, politik sürecin Rus tarihi sürecinin içeriği ile bağlantısıdır."*¹⁸⁰

Rusya ve dünya topluluğu için, sivil kimliğin temeli olan kolektif bir tarihsel hafıza oluşturulması önemlidir. Bu nesnelerin dünya pratiğinde siyasi yönetimi "tarihsel politika" doğrultusunda ele alınmaktadır. Uluslararası pratikte "uluslararası politika", siyasi nedenlerle seçilen tarih yorumlarına ve halkı böyle bir yorumun doğruluğuna ikna etmeye yönelik çabaları ifade eder. "Tarihsel politika", şu anda

¹⁷⁸ Bkz. Vladimir Putin'in Valdai Uluslararası Tartışma Kulübü'nün 16. toplantısının son genel kurulunda konuşması, <http://kremlin.ru/events/president/news/61719>, (29.04.2022).

¹⁷⁹ Yevgeniy Vyazemskiy, "İstoricheskaya Politika i İstoricheskoye Obrazovaniye // İstoriya i Politika v Sovremennom Mire", *Materialy Mezhdunarodnoy Nauchnoy Konferentsii*, Eylül 2010, s. 14.

¹⁸⁰ Yevgeniy Vyazemskiy, *a.g.m.*, s. 15.

hükümeti kontrol eden devlet aygıtı olan siyasi elitin tarihinin yorumlanmasına yoğun bir müdahale anlamına gelmektedir. Devletin idari ve mali kaynaklarını kullanarak iktidardaki siyasi güçler, toplumun tarihsel bilinç ve kolektif hafıza alanındaki ideolojik öğretisini yürütür.¹⁸¹

2000’li yılların ikinci yarısında, siyasal sınıf temsilcilerinin ve ülke liderlerinin dikkati, sosyal belleğin oluşumu, gençliğin ulusal ve sivil kimliği, içeriğin önceliklerinin anlaşılması ve tarihsel ve sosyo-insani eğitim alanında “tarihi politika” uygulama yolları ile ilgilenmiştir.¹⁸² Bu politik-ideolojik yaklaşımı uygulama ve tarihsel eğitimin içeriğine tanıtma girişi, federal devlet eğitim standardını geliştiren bilim adamları tarafından geliştirilmiştir. Sadece pedagojik topluluğun değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplumun tepkisinin gösterdiği gibi, bu yaklaşım büyük ölçüde reddedilmiştir. Bu bağlamda, İlk Tüm Rusya Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Kongresi delegeleri gösterge niteliğindedir.¹⁸³

Sosyo-pedagojik düzenliliğin uygulanmasına bir başka örnek, devletin “tarihsel politikası”nın önceliklerine karşılık gelen belirgin bir ideolojik ve politik karaktere sahip olan tarihi eğitimin yapısına ve içeriğine yeni bir “Dünya Rusya” dersi verme girişimidir. Deneyimin gösterdiği gibi, bu girişim bilimsel ve pedagojik topluluğun güçlü direncini uyandırmıştır.¹⁸⁴

Dolayısıyla, siyasal süreç ile genel tarihsel eğitimin içeriği arasındaki ilişkinin gerçekleşmesi, doğrusal olmayan çok faktörlü bir süreçtir. Belirli tarihsel dönemlerde, bu bağlantı dışı açıktır, ancak daha geniş bir tarihsel arka plana karşı, bir bütün olarak toplumun ve özellikle pedagojik topluluğun bu bağlantıyı düzenleyen, politik seyri algılayan veya reddeden açıktır. Tarihsel, sosyal ve insani eğitim

¹⁸¹ Bkz. Aleksey Miller, *Rossiya Vlast’ i İstoriya*, <https://polit.ru/article/2009/11/25/miller/>, (25.03.2020).

¹⁸² Bkz. Dmitry Medvedev videoblok, *"Pamyat' o Natsional'nykh Tragediyakh Tak Zhe Svyashchenna, Kak Pamyat' o Pobedakh"*, 30 Ekim 2009, <http://blog.da-medvedev.ru/post/35/transcript>, (30.03.2020).

¹⁸³ Bkz. Aleksey Miller, *a.g.m.*

¹⁸⁴ Bkz. Aleksey Miller, *a.g.m.*

içeriğinin büyük ölçüde doğrusal olmayan bir doğası ve öz-örgütlenme belirtileri vardır.

Rusya’da yaşayan yaşlı vatandaşlar için Sovyet geçmişi, kimliklerini büyük ölçüde belirleyen bir değerken, genç nesil için bu aidiyet söz konusu değildir. Rus gençliğinin özbilinci ve kimliği egemen Rus devletliği koşullarında oluşmuştur. Gençler için, büyük ölçüde yaşlıların öz farkındalıklarını belirleyen ortak Sovyet geçmişi, tarihsel hafıza alanına aittir. Bu bağlamda, büyük ölçüde nesillerin kültürel devamlılığının temeli olan ulusal-sivil kimliğin temeli olan kolektif tarihsel hafızanın korunması konuları özel bir önem kazanmaktadır.¹⁸⁵

3.3.2. SSCB ve Rusya Federasyonu’nda “Makbul” Genç Tanımı

Genç ve genel olarak gençlik kavramı, sosyal ilişkilerin konusu olarak dünyada nispeten yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bu durumu XVII. Yüzyılın başlarındaki sanayileşme süreçleriyle ilişkilendirmektedir. Kavramsal olarak gençlik: yaş sınırları ve toplumdaki statüleri ile ayırt edilen özel bir sosyal yaş grubudur- çocukluktan sonra sosyal sorumluluğa geçiştir. Bazı akademisyenler gençliği, toplumun sosyal gelişme fırsatı sunduğu, onlara fayda sağlayan, ancak toplumun belirli alanlarına aktif olarak katılma yeteneklerini sınırlayan bir grup insan grubu olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁶ İnsanların genç olarak sınıflandırılmasına izin veren yaş sınırları, ülkeye göre farklılık göstermektedir. Diğer taraftan, gençlik kavramının zamana ve mekâna göre değişebilen bir anlamı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁷

SSCB’de genç tanımını yapabilmek için önemli açıklamalar yapılması

¹⁸⁵ Vyazemskiy, İstoricheskaya Pamyat' I Soderzhaniye Shkol'nogo Kursa İstorii Rossii, s. 91.

¹⁸⁶ İgor Kon, *Molodezh'//Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya*, Cilt 16, 3. Baskı, 1985, s. 478.

¹⁸⁷ Bkz. Serap Yolcu Yavuz, *Cumhuriyet misyonerleri: 1930-1946 arası Türkiye’de bir politik özne olarak gençlik inşası*, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.

gereklidir. Bu durumda önemli noktalardan biri Komsomol partisidir.¹⁸⁸ SSCB'de kitlesel sosyal-politik gençlik örgütü, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni yenilemek için bir yedek olarak düşünülmüştür. Gençlik, Sovyet politikası ve ideolojisinin kondüktörü, ulusal ekonomik sorunları çözmek için en önemli aktördür. 29 Ekim 1918'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin girişimiyle Moskova'da Birinci Tüm-Rus İşçi ve Köylü Gençlik Sendikaları Kongresi açılmıştır. Bu tarih Komsomol'un kuruluş günü olarak kabul edilmektedir. Kongrede yüz yetmiş altı delege gençlik sendikalarının yirmi iki bin üyesini temsil etmiştir.¹⁸⁹

Komsomol üyeleri şehirleri inşa etmek, çorak bozkırları çiçekli bir bahçeye dönüştürmek ve tayganın ortasına otoyollar döşemek için günlük rutin yaşamlarından vazgeçmişlerdir. Komsomolların katılımıyla kültür evleri inşa edilmiştir, köprüler ve yollar yapılmıştır.¹⁹⁰ Komsomol'un Sovyet toplumu için rolü, Komünist Parti ve Sovyet iktidarı ile birlikte Sovyetler Birliği'nin dayandığı temel direklerden biri olması gerçeğinde yatmaktadır. Ancak, Sovyet toplumunun ve devletin diğer tüm kurumları gibi, gücünün kaynağının da komünist fikir olduğu açıkça anlaşılmalıdır.¹⁹¹ Komsomol'un görevleri arasında Komünizmin zaferi için, toplum ve devlet işlerini yönetme yeteneğine sahip, kapsamlı bir şekilde gelişmiş, yüksek eğitilmiş insanlar, sadık ve özverili savaşçılardan oluşan bir nesil hazırlamaktır. Komsomol üyelerine, tüm genç erkek ve kadınlara, Marksist-Leninist teoride yaratıcı bir şekilde ustalaşmayı öğretmek, içlerinde bilimsel materyalist bir dünya görüşü oluşturmak, ideolojik inanç aşılacak, sosyal yaşam fenomenlerine sınıfsal bir yaklaşım ve davaya bağlılık aşılacaktır. Gençliği, Komünist Parti deneyimi, halkın devrimci, militan ve emek gelenekleri konusunda eğitmek, onlarda yorulmadan Sovyet vatanseverliği, SSCB halklarının yıkılmaz kardeşçe dostluğu ve proleter enternasyonalizmi, sevgisini

¹⁸⁸ SSCB Leninist Komünist Gençlik Birliğidir.

¹⁸⁹ Aleksandr Fokin, "Mobilizatsiya Naseleniya Na Resheniye Partiynykh Zadach v 1950–1960-Kh gg." *Chelyabinskiy Gumanitariy*, Cilt 4, Sayı 21, 2012, ss. 99-106.

¹⁹⁰ Bkz. Anna Khrustalova, "29 Oktyabrya 1918 Goda Byl Sozdan Vsesoyuznyy Leninskiy Kommunisticheskiy Soyuz Molodezhi", <https://historyrussia.org/sobytiya/29-oktyabrya-1918-goda-byl-sozdan-komsomol.html>, (11.05.2022).

¹⁹¹ Bkz. Grigoriy Gerasimov, *Komsomol: Chto My Poteryali Na Samom Dele?*, Rus Askeri Tarih Derneği Resmi Internet Sitesi, <https://histrf.ru/read/articles/komsomol-chto-my-potieriali-na-samom-dielie>, (12.02.2022).

geliştirmektir. Genç erkek ve kadınlar arasında işe, sosyalist mülkiyete, kolektif ve toplum işlerine yönelik yüksek sorumluluğa karşı komünist bir tutum oluşturmak, kişisel idealler ile halkın büyük hedefleri arasındaki ayrılmaz bağı açıkça farkında olmalarını sağlamaktır. Komsomol SSCB'nin dağılması ile beraber kendiliğinden dağılmıştır.¹⁹²

SSCB'de gençlik tanımının bir sonraki önemli unsuru pionervojaty¹⁹³ unsurudur. 19 Mayıs 1922'de Lenin'in adını taşıyan Tüm-Rus Pioneer Organizasyonu kurulmuştur. Böylece bir meslek olarak Sovyetler Birliği'nde pionervojaty mesleği ortaya çıkmıştır. Sovyet iktidarının ilk yıllarında pionervojaty evsiz çocuklara yardım etmiş ve cehaletle mücadele etmiş, kitaplar toplamış, kütüphaneler kurmuş, teknik çevrelerle uğraşmış, hayvanlarla ilgilenmiş, jeolojik gezilere çıkmış, doğayı incelemek için keşif gezilerine çıkmış ve şifalı bitkiler toplamışlardır. Pionervojaty kolektif çiftliklerde, tarlalarda, korunan mahsullerde ve kolektif çiftlik mülklerinde çalışmış, gazetelere veya ilgili makamlara etrafta fark ettikleri ihlaller hakkında mektuplar yazmışlardır.¹⁹⁴ Pionervojaty olarak genellikle öğretmenlik üniversitelerin öğrencileri ve halihazırda mevcut olan öğretmenler çalışmaktadırlar. Aynı zamanda, SSCB'deki ilk pionervojaty yalnızca Komsomol üyelerinden alınmaktadır. 1924 senesinde SSCB'de 11.200 pionervojaty bulunmaktadır. Pionervojaty için özel kurslar, seminerler, toplantılar düzenlemeye başlamıştır. 1937'den beri pionervojaty da çocukların ideolojik eğitime katılmaya başlamıştır. Ek olarak, pionervojaty için artan gereksinimler öne sürülmeye başlanmıştır: okul müfredatı hakkında mükemmel bilgiye sahip olmak, iyi bir genel fiziksel uygun olmak ve tatbikat çalışmaları alanında güçlü bilgiye sahip olmaktır.¹⁹⁵

¹⁹² Göş. yer.

¹⁹³ Bir okulda, bir yetimhanede, bir kampta öncü bir müfrezinin veya ekibin lideridir.

¹⁹⁴ Bkz. AIF Haber Resmî Sitesi, Chto v SSSR Delali Pionery, Kak Prinimali v Komsomol i Kto Takiye Oktyabryata?, <https://aif.ru/dontknows/eternal/1170643>, (10.12.2022).

¹⁹⁵ Bkz. Pionervozhatyye v SSSR: Kto Mog İmi Stat', Kak Zhili i Trudilis', <https://novate.ru/blogs/161022/64442/>, (9.12.2022).

SSCB'de gençlik tanımındaki bir sonraki aşama, *oktyabrenok*¹⁹⁶ unsurudur. Oktyabrenok saflarına katıldıklarında çocuklara bir rozet verilmektedir Lenin portresi olan beş köşeli bir yıldızdır. Oktyabrenok sembolleri kırmızı bir Ekim bayrağıdır. Ekim Devrimi'nin zaferinin şerefine, 1923'ten beri okul çocuklarına "Oktyabrenok" (Rusça oktyabr ekim anlamına gelmektedir) denilmektedir.¹⁹⁷

Resim 2. Farklı Yılların Komsomol Rozetleri.

Kaynak: Anna Khrustalova, "29 Oktyabrya 1918 Goda Byl Sozdan Vsesoyuznyy Leninskiy Kommunisticheskiy Soyuz Molodezhi", <https://historyrussia.org/sobytiya/29-oktyabrya-1918-goda-by-l-sozdan-komsomol.html>, (11.05.2022).

Yukarıda açıklanan üç unsur SSCB’de gençliğin tanımını anlayabilmek için yardımcı olmaktadır. Böylece SSCB’de ideal genç tanımı şu şekilde yapılabilir: komünist ideallerine bağlı, çalışkan, yardımsever, spor yapan, eğitilmiş biridir.

¹⁹⁶ 1-3. sınıflardaki çocuklar (7-10 yaş arasıdır) gönüllü olarak okulun öncü pioner grupların denetimi altında toplanmaktadırlar, okulun öncü ekibiyle gönüllü olarak gruplar halinde birleşen Oktyabrenok grupları oluşturulmaktadırlar. Gruplar, okulun öncüleri veya Komsomol üyeleri arasından liderler tarafından yönetilmektedir. Söz konusu gruplarda çocuklar Lenin’in adını taşıyan Tüm-Rus Pionervojaty Organizasyonuna katılmaya hazırlanmaktadırlar.

¹⁹⁷ Bkz. AIF Haber Resmî Sitesi, *a.g.m.*

Rusya Federasyonu'nda gençlik tanımı “Rusya Federasyonu'nda Gençlik Politikası Hakkında” federal yasasına göre, “On dört ile otuz beş yaşları arasındaki sosyo-demografik bir grup” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁸ Söz konusu Federal Yasada gençlik ile ilgili temel kavramların açıklamasını da yapılmaktadır. “Rusya Federasyonu'nda Gençlik Politikası Hakkında”¹⁹⁹ yasasına göre “*devlet gençlik politikası*”- devletin, bir gencin kişiliğinin kendini gerçekleştirmesi ve gençlik özyönetim organlarının, gençlik ve çocuk kamuoyunun gelişmesi için yasal, sosyal, ekonomik ve örgütsel koşullar ve garantiler yaratmayı amaçlayan faaliyetleri dernekler, diğer gençlik örgütleri ve ayrıca genç vatandaşların haklarının, özgürlüklerinin ve meşru çıkarlarının korunmasına yönelik proje ve girişimleri desteklemektir. “*Belediye gençlik politikası*” ise yerel yönetimlerin genç vatandaşların haklarının, özgürlüklerinin ve meşru çıkarlarının doğrudan uygulanması, proje ve girişimlerinin desteklenmesi, gençlerin kendilerini geliştirmesi ile ilgili yerel öneme sahip sorunların çözümü çerçevesindeki faaliyetleri ilgili belediyenin sınırları içindeki devlet kurumları, yerel gençlik ve çocuklara yönelik kamu dernekleridir. “Rusya Federasyonu'nda Gençlik Politikası Hakkında” yasasında açıklaması getirilen bir sonraki kavramlar ise “*gençlerle çalışmak*” tanımıdır. Yasaya göre “*gençlerle çalışmak*”: Rusya Federasyonu, Rusya Federasyonu'nun kurucu bir kuruluşu, bir belediye, belirli bir kuruluş düzeyinde gençlik politikasının uygulanmasına yönelik karmaşık ve diğer görevleri çözmeyi amaçlayan profesyonel bir faaliyetin yürütülmesidir. “*Gençlerle çalışma programı (gençlik programı)*” ise devletin gençlik politikasının ana yönergelerinin uygulanması çerçevesinde bir veya daha fazla gençlik sorununun çözümüne ilişkin, yasanın öngördüğü şekilde onaylanan bir dizi faaliyettir. Ayrıca yasada, “*federal gençlik işleri organları*” bir devlet gençlik politikası ve onun yasal düzenlemesini geliştirme işlevlerini yerine getiren bir federal yürütme organı; devlet gençlik politikası alanında kamu hizmetleri sağlama ve devlet mülkiyetini yönetme işlevlerini yerine getiren federal yürütme organıdır. “*Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşlarının gençlik işleri organları*” ise Rusya Federasyonu'nun kurucu

¹⁹⁸ Bkz. Gosudarstvennaya Duma Federal'nogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Meclisi) Resmi Internet Sitesi, <http://duma.gov.ru/news/54741/>, (10.12.2022).

¹⁹⁹ Bkz. Ofitsial'nyy Sayt Pravovogo Regulirovaniya (Yasal Düzenlemelerin) Resmî Sitesi, “*Federal'nyy Zakon ot 30.12.2020 No 489-FZ "O Molodezhnoy Politike v Rossiyskoy Federatsii"*”, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202012300003>, (28.04.2024).

kuruluşlarının yürütme makamları, kendi yetkileri dahilinde, Rusya Federasyonu topraklarında devlet gençlik politikasının uygulanmasının düzenlenmesini ve sektörler arası koordinasyonunu yürütürler. Bunlar da Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşu olarak açıklanmaktadır. Yasa, “*belediyelerin gençlik işleri organları*” olarak belediye gençlik politikasının uygulanmasının düzenlenmesi ve sektörler arası koordinasyonunun yanı sıra devlet gençlik politikası alanında devredilen yetkilerin kullanılmasını içeren yerel yönetimlerin yapısal alt bölümleridir diye açıklama yapmaktadır.

“Rusya Federasyonu'nda Gençlik Politikası Hakkında” yasasında “*gençlik işleri biriminin kurulması*” ilgili gençlik işleri birimine bağlı bir devlet (belediye) kurumu, devlet gençlik politikasını ve (veya) belediye gençlik politikasını uygulamak için oluşturulduğunu açıklamaktadır. “*Gençlik örgütü*” ise genç vatandaşlar ve (veya) gençlik kamu dernekleri tarafından gençleri birleştirmek ve gençleri birleştirmek ve katkıda bulunmak için ortak çıkarlar temelinde oluşturulan, Rusya Federasyonu mevzuatı tarafından belirlenen prosedüre uygun olarak kayıtlı kâr amacı gütmeyen bir kuruluş devlet gençlik politikasının hedeflerinin uygulanmasıdır; “*gençlik merkezi*” devlet gençlik politikasının ana yönlerinin uygulanmasının bir parçası olarak çocuklarla ve gençlerle metodolojik, sosyal pedagojik, örgütsel, kültürel, eğitimsel, boş zaman ve diğer çalışmaları uygulayan bir devlet (belediye) kurumudur. “*Gençlik özyönetimi*” ise genç vatandaşların ve derneklerinin gençlerin yaşamının sağlanmasına, genç vatandaşların haklarının, özgürlüklerinin ve meşru çıkarlarının korunmasına, projelerinin uygulanmasına ilişkin kararların hazırlanmasına, kabul edilmesine ve uygulanmasına katılımını organize etmek ve girişimlerdir olarak açıklama getirmektedir.²⁰⁰

Son birkaç yıldır, genç kuşak arasında sosyal faaliyetlerde bulunmak ve kendi siyasi görüşlerine sahip olmak moda haline geldiğinden, gençlik hareketleri ve derneklerinin sayısı hızla artmaktadır. Siyasi hayatın gerçek bir parçası haline gelen

²⁰⁰ Bkz. Nasrudi Yarçev-Yelena Malikova, *Mesto i Rol' Molodezhi V Kontekste Gosudarstvennoy Molodezhnoy Politiki Rossiyskoy Federatsii, Fundamental'nyye Issledovaniya*, 2014, Sayı 12, s. 2265-2269, <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=36566>, (8.01.2023).

gençlik örgütleri, gençlerin sosyalleşmesini büyük ölçüde etkileyen büyük hareketlerin oluşumunun bir sonucu olarak artan rekabetle karşı karşıyadır. Günümüzde siyasi bir arka planda, çeşitli siyasi yönelimlere sahip birkaç farklı gençlik örgütü ve hareketi mevcuttur: “Nashi” (Bizimki), “Molodaya Gvardiya Yedinoy Rossii” (Birleşik Rusya'nın Genç Muhafızları), “Molodezhnoye Yabloko” (Gençlik Elması), “Vremya Molodykh” (Gençlerin Zamanı) ve diğerleridir.²⁰¹ Tüm gençlik örgütleri, modern toplumda meydana gelen siyasi süreçler üzerinde bir etki aracı olarak kullanılmakta, her biri kendi ideolojisine bağlı kalmakta, partinin belirlediği hedefler çerçevesinde gelişmekte ve görevlerini titizlikle yerine getirmektedir. Gençlik örgütlerinin oluşturulması sayesinde topluma fayda sağlamaya çalışan gençlerin sayısı artmaktadır. Bu nedenle devletin çalışmalarının bu yönde yönlendirilmesi öncelikle, öncelikle gençlerin siyasete doğru bir şekilde girmelerini sağlayarak, gençlerin siyasi faaliyetinin ülke için gerekli olan istikamete yönlendirilmesini sağlayacaktır. Ancak bunun için yetkililer ve gençler arasında sürekli yapıcı etkileşim gerekmektedir.

Sonuç olarak Rusya Federasyonu'nda gençlik, oluşum ve sosyal olgunluk kazanma aşamasında gelişme içinde olan sosyo-demografik bir gruptur. Ana sosyal rollere ve işlevlere hâkim olma, bir yaşam yolu seçme, kendi kaderini tayin etme, kendini tanımlama ve kişinin değerleri ve ilgi alanları, dünyadaki yeri hakkında farkındalık sürecidir. Ancak yine de gençler, önemli bir bölümünde ilgili bilgi, deneyim ve ekonomik bağımsızlık eksikliği nedeniyle nüfusun en savunmasız kategorilerinden biridir.

²⁰¹ Bkz. Nasrudi Yarçev-Yelena Malikova, *a.g.m.*, 2014.

4. BÖLÜM: SSCB DÖNEMİNDE DERS KİTAPLARI ÜZERİNDEN KİMLİK İNŞASININ İNCELENMESİ

Ders kitapları üzerinden kimlik inşa süreci, eğitim politikası ile bağlantılıdır. SSCB döneminde devlet ideolojik aygıtlarını kullanarak eğitim politikalarını oluşturmuştur. Bu bölümde SSCB döneminde okullarda okutulan Tarih, Coğrafya, Rus dili ve Edebiyatı ders kitapları incelenecektir. Söz konusu ders kitaplarının incelenmesi, ülkedeki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde ele alınacaktır. Söz konusu ders kitaplarında Komünizm ideolojisinin etkileri ve Rus/Sovyet kimlik inşası izlenmeye çalışılacaktır.

4.1. SSCB’de Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri

Kruşçev’in XX. Kongresi’ndeki ünlü konuşmasıyla başlayan bu dönem, SSCB’de önemli bir dönemeç noktasını oluşturmaktadır. Hatta tarihçiler bu dönemin, ülkenin bir bütün olarak dünya görüşü ve ruh halinde meydana gelen ciddi değişime vurgu yapmaktadır. Bu dönemde kamuoyu duyarlılığının karakteristik bir özelliği, ekonomideki gerçek kazanımlardır. 1950’lerin bilimsel ve teknolojik keşifleriyle körüklenen ve yakın gelecekte Komünizm inşa etme vaadine yansıyan ülkenin geleceği hakkında iyimserlik etkilidir.²⁰² 1917 Devrimi’nden sonra yeni bir dünya ve toplumun örgütlenmesi fikirleri okula/eğitime de yansımıştır. Örneğin okulu/eğitimi üretime yaklaştırmaya çalışılırken, sınıf-ders sistemi yanında birçok ders kitabı iptal edilerek yeni disiplinler ortaya çıkmıştır.

²⁰² I. Bogdanovich-A. Bogdanovich, *İstoriya Kak Sredstvo Patrioticheskogo Vospitaniya Molodezhi Nakanune Velikoy Otechestvennoy Voyny*, <https://core.ac.uk/download/pdf/74332794.pdf>, (18.12.2023), s. 75.

4.2. Tarih Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri

Bir eğitim disiplini olarak tarih, Sovyet eğitim sisteminde 1930'ların başına kadar yer almamıştır. Onun yerine sosyal bilimler dersi verilmektedir. Yani öğrencilere sosyalizm ile ilgili konularla okullarda ders verilmesi gerekmektedir. Söz konusu derslerde ise insanlık tarihi, emekçilerin tarihi ve sınıf mücadelesi öğretilmiştir. Sovyet yönetimine göre, okulda/eğitimde tarih çalışması ve temel bilgilerin edinilmesi oldukça önemlidir. Çünkü Sovyetler Birliği'nde öğrenci bilincinin oluşturulması en önemli görevlerden biridir. Okul aracılığıyla öğrencilere devletin resmî ideolojisi çevrelerinde dünya görüşü aşılanmaktadır. SSCB döneminde tarih derslerinin yürütülmesine yönelik öneriler; genç neslin ideolojik eğitiminin artan önemini, insanların zihnindeki kapitalizmin kalıntılarına karşı uzlaşmaz mücadeleyi, komünist inşa pratiği ile okul ve yaşam arasındaki bağı güçlendirmeyi vurgulamaktadır.

SSCB döneminde okullarda okutulan tarih ders kitaplarının kimlik inşa analizine geçmeden önce SSCB öncesi, Rus Çarlığı döneminde okutulan tarih ders kitaplarına değinmekte fayda vardır. Söz konusu kitaplar arasında ilk akla gelen, günümüze kadar ulaşmış olan Aleksandra Efimenko tarafından yazılan “*Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii (Rusya Tarihinin Temel Ders Kitabı)* ” dır.²⁰³

²⁰³ Bkz. Aleksandra Efimenko, *Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii*, Ya. Bashmakov i Ko, Petrograd 1917.

Resim 3. Aleksandra Efimenko'nun, *Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii*, kitap kapağı.
 Kaynak: Aleksandra Efimenko, *Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii*, Ya. Bashmakov i Ko,
 Petrograd 1917.

Efimenko çalışmasında Rus tarihinin başlangıcından bahsetmektedir. Rus halkının ortaya çıkması ve toprak bütünlüğünü oluşturması anlatılmaktadır. Söz konusu bilgiler öğrencilere tarihsel olarak Rus halkının oluşması ile ilgili bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Efimenko çalışmasında Rus halkının başlangıcını oluşturan Slav halkları Karpat dağlarının doğusuna taşınanlar olarak açıklamaktadır. Rus devletinin başlangıcını Varanglılar'a dayandırmaktadır. Ayrıca Efimenko çalışmasında Kroniklere de referans vermektedir. Örneğin:

“Kroniklere göre: “Novgorod Slavları, Krivichi ve Finliler²⁰⁴ Vareglere haraç ödemeyi bıraktı ve onları denizden geri sürmüştür. Kendi aralarında topraklar için savaşımaya başlayan Slav halkları kendilerini yöneten biri olması gerektiğinin kanaatine varmışlardır. Deniz üzerinden Vereg kabilesine Rus elçileri göndererek: “Bizim toprağımız büyük ve bereketli, ama onu bulmanın bir yolu yok, hüküm sürün ve bizi yönetin” diyerek çağrıda bulunmuşlardır. Rurik hanedanından üç kardeş Slav kabilelerine yönetmek için gelmişlerdir. Kardeşlerin ölümünden sonra saltanatı akrabaları Oleg devralmıştır. Kronikler Vareglere çağrısını 862 senesine bağlamaktadırlar. Bundan dolayı 862 senesi Rus devletinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.”²⁰⁵

Efimenko'nun çalışmasında Kroniklere başvurması, zamanın yazılı tarihsel kaynaklardan yararlandığını da göstermektedir. Yani söz konusu çalışma Rus devletinin yazılı tarihini anlatan bilgi kılavuzu olmuştur. Efimenko'nun çalışmanın sonraki bölümlerinde Kiev devletinin oluşması ve ilk Kiev Prenslерinden söz edilmektedir. Kiev Prenslіğinin oluşması ise Rus tarihi açısından son derece önemlidir. Çünkü Moskova prenslikleri ve Rusya'nın kurulması doğrudan Kiev Prenslіklerinin meydana çıkmasıyla bağlantılıdır. Konu ile ilgili Efimenko'nun çalışmasının önemli noktalarından birisi de Rus kabilelerinin Kiev topraklarına dahil edilmesidir:

“...prens Oleg Kiev'i de ele geçirmiştir. Böylece yeni devlet Kiev Rus oluşmuştur. Zaman içerisinde Drevlyan ve Severyan²⁰⁶ kabileleri de Kiev

²⁰⁴ Diğer Slav Halklarıdır.

²⁰⁵ Aleksandra Efimenko, a.g.e., s. 4.

²⁰⁶ Drevlyan ve Severyan-diğer Slav kabilelerin isimleridir.

Rus'a taşınmıştır. Kiev Prensleri ele geçirdiği toprakları diğer düşmanlardan korumuşlardır".²⁰⁷

Kiev Prensliklerinin güçlenmesi de ileride Moskova Devletinin oluşması ve güçlenmesine payı olan tarihsel gelişmeler arasındadır.

"Kiev Prenslerin yaptıkları önemli noktalardan biri Bizans ile yürüttükleri ilişkilerdir. Her türlü zenginliğe sahip lüks saray ve tapınaklarla dolu başkenti Konstantiniyye ile eğitilmiş ve güçlü Bizans, Vikinglerin ve Slavların son derece ilgisini çekmiştir. Zamanla Kiev çok önemli ticari merkez haline gelmiştir. Avrupa ve Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkileri güçlenmiştir."²⁰⁸

Ayrıca Rus tarihindeki kritik önemi olan bir diğer konu ise Hristiyanlığın kabulüdür. Efimenko çalışmasında Hristiyanlığının kabulünü aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

"Slav kabileleri çok tanrıciydi. Kiev Rus kurulduğu zamanlarda da Ruslar çok tanrıciydi. Doğa güçlerine, güneş, gökyüzü vs. tanrıların inanmaktadırlar. Prens Vladimir, ülkenin durumunu iyileştirmek amacı ile Bizans'ta yaygın olan Hristiyanlığın kabul etmektedir. Bunun amacı Bizans ile ilişkilerini ekonomik olarak daha da güçlenmesidir."²⁰⁹

Ayrıca Efimenko'nun çalışmasında değindiği diğer önemli nokta Yaroslav Bilge ve Russkaya Pravda'dır.²¹⁰ Efimenko'ya göre Yaroslav'ın yaptığı en büyük katkı Russkaya Pravda'yı yaratmaktır. Russkaya Pravda'da dönemin sosyal yapısı ve yaşamı hakkında bilgiler yer almaktadır.²¹¹ Daha sonra Efimenko, Moskova Prensliğinin yükselişini anlatmaktadır:

²⁰⁷ Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, s. 5.

²⁰⁸ Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, s. 7.

²⁰⁹ Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, ss. 9-10.

²¹⁰ Russkaya Pravda- dönemin kanun ve kararların toplamıdır.

²¹¹ Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, ss. 14-15.

"Moskova mirası güçlenmeye ve büyümeğe başlamıştır. Moskova prensliğinin yükselişinin ana nedeni, ana şehri olan Moskova şehrinin özellikle avantajlı konumda olmasından kaynaklanmaktadır. Moskova, Volga'yı Oka'ya bağlayan Moskova Nehri üzerinde uzanmaktadır. Su yolu üzerinden Ryazan topraklarından Novgorod'a ekmek, balmumu, bal getirmek için kullanılmıştır. Ayrıca, Moskova toprakları dış sınırlarından, dolayısıyla dış düşmanlardan uzaktaydı."

*"Moskova prensleri kuzey Rus topraklarını geri kazanırken, yeni kurulan Litvanya Devleti Rus topraklarını işgal etmeye başlamıştır. Güney ve Doğu'daki Litvanya civarında geniş Rus toprakları bulunmaktaydı, bunlarla bağlantı Litvanyalılar için olduğu kadar Ruslar için de büyük fayda göstermekteydi. Böylece, Litvanya Devleti Rus topraklarını ilhak etmeye başladığı zaman büyük bir direnişle karşılaşmamıştır."*²¹²

Efimenko çalışmasının devamında, Rus topraklarındaki hükümdarlardan ve getirdikleri yeniliklerden oldukça ayrıntı vererek bahsetmektedir. Söz konusu yenilikler dönemin Rusya'sının oluşmasını ve bulunduğu siyasi durumuna ışık tutmaktadır. Efimenko çalışmasını dönemin Rusya'sının ortaya çıkması ile bitirmektedir. Burada önemli noktalarından bir Devlet Duma'sının açılmasıdır:

*"Toplumsal her sınıftan seçilmiş temsilcilerin katılımıyla Devlet Duma'sı (parlamento) kurulmuştur: 27 Nisan 1906'da Devlet Duma'sı açıldı. Tarihsel devlet varlığını sona erdirdi. Modern Rusya ortaya çıktı."*²¹³

Efimenko'nun çalışmasında kimlik inşasında etkili olan faktörlerden ziyade genel olarak tarihsel bilgiler verilmektedir. Çalışma, dönemin Rusya'sının ilk kabilelerinden başlayarak kitabın yayınlandığı döneme kadar geçirdiği süreçle ilgili bilgiler içermektedir. Ancak 1917 Ekim Devrimi'nden sonra bu tarz tarih ders kitapları, okullarda okutulmak için eksik kalmaktadır.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra hem güncellenen ders kitapları hem de yeni yazılan kitaplar 1917 Devrimini de içermeye başlamıştır. Ancak ders kitaplarının

²¹² Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, ss. 64-72.

²¹³ Aleksandra Efimenko, *a.g.e.*, s. 200.

yazılıp onaylanması birkaç sene sürmüştür. Bundan dolayı Sovyet dönemi kitapları, 1923 yılında başlamaktadır. Bu çalışmada da sırası ile dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıf kitapları incelenecektir.

4.2.1. Dördüncü ve Beşinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

SSCB döneminde dördüncü sınıfta genellikle 10 yaşında, beşinci sınıfta ise 11 yaşındaki öğrenciler okumaktadır. İlk incelenecek kaynak, Yekaterina Zamyslovskaya tarafından yazılan ve 1923 senesinde yayınlanan " *Uchebnik İstorii(Tarih)*" dersi kitabıdır.²¹⁴²¹⁵ Efimenko'nun kitabı ile karşılaştırıldığında, tarih ders kitabında beş sene içerisinde ne tür değişiklikler meydana geldiği daha rahat anlaşılmaktadır. Zamyslovskaya çalışmasında ilk olarak, Efimenko gibi tarihsel perspektifle Rus topraklarının oluşumundan ve Rusya hükümdarlarından bahsetmektedir. Efimenko'dan farklı olarak ise Çarlık Rusya'sında gençlerin ayaklanmalarının başladığından bahsetmektedir. Kitapta gençlerden de bahsedilmesi, gençlerin de siyasette, özellikle devrimde etkili olduklarını göstermektedir.

"1876'da genç öğrenciler, işçilerle birlikte ilk kez güçlerini göstermek için Kazaskaya Meydanı'na çıktılar..."

*İşçiler neden güçlerini dikkate alma ihtiyacı duydular? Nasıl bir savaşa hazırlanıyorlardı? Sadece burada Rusya'da değil, tüm dünyada insan toplumunun yapısında köklü değişiklikler için savaşılmaya hazırlanıyorlardı. Sadece Rus işçileri değil, aynı zamanda tüm ülkelerin işçileri, sadece yetişkinler değil, gençler de bu mücadeleyi üstlendi..."*²¹⁶

Gençlerin ayaklanmalarında güdüleyici ise ülkede kötü giden ekonomik koşullardır. Marksizm ile gençler, ülkelerinin kapitalist devletler karşısındaki

²¹⁴ Bkz. Yekaterina Zamyslovskaya, *Uchebnik İstorii*, Gosudarstvennoye Izdatel'stvo, 3. Baskı, Moskova 1923. (Çalışmanın 1923 senesinde 4 Baskısı yayınlanmıştır).

²¹⁵ Zamyslovskaya kitabında net olarak hangi sınıflar için yazıldığı bilgisi yoktur, ama kitabın ilk sayfasında "ilk aşama okullarında" diye not geçildiğinden dolayı kitabın incelenmesi burada doğru olacağı düşünülmektedir.

²¹⁶ Yekaterina Zamyslovskaya, *a.g.e.*, s. 122.

eksikliklerinin farkına varmakta ve ayaklanmaktadırlar. Zamylovskaya bu durumu aşağıdaki gibi dile getirmektedir.

*"...O kadar çok mal üretildiğinde, onları satın alacak kimse kalmadığında, fabrika sahipleri ve "kapitalist" yetiştiriciler, hükümeti, sanayinin daha az gelişmiş olduğu ve malların satılabildiği, hâlâ geri kalmış diğer ülkeleri fethetmeye teşvik ederler. Bu yüzden sürekli savaşlar çıkıyor... Ama bu sonsuza kadar devam edemez... İşçiler farkına varmaya başlıyorlar ve sadece tek tek ülkelerin işçileri birleşmeye çalışmıyor, aynı zamanda tüm dünyanın emekçileri kendi aralarında bir anlaşmaya varmaya ve örgütün yapısında bir dünya devrimi gerçekleştirmeye çalışıyor... mevcut kapitalist toplum hayatı bilimin temelleri üzerine inşa etmek, sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde "sınıf" ayrımını ortadan kaldırmak için ..."*²¹⁷

Zamylovskaya çalışmasında Marksizmin tanımına da yer vermiştir. Zamylovskaya göre Marksizm: *"Marksistler Lenin de dahil olmak üzere, her zaman yalnızca bir devrimin, radikal bir altüst oluşun, köylülerin köy için yıkıcı, köylülerin geri kalmışlığına ve karanlığına yol açan serflikin kalıntılarını nihayet ortadan kaldırmasına yardımcı olacağını savunmuştur"*.²¹⁸

Zamylovskaya çalışmasını, Çarlık Rusya'sının yıkılarak SSCB'nin kurulması ile bitirmektedir. Zamylovskaya'nın çalışması genel olarak değerlendirildiğinde, Çar II. Nikolay ve yönetiminin negatif olarak tanımlandığı dikkat çekmektedir. Hatta Çar'ın "kötü" imajını desteklemek için örnekler verilmektedir.

"Nikolay II. döneminde köylü ayaklanmaları yaşanmaktadır...askeri birliklerin yardımıyla (ayaklanmalar) yatıştırıldılar ve (ayaklanma) sakinleştirildikten sonra köylüler acımasızca kırbaçlandı..."

...9 Ocak'taki geçit törenine, işçi kitlelerini infazlarla korkutmak için hükümet tarafından kasıtlı olarak izin verilmiştir..."

*...Kalabalığa, boş sarayı koruyan birlikler tarafından uyarı yapılmadan birkaç yaylın ateşi açılmıştır..."*²¹⁹

²¹⁷ Yekaterina Zamylovskaya, a.g.e. ,ss. 129-130.

²¹⁸ Yekaterina Zamylovskaya, a.g.e. , s. 124.

²¹⁹ Yekaterina Zamylovskaya, a.g.e. ,ss. 125-128.

Çarın negatif imajının tersine; halkın, gençlerin, Marksistlerin, devrimcilerin imajı pozitif olarak resmedilmektedir. Özellikle halkın kötü ekonomik koşullardan kurtuluşun yolu, devrimin gerçekleşmesi olarak görülmektedir. Marksistler ve önderleri Lenin ise kahraman olarak görülmektedir. Ancak henüz Ekim Devrimi yeni gerçekleştiğinden, çalışmada Devrim sonrası gelişmeler yer almamaktadır. Efimenko ile Zamyslovskaya'nın çalışmaları karşılaştırıldığında; Zamyslovskaya'nın Efimenko çalışmasına ek olarak tarihsel güncel olaylara da yer verdiği görülmektedir. Efimenko ise çalışmasında tarihsel olayları anlatılırken iyi/kötü ayrımı yapılmamaktadır. Oysa Zamyslovskaya çalışmasında özellikle son çarlık yönetimi negatif değerlendirerek, devrim ve devrimciler pozitif olarak yorumlanmaktadır.

Ele alınacak bir sonraki tarih ders kitabı Mikhail Pokrovskiy'nin "*Russkaya İstoriya v Samom Szhatom Ocherke (En Özlü Denemede Rus Tarihi)*" dir.²²⁰ Pokrovskiy tarih çalışmasını üç bölümden oluşan bir dizi olarak yayınlamıştır. Birinci ve İkinci Bölümler Rus devletinin tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve 1896 senesine kadar olan bilgileri içermektedir. Bu çalışma ile ilgili olan bölüm ise Üçüncü Bölümdür. Söz konusu kitapta bu dersin hangi sınıflarda okutulacağı net bir şekilde belirlenmemiştir. Çünkü 1917 Devrimi'nden hemen sonra tarih kitapları okullarda okutulmamaktadır. Çünkü henüz yeni tarihsel bilgileri içeren kitaplar yoktur. Bundan dolayı hızlı bir şekilde yeni tarih ders kitapları yazılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Pokrovskiy'nin kitabı da Devri'min tanımı ile başlamaktadır.

*"Bir devrim her zaman halk kitlelerinin, her zaman doğrudan veya dolaylı olarak sömürüye karşı yöneltilmiş bir hareketidir -yalnızca sosyalist değil, her devrimdir."*²²¹

Yazar çalışmasında tarihsel süreçlerin kronolojik anlatımı yansıra süreçlerin analizini de yapmıştır. Örneğin, Rusya'nın devrim öncesi ekonomik durumunu; Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD ile karşılaştırmakta ve onların gerisinde olduğunu

²²⁰ Bkz. Mikhail Pokrovskiy, *Russkaya İstoriya v Samom Szhatom Ocherke*, Gosudarstvennoye Izdatel'stvo, Moskova 1920-1923. Bu kitap, 1921-1934 seneleri arasında toplam 5 baskı yayınlamıştır.

²²¹ Mikhail Pokrovskiy, *a.g.e.*, s. 14-15.

söylemektedir.²²² Yazarın ülkenin ekonomik durumunu ayrıntılı olarak ele almasının neden ise Devrimin daha iyi gerekçelendirilme isteğinden kaynaklanmaktadır. Zamyslovskaya ile karşılaştırıldığında Pokrovskiy'nin kitabında tarihsel olayların ve ülkenin mevcut durumuyla birlikte değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Yazar çalışmasını kronolojik olarak 1906 senesinden bitirmektedir.

İncelenecek bir sonraki ders kitabı, 1930 tarihli editörlüğünü Pavel Kushner'in üstlendiği Aleksey Gukovskiy ve Manuel Trakhtenberg tarafından yazılan "*Kratkiy Uchebnik Po İstorii Razvitiya Obshchestvennykh Form (Sosyal Biçimlerin Gelişim Tarihi Üzerine Kısa Ders Kitabı)*"dır.²²³ Sınıflara bölünmüş ders kitapları yazılmadan önce okullarda genel bir tarih bilgisi içeren "Sosyal Biçimleri/Formları" dersi verilmeye karar verilmiştir. Yazarlar öncelikle "Sosyal Biçimleri" dersinin ne tür bir ders olduğunu ve hangi bilgileri ele aldığını anlatmaktadır.

"Birliğimiz dünyada sosyalizmi inşa eden tek ülkedir. Sınırlarının ötesinde kapitalizmin ülkeleri var: komşularımız ve acı düşmanlarımız. Kapitalist dünyanın yaşamına çok yakından bakmalıyız. Düşmanı yenmek için önce onu incelemelisiniz." cümlesiyle başlayan kitap, "öteki"ni düşman olarak tanımlayarak SSCB'yi dünyadaki tek sosyalist ülke olarak kabul etmektedir. Bu da kimlik inşasında amacın baştan belirtilmesini sağlamaktadır.²²⁴ Ayrıca "Sosyal Biçimleri" dersinin içeriğini anlatırken tarih ile sosyoloji bilimlerini de tanıtmaktadır. Sosyoloji tanıtılırken toplumsal örgütlerin türleri de açıklanmaktadır:

*"Bu şekilde tartışan ve her seferinde toplumun ekonomik durumunu temel alan sosyoloji, çeşitli toplumsal örgütlenme türlerini aşağıdaki aşamalara veya "oluşmalara" ayırmıştır: İlkel toplum, Kabile sistemi, Feodalizm, Kapitalist sistem, Sosyalizm ve Komünizm."*²²⁵

²²² Mikhaıl Pokrovskiy, *a.g.e.*, ss. 26-29.

²²³ Bkz. Aleksey Gukovskiy-Manuel Trakhtenberg, *Kratkiy Uchebnik Po İstorii Razvitiya Obshchestvennykh Form*, Ya. M. Sverdlov'un adını taşıyan Komünist Üniversite Yayınevi, 4. Baskı, Moskova 1928.

²²⁴ Aleksey Gukovskiy- Manuel Trakhtenberg, *a.g.e.*, s. 5.

²²⁵ Aleksey Gukovskiy- Manuel Trakhtenberg, *a.g.e.*, s. 14.

Söz konusu kitap, 1928 ile 1930 seneleri arasında toplam 3 baskı yayınlanmıştır. Kitapta Sosyalist sistem ve Komünizm ayrı bir toplumsal örgüt türü olarak değerlendirilmiştir. Ancak, SSCB'nin sosyalist inşa döneminden geçtiğinin altı çizilmiştir. Aleksey Gukovskiy ve Manuel Trakhtenberg da Pokrovskiy' gibi SSCB'nin güncel ekonomik durumunu Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmaktadır:

*“SSCB'de gözlemlenen belirli ekonomik biçim çeşitliliği, aynı zamanda, kapitalizmin Rusya'da devrimden önce yeterince gelişmemiş olması ve şu anda sosyalizme geçiş ya da kapitalist bir çağda yaşıyor olmamız gerçeğiyle açıklanmaktadır. Ama daha saf bir ekonomi biçimine sahip bir ülkeyi, diyelim ki İngiltere ya da Fransa türünden kapitalist bir ülkeyi ele alırsak, o zaman bu ülkede ekonominin daha önceki dönemlerden korunmuş bazı unsurları her zaman bulunabilir.”*²²⁶

Aleksey Gukovskiy ve Manuel Trakhtenberg kitapta, önceki çalışmalardan farklı olarak, sıradan tarih anlatımı yerine sosyoloji ile harmanlanmış bilgiler sunmaktadırlar. Çalışmada ilkel toplumlardan sanayi devrimine kadar olan dönem anlatılırken hem tarihsel süreçlerin altında yatan nedenler hem de bu süreçlerle ilgili terimlerin açıklaması yapılmaktadır. Örneğin ilkel toplum anlatılırken önce ilkel toplumun tanımı yapılmaktadır:

*“İlkel insanlar/ilkel toplum: İnsanoğlunun hayatındaki en eski çağa genellikle Taş Devri denir. Aletlerin doğası - bu durumda taştan yapılmış aletlerin hakimiyeti - tüm çağın doğasını belirler.”*²²⁷

Bu çalışma doğrultusunda özellikle kitabın son bölümü olan "Endüstriyel Sermaye Çağına Geçiş" incelenecektir. Bu bölümde yazarlar SSCB'nin sosyalizmden kapitalizme geçişi ve proletarya ile burjuva sınıflarının ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Çalışmada proletarya sınıfının "özgür" olmasına rağmen özgürlüklerinin görünüşte olup gerçekte halen iş gücünü satmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir. Başka bir

²²⁶ Aleksey Gukovskiy- Manuel Trakhtenberg, *a.g.e.*, s. 15.

²²⁷ Aleksey Gukovskiy- Manuel Trakhtenberg, *a.g.e.*, s. 40.

deyişle Sanayi Devrimi insanlara/çalışanlara/emekçilere görünüşte özgürlük vermiştir. Burada gene sosyalizmin söz konu insanlar için önemi dile getirilmiştir.

*“Proletarya veya işçi sınıfı, üretim araçlarından ve araçlarından yoksun bir insan sınıfıdır. İşçi, serf veya köleden farklı olarak kişisel olarak özgürdür. Çalışmakta ve çalışmamakta özgürdür. Ama bu görünürdeki özgürlüktür. Ekonomi işçisi emek gücünü satmak zorunda kalır.”*²²⁸

Konuyla ilgili bir sonraki ders kitabı, Andrey Shestakov’un editörlüğü yaptığı *“İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)”*dir.²²⁹ Kitap, 1937 ile 1955 seneleri arasında toplam 13 baskı olarak yayınlanmıştır. Ayrıca okullarda en fazla okutulan kitap olarak konu açısından son derece önemlidir. Çalışmanın ilk bölümü *“Bizim Memleketimiz”* olarak adlandırılmıştır. Çalışmanın başından itibaren biz, bizim gibi, bizim memleketimiz, bizim birliğimiz gibi sahiplenici ifadeler kullanılmaktadır. Söz konusu tanımların okul ders kitabında kullanılması, öğrencilerde aidiyet hissi yaratmaktadır. Burada öğrencilerin kendilerini bir memlekete, SSCB'ye ait hissetmeleri sağlanmak istenmektedir.

*“SSCB bir sosyalizm ülkesidir. Anavatanımız tüm dünyadaki en büyük ülkedir. Kuzeyde sonsuz buz ve güneyde yaz o kadar parlak ki portakallar ve limonlar olgunlaşıyor, çay ve pamuk büyüyor. Doğal kaynaklar açısından ülkemiz dünyada birinci sıradadır.”*²³⁰

Ayrıca, yazar çalışmasında SSCB'deki kardeşlik ve eşitlikten bahsetmektedir. Daha önce incelenen tarih ders kitaplarında "öteki", "düşman" (örneğin kapitalistler) gibi negatif tanımlamalar yapılırken (örneğin Çarlık Rusya, burjuva), burada kimlik inşa unsurların pozitif yapıtaşlarından bahsedilmektedir. Örneğin, ortak devletin olmasından, kardeşlikten, birlikten, beraberlikten, vatan sevgisinden yani, Birliğin tek

²²⁸ Aleksey Gukovskiy- Manuel Trakhtenberg, *a.g.e.*, s. 308.

²²⁹ Bkz. Andrey Shestakov, *İstoriya SSSR*, Uchpedgiz, Moskova 1955.

²³⁰ Andrey Shestakov, *a.g.e.*, s. 3.

bir devlet ve tüm üye ülke vatandaşlarının tek bir millet, Sovyet milleti olmasından bahsedilmektedir.

“16 Sovyet cumhuriyetinde 60'a kadar farklı insan yaşıyor, yaklaşık 200 milyon insan. Hepsi tek bir kardeş birlik içinde birleşti- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği veya kısaca SSCB. SSCB'deki tüm halklar tek, arkadaş canlısı bir aile olarak yaşıyor ve ortak iyilik için çalışıyor. SSCB'de diğer ülkelerde olduğu gibi kapitalistler ve toprak sahipleri yoktur. SSCB'de insanın insan tarafından sömürülmesi yoktur. Hepimiz kendimiz için, tüm toplum için çalışıyoruz.

...Anavatanımız geri bir ülkeden en gelişmiş ve güçlü ülke haline gelmiştir.

...bu yüzden vatanımızı çok seviyoruz, sosyalizm ülkesi olan SSCB'mizle gurur duyuyoruz...”²³¹

Kimlik inşasının yapıtaşlarından birisi de yüceltilmiş lider tanımıdır. SSCB için kahraman ve lider olarak bu isim Lenin'dir. Kahraman rolü ve devamında gelen sosyalizm ideolojisi SSCB döneminde kimlik inşa unsurların en önemli unsurlar arasında yer almıştır. Lenin'in ölümünü anlatılırken de yüceltilen "lider"in varlığı "düşmanlar" karşısında anlamlandırılmaktadır:

“Tüm dünyanın emekçileri, proleter devrimi hazırlayan, yürüten ve onu zor yıllarda sayısız düşmandan kurtaran liderlerini kaybetmişlerdir. İnsanlık için kimsenin yapmadığını yapan bir adam öldü.”²³²

1917 Ekim Devrimi sonrası ülkedeki durum; kültürün, eğitimin gelişmesi yanında Sovyet halkının da özgürlüğe kavuştuktan sonra artık kendini geliştirebileceği biçimiyle tanımlanmaktadır:

“SSCB halkları dostane bir aile olarak yaşamaya başlamıştır. Çarlık döneminde nesli tükenmekte olan, ezilen, okuma yazma bilmeyen birçok milliyet şimdi canlandı ve halkların kardeşçe bir ittifakında sosyalizmi inşa etmeye başlamıştır. Ulusal kültürün gelişimi tüm cumhuriyetlerde hızlı adımlarla ilerledi. Birçok okul, üniversite, kütüphane açıldı, tiyatrolar yapıldı, birçok kitap ulusal dillerde basılmaya başlamıştır. Daha önce yazı dili olmayan SSCB halkları kendi alfabelerini almışlardır. Halkın kültürü

²³¹ Andrey Shestakov, a.g.e., ss. 3-4.

²³² Andrey Shestakov, a.g.e., s. 238.

muhteşem bir şekilde gelişmiştir."²³³

Shestakov'un çalışmasında ana noktalardan biri güncel durumun, yani Komünizm inşasının ve SSCB'nin kurulmasını bir yükseliş, bir ideal olarak anlatmasıdır. Söz konusu anlatım ile vataniyle gurur duyan öğrencilerin ülkelerini azimle sahiplenmeleri hedeflenmektedir.

İncelenecek bir sonraki tarih ders kitabı, Tamara Golubeva ve Lev Gellershteyn tarafından yazılan "*Rasskazy Po İstorii SSSR Dlya 5 Klassa: Uchebnik Dlya 5. Klassa Sredney Shkoly (5. Sınıf İçin SSCB Tarihi Üzerine Hikayeler)*"²³⁴ adlı ders kitabıdır. Kitap 1962-1990 arasında toplam 16 Baskı yayınlamıştır. 1990 senesinde SSCB'nin dağılması sonucunda kitabın yayınlanması durdurulmuştur. Söz konusu kitap 4. ve 5. sınıf tarih ders kitapları arasında incelenecek son kitaptır. Çalışmanın ilk sayfasında Serof tarafından çizilmiş "*V. I. Lenin Sovyet İktidarını İlan Ediyor*" isimli çalışma yer almaktadır. Söz konusu resmin çalışmanın başında yer alması öğrencilere, Lenin ve Sovyetlerin kurulması ile ilgili gerekli hatırlatmayı yapmaktadır. Başka bir deyişle, Lenin'in resmi sembolizm açısından önemlidir. Çünkü artık I. ve II. Dünya Savaşları bitmiş, Ekim Devrimi gerçekleşmiş ve gündelik yaşam devam etmeye başlamıştır. Ayrıca yazarlar çalışmanın girişinde pionerlere de seslenmektedir. Bununla öğrencilerde farkındalık yaratma, "sahiplenme" duygularına seslenilmektedir:

"Pionerler! Geleceğin sahibisin. Büyük sosyalist Anavatanınızın değerli vatandaşları olun! Kongrelerinde ülkenin kaderini belirleyen SSCB halk vekilleri hepimizi buna çağırıyor."²³⁵

²³³ Gös. yer.

²³⁴ Bkz. Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, *Rasskazy Po İstorii SSSR Dlya 5 Klassa: Uchebnik Dlya 5. Klassa Sredney Shkoly*, Prosveshcheniye, 16. Baskı, Moskova 1990.

²³⁵ Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, *a.g.e.*, s. 7.

Resim 4. Serof Tarafından Çizilmiş "V. I. Lenin Sovyet İktidarını İlan Ediyor"
Kaynak: Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, Rasskazy Po İstorii SSSR Dlya 5 Klassa:
Uchebnik Dlya 5 Klassa Sredney Shkoly, Prosveshcheniye, 16. Baska, Moskova 1990.

Golubeva ve Gellershteyn kitabının dili hikâye anlatımına göre konumlandırılmıştır. Burada amaç, genç öğrencilerin hayal gücünü kullanarak tarihi daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Diğer yandan bu anlatım tarzı hitap edilen kitlenin yaşça düşünüldüğü kadar büyük olmadığını anlaşıldığını da göstermektedir. Hikâye biçiminde ele alınan bu kitap da tarihsel süreç ile işe başlamaktadır. Başka bir deyişle bu da ilk olarak Slav kabilelerin oluşması ile başlamaktadır. Daha sonra ise Rus topraklarının oluşumu, Çarlık Dönemi ve 1917 Ekim Devrimi'nden bahsetmektedir. Kitapta Shestakov'un çalışmasında olduğu gibi bizim Anavatanımız, bizim ülkemiz, bizim partimiz gibi aidiyet hissini güçlendiren kelimeler kullanmaktadır:

"Yüce bizim Anavatanımızın tarihini iyi bilin! Halkın özgürlüğü ve mutluluğu için mücadele eden şanlı kahramanları hatırlayın!"²³⁶

Bizim Partimiz ve Sovyet hükümeti, gezegenimizdeki insanların barış dolu bir gökyüzü altında yaşaması için her şeyi yapıyor.

Bizim ülkemiz atom ve hidrojen silahlarının yasaklanması ve bu yüzyılın sonuna kadar kademeli olarak imha edilmesinden yanadır."²³⁷

Daha sonra yazarlar II. Dünya Savaşı'ndan²³⁸ ve savaş sonrası durumdan bahsetmektedir. Yazarlar ayrıca ekonominin, kültürün ve bilimin gelişmesinden, emeğe saygı duymaktan, çevrenin temiz tutulmasından bahsetmektedir. "SSCB'de çalışmak bir onur meselesidir" isimli bölümde ise emeğe saygıdan ve sorumluluk duygusundan bahsedilmektedir:

"Ülkedeki en iyi insanlar, tüm toplum için gerekli ve yararlı olan nitelikleri kendi içlerinde geliştirirler. Bir Sovyet insanını ayıran en önemli şey ister iş ister eğitim olsun, hizmet ettiği görev ve sorumluluk duygusudur."²³⁹

SSCB'de emeğe saygı ayrı bir öneme sahiptir. SSCB de "tuneyadstvo" diye bir terim geliştirilmiştir.²⁴⁰ Tuneyadstvo; çalışmamak, başkalarından geçinmek, bilinçli olarak işsiz kalmak, kolay yollardan para kazanmak anlamına gelmektedir. SSCB'de tuneyadstvo, toplum tarafından ayıplanmaktadır. Ders kitabında emeğe saygıdan bahsedilmesi çocuklara ufak yaşlarından itibaren mesleklerini özenle seçmek, severek yapmak için altyapı oluşturmaktadır.

Kitap, "Barış için Mücadele" adlı bölüm ile bitmektedir. Bu bölümde SSCB'nin barış için atılan adımlardan bahsedilmektedir. Kitap savaş sonrası dönemi de kapsadığından dolayı barışın öneminden bahsetmektedir. Barışın korunması ise bu dönemin en önemli politikalarından biridir.

SSCB döneminde okullarda okutulan dördüncü ve beşinci sınıf tarih ders

²³⁶ Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, *a.g.e.*, s. 5.

²³⁷ Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, *a.g.e.*, s. 254.

²³⁸ Söz konusu kitapta İkinci Dünya Savaşı Büyük Vatanseverlik Savaşı olarak geçmektedir.

²³⁹ Tamara Golubeva-Lev Gellershteyn, *a.g.e.*, s. 249.

²⁴⁰ 1936 tarihli SSCB Anayasası'nın 12. maddesi de şöyle diyordu: "SSCB'de çalışmak, şu ilkeye göre çalışabilen her vatandaşın görevi ve onur meselesidir: "Çalışmayan yemek yemesin".

kitaplarında bilgiler hikayeler, örnekler ve resimler yardımı ile anlatılmaktadır. Aynı zamanda Komünizm, "sınıf mücadelesi", burjuva gibi sosyolojik tanımlar yapılmaktadır. Bu, öğrencilerin hem bilgileri kolayca anlayabilmelerine hem de erken yaştan itibaren hayatın farkındalığına varmalarını amaçlamaktadır.

4.2.2. Altıncı ve Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde okullarda altıncı ve yedinci sınıflarda okutulan tarih ders kitapları ele alınacaktır. SSCB döneminde altıncı sınıfta genellikle 12 yaşındaki yedinci sınıfta ise 13 yaşındaki öğrenciler okumaktadır. İlk incelenecek kitap, Nikolay Rozhkov tarafından yazılan ve 1901-1922 arasında toplam 7 baskı yayınlanan “*Uchebnik Russkoy İstorii (Rus Tarihi Ders Kitabı)*”dır.²⁴¹ Yazar çalışmasına Eski Rus tarihi ile başlamaktadır. Özellikle Rus topraklarının oluşması ile ilgili bilgileri dile getirmektedir. Yazar çalışmasını tarihsel olarak bölerek ekonomi, toplumsal yapı, siyasi durum, dış ilişkiler gibi alt bölümlere ayırmıştır. Kitap bir cümle ile anlatılan 1917 Devrimiyle de bitmektedir.

Rozhkov çalışmasını oldukça tarafsız anlatmaktadır. Başka bir deyişle "negatif" ve "pozitif" tanımlar kitapta yoktur. Sadece tarihsel olayların incelemesi söz konusudur. Çalışmada herhangi bir "iyi" ve "kötü" ayrımının olmaması henüz Devrim sonuçlarının ders kitaplarına yansımamasından kaynaklanmaktadır.

Dönemin bir diğer tarih ders kitabı İlya Berkhin, Mikhail Belenky ve Maksim Kim tarafından yazılan ve 1964-1971 arasında toplam 7 baskı yayınlanan “*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*”²⁴² adlı kitaptır. Söz konusu kitap 1917 Devriminin özetlenmesi ile başlamaktadır. Ayrıca yazarlar çalışmasında “*Anavatana özverili bir şekilde bağlı,*

²⁴¹ Bkz. Nikolay Rozhkov, *Uchebnik Russkoy İstorii*, Kniga, 5. Baskı, Moskova 1919.

²⁴² Bkz. İlya Berkhin-Mikhail Belenky-Maksim Kim, *İstoriya SSSR: Epokha Sotsializma: Uchebnoye Posobiye Dlya Sredney Shkoly*, Prosveshcheniye, 2. Baskı, Moskova 1965.

cesur, büyük bir hedefe giden yolda zorlukların üstesinden gelebilecek yeni bir insan oluşuyordu” ile "yeni" Sovyet kimliğini de tanımlamaktadır. ²⁴³

Ders kitabında "yeni" Rus/Sovyet kimliğiyle ilgili pozitif bilgiler de yer almaktadır. Bu durum öğrencilerde ülkeleri ve kendileri ile gurur duyma duyguları uyandırmaktadır. Rozhkov'un çalışmasında henüz daha önce karşılaşılmayan ayrım Berkhin, Belenky ve Kim çalışmasında kendini net bir şekilde fark edilmektedir. Berkhin, Belenky ve Kim çalışmasının yayınlandığı dönemde, SSCB'nin kurulması ile yeni düzen ve yeni toplumsal yapısı söz konusudur. Bu da yeni bir kimlik inşasını gerektirmektedir. Yazarların da dile getirdiği gibi yeni kimlik, belirli kriterler sıralamasında kendini göstermektedir. Söz konusu kriterler; anavatan sevgisi, toplu hedefe bağlılık, zorlukların üstesinden gelebilmektir. Burada aslında devletin ideolojik aygıtları ile kimlik inşa sürecini izlenmektedir. Politik gelişmelerin devamı olarak tarih ders kitaplarında "yeni kimlik" tanımı yapılmıştır. Buna ek olarak söz konusu çalışmada 1936 Anayasası'nın vatandaşların hak ve sorumlulukları da özetlenmektedir:

“1936 Anayasası, SSCB vatandaşlarına büyük haklar sağlamıştır: çalışmak, eğitim, dinlenmek, yaşlılıkta olduğu kadar hastalık ve sakatlık durumunda da maddi güvencedir.

*Aynı zamanda, Anayasa, SSCB vatandaşlarına aşağıdaki görevleri vermiştir: yasalara uymak, iş disiplinine uymak, kamu görevine karşı dürüst olmak, sosyalist topluluğun kurallarına saygı duymak, sosyalist mülkiyeti korumak ve güçlendirmek, sosyalist Anavatanı savunmaktır.”*²⁴⁴

Yazarlar çalışmada anayasada hem hak hem de sorumlulukların varlığının altını çizmektedir. Burada "yeni kimlik" tanımı ile bağlantılı olarak sorumlulukların altı çizilmektedir. Çalışmanın devamında "yeni kişinin" oluşumu daha ayrıntılı olarak yer almaktadır:

“Sovyet halkının tüm manevi yaşamı, komünizm için ideolojik ve kültürel önkoşulları yaratma mücadelesinin işareti altında gelişmektedir. Partinin kültürel, eğitimsel ve ideolojik çalışmalarının ilgi odağı, yeni bir

²⁴³ İlya Berkhin-Mikhail Belenky- Maksim Kim, *a.g.e.*, s. 393.

²⁴⁴ İlya Berkhin-Mikhail Belenky- Maksim Kim, *a.g.e.*, ss. 219-220.

kişinin- kapsamlı bir şekilde gelişmiş, bilinçli bir komünist toplum kurucusunun- oluşumudur.”²⁴⁵

Burada dikkat edilmesi gereken yer, kimliğin komünist ideolojiden bağımsız olarak düşünülemez olmasıdır. Yeni Sovyet kimliği-eğitilmiş, cesur, komünizm ideolojisine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanım okul öğrencilerinde farkındalık, anavatana sevgi, komünizm ideolojisine bağlılık gibi duygular uyandırmaktadır.

Çalışmada ele alınacak bir sonraki çalışma, Militsa Nechkina ve Pavel Leybengrub tarafından yazılan "*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*"²⁴⁶ adlı ders kitabıdır. Söz konusu kitap 1965 ile 1971 seneleri arasında toplam 6 baskı yayınlanmıştır. Kitap, Rusya topraklarında kabilelerin yaşamından başlayarak XVII. Yüzyıla kadar olan gelişmeleri ele almaktadır. Yazarlar kabile hayatını anlatırken, kolektif topluluk olduklarının altını çizmektedir. "*Her kabile topluluğu, akrabalık, ortak köken ve ekonomik yaşamla birbirine bağlı büyük bir kolektiftir.*"²⁴⁷ SSCB'de kolektif çiftliklerin rolü ülkenin 1917 Ekim Devrimi sonrası ülkenin kalkınması için oldukça önemlidir. Kolhozlar, tarımsal işletmelerin ana biçimlerinden biridir. Toplumsal üretim araçları ve kolektif emek temelinde tarımı yürütmek için bir araya gelen köylülerin kooperatif örgütüdür.

Feodal topluma geçiş süreci ise geçmişin sömürge düzeninin Çarlık Rusya'sında nasıl vücut bulduğunu anlatmak için kullanılmaktadır: "*Eski Rusya'da, tüm toprak ve gücün, kendilerine bağlı köylüleri sömüren feodal beylere ait olduğu bir feodal sistem kuruldu. Feodal olarak bağımlı köylüler, kölelerin aksine, feodal beylerden toprak payları aldılar, kendi küçük çiftlikleri vardı ve feodal beylerin tam mülkü değillerdi.*"²⁴⁸

²⁴⁵ İlya Berkhin-Mikhail Belenky- Maksim Kim, *a.g.e.*, s. 393.

²⁴⁶ Bkz. Militsa Nechkina-Pavel Leybengrub, *İstoriya SSSR*, Prosveshcheniye, 6. Baskı, Moskova 1971.

²⁴⁷ Militsa Nechkina-Pavel Leybengrub, *a.g.e.*, s. 11.

²⁴⁸ Militsa Nechkina-Pavel Leybengrub, *a.g.e.*, s. 48.

Ayrıca Aleksandr Nevsky ve Rus halk zaferine de değinilmektedir. Nevsky burada kimlik inşa sürecinde önemli olan "kahraman" figürü olarak tarihteki yerini almaktadır. Tarih sahnesine meydana gelen zaferler, lider ve "kahramanlar" zaman içinde sembolik hale getirip halkın/milletin bilinçaltında aidiyet hissinin güçlenmesini sağlamaktadır. Söz konusu aidiyet hissi insanların kendilerini bir kültüre, topluluğa, birliğe ait hissetmelerini sağlamaktadır. Yazarların Çarlık Rusya'sından önceki süreci ele almaları Rus/Sovyet kimlik inşası için oldukça önemlidir. Çünkü çalışmanın yayınlandığı dönemde artık tüm Sovyetlerde aynı ders kitapları okutulmaktadır. Bu da üye ülkelerde yaşayan öğrencilerin de Rus tarihini detaylarıyla öğrenmelerini ve benimsemelerini sağlamaktadır. Bu haliyle SSCB döneminin altıncı ve yedinci sınıf tarih ders kitaplarının önceki sınıflardan çok daha detaylandırıldığını belirtmek gerekmektedir.

4.2.3. Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde okutulan sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıflar için tarih ders kitapları incelenecektir. İlk olarak incelenecek kitap, Anna Pankratova editörlüğünde yayınlanan "*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*"dir. Söz konusu kaynak, 1940 ile 1956 seneleri arasında toplam 15 baskıyla 3 kitaptan oluşmaktadır. Dizinin ilk kitabı "*İstoriya SSSR: Chast 1 (SSCB Tarihi: Bölüm 1)*"²⁴⁹ adıyla, 1940 ile 1962 arasında yayınlanmış ve toplam 21 baskı yapmıştır. "*İstoriya SSSR: Chast 2 (SSCB Tarihi: Bölüm 2)*"²⁵⁰ kitabı ise 1940 ile 1963 arasında yayınlanmış ve toplam 22 baskı yapmıştır. Dizinin son kitabı ise "*İstoriya SSSR: Chast 3 (SSCB Tarihi: Bölüm 3)*"²⁵¹tür. "SSCB Tarihi: Bölüm 1", Rus kabilelerin ortaya çıkmasından XVII. Yüzyılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Söz konusu çalışmada Rus Devletinin

²⁴⁹ Bkz. Anna Pankratova, *İstoriya SSSR: Chast 1*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

²⁵⁰ Bkz. Anna Pankratova, *İstoriya SSSR: Chast 2*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

²⁵¹ Bkz. Anna Pankratova, *İstoriya SSSR: Chast 3*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

oluşmasını anlatan bölümün "Rus Milli Devletinin Oluşmasıdır" diye adlandırılması oldukça çarpıcıdır. Dönemin yazarlarının Rus Devletinden bahsederken "milli" kelimesinin kullanması öğrencilerde aidiyet duygusunun güçlenmesini de sağlamaktadır. Kimlik inşasının yapıtaşları biri olan aidiyet hissi, söz konusu dönemde tüm üye devletlerinde Rus "milli" aidiyetini benimsenmesi için oldukça önemlidir. Ayrıca, çalışmada önceden ele alınan tarih ders kitaplarında Rus topraklarının oluşumunun anlatımından farklı olarak bu çalışmada "XI. ve XII. Yüzyıllarda Transkafkasya ve Orta Asya" bölümü de yer almaktadır. Söz konusu çalışmada SSCB üye devletlerinin Birlik öncesi tarihsel bilgilerine de yer verilmektedir. Böylelikle Rusya ile diğer SSCB üyeleri arasında tarihsel bağ kurulmakta ve SSCB bünyesinde kardeşlik ve beraberlik vurgusu yapılmaktadır.

"SSCB Tarihi: Bölüm 2" kitabı ise Rusya'nın VII.-XVIII. Yüzyıllar arası dönemini kapsamaktadır. Çalışmada genel olarak tarihsel gelişmeler yer almaktadır. Çalışmanın "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Çarlık Rusyası Halklarının Kültürü" bölümünde Ukrayna edebiyatının gelişmesine yer verilmesi oldukça çarpıcıdır. Ayrıca kitapta "XVIII. Yüzyılın Orta Asya" bölümü de yer almaktadır. Böylelikle, Orta Asya ülkelerinin SSCB ülkeleri arasındaki varlığı vurgulanmaktadır. Birinci kitapla aynı şekilde üye ülkelerin SSCB öncesi tarihine derslerde yer verilmesi kardeşlik ve beraberlik duygularının güçlendirilmesini hedeflemektedir.

"SSCB Tarihi: Bölüm 3" kitabı ise bu tez konusu açısından en önemli kaynaktır. Söz konusu kitap 1900'dan II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi kapsamaktadır. Kitapta Emperyalizmin "negatif" tanımı yapılmaktadır. Ayrıca Sovyet Rusyası ve Çarlık Rusya'sında arasında emperyalizm karşılaştırılması yapılmaktadır. Çarlık Rusya'sında üretim ve ekonomide XIX. Yüzyılın sonuna doğru yaşanan düşüş neticesinde halkın ayaklandığının altı çizilmektedir. Çalışmada Lenin, Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin gazetesi olan İskra'da (Kıvılcım) "*Ne ile Başlayalım*" başlıklı makalesinde Komünizmin öneminden bahsetmektedir. Ancak Çarlık Rusya'sında

İskra gazetesini okuyan işçiler ya hapse atılmakta ya da sürgüne gönderilmektedirler.²⁵²

Pankratova'nın çalışması Stalin döneminde yayınlandığından Lenin'in Ekim Devrimi ve SSCB'nin kurulmasındaki katkıları yanında Stalin'in öneminden de ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Söz konusu politik durum göz önünde bulundurarak çalışmaya daha önce bahsedilmeyen tarihsel bilgiler de eklenmektedir. Ayrıca Gürcistan'da İskra gazetesine bağlı olan, "Borba" (Savaş) gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Gazetede yer alan Komünizm düşüncesi gençlere umut ve moral vererek Çarlık Rusyasına karşı ayaklanmalarına bile yol açmıştır. Örneğim Harkov öğrencileri sokaklara kırmızı bayrak ile çıkarak eylem yapmıştır. Bunun üzerine Stalin tüm işçileri de ayaklanmaya çağırmıştır.²⁵³ 1902-1903 arası halk ayaklanmaları daha da artmıştır.

Stalin ile ilgili bilgilerin tarih ders kitaplarına eklenmesi, Althusser'in DİA'ları ile doğrudan bağlantılıdır. Lenin'in ilkeleri ile kurulan SSCB'de artık Stalin ile yeni bir dönem başlamıştır. Parti yönetimi artık "Yoldaş Stalin"ın elindedir. Parti yönetimdeki değişim kendini ders kitaplarında da göstermeye başlamıştır. Ders kitaplarında Lenin korunmakla beraber lider olarak Stalin kültü yerleştirilmek istenmektedir.

Dönemin bir diğer kaynağı, İlya Berkhin tarafından yazılan ve Maksim Kim tarafından editörlüğü yapılan, 1963-1972 arasında toplam 9 baskı yayınlanan "*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*"²⁵⁴ kitabıdır. Çalışmada Ekim Devrimi, "*İnsanlığın Kapitalizmden Sosyalizme geçişi*"²⁵⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Yazarlara göre SSCB'de Sosyalizmin yükselişinin diğer ülkeleri de etkilediği iddia edilmektedir. Örneğin: Avrupa, Asya, Latin Amerika ülkelerinde Sosyalizmin

²⁵² Anna Pankratova, *a.g.e.*, s. 7-8.

²⁵³ Anna Pankratova, *a.g.e.*, s. 8.

²⁵⁴ Bkz. İlya Berkhin, *İstoriya SSSR*, Editör Maksim Kim, Prosveshcheniye, 9. Baskı, Moskova 1972.

²⁵⁵ İlya Berkhin, *a.g.e.*, s. 3.

yükselişe geçtiği düşünülmektedir. Yazarlara göre, Sosyalizm ile ilerleme aynı anlama gelmektedir. Ekim Devrimi de halka kendi kaderini tayin etme hakkı vermiştir. Yazarlara göre, Ekim Devrimi ve Sosyalizmin başarısının en güçlü yanını Lenin'in in kurduğu Komünist Partisi oluşturmaktadır. Lenin liderliği altına parti, SSCB'nin sosyal devlet olmasının önünü açmıştır. Söz konusu plan, SSCB'nin kurulması ile hayata geçirilmiştir. Ayrıca SSCB'nin sosyal kurumları her iki savaştan da başarılı bir şekilde çıkarak gücünü kanıtlamıştır. Her ne kadar II. Dünya Savaşı ülkeyi daha çok zorlasa da SSCB başarı kazanarak bütün dünyaya gücünü kanıtlamıştır. Emperyalist ülkelere karşı Sovyet sosyal sistemi de çok daha fazla güçlenmiştir. Savaşta birliğin Asyalı ülkeleri de katkıda bulunmuştur. Yazarlara göre:

*"Sovyet toplumunun tarihinde üç ana bölüm meydana gelmektedir. Birinci bölüm: kapitalizmden sosyalizme geçiş (1917-1937), ikinci bölüm: sosyalizmin tamamlanması (1938-1958) ve üçüncü bölüm: komünizmin kuruluş dönemidir."*²⁵⁶

1917 Ekim Devrimi ülkede, proletaryanın zaferi ile proletarya yönetiminin başlangıcını oluşturmaktadır. Sosyalist devrim Rusya da tarihsel olarak gelişen emperyalizmin doğal sonucudur. Bu durum Lenin'e göre emperyalizm-sosyalist devrimi başlangıcı olarak adlandırmıştır. Emperyalizm; üretim güçlerinin yüksek verimliliği, aletlerin ve üretim araçlarının mülkiyetinin en büyük tekel birliklerinin elinde devasa yoğunlaşmasıyla kapitalizmin sosyalizmle değişmesi için maddi altyapıyı sağlamaktadır. Yazarlara göre Emperyalizm kapitalizmin tüm çelişkilerini ortaya dökmektedir. Söz konusu çelişkiler; üretimin toplumsal doğası ve özel kapitalist mülkiyeti arasında (üretim işçilere aittir ama kar sadece işletme sahipleri arasında dağıtılmaktadır), proletarya ve burjuvazi arasında (sınıflar arası çatışmaların artmasına neden olmaktadır), metropol ve sömürgeler arasında (milli kurtuluş hareketlerini daha da güçlendirmektedir) ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yazarlar Rusya'da devrimin neden kaçınılmaz olduğunu Lenin'in "*Nisan tezleri*"²⁵⁷ vasıtasıyla

²⁵⁶ İlya Berkhin, *a.g.e.*, s. 5.

²⁵⁷ Vladimir Lenin, *Nisan Tezleri*, Kronos Kütüphanesi Web Sitesi, http://www.hrono.ru/libris/lib_1/lenin_apr.php, (21.06.2024).

da açıklamaktadır. Söz konusu çalışmada Rus kimlik inşasından ziyade-sosyalist ideolojik kimlik inşası görülmektedir.

Tezin konusuyla ilgili bir diğer çalışma, İvan Fedosov tarafından yazılan ve 1982’de yayınlanan "*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*"²⁵⁸ adlı ders kitabıdır. Fedosov çalışmasında 1917 Ekim Devrimine kadar olan süreci ele almaktadır. Ayrıca sanayileşmenin el emeğinde yarattığı dönüşüm de açıklanmaktadır:

*"Modern tarih boyunca, sanayinin gelişiminin üç aşamadan geçtiğini öğrendiniz: küçük ölçekli zanaat üretimi, yani iş bölümünün olmadığı el ile üretim, fabrika, el emeği kullanan daha büyük bir işletmedir; ancak bu iş bölümüne dayanan fabrika, büyük ölçekli makine üretimidir."*²⁵⁹

Bu açıklamayla Fedosov iş bölümünün önemini altını çizmektedir. Ayrıca yazar fabrikaların önemini de dile getirmektedir. Fedosov, "*Devrimci bir durum, devrimci bir patlamanın mümkün olduğu sınıf çelişkilerinin şiddetlenmesidir*"²⁶⁰ iddiasıyla, Ekim Devriminin kaçınılmaz olduğunu da söylemektedir. Başka bir deyişle burjuva artık başka şekilde yönetememek, proletarya ise güncel durumda artık çalışamamak durumuna gelmiştir. Bu da kendiliğinden devrimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Böylelikle Fedosov aslında Ekim Devriminin meşrulaştırmaktadır.

Ele alınacak bir sonraki tarih ders kitabı, Militsa Nechkina'nın "*İstoriya SSSR (SSCB Tarihi)*"²⁶¹ adlı çalışmadır. Kitap 1982’de tek baskı olarak yayınlanmıştır. Bu dönemde yayınlanan tarih ders kitaplarının ortak özelliği, SSCB üye ülkelerinin SSCB tarihine eklenmesidir. Örneğin, çalışmada SSCB öncesinde de Ukrayna ve Beyaz Rusya’nın aynı çatı altında yer aldığı dolayısıyla aralarında kültürel alışverişin mevcudiyetinin altı çizilmektedir. Yazarlar çalışmada, Rus tarihinde ilk defa yayınlanan *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ne* de dikkat çekmektedir. Ayrıca,

²⁵⁸ Bkz. İvan Fedosov, *İstoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

²⁵⁹ İvan Fedosov, *a.g.e.*, s. 13.

²⁶⁰ İvan Fedosov, *a.g.e.*, s. 105.

²⁶¹ Bkz. Militsa Nechkina, *İstoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

Rusya'da feodalitenin sona erışı, Hindistan'da halk ayaklanması ve Amerikan İç Savaşı anlatılarak başka ülkeler hakkında da bilgiler verilmektedir. Ancak bu bölümler SSCB'yi doğrudan ilgilendiren Kazakistan ve Orta Asya'nın Rusya'ya katılımı kadar geniş kapsamlı değildir.

SSCB döneminin tarih ders kitapları çoğunlukla, 1920-1925 ve 1955-1960 arasında yayınlanmıştır. Bunun temel sebebi ise SSCB'de yönetimin değişmesidir (Lenin-Stalin). Tarih ders kitapları, değişen liderlik ile yeniden yazılmak zorunda kalmıştır. Tarih ders kitapları SSCB döneminde birer DİA olarak Komünizm ilkelerinin yayılması için güçlü bir araç haline gelmiştir. İncelenen SSCB dönemi tarih ders kitaplarında SSCB ve Rus İmparatorluğu dönemleri ile ilgili tarihi bilgiler "pozitif" ve "negatif" kavramsallaştırmasıyla birlikte açıklanmıştır. Tarih dersleri aracılığıyla Çarlık döneminin "negatif" tanımlanması, 1917 Ekim Devrimi hakkındaki "pozitif" düşüncenin öğrenciler arasında daha da güçlenmesine yol açmıştır. Ayrıca, SSCB tarih ders kitaplarının hem önsözünde hem de ana kısımlarında Komünist ilkelere, "yeni Sovyet kimliğinin" tanımına, Sovyet vatandaşın sorumluluklarına da yer verilmektedir.

4.3. Coğrafya Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri

Bu bölümde SSCB döneminde coğrafya derslerinde okutulan ders kitaplarında Rus/Sovyet kimlik inşası ele alınacaktır. Ancak baştan söylemek gerekirse coğrafya ders kitaplarında dikkat çeken husus, ulus inşasında komünist ilkelerin yaygınlaştırılmasıdır. Bu doğrultuda coğrafya ile temel bilgiler verilirken mutlaka SSCB'nin temel ilkelerine yer verilmektedir. Diğer yandan bazı ders kitaplarının hangi sınıflar için geçerli olduğu da net değildir. Bundan dolayı çalışma kapsamında incelenen kitapların hangi sınıf için olduğu da analiz edilmeye çalışılacaktır.

Söz konusu çalışmalar arasında ilk olarak, Mikhail Davydkin ve İvan Seleznev tarafından yazılan ve 1918 senesinde yayınlanan " *Geografiya Dlya Narodnykh*

Uchilishch (Devlet Okulları İçin Coğrafya)"²⁶² ders kitabı yer almaktadır. Bu kitap yüksek okullarda okutulmak için hazırlanmıştır. Yazarlar çalışmaya genel olarak coğrafyadan bahsederek başlamaktadır. Örneğin: ovaların, dağların, denizlerin coğrafik konumu, yer hareketleri, iklimi gibi Sovyet toprakları ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. Rus İmparatorluğu ile ilgili bilgiler ile de devam edilmektedir. SSCB döneminde devlet toprakları kendi içinde bölgesel olarak Avrupa Rusyası ve Asya Rusyası olarak ayırıp buraların genel coğrafi bilgileri verilmektedir. Ayrıca Rus İmparatorluğu'nun konumu, sınırları ve nüfus bilgilerine de yer verilmiştir. Son bölümünde ise kıtalarla ilgili iklim, konum gibi bilgiler yer almaktadır. Ancak söz konusu çalışmanın bu tezin konusu ile ilgili çok fazla bilgi içermediğinden kısaca değinilecektir.

4.3.1. Dördüncü ve Beşinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde okullarda okutulan dördüncü ve beşinci sınıflarda okutulan coğrafya kitapları yer alacaktır. Temel konulara geçmeden önce ilk olarak üçüncü sınıflarda okutulan, 1938'de Lidya Terekhova ve Vladimir Erdeli tarafından yazılan "*Geografiya. CH. 1: Uchebnik Dlya Tret'yego Klassa Nachal'noy Shkoly* (Coğrafya. Bölüm 1: İlkokul Üçüncü Sınıf Ders Kitabı)"yla karşılaşılmaktadır²⁶³. Daha küçük yaştaki öğrenciler için hazırlanan kaynak, kolay anlaşılması için hikayeler aracılığıyla coğrafi bilgileri anlatmaktadır. Bu hikayelerde pioner olmak, sorumlu olmak ve eğitilmiş olmanın önemini açıklamaktadır. Ayrıca çalışmada "Bizim" toprak, "Bizim" Anavatanımız gibi aidiyet ve sorumluluk duygularına seslenen kelimeler kullanılmaktadır:

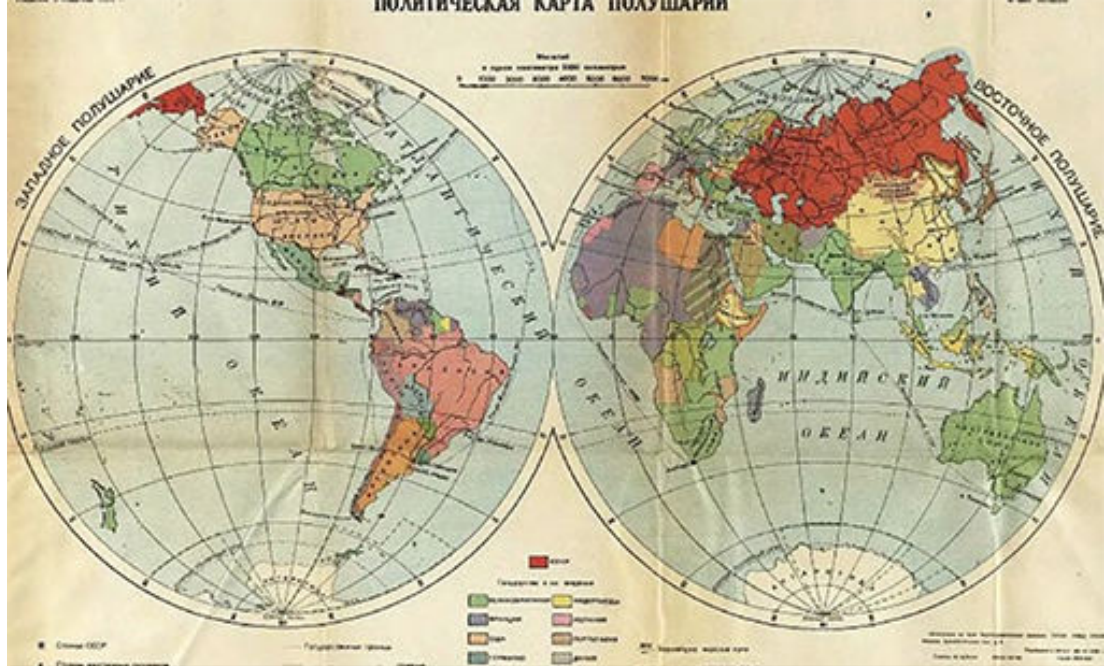
²⁶² Bkz. Mikhail Davydkin- İvan Seleznev, *Geografiya Dlya Narodnykh Uchilishch*, Tipografiya T-va I. D. Sytina, 8. Baskı, Moskova 1918.

²⁶³ Bkz. Lidya Terekhova-Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. 1: Uchebnik Dlya Tret'yego Klassa Nachal'noy Shkoly*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 6. Baskı, Moskova 1938.

"Dünyamızın ne kadar büyük olduğunu, şeklinin nasıl olduğunu ve içinde neler olduğunu öğreneceksiniz."²⁶⁴

"Sovyetler Birliği'nin emekçi halkının hakları ve sorumlulukları, sosyalist ülkemizin temel yasası olan Stalinist Anayasa'da düzenlenmiştir."²⁶⁵

Söz konusu açıklamalarla, çocukların küçük yaşlardan itibaren ülkelerine aidiyet duygusunu geliştirmek amaçlanmaktadır. Çarlık rejiminin SSCB ile bitmesi sonucu özgür yaşam alanının başladığı söylenmektedir. Yazarlar çalışmanın son sayfasında SSCB vatandaşlarının eşitlik ve barış içinde yaşadığını da altını çizmektedir.

Resim 5. Dünya Siyasi Haritası.

Kaynak: Lidya Terekhova- Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. 2: Uchebnik Dlya Chetvertogo Klassa Nachal'noy Shkoly*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 6. Baskı, Moskova 1938.

Sıradaki ele alınacak çalışma 1957'de Lidya Terekhova ve Vladimir Erdeli tarafından yazılan " *Geografiya. CH. 2: Uchebnik Dlya Chetvertogo Klassa*

²⁶⁴ Lidya Terekhova-Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. I...*, s. 3.

²⁶⁵ Lidya Terekhova-Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. I...*, s. 122.

*Nachal'noy Shkoly (Coğrafya. Bölüm 2: İlkokul Dördüncü Sınıf Ders Kitabı)"*dır²⁶⁶. Söz konusu kitapta SSCB coğrafyası tüm üye ülkeleri dahil ederek ve SSCB'yi tek ülke olarak gösterilmektedir. SSCB tanımı; "*gücün işçi sınıfının ve emekçi köylülüğün elinde olduğu dünyadaki tek devlettir*" olarak yapılmıştır.²⁶⁷ Komşu ülkeler de artık SSCB'nin komşularıdır:

*"SSCB'nin en yakın komşuları: batı sınırında Finlandiya, Estonya, Letonya, Polonya, Romanya, güney sınırında Türkiye, İran, Afganistan, Çin, Tuva Halk Cumhuriyeti, ... Japonya."*²⁶⁸

Bir sonraki coğrafya ders kitabı 1957'de Natalia Blonskaya ve Vera Raush tarafından yayınlanan "*Kniga Dlya Chteniya Po Geografii 4— Klass (Coğrafya Okuma Kitabı 4. Sınıf)*" kitabıdır.²⁶⁹ Bu kitap da üçüncü sınıflar için hazırlanan kitap gibi küçük hikayeler aracılığıyla coğrafi bilgiler vermektedir. Bölümlere "*Leningrad'ta*²⁷⁰gezmek" gibi isimler verilmiştir. Bu bölümde Leningrad şehrinin ismini Lenin'den aldığıın altı çizilmektedir: "*Leningrad, adını dünyanın en büyük liderlerinden biri olan büyük Lenin'den alan bir şehirdir.*"²⁷¹

Söz konusu coğrafya ders kitabında sadece kültürel gelişmeler değil, aynı zamanda ekonomik gelişmeler de ele alınmıştır:

*"SSCB'de giderek daha fazla fabrika inşa ediliyor. Sovyet bilim adamları ve işçileri, yeni karmaşık makineler icat etmek için birlikte çalışıyorlar. Fabrikalarımızda giderek daha fazla otomatik makine görebilirsiniz. İşçi böyle bir makineyi harekete geçirir ve işi kendisi (makina) yapar."*²⁷²

²⁶⁶ Bkz. Lidya Terekhova- Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. 2: Uchebnik Dlya Chetvertogo Klassa Nachal'noy Shkoly*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 6. Baskı, Moskova 1938.

²⁶⁷ Lidya Terekhova-Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. 2...*, s. 6.

²⁶⁸ Lidya Terekhova-Vladimir Erdeli, *Geografiya. CH. 2...*, s. 6.

²⁶⁹ Bkz. Natalia Blonskaya- Vera Raush, *Kniga Dlya Chteniya Po Geografii 4— Klass*, RSFSR Eğitim Bakanlığı Devlet Eğitim ve Pedagoji Yayınevi, 3. Baskı, Moskova 1957.

²⁷⁰ Eski Sankt-Petersburg şehri Leningrad olarak değiştirilmiştir.

²⁷¹ Natalia Blonskaya-Vera Raush, *a.g.e.*, s. 77.

²⁷² Natalia Blonskaya-Vera Raush, *a.g.e.*, s. 86.

SSCB döneminin ders kitaplarında genel olarak görüldüğü üzere mutlaka kardeşlikten, bağlılıktan, dostluktan, güçlü olmaktan ve dayanışmadan bahsedilmektedir. Coğrafya kitaplarında bunlara ek olarak SSCB'nin büyük yüzölçümünden de bahsedilmesi dikkat çekmektedir.

"Büyük Sovyetler Birliği: Dünyanın iki kıtasında da bulunmaktadır-Avrupa'da ve Asya'da ... SSCB, yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir ... SSCB çok uluslu bir devlettir. Sovyetler Birliği halkları, kardeşçe dostluk ve anavatanın iyiliği için ortak çalışma ile lehimlenmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin birliği²⁷³, tüm Sovyet halklarının gücünün ve refahının garantisidir."²⁷⁴

4.3.2. Altıncı ve Yedinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde altıncı ve yedinci sınıflarda okutulan coğrafya ders kitapları incelenecektir. Söz konusu çalışmalar arasında ilk, Sergei Chefranov tarafından 1951'de yayınlanan *"Geografiya SSSR (SSCB Coğrafyası)"*²⁷⁵ ile karşılaşılacaktır. Sergei Chefranov çalışmasında coğrafi bilgiler yanında kapitalist ülkelerde devam eden sömürgeci baskıdan bahsetmektedir. Bununla bağlantılı olarak SSCB'nin kurulmasıyla sömürge düzeninin bittiği dile getirilmektedir:

"Kapitalist ülkelerde ırksal baskı ve ulusal-sömürgeci baskısı hâlâ gelişmektedir.

Sovyet ülkemizde Büyük Ekim Devrimi, sömürücü sınıfların yok edilmesiyle birlikte, ırksal ve ulusal-sömürgeci baskı dahil tüm baskıları da ortadan kaldırmıştır."²⁷⁶

²⁷³ Burada üye devletlerin birliğe bağlı olmasıdır.

²⁷⁴ Natalia Blonskaya-Vera Raush, *a.g.e.*, s. 129.

²⁷⁵ Bkz. Sergei Chefranov, *Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, 10. Baskı, Moskova 1951.

²⁷⁶ Sergei Chefranov, *a.g.e.*, s. 50.

Bununla beraber, dana önce de bahsedildiği gibi, dönemin ulusal politikası, Leninist-Stalinist olarak adlandırılmaktadır. Bunu Chefranov aşağıdaki gibi dile getirmektedir.

*"Stalinist Anayasa, Leninist-Stalinist ulusal politikanın ilkelerine uygun olarak, ırk ve milliyet gözetmeksizin vatandaşların tam eşitliğini ve ulusların kendi kaderini tayin hakkını güvence altına alır."*²⁷⁷

Daha önce incelenen Sovyet dönemi tarih ders kitaplarında olduğu gibi coğrafya kitaplarında da Sovyet Cumhuriyetin kuruluşu gönüllülük esaslı olarak tanımlanmakta, birlik vatandaşlarının özgür ve eşit olduğu, dostluk, kardeşlik duygularıyla birbirlerine bağlılıkları vurgulanmaktadır:

"Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde gönüllü olarak birleşen ülkemizin özgür ve eşit halkları, kopmaz dostluk ve kardeşçe karşılıklı yardımlaşma bağlarıyla birbirine bağlıdır."

*Halkların bu ittifakının ve dostluğunun gücünü hem emekte hem de kültür alanında ve yüce vatanımızın düşmanlarına karşı mücadelesinde görüyoruz."*²⁷⁸

Söz konusu ilkelerin bütün ders kitaplarında kendine yer bulması kitabın "ruhunu" tanımlamaktadır. Tanımlanan ilkeler etrafında öğrenciler SSCB ilkeleri yönünde hareket etmeye yöreklendirilmektedir.

Çalışma dahilinde incelenecek bir sonraki kitap 1965'te Konstantin Stroeve tarafından yazılan *"Geografiya SSSR (SSCB Coğrafyası)"*²⁷⁹ adlı ders kitabıdır. Stroeve'in çalışmasında da Sovyet vatandaşlarının sahip olmasını bekledikleri özelliklere yer vermesi dikkat çekmektedir:

"Komünizmin inşası döneminde, Sovyet toplumu, nüfusu komünist fikirler ruhuyla eğitmede yer alır. Eğitimin merkezi görevi, toplumun tüm"

²⁷⁷ Göş. yer.

²⁷⁸ Sergei Chefranov, a.g.e., s. 50.

²⁷⁹ Bkz. Konstantin Stroeve, *Geografiya SSSR*, Prosveshcheniye, 5. Baskı, Moskova 1965.

üyeleri arasında çalışmak için komünist bir tutum geliştirmektir. Toplumun iyiliği için çalışmak her insanın kutsal görevidir.

Dürüst bir Sovyet insanı, asalak bir yaşam tarzına, dini önyargılara, alçak, korkakça davranışlara yabancıdır."²⁸⁰

Yakın ve ortak çalışma içindeki eşit milliyetler el ele komünizmi inşa etmektedir, Sovyet halkının refahını artırıyor ve tüm halklarla birlikte barışın korunması için mücadele etmektedir."²⁸¹

Alıntılarda görüldüğü gibi Sovyet döneminde coğrafya ders kitapları dönemin diğer ders kitapları gibi Sovyet kimlik inşasının temel ilkelerini atlamamıştır. Bu tür açıklamalar genel olarak öğrencilerde "komünist" ruhun dinç kalmasını hedeflemektedir.

4.3.3. Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıflarında okutulan coğrafya ders kitapları incelenecektir. İncelenecek ilk kitap, 1933'te Nikolay Baranskii tarafından yazılan "*Geografiya SSSR Chast' 2-ya (SSCB Coğrafyası 2. Bölüm)*"dır²⁸². Kimlik inşası konusu ile ilgili olarak yazar, dönemin fabrikalarında meydana gelen emeğin üretkenliğini artırma ilkesini dile getirmektedir. Yazar burada üretimin ile toplumsal emeğin ilişkisini vurgulamaktadır. Ayrıca yazarın tespitlerinden biri "*buhardan elektriğe geçiş, yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal bir devrime de işaret ediyor...ilk beş yıllık planın sonuçları ve ikinci beş yıllık planın beklentileri.*"²⁸³

İlk beş yıllık planlar, Sovyetler Birliği'nin hızlı sanayileşmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu nedenle ana odakları ağır sanayi olmuştur. Toplamda 13 adet beş

²⁸⁰ Konstantin Stroeve, *a.g.e.*, s. 77.

²⁸¹ Konstantin Stroeve, *a.g.e.*, s. 84.

²⁸² Bkz. Nikolay Baranskii, *Geografiya SSSR. Chast' 2-ya*, RSFSR Eğitim Bakanlığı Devlet Eğitim ve Pedagoji Yayınevi, Moskova 1933.

²⁸³ Nikolay Baranskii, *Geografiya SSSR...*, s. 44.

yıllık plan yapılmıştır. Beş yıllık planlardan bazıları tam zamanlı gerçekleştirilmiştir bazıları ise başarısız olmuştur.

Bir sonraki incelenecek kitap Nikolay Baranskii tarafından yazılan ve 1939 senesinde yayınlanan "*Ekonomicheskaya Geografiya SSSR (SSCB Ekonomik Coğrafyası)*"²⁸⁴ ders kitabıdır. Bu çalışmanın Baranskii'nin yazdığı "SSCB Coğrafyası"ndan farkı Sovyet döneminde meydana gelen ekonomik konusundan olan gelişmelerine de değinmesidir. Baranskii "*Ekonomicheskaya Geografiya SSSR (SSCB Ekonomik Coğrafyası)*" çalışmasında değindiği en önemli konulardan biri endüstriyel gelişmelerdir. Baranskii çalışmasında endüstrinin, başka hiçbir ülkenin yaşamadığı kadar olağanüstü hızlı bir büyüme içinde olduğunu açıklamaktadır. Dönemin ekonomik gelişmeleri Sovyetlerin üretim gücünün gelişmesine ve büyümesine etki etmektedir. Sovyetler ayrıca söz konusu dönemde coğrafik olarak da büyümekteydi. Örneğin, Baranskii döneminin SSCB resmi olarak on bir Cumhuriyetten oluşmasının altını çizerek ülkelerin adını sıralamaktadır:

"Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, aşağıdaki birlik cumhuriyetlerini içerir: Rus SFSC, Ukrayna SSC, Beyaz Rusya SSC, Azerbaycan SSC, Gürcistan SSC, Ermeni SSC, Türkmen SSC, Özbek SSR, Tacik SSC, Kazak SSC, Kırgız SSC.

Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSR), SSCB'nin Avrupa kısmının 4/6'sından fazlasını ve ayrıca Kafkasya'nın kuzey kısmını, Batı Sibirya'nın tamamını, Doğu Sibirya'nın tamamını ve Uzak Doğu'yu işgal etmektedir."²⁸⁵

SSCB'nin coğrafi olarak kuruluş döneminde hızla büyümesi coğrafya ders kitaplarında sürekli olarak kendine yer bulmaktadır. Genel olarak incelenen tüm SSCB dönemi coğrafya ders kitaplarına bakıldığında 1917 Ekim öncesi çalışmalar "Devrimin ön tarihçesi" konumundadır. Devrimden hemen sonra yayınlanan çalışmalar coğrafi bilgiler ile Komünist ilkeler öğrencilerde "milli" ruhun uyandırılmasına dair ilkelere yer vermiştir. Aynı zaman öğrencilerde aidiyet

²⁸⁴ Bkz. Nikolay Baranskii, *Ekonomicheskaya Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, 5. Baskı, Moskova 1939.

²⁸⁵ Nikolay Baranskii, *Ekonomicheskaya Geografiya...*, s. 106.

duygusunun güçlenmesi adına "bizim anavatanımız, "bizim toprağımız" gibi benimsetici ilkeler kullanılmıştır. Ülkede "kardeşlik" ve "beraberlik" duygularının güçlenmesi adına coğrafya ders kitaplarında üye devletlerin Ekim Devrimi öncesi ve sonrası coğrafi bilgileri eklenmiştir. Böylece, SSCB döneminin coğrafya ders kitapları coğrafi bilgiler ile beraber ideoloji, jeopolitik ve kültürel bilgiler içermektedir.

4.4. Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Komünizm İdeolojisinin Etkileri

Bu bölümde SSCB'de okullarda okutulan Edebiyat ve Rus Dili ders kitaplarının incelemesi yapılacaktır. Sovyet rejimi ülkede edebiyatın gelişmesinde önemli yere sahip olmuştur. 1920'lerden başlayarak SSCB edebiyat ve sanatında "toplumcu gerçekçilik" veya sosyalist gerçekçilik adı verilen bir akım doğmuştur.²⁸⁶ Sosyalist gerçekçiliğin resmi tanımı ilk kez Yazarlar Birliği Birinci Kongresinde kabul edilen SSCB Yazarlar Birliği Şartı'nda verilmiştir: *“Sovyet kurgusunun ve edebiyat eleştirisinin ana yöntemi olan sosyalist gerçekçilik, sanatçının devrimci gelişiminde gerçeğin doğru, tarihsel olarak spesifik bir tasvirini sunmasını gerektirir. Dahası, gerçekliğin sanatsal tasvirinin doğruluğu ve tarihsel özgüllüğü, ideolojik yeniden modelleme ve sosyalizm ruhuna uygun eğitim göreviyle birleştirilmelidir.”* Bu tanım 1980'lere kadar tüm yorumların başlangıç noktası olmuştur. Sosyalist gerçekçilik, sosyalist insanın başarıları ve Sovyet halkının komünizm ruhuyla eğitiminin bir sonucu olarak gelişen son derece hayati, bilimsel ve en ileri sanatsal yöntemdir. Sosyalist gerçekçiliğin ilkeleri, Lenin'in edebiyatın yandaşlığı konusundaki öğretisinin daha da geliştirilmesidir.²⁸⁷ Lenin, sanatın proletaryanın yanında yer alması gerektiği düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: *“Sanat halkındır. Bunun en derin kökleri geniş emekçi kitlelerin derinliklerinde olmalıdır. Bu kitleler tarafından anlaşılır olmalı*

²⁸⁶ Sosyalist gerçekçilik, sosyalist bilinçli dünya ve insan kavramının estetik bir ifadesi olan SSCB ve diğer sosyalist ülkelerde edebiyat ve sanatta egemen sanat akımıdır. Sosyalizmde yaşam ideallerinin tasviri, sanatın hem içeriğini hem de temel sanatsal ve yapısal ilkelerini belirlemektedir. Kökeni ve gelişimi, sosyalist fikirlerin farklı ülkelerde yayılmasıyla, devrimci işçi sınıfı hareketinin gelişmesiyle bağlantılıdır.

²⁸⁷ Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), 1. baskı, Cilt 52, 1947, s. 239.

ve onlar tarafından sevilmelidir. Bu kitlelerin duygu, düşünce ve iradesini birleştirmeli, ayağa kaldırmalıdır.”²⁸⁸

Sovyet döneminde edebiyat dersleri 1930’ların ortalarından itibaren disiplin olarak incelenmeye başlamıştır. Edebiyat çalışmalarına olan ilgi, SSCB'nin devlet ideolojisinde tüm dünyada devrimci bir projeden ulusal-emperyal muhafazakâr bir projeye keskin bir dönüşle aynı zamana denk düşmüştür.

4.4.1. Dördüncü ve Beşinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde dördüncü ve beşinci sınıflarda okutulan Rus Dili kitapları incelenecektir. Burada Mariya Zakozhurnikova ve Nikolay Rojdestvenskii tarafından yazılan " *Uchebnik Russkogo Yazyka (Rusça Ders Kitabı)*"²⁸⁹ adlı kaynak, Nikolay Shansky 'nin editörlüğünde yazılan "Rus Dili"²⁹⁰ ders kitabı, Ludmila Vinogradova tarafından yazılan " *Uroki Russkogo Yazyka (Rus Dili Dersleri)*"²⁹¹ kitabı ve Stepan Barhudarov ve Sergey Kryuchkov tarafından yazılan " *Uchebnik Russkogo Yazyka (Rus Dili Ders Kitabı)*"²⁹² başlıklı kaynaklar incelenerek genel bir değerlendirme yapılacaktır. Çünkü söz konusu ders kitapları genellikle Rus Dili gramer kurallarını içeren kitaplarıdır. Ayrıca dördüncü ve beşinci sınıfların Rus Dili ders kitaplarında sadece gramer kuralları anlatılmamaktadır. Bu kaynakların tez için önemi, kaynaklarda yer alan; öğrencilerin sağlıklı yaşama, pioner olma, dürüstlük, büyüklere yardım etme gibi konulardan kaynaklanmaktadır. Böylelikle öğrenciler “makbul vatandaş” olma noktasında da eğitilmektedir. Ayrıca, söz konusu kitaplarda Aleksandr Puşkin, Lev Tolstoy, Fedor Dostoyevski gibi Rus yazarların da

²⁸⁸ Bkz. Klara Tsetkin, *Vospominaniya o Lenine*, Izd. Polit. Lit. Yayınevi, Moskova 1976.

²⁸⁹ Bkz. Mariya Zakozhurnikova-Nikolay Rojdestvenskii, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, 13. Baskı, Moskova 1967.

²⁹⁰ Bkz. Nikolay Shansky (Ed.), *Russkii Yazyk*, Prosveshcheniye, Moskova 1974.

²⁹¹ Bkz. Ludmila Vinogradova, *Uroki Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, Moskova 1977.

²⁹² Bkz. Stepan Barhudarov-Sergey Kryuchkov, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Uchpedgiz, 9. Baskı, Moskova 1962.

çalışmalarına da yer verilmiştir. Özellikle Sovyet döneminde edebiyat derslerinde Aleksandr Puşkin okulda otokratik sistemi kınayan gerçekçi bir yazar olarak sınıflandırılmaktadır. Puşkin'in Dekabrist'lerin²⁹³ fikirlerine her zaman sadık kaldığı ve genel olarak neredeyse bir devrimci olduğu özellikle vurgulanmıştır. Şairin çalışmalarına ilişkin bu görüş, Sovyet ideolojisinin gereksinimlerini tam olarak karşılamaktadır.

Okullarda edebiyat derslerinde de Marksist-Leninist ideoloji hakimiyeti söz konusudur. Hatta ideoloji, sanat ve yaşam arasındaki bağlantının temelini oluşturmaktadır. Öğretmen "sanat eserlerinin incelenmesine ilişkin Marksist-Leninist ilkeleri daha sıkı ve derinlemesine özümsemek için Marx, Engels, Lenin, Stalin'in eserlerinin sistematik bir çalışmasını düzenlemek zorundadır. Okul müfredatında “8. ve 10. sınıf edebiyat derslerinde Lenin'in eserleriyle çalışmak üzerine” isimli özel bir ek yönetmelik yayınlanmıştır.²⁹⁴

1983 ve 1984 yılı edebiyat programları, Sovyet okullarında eski Rus edebiyatına çok az yer verilmiştir. Dahil edilenlerde de SSCB için kurtuluş mücadelesini öven askeri hikayelere özel önem verilmiştir. Beşinci sınıftaki hazırlık dersinde, Rus askerlerinin vatansever başarılarının yüceltilmesine vurgu yapılırken Evpatiy Kolovrat ile destansı kahramanlar arasındaki benzerliklerin bulunduğu “Evpatiy Kolovrat’ın Hikayesi”²⁹⁵ dikkat çekmektedir.

²⁹³ Aralıkçılar.

²⁹⁴ Bkz. Olesya Zolotukhina, “Izucheniye Russkoy Literatury v Postsovetskoy Shkole”, *Russkaya Literatura: Original'nyye Issledovaniya*, Krasnoyarsk 2012.

²⁹⁵ Evpatiy Kolovrat'ın hikayesi, Rus tarihinin en trajik olaylarından biri olan Batu İstilasını olarak da bilinen Moğol istilasıyla bağlantılıdır. Bu, 1236-1242 Batı Moğol kampanyasının bir parçası olarak 1237-1240'ta Moğol İmparatorluğu birliklerinin Rus beyliklerinin topraklarına işgaliydi. Rusya'ya yanlış zamanda ciddi bir dış tehdit geldi; Rus devleti feodal bir parçalanma halindeydi ve işgalci güçlere birleşik güçlerle karşı koyamadı. Öte yandan, birleşmiş kabileler ve devletler, Çin, Kafkaslar ve Orta Asya'nın büyük devletlerinin fethinden de anlaşılacağı üzere, o dönemin Moğol ordusuna karşı koyamadılar. (*Nastoyashchaya Legenda o Yevpatii Kolovrate*, LifeJournal, <https://masterok.livejournal.com/6791004.html> (05.07.2024)).

4.4.2. Altıncı ve Yedinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde SSCB döneminde altıncı ve yedinci sınıflarda okullarda okutulan Rus Dili ve Edebiyatı kitapları ele alınacaktır. İlk incelenecek kitap Stepan Barhudarov, Sergey Yefimovich, Leonard Maksimov ve Lev Cheshko tarafından yazılan "*Russkii Yazyk* (Rus Dili)"²⁹⁶ adlı kitaptır. Yazarlar çalışmada ilk olarak Rus dilinin gücünden ve Sovyet insanının dilini doğru öğrenmesinin öneminden bahsetmektedir:

*"Rus dili zengin, esnek, yaratıcı ve kesindir. Rusça da tam bir açıklıkla aktarılamayacak kadar karmaşık bir düşünce ve en karmaşık insan durumu yoktur. Rus dili sevgisi, anavatan sevgisi dediğimiz duygunun ayrılmaz parçalarından biridir. Her Sovyet insanı, her Rus kendi dilini bilmeli ve sevmelidir. Dile kayıtsızlık, fakirlik, özensiz muamele, bu dilin bozulması, kirlenmesi kesinlikle tahammül edilemez. Ne de olsa, büyük Rus halkının dili olan Rus dili, ileri devrimci kültürün dili haline geldi. Rus dilini sevmeniz ve sürekli öğrenmeniz gerekiyor."*²⁹⁷

Kitapta Rus dilinin gücünden bahsedilerek aslında çocuklarda milli ruhun uyandırılması ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, Sovyet döneminde tüm kitaplar parti onayından geçtiğinden, "motive" edici komünist ilkeler zorunlu olarak kaynaklarda kendine yer bulmaktadır. Benzer ilkeler bir sonraki incelenecek 1960 tarihli Praskovya Shevchenko ve Sergey Florinskii tarafından yazılan "*Rodnaya Literatura* (Yerli Edebiyat)"²⁹⁸ adlı ders kitabında da dikkat çekmektedir.

Söz konusu dönemde ayrıca Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan eserlerin seçimi yalnızca koşulsuz sanatsal değerlerine göre değil, aynı zamanda

²⁹⁶ Bkz. Stepan Barhudarov-Sergey Yefimovich-Leonard Maksimov-Lev Cheshko, *Russkii Yazyk*, Prosveshcheniye, 9. Baskı, Moskova 1976.

²⁹⁷ Stepan Barhudarov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 3.

²⁹⁸ Bkz. Praskovya Shevchenko-Sergey Florinskii, *Rodnaya Literatura*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, Moskova 1960.

ülkenin devrime, sosyalizmin ve komünizmin inşasına yönelik ilerici hareketini yansıtan, dönemin Sovyet edebi gelişim kavramının mantığına uyma yetenekleriyle de belirlenmektedir. 1934 yılında toplam eğitim süresi on yıl iken, tarih ve edebiyat dersleri de ikiden üç yıla çıkarılmıştır. Folklor, Rus ve Sovyet edebiyatı eserleri başka bir önemli eğitim göreviyle karşı karşıyadır: Genç okuyucuların örnek alabileceği gerçek kahramanlık, savaş veya emek örnekleri sunmak.

Burada değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de 1921 ve 1938 okul ders programları arasında devrim ile savaş öncesi yıllar arasındaki farklılıklardır. 1920'li yıllarda bilim, kültür ve eğitim, gerçekten bu alanlardaki ihtiyaca göre şekillenmektedir. Oysa 1950 ve 1960'lara doğru artık bilimin, kültürün ve eğitimin görevi endüstriyel ve *askerileştirilmiş* totaliter bir devletin inşasıdır. Tasfiyeler ve siyasi baskılar sonucunda eğitim ve kültürde değişikliklere öncülük edenlerin bileşimi çarpıcı biçimde değişmiştir.

4.4.3. Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus/Sovyet Kimlik İnşası

Bu bölümde ilk incelenecek ilk kitap, Gregory Abramovich, Berta Brainina ve Aleksandr Egolin tarafından yazılan “*Russkaya Literatura* (Rus Edebiyatı)”²⁹⁹ ders kitabıdır. Yazarların çalışmasında değindiği önemli noktalardan biri “*raznochintsy*”³⁰⁰dir. Yazarlar, her şeyden önce, *raznochintsynin* idealizmi, tüm tezahürlerinde keskin bir eleştiriye tabi tuttuğu bakış açısından felsefi materyalizmlerine dikkat çekmektedir:

²⁹⁹ Bkz. Gregory Abramovich-Berta Brainina- Aleksandr Egolin, *Russkaya Literatura*, Uchpedgiz, 5. Baskı, Moskova 1939.

³⁰⁰ XIX. Yüzyılda Rusya'da, soylulara ait olmayan, diğer sınıflardan, mülklerden gelen entelektüellerdir.

*"Ancak aynı zamanda, genellikle Marksizm öncesi materyalizmin temsilcilerinin özelliği olan "altmışların" materyalizmi, sosyal yaşam fenomenlerini açıklamada idealizm unsurlarından yoksun değildi."*³⁰¹

Çalışmada ayrıca "büyük Rus materyalisti" Çernişevski'nin görüşlerinde tarihsel idealizm unsurları barındırdığı iddia edilmektedir. Sınıf mücadelesinin tarihteki önemini ve rolünü çok iyi anladığı, ancak bu mücadelenin biçimleri ile üretici güçlerin gelişimi arasındaki bağlantıyı tam olarak kuramadığı bu yüzden tarihsel yaşamın diyalektik gelişiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir anlayışa ulaşamadığı söylenmektedir.

Çalışmada klasik Rus yazarlarına da dikkat çekilmektedir. Örneğin, Lenin'in Çehov'un hikayelerine çok değer verdiği ve onları sevgiyle yeniden okuduğunun altı çizilmektedir. Çehov'un gerçek bir sanatçı olduğu vurgulamaktadır. Çehov'un kısa öykülerinde ve dramlarında devrim öncesi Rusya'nın beyhudeliğinin, bayağı Asyalılığının, kanunsuzluğunun ve dehşetinin en net resmini gösterdiği yazılmaktadır. Yazarlara göre Çehov:

*"Eserlerinde sakinlerin kapısının arkasında duran, onları rahatsız eden, hayatta pek çok iğrençlik olduğunu, hiçbir dürüst insanın sakin olmaya hakkı olmadığını hatırlatan "çekiçli" kişiydi. "Gelin" hikayesinde Sasha, Nadya'yı ikna eder: "Sevgilim canım, git, herkese bu hareketsiz, gri, günahkâr hayatın senden bıktığını göster. En azından kendinize gösterin ... Asıl mesele hayatı tersine çevirmek ve geri kalan her şeye gerek yok. Sanatçı Çehov her zaman cahillikle ve kabalıkla alay etti, ileri çağırdı, "hayatı tersine çevirmeye" çağırmıştır."*³⁰²

Yazarlar ayrıca Lenin'in Rus devrimci düşüncesinin, son çeyrek asırdaki tüm tarihinin, Marksizmin küçük-burjuva popülist sosyalizmine karşı mücadelesinin tarihi olduğunu vurgulamıştır.³⁰³

³⁰¹ Gregory Abramovich-Berta Braynina-Aleksandr Egolin, *a.g.e.*, s. 5.

³⁰² Gregory Abramovich-Berta Braynina- Aleksandr Egolin, *a.g.e.*, s. 205.

³⁰³ Gregory Abramovich-Berta Braynina- Aleksandr Egolin, *a.g.e.*, s. 12.

SSCB dönemi Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında dikkat çeken en önemli noktalardan biri, Rus dilinin bütün Sovyet cumhuriyetlerinin resmi dili olduğunun ısrarla vurgulanmasıdır. Ortak dil ile artık birlik devletleri "bizim" kabulünün içine girebilmektedir. Başka bir ifadeyle ortaklığın, birliğin en önemli temelini Rus dili oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmalarda "Yeni Sovyet" kimliğinin açıklamasına yer verilmesi kimlik inşasının güçlü bir şekilde başlamasını işaret etmektedir. Ayrıca Rus dili, SSCB temel eğitiminde "Yerli Dil" ve "Yerli Edebiyat"³⁰⁴ altında verilmektedir. Sovyet döneminde okul çalışmalarında eski Rus Edebiyatının ve Rus Dilinin vatanseverlik etrafında kurgulandığı, Rus halkının kendi toprakları için verdiği mücadeleyi yüceltmesi gibi örneklerle ortaya konulmaktadır.

SSCB'nin dil politikası, Sovyet ideolojisi ile paralel olarak yıllar içerisinde birtakım değişikliklere de uğramıştır. Yerlileştirme politikasının bir parçası olarak, 1917'den 1930'ların başına kadar Sovyet hükümeti, SSCB halklarının yerli dillerinin sosyal işlevlerinin genişletilmesini desteklemiştir. Ancak Stalin'in iktidara gelmesiyle dil politikası değişmiştir. Değişikliklerle yerlileştirme kısıtlanırken bunun yerine Ruslaştırma politikasına ağırlık verilmiştir. Temel eğitimde ve üniversitelerde yerel dillerde eğitim sınırlandırılarak yerel edebiyat yayınları azaltılmıştır. Ayrıca yerel dillerle üretilen yayınlar da Kiril alfabesine çevrilmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde Rusça, eğitime, kültüre ve bazen de belirli istihdam alanlarına erişim sağlayan prestijli bir dil olarak kendini kabul ettirilmiştir. 1980'lere gelindiğinde devletin dil politikası konusunda herhangi bir küresel planı olmamasına rağmen Ruslaştırma ataletle devam etmiştir. Dil politikasıyla ilgili çelişkiler Perestroyka sırasında birçok etnik çatışmanın gelişmesini de etkilemiştir.³⁰⁵

Sovyet yetkilileri zorunlu dil öğrenimini üç ana sebebe bağlamaktadır. Birincisi, SSCB'de Rus dilinin çok uluslu bir ülke için tek bir iletişim aracını temsil etmesi ve aynı zamanda halkların ekonomik ve kültürel büyümesine katkıda

³⁰⁴ Türkçe yerli, İngilizce Native, Rusça Rodnoy.

³⁰⁵ Vladimir Alpatov, *150 Yazykov i Politika, 1917-2000. Sotsiolingvisticheskiye Problemy SSSR i Postsovetskogo Prostranstva*, Moskova 2000, s. 224.

bulunmasıdır. İkinci neden, yerel cumhuriyetlerdeki işçilerin bilgilerini artırma ihtiyacıdır. Bunun sebebi ortak dil kullanımının, ülkedeki işçilerin kalifikasyonunu yükselteceğine olan inançtır. Üçüncü ve en önemli nedeniyse Rus dili bilgisinin SSCB'nin tüm vatandaşlarının askerlik hizmetini başarıyla yerine getirmesi için gerekli koşulları sağlamasıdır.³⁰⁶

4.5. SSCB’de Eğitim Araçları ile Kimlik İnşasının Analizi

Bu bölümde SSCB'de eğitim araçları ile kimlik inşası analiz edilecektir. SSCB döneminde ders kitapların okullarda okutulması için belirli bir değerlendirmeden geçmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme Stalin’in bizzat yer aldığı komisyon devreye girmektedir.

SSCB'de devlet eğitim politikaları belirli ilkelerden oluşmaktadır. Bu ilkelerden birincisi; ırk ve milliyet, cinsiyet, dine karşı tutum, mülkiyet ve sosyal statüye bakılmaksızın SSCB'nin tüm vatandaşlarının eşit eğitim alma ilkesidir. İkinci ilke ise devlet eğitim kurumları sistemiyle, kapsamlı bir eğitim sistemin okullar ağını oluşturmasıdır. Bir sonraki ilke ise, ücretsiz eğitim ilkesidir. Yelena Petrenko'ya göre, SSCB'nin kuruluşundan parçalanışına kadar (1917-1991), Marksizm-Leninizm, işçi sınıfının dünya görüşünü, bilgi bilimini ve bilimin devrimci dönüşümünü oluşturan felsefi, ekonomik ve sosyo-politik görüşlerden oluşan tek gerçek bilimsel sistemi temsil etmektedir. SSCB dağılmadan önce, kimliğin bütünlüğü, Rus dili ve kültürünün yanı sıra birleşik bir Sovyet kimliği inşa etmeye çağrılan Sovyet ideolojisinin ülkenin her yerine yayılmasıyla sağlanmıştır. Totaliter ideoloji, “Sovyet insanı”nın nasıl olması gerektiğini her açıdan tanımlamaktadır. Etnik nüfus, hem tarihsel olarak bu bölgede yaşayan hem de sosyo-ekonomik reformlarla yeniden yerleştirilen çeşitli grupların temsilcilerinin bir araya gelmesiyle farklı kültürlerin özelliklerini birleştirildiği yeni bir toplum düzenine ulaşılmaktadır. Diğer yandan içeride "dost-

³⁰⁶ Natal'ya Zamorskaya, "Rodnaya Rech': Kak Stalin Vnedryal Russkiy Yazyk V SSSR Kak V Sovetskikh Shkolakh Vnedryali Obyazatel'nyy Russkiy Yazyk", *Obshchestvo*, 2018.

düşman" karşıtlığı kurularak milliyetçi duygular güçlendirilmekte ve çatışma potansiyeli arttırılmaktadır.³⁰⁷

Devlet propaganda aracılığıyla, tüm meslek gruplarının ve sosyal sınıfların öz farkındalığını eski Çarlık Rusya'sı yerine "reform" etmeye çalışmıştır. Örneğin, Sovyet mühendisleri eski mühendislerin Sovyet işçileri eski işçilerinin, Sovyet yazarları ise eski yazarların yerini alacaktır. Ancak şimdi bu yeni kimliklerin doktrinsel ve dilsel araçlarla yeniden yaratılması gerekmektedir.

³⁰⁷ Bkz. Yelena Petrenko, Yedinyy Uchebnik İstorii Kak Instrument Formirovaniya Natsional'noy Identichnosti na Postsovetskom Prostranstve: Opyt Kazakhstana, *Vestnik Permskogo Universiteta. Seriya: Politologiya*, 2011, Sayı 2, ss. 52-63.

5. BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU DÖNEMİNDE DERS KİTAPLARI ÜZERİNDEN RUS KİMLİK İNŞASI

Dünyada meydana gelen sosyo-kültürel, politik ve ekonomik değişimler sonucu SSCB ömrünü tamamlamış ve yerini Rusya Federasyonu'na (RF) bırakmıştır. Ancak yeni kurulan devleti zorlu dış politik ve ekonomik sorunlar beklemektedir. Bu zorluklarla baş edebilmesi için yeni devletin öncelikle Rus toplumunu maksimum düzeyde konsolide etmelidir. Konsolidasyon için kullanılacak en önemli araç yine eğitim olacaktır.

5.1. Rusya Federasyonu'nda Eğitim Sistemi Hakkında Genel Bilgiler

Eğitim sistemi, belirli bir topluma, sosyalleşmiş bir bireyin ihtiyaçlarına ve gereksinimlerine karşılık gelen organize bir bağlantı ve sosyal normlar sistemi ile karakterize edilen, toplum tarafından bilinçli olarak geliştirilen bir sosyal kurumdur. Eğitim sisteminin yapısını daha derinlemesine anlamak için bileşenlerinin her birini ayrı ayrı anlamak gerekmektedir. Rusya'da ve dünyadaki eğitim sistemi, belirli ilişkiler ve bağlantılar içinde bütünsel bir kavram oluşturan çeşitli spesifik bileşenler olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, eğitime sistem perspektifinden bakıldığında, çoğunlukla şu tanım verilmektedir: “Ülkedeki eğitim kurumlarının toplamı, yani okul öncesi, ilk, orta, lise, yüksek ve lisansüstü eğitim kurumlarıdır”.³⁰⁸ Çoğu zaman, eğitim sistemi, temel amacı eğitim sürecinin konularının aktif bir etkinliği olarak öğrenme için en uygun koşulları yaratmak olan kurumsal yapıları birleştiren bir model olarak kabul edilmektedir. Bu bölümde 1991 sonrası RF'de eğitim sisteminin gelişmeleri ele alınacaktır.

Rusya Federasyonu Eğitim Kanunu'na göre, RF'de eğitim sistemi, “birbirini

³⁰⁸ Bkz. Dmitri Kosyakov, "Ponyatiye, Osobennosti i Struktura Obrazovatel'noy Sistemy Rossii Podrobneye", <https://zaochnik.com/spravochnik/pedagogika/obrazovatel'naja-sistema-rossii/ponjatie-obrazovatel'noj-sistemy-rossii/>, (18.12.2023).

*takip eden, devlet, özel ve belediye eğitimlerinden oluşan sürekli bir sistemdir.”*³⁰⁹ Söz konusu eğitim seviyeleri sırası ile okul öncesi eğitimi, genel eğitim, yetimlere ve ebeveyn bakımı olmadan bırakılan çocuklara yönelik kurumlar, mesleki, ek eğitim kurumları ve eğitim hizmetleri sağlayan diğer kurumlardır. Eğitim sistemi, ücretli veya ücretsiz, ticari ve kâr amacı gütmeyen eğitim kurumları olan okul öncesi, genel ortaöğretim, özel ortaöğretim, üniversite, lisansüstü ve ek eğitimi birleştirmektedir.

RF’de okul öncesi eğitim kurumları faaliyetlerini, 1995 yılında kabul edilen Okul Öncesi Eğitim Kurumları Model Yönetmeliği’ne göre yönlendirmektedir. Model Yönetmeliklere uygun olarak Rusya, okul öncesi eğitimi ve kurumları, yaşamın korunmasından sürdürülmesine uzanan oldukça geniş yelpazedeki görevleri içermektedir.³¹⁰ Rusya’daki okul öncesi kurumlar, işlevsellik, çeşitlilik, eğitim sürecinin öncelikli yönünü seçme özgürlüğü ve eğitim programlarının kullanımı ile tanımlanmaktadır. RF’de okul öncesi eğitim kurumları kendi içinde türlere bölünmektedir. Söz konusu türler arasında: anaokulu, çocukların gelişiminin bir veya birkaç alanının (entelektüel, sanatsal, estetik, fiziksel vb.) öncelikli olarak uygulandığı anaokulu, öğrencilerin fiziksel ve zihinsel gelişimindeki sapmaların düzeltilmesinin öncelikli olarak uygulandığı telafi edici anaokulu, sıhhi, hijyenik, önleyici ve sağlığı iyileştirici önlem ve prosedürlerin öncelikli olarak uygulanmasıyla denetim ve sağlığın iyileştirilmesi için anaokulu, kombine tipte bir anaokulu (farklı kombinasyonlarda genel gelişimsel, telafi edici ve sağlık gruplarını içerebilen), çocuk gelişim merkezi - tüm çocukların fiziksel ve zihinsel gelişiminin, düzeltilmesinin ve iyileştirilmesinin uygulandığı bir anaokuludur.

RF’de ortaokul ve mesleki eğitim veren kurumlar ise çeşitli uzmanlık alanlarında eğitim vermektedir. Bunlar temel ve ileri seviye olarak da iki çeşide bölünmektedir. Temel seviye programını tamamladıktan sonra mezun olan öğrencilere L-teknisyen yeterliliği verilmektedir. RF’de yüksek eğitim ise üniversite, akademi ve

³⁰⁹ Bkz. 29 Aralık 2012 tarih ve 273-FZ sayılı Rusya Federasyonu’nda Eğitim Federal Kanunu, RF Cumhurbaşkanı Resmî İnternet Sitesi, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/36698>, (9.01.2024).

³¹⁰ Bkz. Okul Öncesi Eğitim Kurumuna İlişkin Örnek Düzenlemeler, <https://rg.ru/documents/2012/01/26/polojenie-dok.html>, (12.01.2024).

enstitülere ayrılmaktadır. Devlet üniversitesinin ilk yılına öğrenci kabulünün hacmi ve yapısı, üniversitenin yetki alanı altında bulunduğu ilgili federal yürütme organı tarafından yıllık olarak belirlenen hedef kabul rakamlarına göre belirlenmektedir. Üniversite, öğrenci kabulüne yönelik görevlere ek olarak, eğitim masraflarının bireyler ve/veya tüzel kişiler tarafından ödenmesi şartıyla, ilgili sözleşmeler kapsamında uzman yetiştirme hakkına da sahiptir.

RF’de eğitim kurumlarının açıklaması ve işleyişleri ile ilgili ayrıntılı bilgi 13 Ocak 1996 tarihli No. 12-FZ "Rusya Federasyon Eğitim Kanununda Değişiklik ve Eklmelerin Yapılması Hakkında"³¹¹ isimli Federal kanunda yer almaktadır. Söz konusu kanunda *okul öncesi eğitim* anaokulları ve anaokulları tarafından, daha az sıklıkla çocuklara bakan ve okul öncesi bir programda eğitim veren diğer eğitim kuruluşları tarafından sağlanan eğitim sisteminin ilk aşaması olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar bir yaşından üç yaşına kadar kreşte, daha sonra anaokuluna gidebilmektedir. Anaokulundaki çocuklar altı-yedi yaşlarında eğitimlerini tamamlamaktadır. Ancak Rusya’da okul öncesi eğitim isteğe bağlıdır, bu nedenle çocuklarını kreşlere ve anaokullarına gönderip göndermeyeceklerine ebeveynler kendileri karar vermektedir. Ayrıca nispeten yakın zamanda, çocukların beş yaşından itibaren gönderildiği okul öncesi okullar ortaya çıkmıştır. Bu okullarda çocuklara temel okuma ve yazma becerileri öğretilmektedir.

RF’da, 13 Ocak 1996 tarihli No. 12-FZ "Rusya Federasyon Eğitim Kanununda Değişiklik ve Eklmelerin Yapılması Hakkında" kanununda tarif edilen *genel eğitim* açıklaması zorunlu üç aşamadan oluşmaktadır. İlki 6-10 yaş arası, birinciden dördüncü sınıfa kadar olan İlköğretimdir. İkincisi 10-15 yaş arası, beşinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar olan temel eğitim, son olarak 15-17 yaş arası, onuncu ve on birinci sınıfları kapsayan genel eğitimidir. Öğrenciler, dokuz veya on birinci sınıfı bitirdikten sonra teknik okula veya koleje de gitme hakkına sahiptir. Kolej ve teknik okul arasındaki fark ise, kolejde, eğitim sistemi yüksek öğrenime daha yakın olduğundan, eğitim

³¹¹ *Federal'nyy Zakon ot 19 Dekabrya 2023 Goda N 618-FZ "O Vnesenii İzmeneniy v Federal'nyy Zakon "Ob Obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii", <https://rg.ru/documents/2023/12/22/document-618-fz-ob-obrazovanii.html>, (04.07.2024).*

seviyesi teknik okula göre daha yüksek kabul edilmektedir. Zorunlu eğitimden sonra alınan *Profesyonel eğitim* ise okul sonrası vasıflı işçi yetiştirmeyi amaçlayan mesleki eğitim alabilecekleri çok sayıda eğitim kurumundan oluşmaktadır.

RF'de *yüksek öğretim* ise üç aşamaya ayrılmıştır: ilk aşama, normal lisans derecesi dört yıl, ikinci aşama uzmanlık veya yüksek lisans derecesi ise beş yıl sürmektedir ve son aşama ise yüksek vasıflı personelin yetiştirilmesidir. Lisansı bitirdikten sonra isteğe bağlı olarak altı yıllık yüksek lisans eğitimi de alınabilmektedir. Lisans eğitimine on birinci sınıfı bitirenler veya mesleki eğitim almış olanlar öğrenciler başvurabilir. Lisans derecesinin tamamlanmasının ardından mezunlara yalnızca yeterliliği içeren bir diploma verilmektedir. Lisans, uzman ve yüksek lisans arasındaki önemli bir fark, eğitim süresidir. Kural olarak, bir uzman diploması almak için beş yıl, lisans diploması için dört yıl ve yüksek lisans diploması için iki yıl eğitim gerekir. İlgili profilde orta mesleki eğitime sahip kişiler, kısaltılmış veya hızlandırılmış lisans programlarında yüksek mesleki eğitim alabilirler. Uzmanlık ise lisans derecesinden farklı olarak, uzmanlığı tamamlayan mezun, sertifikalı uzman unvanını almaktadır. Yüksek lisans derecesi ise yükseköğretimin ikinci basamağıdır. Yüksek öğrenim Rusya'da eğitimin son aşamasıdır. Rusya Federasyonu kanunlarına göre yükseköğretim kurumları, enstitüler, üniversiteler ve akademiler olarak kabul edilmektedir. Enstitüler ekonomi, psikoloji, tıp gibi yalnızca tek bir alanda uzman yetiştirmektedir. Üniversite ise tam tersine çok çeşitli uzmanlık alanlarını kapsamaktadır.

5.2. Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşasının Analizi

19 Şubat 2013'te Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenen Dış İlişkiler Konseyi toplantısında yetkililerin ulusal kimlik inşa etme yöntemlerine yönelik eski ve yeni tutumu arasında önemli kararlar alınmıştır. Bu toplantıda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ortaokullar için ortak tarih ders kitabı oluşturma fikrini önermiştir. Ortak ders seçiminde tercihin tarihten yana yapılması son derece çarpıcıdır. burada asıl amaç öğrencilerin tarih bilgisini arttırmaktan ziyade yeni ulus devlet

inşasında belirlenen hedefler doğrultusunda yeniden tarih yazımıdır. Ancak ortak tarih ders kitabı geliştirme fikri, ülkenin siyasi ve entelektüel seçkinlerinin fikir ayrılığına düşmesine yol açmıştır. Ortak tarih dersini destekleyenler aynı zamanda iktidar partisini de desteklerken karşıtlar, muhalefeti desteklemekteydiler.³¹²

Rus devleti tarafından görevlendirilen yetkililer tarafından yazılacak tarih kitabı ile tek tip tarih anlatımı yaratılmak istenmektedir. Ortak bir tarih ders kitabı için temel gereksinimler, ilk olarak, gençlerde eleştirel bakış açısının gelişmesidir. İkinci olarak, toplumun ve devletin gelişimindeki tarihsel eğilimleri daha açık ve belirgin bir şekilde göstermesi gereken, Rusya tarihinde halkın günlük yaşamının rolüne yapılan vurguyu güçlendirmektir. Üçüncüsü, tarihsel gerçeklerin sunumu, tarihsel gerçekliğin yeterli bir bilimsel vizyonu için ön koşulları yaratmalı ve öğrencilerin zihninde ulusal tarihin ideolojik bir yapay inşasını yaratmamalıdır. Dördüncüsü, ders kitabının eğitici rolüyle ilgilidir. Ortak tarih anlatısı Rus toplumunun gerçekten bütünleşmesine katkıda bulunacak şekilde yazılmalıdır. Böylece, bir gencin psikolojisi dikkate alınarak yürütülen eğitim süreci tamamlanacaktır.³¹³ Ancak ortak tarih kitabı uygulaması henüz hayata geçirilmemiştir. Bu durumda çalışma kapsamında mevcut kaynaklar ulus inşası açısından değerlendirilecektir.

Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta daha tek tip tarih ders kitabının ilk kez RF bağımsızlığının 21. senesinde dile getirilmesidir. SSCB'nin dağılmasından hemen sonra RF ekonomi ve politik sorunları dolayısıyla başlarda okullarda okutulan ders kitapları ilgilenilmemiştir. Ancak, ülkenin durumu nispeten istikrara kavuşunca RF yönetimi DİA kullanarak tek tip tarih ders kitabı projesinin altyapısını kurmaya başlamıştır.

Rusya tarihi üzerine modern okul ders kitapları, yazarların okuyuculara ana tarihsel olaylar ve fenomenler hakkındaki en son bilimsel görüşü aktarma hedefleri ile

³¹² Sergey Samygin- İlya Tumaykin, Yedinyy Uchebnik İstorii Kak Element Sistemy Natsional'noy Identichnosti. Gosudarstvennoye i Munitsipal'noye Upravleniye, *Uchenyye Zapiski*, 2014, Sayı 4, s. 194.

³¹³ Sergey Samygin- İlya Tumaykin, *a.g.m.*, s. 195.

bilinmektedir. Bu fikir, kaynaklardan alıntılar, görsel materyal, diyagramlar gibi çeşitli metodolojik araçların kullanılmasıyla karşılanmaktadır.

SSCB'nin çöküşü, okullarda tarih öğretimini ve tarih ders kitaplarının içeriğini derinden etkilemiştir. Çoğunlukla “Anavatan Tarihi” adını taşıyan kitaplarda 1990’ların geçiş döneminin zorlukları, XX. Yüzyılda Rusya ve SSCB tarihi anlatılmaktadır. 1992 ve sonrası yayınlanan kitapların önsözlerinden, yazarların kendilerinin de devlet eğitimi öğrencilerinin ders kitaplarından hangi tarihi öğreneceklerinden emin olmadıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönem “Rusya Tarihi” başlıklı ilk ders kitapları ancak 1995 yılında çıkmıştır. 2000’li yılların başından itibaren de ders kitaplarının çoğu “Rusya Tarihi” başlığı altında yayınlanmıştır.³¹⁴

5.2.1. Altıncı ve Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde ilk incelenecek ders kitabı Aleksandr Danilov, Dmitri Danilov, Valeriy Klovov ve Sergey Tyrin tarafından yazılan “*İstoriya Rossii. Rossiyskaya İstoriya s Drevneyshikh Vremon Do Nachala XVI Veka. 6 kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'* (Rus Tarihi: Eski Çağlardan XVI. Yüzyılın Başlarına Kadar Rus Tarihi. 6. Sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı)”dır.³¹⁵ Söz konusu kitabın önsözünde “Rusya” kelime kökenine dair açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalara göre “Rusya”, “Rus” kelimesiyle ilişkilidir, yani Rusya tarihi, Rus halkının ve Rus devletinin tarihidir. Yazarlar, Rus tarihini, içinde farklı halkların ve farklı devletlerin var olduğu tek kültürel alanının tarihi olarak görmektedir. Bunun yanında Rusya tarihinin kökenlerine ve anavatan sevgisine de değinilmektedir.

³¹⁴ Olga Konkka, Ch'yu Istoriyu Rasskazyvayut Shkol'nyye Uchebniki İstorii Rossii v XX Veke? Ob Osobennostyakh Upotrebleniya Opredeleniy "Russkiy" i "Sovetskiy", i Ponyatiy "Narod" i "Gosudarstvo" v Tekstakh Rossiyskikh Uchebnikov İstorii, *Nationalisms in The Post-Soviet Space: Logics, Ethics, Practices*, 2016.

³¹⁵ Aleksandr Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. Rossiyskaya İstoriya s Drevneyshikh Vremon Do Nachala XVI Veka. 6 kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015, s. 17.

*"Ülkemizin tarihi, içinde yaşayan halkların ve kurdukları devletlerin tarihidir. Bu, birçok nesli bu topraklarda büyümüş ailelerin tarihi, "Rusya bizim Anavatanımız!" diyebilen insanların tarihidir."*³¹⁶

Eski Rusya'nın tarihinde her köyde yaşlı bir üye tarafından yönetilen kabile topluluğunun yaşadığı akraba aileler mevcuttur. Akrabalar ortaklaşa ekilebilir araziye, otlaklara, avlanma alanlarına sahiptir. Ancak her aileye kendine ait arazi de verilmiştir. Mahsulün kıt olması durumunda, topluluğa ahırlarından stoklar dağıtılmaktadır. Orta Çağ'ın başlarında, Rusya'nın topraklarında farklı dillere, kültürlere ve çiftçilik geleneklerine sahip birçok halk yaşamaktadır. Herkes kendi medeniyet yolunu bulmuştur. Rus tüccarlar için Volga boyunca yol açılmıştır. Svyatoslav Prensi ile ilgili ise yazarlar aşağıdaki gibi açıklama yapmaktadır:

*"Savaş saatinde prens askerlere "Rus topraklarını küçük düşürmeyeceğiz!" Sözleriyle hitap etti, ekibi ustaca yönetti ve kendisi ön saflarda savaşa girdi."*³¹⁷

Kitabın başında Eski Rus tarihinden günümüz Rusya'sına kadar uzanan tarihi nehir yer almaktadır. Söz konusu nehirde sırasıyla Eski Rus dönemi, Moskova Prensiği dönemi, Rusya İmparatorluk dönemi, SSCB dönemi ve günümüzün Rusyası dönemi yer almaktadır. Böylece öğrenciler anavatan tarihlerinin akışını daha net bir şekilde görebilmektedir. Yazarların "Rus" kelimesine sıklıkla başvurmaları dikkat çekmektedir. Örneğin:

³¹⁶ Aleksandr Danilov ve diğerleri, *a.g.m.*, s. 15.

³¹⁷ Aleksandr Danilov ve diğerleri, *a.g.m.*, s. 55.

Resim 6. Rus Tarihinde Zamanın Nehri.

Kaynak: Aleksandr Danilov ve Diğerleri, İstoriya Rossii. Rossiyskaya İstoriya S Drevneyshikh Vremon Do Nachala XVI Veka. 6 Kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost' Prosveshcheniye, 2009.

Resimdeki yazılar (yukarıdan aşağıya): Eski Rus, Moskova Devleti, Rus İmparatorluğu, SSCB, Günümüzün Rusya'sı.

Resim 7. Yukarıdan Aşağıya: Beyaz Rusyalılar, Ukraynalılar, Ruslar.
Kaynak: Aleksandr Danilov ve Diğerleri, İstoriya Rossii. Rossiyskaya İstoriya S Drevneyshikh Vremon Do Nachala XVI Veka. 6 Kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayus hchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost' Prosveshcheniye, 2009.

"Rus birliklerinin yaklaştığını duyan Peçenekler, aynı hızla ve beklenmedik bir şekilde, yanlarında yüzlerce esir alarak bozkırlara geri döndüler.

Rus zanaatkarlar esas olarak başka birinin emri için çalışmıştır.

Rus prensleri genellikle barışı sağlamak için Polovtsian hanlarının kızlarıyla evlendi, rehineleri değiştirdi ve iktidar mücadelesinde Polovtsian müfrezelerini kullandı. Polovtsy, Rus el sanatları olmadan yapamazdı ve Rusya'nın sakinleri, göçebelerden ata binmeyi ve binicilik savaşını benimsedi."³¹⁸

Rus kelimesinin sıklıkla kullanılması Rus milli ruhunun gençlerde güçlenmesine yol açmaktadır. Ancak Rusya'da pek çok milletten insanlar yaşamaktadır. Yazarlar ayrıca Rus dilinin şekillenmesine de değinmektedir. Yazarlara göre, IX. Yüzyılda halkın farklı lehçelerinden oluşan tek bir konuşma ve yazı dili şekillenmeye başlamıştır.

"Eski Polanlar, Slovenler, Krivichi, Meryanlar kendilerini Rus topraklarının insanları olarak tanımaya başladı. Bilim adamları bu derneği Eski Rus uyruğu olarak adlandırıyorlar."³¹⁹

Yazarlara göre Rus tarihinin önemli dönemi Prens Gediminas tarafından yazılmıştır. Çünkü, Prens Gediminas (1316–1341) yönetimindeki Litvanya Prenslğinde özel bir rol oynamaya başlamıştır. Prens Gediminas bir Rus prensesiyle evlidir ve "Rusinler" ordusunun temelini oluşturmuştur. Litvanya topraklarını yönetmiş, elçiliklere başkanlık etmiştir. Prens Litvanyalılar ile batı Rus topraklarının sakinleri arasındaki barışçıl yaklaşma sağlamıştır. Gediminas, resmi unvanında bile kendisini "Litvanya ve Rusya Kralı" olarak adlandırmıştır. Eski Rus devletinin batı ve güney kısımları "Rus Litvanya" adını almıştır. Böylelikle Litvanya Büyük Dukalığı ve Rusya sınırları içinde iki yeni Slav halkının oluşumu başlamıştır.

³¹⁸ Aleksandr Danilov ve diğerleri, a.g.m., ss. 62-91.

³¹⁹ Aleksandr Danilov ve diğerleri, a.g.m., s. 114.

XIV. Yüzyılın sonunda kuzey doğuda güçlenen Moskova prensliği, Rus topraklarının merkezi rolünü üstlenmiştir. Etkisi altına giren bölgelere “Rus Moskova” adı verilmiştir. Oka ve Volga'nın kesişme noktasında ve kuzeyde Novgorod topraklarında Rus halkının oluşum süreci başlamıştır. XIV. Yüzyılın ortalarında ise Moskova, Tver'i yenmiş ve yavaş yavaş Rus topraklarının idari ve ruhani merkezine dönüşmüştür. Yazarlar ayrıca XIV.-XV. Yüzyıllarda Rus kültürünün yeniden canlanmasına da değinmiştir. Rus kültürünün yeniden canlanması, dünyaya, birleşme ve bağımsızlık mücadelesi çağında Rus sakinlerinin düşünce ve duygularını yansıtan sanat eserleri verilmiştir. Rus devletinin kültürü, farklı halkların gelenekleri ve başarılarıyla zenginleştirilmiş, Moğol öncesi Rus ve Ortodoks Bizans gelenekleri özümsemiştir.³²⁰

Ele alınacak bir sonraki çalışma Nikolay Arsenyev, Aleksandr Danilov, Petr Stefanovich ve Aleksandra Tokareva *"İstoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 1 (Rusya Tarihi. 6 Sınıf. Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı. Birinci Bölüm)"*³²¹ kitabıdır. Kitap, "Bizim Anavatanımız-Rusya'dır" başlığıyla başlamaktadır. Burada Rusya'nın dünyanın en büyük ülkelerinden biri olduğunun altı çizilmektedir. Rus tarihinin kahramanlarıyla da paralellik kurulmaktadır.³²² Önsözde ayrıca Rus halkının kökenine de değinilmiştir. Yazarlara göre:

"Bazı araştırmacılar, daha sonra bazı Alman yazarların Rus Adası olarak adlandırdığı Rügen adasının adıyla ilişkili olduğuna inanıyor. Popüler görüş, bu kelimenin hiçbir şekilde Varangianlarla bağlantılı olmadığı yönündedir, ancak Kiev'in güneyinde Dinyeper'a dökülen Ros Nehri'nin

³²⁰ Aleksandr Danilov ve diğerleri, a.g.m., s. 135.

³²¹ Bkz. Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *İstoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 1*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

³²² *"Bugün Rusya dünyanın en büyük ülkelerinden biridir. Rusya tarihi kökenleri ile çok eski zamanlara dayanmaktadır. Rusya'nın tarihi bize diğer ülke tarihlerinden daha yakındır, çünkü Rusya tarihinin kahramanları bizim atalarımızdır."* Nikolay Arsenyev ve diğerleri, a.g.e., s. 6.

adından gelmektedir.”³²³

Söz konusu dönemde halkla ilişkilerde başrolü prensler ve onların etrafındaki askerler ve soylular (drujina) oynamaktadır. Ortodoksluk, Rus toplumunun manevi ve kültürel yaşamını yönlendirmektedir. Eski Rus devleti, kendine has birtakım özelliklere sahip olmasına rağmen birçok bakımdan yapı olarak diğer Avrupa devletlerine benzetilmektedir. Eski yazarların açıklamalarına göre, birçok Slav “uzun boylu, güçlü fiziği, olağanüstü fiziksel gücü ve olağanüstü dayanıklılığı”³²⁴ ile ayırt edilmektedir. Eski Rus devleti, Doğu Slavlarının çoğunluğunu kendi yönetimi altında birleştirmiştir. Eski Rusya, zamanına göre yüksek düzeyde kültürel gelişme göstermiştir. Aynı zamanda Ruslar, orijinal kültürel gelenekler oluşturarak Bizans ve diğer komşularının kültürel başarılarını yaratıcı bir şekilde sentezlemiştir. Böylelikle

³²³ Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *İstoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Ch. 1., s. 38.*

³²⁴ Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *İstoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Ch. 1, s. 45.*

Eski Rus kültürü, Avrupa ve dünya kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.³²⁵

Eski Rus kültürün özelliklerine dikkat çekmek adına yazarlar dönemin seçkinlerinin, prenses ve prenslerinin kıyafetlerini örneklendirmiştir. Eski Rusya'da yaşayanların yaşamının karakteristik bir özelliği, toplumun üst kesimi ile nüfusun ana kesiminin yaşam tarzlarında bir farklılığın ortaya çıkmasıdır.

Ele alınacak bir sonraki kitap Nikolay Arsenyev, Aleksandr Danilov, Petr Stefanovich ve Aleksandra Tokareva "Rusya Tarihi. 6 Sınıf. Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı. Birinci Bölüm" çalışmasının devamı olan aynı yazarların kaleminden çıkan " *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 2 (Rusya Tarihi. 6 Sınıf. Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı. İkinci Bölüm)*"³²⁶ kitabıdır. Yazarlar çalışmada Rus dili ve kültürünü çok büyük şekilde etkileyen Altın Orda'nın işgalinden bahsetmektedir. Yalnız, Kuzey-Doğu Rusya, Altın Orda'ya bağımlı hale gelmesine rağmen, eski Rus kültürü ve dilini en iyi şekilde korumuştur. Yavaş yavaş, dil, kültür ve yaşam tarzındaki yerel özellikler burada düzeltilmiştir. Altın Orda halkları ile iyi ilişkiler sayesinde Volga bölgesi, Rus halkının bazı sözcüklerini, giyim unsurlarını kullanmaya ve bu halkların geleneklerini benimsemeye başlamıştır. Ortak dil, ekonomik yaşamın özellikleri, kültür ve yaşam tarzı, insanları Büyük Rusya başka bir ifadeyle Rusya başlığında birleştirmiştir. XIV. Yüzyılın sonunda Rusya'da kültürel bir canlanma başlamıştır. Bu dönem Batı Avrupa'da da Rönesans'ın başlangıcına denk düşmektedir. XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kendilerine özgür Kazak halkı diyen Rus devletinin ve Litvanya Büyük Dukalığının güney ve güneydoğu eteklerindeki sur hattının arkasında kaçak köylüler ve diğer insanlar birikmeye başlamıştır. Komşu devletlere ve yarı göçebe halklara karşı sürekli bir mücadele yürüten Kazaklar, topluluklar halinde birleşmeye başlamıştır. Böylelikle Don, Volga, Dnepropetrovsk Kazak toplulukları ortaya

³²⁵ Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 1*, s. 47.

³²⁶ Bkz. Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 2*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

çıkılmıştır. Yeni topraklar geliştikçe, giderek daha fazla yeni Kazak topluluğu ortaya çıkmıştır. Askeri ganimet de Kazaklar için önemli bir geçim kaynağı olmaya devam etmiştir.³²⁷

XV. Yüzyılda Rus Çarlığı'nın sınırları genişlerken Rus topraklarında yaşam da gözle görülür şekilde değişmeye başlamıştır. Bu süreçte Batı Avrupa ülkelerinin temsilcileriyle iletişim daha düzenli hale gelmiştir. Böylelikle onların kültür ve gelenekleri, yaşam tarzları, modaları vb. açılardan kendilerini Batıyla karşılaştırmaya başlamışlardır. Rus devletinin oluşumu sırasında,

Resim 9. Vaftis Edilmiş Yabancılar-Çuvaşlar

Kaynak: Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XVI-XVIII Veka. 7*
Klass: *Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh*
Obrazovatel'nyu Deyatel'nost', 2. Baskı, Balass, Moskova 2015.

yerel kültürel farklılıklar değiştirilmiş ve tek bir Rus kültürünün geleceği için temeller atılmıştır. Bazı Rus toprak sakinleri yanında Rus halkının yakın bağları olan diğer halkların en iyi başarıları sahiplenilmiştir. 1380'de Kulikovo sahasında kazanılan zafer de Rus halkına güç vermiş, bu olay çeşitli sanat eserlerine yansıtılmıştır.

³²⁷ Nikolay Arsenyev ve diğerleri, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*. Ch. 2, s. 59.

Bir sonraki incelenecek çalışma Dmitry Danilov, Dmitry Liseytsev, Natal'ya Pavlova, Vasiliy Rogozhkin tarafından yazılan " *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka. 7 Klass: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost' (XVI–XVIII. Yüzyıllarda Rus tarihi. 7 sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Ders Kitabı)*"³²⁸ Kitapta ilk olarak Rus İmparatorluğu tarihi ele alınmıştır. Burada günümüz Rus halkının çekirdeğini oluşturan Polonya-Litvanya devletinden bahsedilmektedir. Polonya-Litvanya devleti sınırında “kardeş” Ukraynalılar ve Belaruslar yaşamaktadır. Böylelikle farklı dil, gelenek ve inançtan insanlar tek bir çatı altında toplanmaktadır. Rus devletinin Rus olmayan halklarından bazı kız ve erkek çocuklar Ruslarla evlenmiş ve Ortodoks inancını benimsemiştir. Buna karşılık, birçok Tatar ve Finno-Ugric kelimesi Rus diline girmiştir. Ruslar, diğer halkların geleneksel yiyeceklerini, takılarını, kıyafetlerini, bayramlarını ve ritüellerini benimsemiştir. Ancak, gasp ve yalanlarla işkence gören bir kişinin evini, ailesini terk ederek ülkenin uzak bölgelerine, Vahşi Tarla bozkırlarına kaçtığı da olmuştur. Komşu ülkelerden kaçan, Ruslar, Ukraynalılar, Tatarlar buralarda toplanmıştır. Bunların hepsine Tatarca "Kazaklar" adı verilmiş ve her türlü hizmet ve vergiden muaf tutulmuştur. Kazaklar, balık tutarak, sığır yetiştirerek geçinen ancak ve her an silahlanmaya hazır özgür insanlardır.

Yazarlara ayrıca XVI. Yüzyılda Don Kazaklarının bir kısmının Güney Ural Yaik Nehri'ne taşınıp Yaik Kazak ordusunu kurmasına ve bir kısmının ise Kuzey Kafkasya'ya giderek Terek Nehri üzerinde Terek Kazak olarak yaşamaya başladıklarının altını çizmektedir. Çalışmada diğer Rus halklarının da yaşamı, kültürü ve tarihi açıklanmaktadır. Örneğin, XVII. Yüzyılda Baykal bölgesinde yaşayan Kalmık kabileleri, komşu Moğol ve Türk kabileleri tarafından yenilen Kalmyklar'ın da Rus topraklarına katıldıkları dile getirilmektedir. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru eski Kazan Hanlığı'nın toprakları üzerinde Rus, Tatar ve Mari köyleri karışık olarak yer almıştır. Ancak valiler "yabancı"lardan daha fazla vergi almaktadır. Böylece yerli

³²⁸ Bkz. Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka. 7 Klass: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'*, 2. Baskı, Balass, Moskova 2015.

Resim 10. Sol: Tablo (Soyluların Sanatı) Ressam B. Sudokholski; Sağ: Büyükanne'nin Masalları (Halk Sanatı) Ressam B. Maksimov

Kaynak: Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka. 7 Klass: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyuyu Deyatel'nost'*, 2. Baskı, Balass, Moskova 2015.

halk, “yabancı” Rus köylülerinden çok daha az vergi ödemiştir. Sibiry ve Uzak Doğu'nun ormanları ve tundralarında Rusça yanında yerel dillerini de kullanan farklı halklar da yaşamaktadır. Bunlar: Nenetsler, Chukchiler, Koryaklar, Yukaghirlar, Telmenler, Evenkler, Evenler, Nanailer, Yakutlar, Buryatlar ve diğerleridir. Neredeyse tamamı, ilkel toplum koşullarında kabile tipi yapılanma altında yaşamaktadır. Güneyde ise Büyük Bozkırda ve bitişik topraklarda, Altın Orda'nın mirasçıları olan birkaç devletten söz edilmektedir. Bunların çoğu Türkçe'nin çeşitli lehçelerini konuşmaktadır. Aralarındaki farklılıkları anlamayan komşuları, hepsine Tatar, Cengiz Han'ın torunları tarafından yönetilen devletlere ise Tatar hanlıkları adını vermişlerdir.³²⁹

Kitapta XVII. Yüzyılda Eski Rusya'da olan tarihi gelişmelere ve dönemin sosyal yapısı ile sanatın gelişmesinden de bahsetmektedir. Soylu ailelerden yalnızca birkaçının "*Rus halkının bilim ve sanat muhakemesinde ... Fransızlarla aynı keskinliğe, akla ve içgörüye sahip olduğuna*" inanılıyordu.³³⁰ Bu nedenle, Fransızları,

³²⁹ Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka...*, 84.

³³⁰ Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka...*, 102.

çocuklar için eğitimci olarak davet etmek moda olmuş ve çok az kişi onların eğitimiyle ilgilenmiştir.

RF tarih ders kitaplarında SSCB döneminden farklı olarak çok fazla Rus etnik kökeninin oluşmasında ve gelişmesine yer verilmektedir. Bu RF dönemi Tarih ders kitapların Rus gençlere “kökenlerine dönüş” yolculuğuna götürülesidir. Başka bir deyişle komünizm geçmişinden ve Sovyet kimliğinden arındırarak yeni Rus kimliğinin inşasını gerçekleştirmeye amaçlamaktadır.

5.2.2. Sekizinci, Dokuzuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde ilk ele alınacak kitap Danilov Aleksandr, Valeriy Klovov, Svetlana Kuznetsova, Natal'ya Pavlova, Vasiliy Rogoykin ve Sizova Yelena tarafından yazılan *"Istoriya Rossii. XIX – Nachalo XX Veka. 8 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost' (Rus tarihi: XIX.- XX. Yüzyılın Başları. 8. Sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Ders Kitabı)"*dır.³³¹ Bu çalışma, XIX. Yüzyılda Rus bilim insanlarının çalışmalarının dışarıdan gördüğü ilgiyle başlamaktadır. Örneğin: Kazan Üniversitesi'nde matematik profesörü Nikolai Ivanovich Lobachevsky (1792–1856), Öklid olmayan yeni bir geometrik sistemi yaratmıştır. Bu keşifler uzay uçuşlarını hesaplamak için kullanılmaktadır.³³² Kimya profesörü Nikolai Nikolaevich Zinin (1812–1880) de aynı üniversitede çalışmaktadır. Kömür katranı kullanarak tekstil endüstrisinde kullanılan organik bir boya olan anilini sentezlemeyi başarmıştır. Ayrıca XIX. Yüzyılın başlarında Rus edebiyatında "klasisizm" olarak adlandırılan üslup kurallarının dışına çıkan eserler ortaya çıkmıştır. Bunların en ünlüsü, Rus diplomat Alexander Sergeevich Griboedov'un (1795–1829) *Woe from Wit'in* dizelerindeki komedisidir. Bu çalışmanın

³³¹ Bkz. Aleksandr Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XIX – Nachalo XX Veka. 8 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 4. Baskı, Balass, Moskova 2015.

³³² Aleksandr Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XIX – Nachalo XX Veka...*, s. 46.

kahramanı- genç, aydınlanmış bir asilzade Chatsky- değişken bir modayı takip eden bir “asalak ve aptal” insan grubuyla yüzleşir. Topluma ve devlete hizmet etmeye hazır olan klasik kahramanın aksine, Chatsky şöyle der: *"Hizmet etmekten memnuniyet duymam, hizmet etmek mide bulandırıcı!"* Söz konusu dönemde bu eseri yasaklamış ve ancak Kafkasya'da Griboedov'un ölümünden sonra Rus tiyatrolarının sahnelerinde yer almıştır. Dolayısıyla, XIX. Yüzyılın ilk yarısındaki Rus kültürü, olağanüstü bilimsel keşifler, edebiyat ve sanattaki başarıları ile dünya kültürünü zenginleştirmiştir. Rus yazar ve sanatçılar Rus halk kültürüyle ilgilenmiştir. Eserlerinde yoğunluklu olarak vatanseverlik ve halkın aydınlanması fikirleri işlenmiştir. XIX. Yüzyılın sonunda, Rus kültürü dünya kültürünün başarılarını takip ederken kendi kültürü de dünya çapında kabul gördü ve dünya sanatına büyük katkı sağlamıştır.

Bir sonraki incelenecek kitap, Aleksandr Danilov ve Ludmila Kosulina tarafından yazılan *"Istoriya Rossii, XIX Vek. 8 Klas: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Organizatsii (Rusya Tarihi, XIX. Yüzyıl. 8. Sınıf: Eğitim Kurumları İçin Ders Kitabı)"*dir.³³³ Yazarların dikkat çektikleri önemli noktalardan biri XIX. Yüzyılda Rus nüfusunun farklı etnik unsurlarla birlikte sayıca artmasıdır. Örneğin, 1678'de Rusya'nın nüfusu 11,2 milyondan, XIX. Yüzyılın başında 37,5 milyona yükselmiştir. Ülkenin Avrupa tarafının güney ve batısında Ukraynalılar ve Belaruslarla birlikte yaşayarak tek bir halk olarak kabul edilmektedirler. Baltık bölgesinde; Estonyalılar, Letonyalılar, Litvanyalılar, Ruslar ve Almanlar yaşamaktadır. Avrupa Rusya'nın kuzeyinde ve Volga bölgesinde, Finno-Ugric (Mordovyalılar, Mari, Udmurts, Karelyalılar, vb.), Türkler (Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar, vb.) ve Altay halkları oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Bununla beraber, XIX. Yüzyılın ilk yarısı Rus sanat kültürünün altın çağının başlangıcı olarak tarihe geçmiştir. Rusya'nın sanatsal kültürü çok çeşitli ve çok sesli hale gelmiştir. Böylelikle sanat, yalnızca toplumun aydınlanmış katmanlarının değil, aynı zamanda milyonlarca sıradan insanın yaşamı üzerindeki etkisini arttırmıştır. Burada altı çizilmek istenen nokta, Rus topraklarında

³³³ Bkz. Aleksandr Danilov-Ludmila Kosulina, *Istoriya Rossii, XIX Vek. 8 Klas: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Organizatsiy*, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2015.

bulunan etnik çeşitliliğin Rus kültürünü etkilemesidir. Ancak bu çeşitli unsurlar aynı zamanda Rus kültürü içerisinde asimile olmuştur.

İncelenecek bir diğer tarih ders kitabı, Dmitry Danilov, Dmitry Liseyitsev, Valeriy Klovov, Aleksey Kuznetsov, Svetlana Kuznetsova, Natal'ya Pavlova ve Vasiliy Rogozhkin tarafından yazılan "*Istoriya Rossii. XX – Nachalo XXI Veka. 9 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost' (Rus tarihi. XX. Yüzyılın sonu-XXI. Yüzyılın başı. 9. Sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı)*"dır.³³⁴ Bu çalışmada, Rus topraklarında yaşayan; farklı diller konuşan, farklı tarım yöntemleri kullanan (çiftçiler, göçebe sığır yetiştiricileri), farklı dinleri benimseyen (Hristiyanlık, İslam, Budizm), ilk kabilelerin farklı devletler yarattığından bahsedilmektedir. Ancak 988'de Ortodoks Hristiyanlığı benimseyen ve Hristiyan Avrupa ülkeleri topluluğuna giren Eski Rus devleti kurulmuştur. XII.-XV. Yüzyıllardaki Moğol istilasından sonra, parçalanmış Rus beylikleri, Türk kültürü, İslam dini ve Çin-Moğol devlet geleneğini özümseyen güçlü Altın Orda'nın etkisi altına girmiştir. XV-XVII. Yüzyıllarda, başkenti Moskova'da olan birleşik Rus devleti, kendisini tek gerçek Hristiyan krallığı olan Bizans İmparatorluğu'nun varisi olarak görmektedir. İlhak edilen doğu topraklarının halkları, büyük Tatar hanlarının varisi olarak "Beyaz Rus çarına" boyun eğmiştir. XVI-XVII. Yüzyıllarda Rus halkı, komşularına- Katolikler ve Protestanlar, Müslümanlar ve putperestler- genellikle yabancı olan her şeyi reddederek tepeden bakmaktadır. İmparatorluğun büyük şehirleri ve köylerinde, farklı milletlerden insanlar sık sık iletişim kurmakta ve birbirlerini daha iyi tanımakta, karma evlilikler yapmakta, ortak şirketler kurmakta ve aynı masada çalışmaktadır. Ancak diğer taraftan Polonyalılar Ruslarla aynı etkileşimi göstermemektedir.

Bu kitapta önceki kaynaklardan farklı olarak Sovyetlerin kurulmasına da yer verilmektedir. Kitaba göre,

³³⁴ Bkz. Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya Rossii. XX – Nachalo XXI Veka. 9 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

"1917 baharında (Mart-Nisan), genel seçimlerden sonra, şehirlerde ve ilçelerde yeni yetkililer- zemstvo meclisleri ve şehir Dumaları oluşturulmuştur. Ancak buna paralel olarak şehirlerde, kırsallarda, köylerde birçok İşçi, Asker veya Köylü Vekili Sovyeti ortaya çıkmıştır. Gıda arzını iyileştirmek için Geçici Hükümet, tahıl ticaretinde bir devlet tekeli getirdi- artık köylülerin satmak istedikleri tüm tahılları, yalnızca devlet satın alma bürolarına sabit fiyatlarla sunmak zorundaydılar. Bu sırada fabrikalarda "çalışma komiteleri" ortaya çıktı; fabrika sahibinin gelir ve giderlerini kontrol etme hakkını aldılar. Sahipler buna toplu işten çıkarmalarla karşılık verdi. Finlandiya, Baltık Devletleri, Ukrayna, Kafkasya, Don, Kuban, Volga bölgesi, Orta Asya ve Sibirya'da, Rusya'dan özerklik ve hatta tam bağımsızlık talep eden ulusal konseyler ortaya çıkmıştır... Geçici bir Sovyet hükümeti kurulmuştur."³³⁵

Sovyet döneminde yazılan kitaplardan farklı olarak bu çalışmada Sovyet dönemi tarihsel olarak gerçekleşen gelişmeler sırasıyla anlatılmaktadır. Sovyet hükümeti "iyi" ya da "kötü", "pozitif" veya "negatif" imajla tanımlanmamaktadır. Bununla beraber çalışmada "komünist diktatörlük" adlı bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde komünistlerin açıklaması aşağıdaki gibi yapılmıştır:

"Komünistler kendilerini "proletaryanın kurtuluş davasına" hizmet etmesi gereken ve "tek bir ayrıcalığa- devrim için ilk savaşan olmak" olan "devrim askerleri" olarak görüyorlardı."³³⁶

SSCB'den bahsedilirken, "Kahramanlar Ülkesi", "emekçi kitleler", "parti kitleleri", "kitlelerin enerjisi", "Troçkistler", "faşistler", "sabotajcılar", "önde gelen yoldaşlar", "hepimiz biriz", "halk düşmanlarını" gibi terimlerin geçerliğinin olmadığına altını çizmek için bu kavramlar tırnak içinde kullanılmaktadır. Ayrıca yazarlar "Dünya ve dünya devrimi arasında" başlıklı bölümde I. Dünya Savaşı borçlarının ödenmemesine de yer verilmiştir:

"1917'de Rusya'da iktidara gelen Bolşevikler, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi ve devrim öncesi Rus hükümetinin borçlarını ödemeyi reddettiler. Sovyet Rusya'nın liderliği (daha sonra- SSCB),

³³⁵ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 69.

³³⁶ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 111.

*Rus devriminin "dünya devriminin" ilk aşaması olduğuna inanıyordu"*³³⁷

Çalışmada II. Dünya Savaşı sırasında Alman ve Sovyet askerinin ailelerine yazdıkları mektuplara yer vermesi oldukça çarpıcıdır. Bu mektuplar aracılığıyla karşıt iki tarafın askeri ruhu anlatılmak istenmektedir.

*“Stalingrad'dan bir Alman askeri sevgilisine: “Bu savaşa neden ihtiyacımız var? Bütün bu acılara neden ihtiyacımız var? İnsanlar deli mi? Bu korkunç zamanın izi sonsuza kadar her birimizin içinde kalacak. Stalingradlı Sovyet askeri sevgilisine: “Bu mektubu okuduktan sonra insanlar neden sizin için savaştığını sorabilirler. Evet, çünkü seni Anavatan'dan ayıramam. Sen ve Rusya benim için bir ve aynısınız.”*³³⁸

Buradan anlaşıldığı üzere tarih anlatımında SSCB ve RF dönemi değişiklik dikkat çekmektedir. Sovyet dönemi tarih ders kitaplarında anavatan sevgisi koşulsuz ve tek taraflı olarak anlatılırken RF döneminde karşılaştırmaya dayanan bağımsız bir yaklaşım tercih edilmektedir. Benzer bir anlayışla II. Dünya Savaşı'nda SSCB zaferi anlatılırken askeri zafer yerine savaşın insan hayatı üzerine etkilerine yer verilmiştir:

*“Faşizme karşı kazanılan zafer, yalnızca Sovyetler Birliği'nin özgürlüğünü ve bağımsızlığını kurtarmakla kalmadı. ABD ve Büyük Britanya'nın politikacıları, "SSCB olmadan savaş sonrası dünyanın tek bir sorununun çözilemeyeceğini" kabul ettiler. Tüm ülkelerde sosyalist fikirlerin ve komünist partilerin popüleritesi artmıştır. 27 milyondan fazla Sovyet insanı savaş alanlarında, toplama kamplarında, işgal altındaki topraklarda, kuşatma altındaki Leningrad'da, geri planda ölmüştür. 22 yaşındaki erkeklerden savaşın sonunda 100 kişiden sadece 3'ü hayatta kalmıştır. Her Sovyet ailesinde ölenlerden birinin yası tutulmuştur. Ülkenin milli servetinin üçte biri yok edilmiştir. Bombalar ve mermiler 1710 şehri taş harabeye çevirmiştir. Belarus'tan Volga'ya kadar 70 bin köy ve köyün yerine artık sadece kömürleşmiş bacalar dışarı çıkmıştır. Çok sayıda fabrika, maden, kilometrelerce demiryolu hattı yok edilmiştir. Milyonlarca Sovyet vatandaşı sığınaklarda yaşamış ve açlıktan ölmüştür.”*³³⁹

³³⁷ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 193.

³³⁸ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 236.

³³⁹ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 260.

Çalışmada ayrıca Stalin'in kişilik kültürünün yükselişine ayrı bir bölüm ayırmıştır:

1949'da liderin 70. doğum günü kutlandığında, "birkaç ay boyunca... Stalin'in büyüklüğü ve dehası her geçen gün yüceltildi. Dünyanın her köşesinden gönderilen hediyelerden koca bir müze yaratmak mümkün oldu." Tüm şehir ve kasabalarda Stalin anıtları ortaya çıktı. İnsanlar onun portrelerini yanlarında taşıdılar ve tıpkı bir zamanlar ikonalarla yaptıkları gibi odalarını onlarla süslediler. Yüksek kilise hiyerarşileri lider için hararetli dualar sunduklarını söyledi³⁴⁰

Resim 11. Zafer Nişanı'nın Brejnev'e Verilmesi. 1978.
Kaynak: Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX – Nachalo XXI Veka. 9 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyuyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

SSCB dönemi ekonomi politikaları ise şiddetli biçimde eleştirilmektedir. Marksizmin liderliği adına sosyalist ülkelere geri ödeyemeyecekleri krediler sağlanması; gelişmekte olan çeşitli ülkelere (Araplar, Kızılderililer, Latin Amerikalılar, Afrikalılar) gelen öğrencilerin Sovyet kurumlarında ücretsiz olarak okutulması gibi örnekler sıralanmaktadır. Ayrıca Sovyet politikalarıyla Üçüncü dünya devletlerinde, Rus dilini bilen ve ona eğitim veren ülkeye dost olan bir entelijansiya katmanı (doktorlar, öğretmenler, mühendisler) ortaya çıkmıştır.³⁴¹

Kitapta RF'nin kuruluşuna da yer

³⁴⁰ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 273.

³⁴¹ Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 306.

vermiştir. Yeni kurulan devletin 12 Aralık 1993'te kabul edilen yeni Anayasası'nın demokrasi açısından öneminin altı özenle çizilmektedir. Örneğin RF Anayasası'nda bireyin "en yüksek değer" olarak değerlendirildiği, kişisel hak ve özgürlüklerin korunmasının ana "devlet görevi" olarak kabul edildiği vurgulanmaktadır. Anayasaya göre, Rusya Federasyonu'nun tek güç kaynağı; referandum (halk oylaması), genel ve yerel seçimler yoluyla "gücünü kullanan" çok uluslu halkıdır. Her dört yılda bir, vatandaşlar birkaç aday arasından doğrudan, eşit ve gizli oyla devlet başkanını, yani Cumhurbaşkanı seçmelidir. Devlet gücü; Hükümet, Federasyon Konseyi ve Devlet Duma'sından oluşan Federal Meclisi yanında bağımsız mahkemeler arasında bölünmüştür. Her dört yılda bir, Rus vatandaşları, kanunları geçirirken seçmenlerin çıkarlarını korumak için Duma'da kendi gruplarını oluşturan farklı siyasi parti ve dernekleri temsil eden Devlet Duma'sına milletvekilleri seçmektedirler. Hükümet Başkanı, Devlet Duma'sının onayı ile Başkan tarafından atanmaktadır. Milletvekilleri önerilen adayı üç kez reddederse, Cumhurbaşkanı bağımsız olarak başbakanı atama, Duma'yı feshetme ve yeni seçim çağrısı yapma hakkına sahiptir.³⁴² Bir ülkenin demokratik olarak kabul edilmesinin ilk koşulu düzenli aralıklarla yapılan adil ve serbest seçimlerden geçmektedir. Ders kitaplarında seçimlerle bağlantılı olarak RF demokrasisine yer verilmesi kimlik inşasında Batılı değerlerle donatılmış yeni RF imgesinin yerleştirilmesi isteği izlenimi vermektedir. Dolayısıyla kitabın bu bölümlerini sadece düz tarih anlatımı olarak anlatmak eksik bir değerlendirme yapmak anlamına gelmektedir. Kitapta bu minvalde yazılanlar hem SSCB'nin anti demokratik yönlerinin yeni devlette olmadığı hem de Batı tipi demokrasinin tercih edildiğinin ispatlanma çabalarının toplamıdır.

Kitapta RF tarihinde en önemli politik isim olarak bu tezin yazıldığı dönemde halen Başkanlık görevini sürdüren Vladimir Vladimiroviç Putin dönemi de kendine yer bulmaktadır. Putin, 1993 Anayasası çerçevesinde güçlü bir demokratik hukuk devletinin kurulmasını RF'nin ana hedefi olarak ilan etmiştir. 27 Mayıs 2000'de Birlik hareketi ve Tüm Rusya Anavatanı birleşerek başkanlık yanlısı Birleşik Rusya partisini kurmuştur. Böylelikle Devlet Duma'sının desteğini alan Başkan ve onun tarafından

³⁴² Dmitry Danilov ve diğerleri, *İstoriya Rossii. XX...*, s. 250.

atanan Hükümet Mikhail Mikhailoviç Kasyanov yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Vergiler gözle görülür şekilde düşürülmüş, girişimcilere gelirlerini yasallaştırmaları, üretime yatırımları ve yabancı sermayeyi çekmeleri teklif edilmiştir. 2008 ekonomik krizi küresel sermayeyle bütünleşen RF'yi de doğal olarak kötü etkilemiştir. Hükümet bu krizin etkilerini azaltmak için çaba sarf etmiştir. XXI. Yüzyılın başında Putin iktidarıyla oluşan “siyasi istikrar”, ülkenin ekonomik anlamda toparlanmasında da katkıda bulunmuştur. Böylelikle Rusya, uluslararası siyasette de önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

5.2.3. Onuncu ve On Birinci Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF'de okullarda okutulan onuncu ve on birinci sınıfların ders kitapları ele alınacaktır. İlk incelenecek tarih ders kitabı, Dmitry Danilov, Aleksey, Kuznetsov Dmitry Liseytshev, Dmitry Liseytshev, Vladimir Petrovich ve Dmitry Belichenko tarafından yazılan " *Istoriya. S Drevneyshikh Vremen Do Serediny XIX Veka. 10 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Bazovyy I Uglublonnyy Urovni. V 2 Ch. Ch. 1 (Rus tarihi. Antik çağlardan XIX. Yüzyılın Ortalarına Kadar. 10. Sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı. Bölüm 1.)*"dir.³⁴³ Kitap, Rus halkının oluşması ile başlamaktadır. Rusların genetik, fiziksel ataları; ilkel, eski ve orta çağda, gelecekteki Rusya topraklarına yerleşmiş, görünüşleri, dilleri ve kültürleri çok farklı olan kabileler ve halklardır. Kitapta Kuzey-Doğu Rusya'nın sosyal yapısının temellerine de değinilmektedir: *Rusya'nın doğu kesiminin yaşadığı yasaların çoğu, Cengiz Han'ın Yasa'sına değil, eski "Rus Gerçeği" ne dayanmaktadır.*³⁴⁴ Yine kitapta Rus kelimesinin kökeni de kendine yer bulmaktadır.

“Halkın adı "Rus" veya "Ros" kaynaklarda ilk kez VI. Yüzyılın

³⁴³ Bkz. Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya. S Drevneyshikh Vremen Do Serediny XIX Veka. 10 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Bazovyy I Uglublonnyy Urovni. V 2 Ch. Ch. 1*, Balass, Moskova 2016.

³⁴⁴ Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya. S Drevneyshikh Vremen...*, s. 319.

ortalarında geçmektedir. Eski zamanlardan beri halkın adının iki biçimi (ROS ve RUS) var olmuştur: Bizanslılar ROS biçimini kullandılar ve IX.-XI. Yüzyılların Arap-Fars yazarları RUS biçimini kullandılar. Her iki biçim de Rus orta çağ yazısında kullanılmıştır: "Rus toprağı" ve "Pravda Rosskaya".³⁴⁵

Kitapta Rusya'nın çok kültürlü yapısı tarihsel örnekler üzerinden kökleştirilmektedir. Rus kelimesinin kökeninin incelenmesi de yine köklü Rus tarihi vurgusunun güçlendirilmesi açısından değerlendirilmelidir. Böylelikle temel eğitim alan öğrencilerin fikir dünyasında ilk çağlara kadar uzanan "şanlı" geçmiş yaratılmaktadır.

Bir sonra ele alınacak çalışma, Andrey Saharov ve Aleksandr Bokhanov'un "*Istoriya Rossii. XVIII-XIX Veka. CH. 2: Uchebnik Dlya 10 Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy, (Rus tarihi. XVIII.-XIX. Yüzyıllar. Bölüm 2: 10. Sınıf, Eğitim Kurumları İçin Ders Kitabı)*"dır.³⁴⁶ Yazarlar çalışmada Dmitry Danilov, Aleksey, Kuznetsov Dmitry Liseytshev, Dmitry Liseytshev, Vladimir Petrovich ve Dmitry Belichenko tarafından yazılan "Rus tarihi. Antik çağlardan XIX. Yüzyılın Ortalarına Kadar. 10. Sınıf: Eğitim Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşlar İçin Bir Ders Kitabı. Bölüm 1."de olduğu gibi Rus halkın kökenlerine ve tarihsel olarak geçirdiği sürece değinmektedirler. Buna ek olarak ayrıca kültürel gelişmelerden de bahsedilmektedir:

"Doğu ve Batı'nın kavşağında, çeşitli halklarla, inançlarla, geleneklerle temas halinde bulunan Rusya, her zaman çeşitli, çoğu zaman çok farklı kültürel etkilerin etkisi altında olmuştur. Rus topraklarında bir şeyler kök saldı ve çoğu reddedildi. Rusya'da kalanlar (Hristiyanlık, yazı, bazı hükümet biçimleri, bilimsel faaliyet düzenleme yöntemleri) yerel koşullara uyarlandı ve sonunda gerçekten ulusal özellikler kazanmıştır.³⁴⁷

³⁴⁵ Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya. S Drevneyshikh Vremen...*, s. 203.

³⁴⁶ Bkz. Andrey Saharov-Aleksandr Bokhanov, *Istoriya Rossii. XVIII-XIX Veka. CH. 2: Uchebnik Dlya 10 Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Russkoye Slovo- Uchebnik, 2013.

³⁴⁷ Andrey Saharov-Aleksandr Bokhanov, *a.g.e.*, s. 177.

Kısaca, yazarlara göre XIX. Yüzyılın başlarında Rusya, özel bir kültürel yaşam ülkesidir. Toplumun üst tabakaları (soylular, bürokrasi, en zengin tüccarlar) hayatlarını Batı'da yaygın olan normlara göre inşa etmişlerdir. Yabancı dillerde (çoğunlukla Fransızca ve Almanca) akıcı olan bu sosyal grupların temsilcileri, Avrupa'nın en son başarılarını tanıma fırsatı bulmuştur. Aristokrasinin bir kısmı o kadar Avrupalılaşmıştır ki, o zamanlar uluslararası iletişimin dili olan Fransızca onların ana dili haline gelmiştir. Hatta pek çok soylu, Rusça kelimeleri ve Kiril alfabesini büyük güçlkle kullanılmaktadır. XIX. Yüzyılın ilk yarısında ise “sözde” eğitilmiş toplum, Rusya'nın kültürel kimliğinin önemini anlamaya başlamıştır. Bu dönem, toplumun alt ve üst kesimi arasında kültürel bir uçurum ortaya çıkmıştır. Bu döneme iki sınıf arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışan sınıf damgasını vurmuştur. Onların çalışmaları gerçekten ulusal bir fenomen haline gelmiştir. Bu dönem, Rus kültürünün altın çağı olarak adlandırılmaktadır.

Kitaptan anlaşıldığı üzere Rusya'nın çok kültürlü yapısı içerisinde soylu sınıf, batılılaşma adına yerel değerlerden uzaklaşmıştır. Batılılaşarak kendi toplumundan uzaklaşan üst sınıf ile sıradan insanlar giderek birbirine yabancılaşmıştır. Bu durumun kitapta kendine yer bulması mevcut RF'de tekrar Batıyla güçlenen ilişkileri esnasında gençlerin özlerinden kopmamalarının gereğinin altının çizilmesidir. Başka bir ifadeyle yerel kimliklerini koruyarak Batılılaşmanın önemi vurgulanmaktadır.

Dönemin bir diğer ders kitabı, Aleksandr Danilov'un editörlüğünde, "*İstoriya Rossii. 1945-2008 gg. 11 Klass: Uchebnik Dlya Uchashihsya Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy* (Rusya Tarihi. 1945-2008. 11 Sınıf: Eğitim Kurumlarının Öğrencileri İçin Ders Kitabı)", dır.³⁴⁸ Kitapta değinilen önemli noktalardan biri Sovyet gerçekliğinin idealleştirilmesidir. Yazarlara göre Sovyet gerçekliğinin idealleştirilmesi, sanatsal yaratıcılığın normu haline gelmiştir. Aynı zamanda, barışçıl yaşama dönen, savaş sonrası yoksul bir dünyada yaşayan toplumda,

³⁴⁸ Bkz. Aleksandr Danilov (Ed.) ve diğerler, *İstoriya Rossii. 1945-2008 gg. 11 Klass: Uchebnik Dlya Uchashihsya Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Prosvesheniye, Moskova, 2009.

neşeye ve güzelliğe şiddetli bir ihtiyaç doğmuştur.³⁴⁹

Kitabın ulusal siyaset bölümünde, SSCB'de ulusal ilişkiler, parti ve devlet politikasının gururu olarak görüldüğüne değinilmektedir. Sovyet tarihi, etnik, kültürel ve ırksal farklılıkların insanların iyi geçinmesine engel olmadığını göstermiştir. Bunu sağlayan en önemli şey ise ortak bir büyük davaya ait olma duygusu olarak görülmektedir.

“Ulusal politika, ulusların gerçek eşitliğini sağlama fikrine dayanıyordu. Bu fikir, Lenin'in "büyük" bir ulusun enternasyonalizminin, ezen ulusun, büyük ulusun hayatında fiilen gelişen eşitsizliği telafi edecek "eşitsizlikten" oluşması gerektiği şeklindeki fikirlerine kadar uzanıyordu. Başka bir deyişle, en büyük ve geçmişteki "baskıcı" ulus olarak Ruslar, özellikle yüksek bir maliyetle, Sovyetler Birliği'nin tüm uluslarının kalkınması için sorumluluk almalıdır.”³⁵⁰

XX. yüzyılın sonuna gelindiğinde, ülkenin manevi yaşamındaki köklü değişiklikler ve kültürün gelişimindeki yeni süreçler damgasını vurmuştur. Ekonomik ve politik dönüşüme; konuşma özgürlüğünün tesis edilmesi, internetin gelişmesi ve Rusya'nın küresel kültür ve bilgi alanına katılımının artması damgasını vurmuştur. Sovyet sonrası ilk yılların kültürel yaşamı, bu değişikliklere duyarlı bir şekilde tepki göstermiştir. Sık inisiyatif, ulusal kültür için yeni faaliyet alanlarının oluşumunu teşvik etmiştir. Piyasa talep üzerine edebiyata daha doygun hale gelmiş "devlete karşı açık/sansür" kavramı geçmişte kalmıştır. Özel sanat galerileri açılmış, farklı zevklere göre tasarlanmış çok sayıda tiyatro ve sergi projesi ortaya çıkmıştır. Kültürel yaşamın öz-örgütlenmesi ise kültür alanında inisiyasyonun uygulanması için maddi temelin genişlemeye başladığı yeni milenyumun başlangıcından bu yana her zamankinden daha çeşitli biçimler almıştır. Ulusal kültürel mirasın gelişimi, geçiş döneminde istikrarlı dünya görüşü temelleri arayışıyla ilişkilendirilen ilginin büyümesi ana tema olarak belirlenmiştir.

³⁴⁹ Aleksandr Danilov (Ed.) ve diğerler, *Istoriya Rossii...*, s. 122.

³⁵⁰ Aleksandr Danilov (Ed.) ve diğerler, *Istoriya Rossii...*, s. 147.

Genel olarak tarih ders kitaplarında Sovyet öncesi Rus tarihinin kendine oldukça fazla yer bulduğunu söylemek gerekmektedir. Tarih kitaplarında özellikle “şanlı zaferler” ön plana çıkarılmaktadır. Bu dönemde ayrıca vurgu çok etnikli yapının ortaya çıkışına vurgu yapılmaktadır. Çok etnikli yapı Slav unsurla birlikte oldukça uyumlu bir şekilde varlığını yüzyıllarca sürdürürken SSCB döneminde ortak Rus kimliği içerisinde asimile edilmektedir. Oysa eskinin çok unsurlu yapısı dil, kültür, sanat gibi pek çok alanda ülkenin zenginliğinin temellerini oluşturduğu iddiası söz konusudur. Totaliter dönemde tek tipleştirirken bu zenginliklerden de feragat edilmek zorunda kalınmıştır. Oysa RF döneminde farklı unsurların varlığı demokrasi açısından değerli kabul edilmektedir. Batıya eklemlenme sürecinde yerel unsurlar korunarak demokratik sisteme dahil olma ihtiyacı ön plandadır.

5.3. Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde Rusya Federasyonu’nda coğrafya derslerinde okutulan ders kitapları incelenecektir. Rusya Federasyonu’nda coğrafya ders kitapları coğrafi bilgiler ile yanında astronomi, tarih, antropoloji bilgilerini de içermektedir. Söz konusu bilgiler öğrencilerin genel kültürünün gelişmesinde etkili görülmektedir. Ancak baştan belirtmek gerekirse coğrafya derslerinde siyasal anlamda kimlik inşası Tarih ya da Rus Dili ve Edebiyatı kitaplarındaki kadar yoğun değildir.

5.3.1. Beşinci ve Altıncı Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

RF’de eğitimin ilk beş yılında coğrafya dersi verilmemektedir. bu yüzden coğrafya kitapları ilk olarak 5. sınıfta okutulmaktadır. Beşinci ve Altıncı sınıf coğrafya ders kitapları arasında ilk incelenecek kitap, Irina Barinova, Andrey Pleshakov ve Nikolai Sonin tarafından yazılan " *Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass (Coğrafya.*

Resim 12. İnsan Eliyle Yapılmış Bir Dünya.

Kaynak: Irina Barinova-Andrey Pleshakov-Nikolai Sonin, "Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass", Litres, 2022.

Başlangıç Kursu. 5. Sınıf) "Kitabı"dır.³⁵¹ Söz konusu çalışmaya motive edici bir önsöz ile başlanmaktadır:

"Okuldaki en ilginç konulardan biri olan coğrafya çalışmaya başlıyorsunuz. Sizi hepimizin içinde yaşadığı dünyayla tanıştıracak. Yaşayan doğanın ne olduğunu ve cansız doğanın ne olduğunu öğreneceksiniz, insanlığın en eski icadı olan, günümüz insanları için alakalı ve çok gerekli olan coğrafi bir harita ile tanışacaksınız. Ders kitabı çeşitli soruların yanıtlarını bulmanıza yardımcı olacaktır: Güneş sistemindeki tüm gezegenler arasında neden yalnızca Dünya'da yaşam var? Ormanda nasıl kaybolmazsınız? Deniz veya okyanustan gelen su neden içmeye uygun değildir? Rüzgâr neden esiyor? Dünyamızın yüzeyi nasıl oluşuyor?"³⁵²

Yazarlar öğrencilere karşılaştırmalı olarak örnek verebilmek adına insanlar tarafından yapılan yapıların örneklerini göstermektedir. Ancak insan yapılarının tehlikelerine de dikkat çekilmektedir. Bununla öğrencilerin doğayı koruma, iyi davranma ve temiz tutma için "motive" etme amacı söz konusudur.

"İnsanın gezegenimizin görünümünü değiştirmede özel bir etkisi vardır: evler, yollar inşa eder, köprüler diker, arabalar, uçaklar, uzay roketleri üretir ve birçok farklı ürün yaratır. Ayrıca insan hatası nedeniyle yangınlar meydana geliyor, gaz patlamaları meydana geliyor, radyoaktif maddeler havaya yayılıyor, yağ sızıntıları ve zehirli endüstriyel atıklar meydana geliyor.

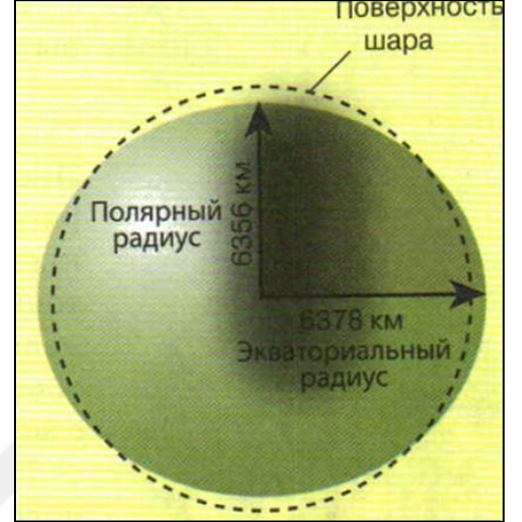
³⁵¹ Bkz. Irina Barinova-Andrey Pleshakov-Nikolai Sonin, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass*, Litres, 2022.

³⁵² Irina Barinova-Andrey Pleshakov-Nikolai Sonin, *a.g.e.*, s. 3.

*Bunlar insanların ve hayvanların öldüğü, toprağın, suyun ve havanın kirlendiği insan yapımı felaketlerdir.*³⁵³

Bir diğer coğrafya ders kitabı, Yevgeniy Domogatskih, Eduard Vvedenskii ve Andrey Pleshakov tarafından yazılan " *Geografiya. Vvedeniye v Geografiyu (Coğrafya. Coğrafyaya Giriş)*" dir.³⁵⁴ Bu çalışma coğrafya tarihine önem vermektedir. Örneğin: coğrafya kelimesinin anlamı, coğrafi araştırma yöntemleri, küre ve harita bilgisi ve konum yönelimi kitabın temel konularıdır.

Çalışmada coğrafi keşiflerin tarihine de yer verilmiştir. Öğrencilerin coğrafya konusunda tarihi bilgilere hâkim olması ve genel kültürlerinin gelişmesine de yardımcı olmaktadır. Çalışmada ayrıca kıtalar ile ilgi bilgiler verilmiştir. Söz konusu çalışma öğrencilerin genel kültürünün gelişmesinde yardımcı olmaktadır. Çalışma ayrıca, Irina Barinova-Andrey Pleshakov-Nikolai Sonin çalışması gibi çevre sorunlarına da dikkat çekmektedir. Küreselleşen dünya içinde çevre kirliliği gibi konulara dikkat çekilmesi önemlidir, çünkü çevreyi temiz tutmak ve öğrencilerde bu konuda farkındalık yaratmak gelecek için olumlu gelişmelere yol açmaktadır. Ancak bu konuların öğrencilerin Rus kimlik inşasında ayrıca bir önemi yoktur.

Resim 13. Dünya Elipsoidi.

Kaynak: Yevgeniy Domogatskih-Eduard Vvedenskii-Andrey Pleshakov, *Geografiya. Vvedeniye v Geografiyu, Russkoye Slovo*, Saratov 2012.

³⁵³ Irina Barinova-Andrey Pleshakov-Nikolai Sonin, *a.g.e.*, s. 9.

³⁵⁴ Yevgeniy Domogatskih-Eduard Vvedenskii-Andrey Pleshakov, *Geografiya. Vvedeniye v Geografiyu, Russkoye Slovo*, Saratov 2012.

5.3.2. Yedinci ve Sekizinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF’de coğrafya derslerinde okutulan yedinci ve sekizinci ders kitapları incelenecektir. Söz konusu coğrafya ders kitapları arasında ilk incelenecek kitap, Tamara Lifanova ve Elena Solomina tarafından yazılan " *Geografiya. 7 Klass, (Coğrafya. 7. Sınıf)*" Ders Kitabı’dır.³⁵⁵ Çalışmanın başında RF topraklarının büyüklüğü ve doğal zenginliklerinden bahsedilmektedir. Hatta bu durum Coğrafya yanında Tarih, Rus Dili ve Edebiyatı gibi pek çok ders kitabında kendine yer bulmaktadır.

Resim 14. Milli Kostümlü Kızlar.
Kaynak: Tamara Lifanova-Elena Solomina, *Geografiya. 7 Klass, Ucheb. Dlya Spets. (Korrektiv.) Obrazovat. Uchrezhdeniy VIII vida, 7. Baskı, Prosveshcheniye, 2014*

Resim 15. Yakut Kızları.
Kaynak: Tamara Lifanova-Elena Solomina, *Geografiya. 7 Klass, Ucheb. Dlya Spets. (Korrektiv.) Obrazovat. Uchrezhdeniy VIII vida, 7. Baskı, Prosveshcheniye, 2014*

³⁵⁵ Bkz. Tamara Lifanova-Elena Solomina, *Geografiya. 7 Klass, Ucheb. Dlya Spets. (Korrektiv.) Obrazovat. Uchrezhdeniy VIII. Vida, 7. Baskı, Prosveshcheniye, Moskova 2014.*

Tamara Lifanova ve Elena Solomina çalışmasında RF'den “Kendi ülkemiz” olarak bahsetmektedir. Hatta Anavatan sevgisine ayrı bir paragraf ayrılmıştır.

“Anavatanımızı seviyoruz- her köşesini; ne kadar uzakta olursa olsun, o bizim için yakın ve sevgilidir.”³⁵⁶

Ülkemiz dünyanın en büyük devleti olan Rusya'dır. Yüzölçümü 17,1 milyon kilometrekaredir.”³⁵⁷

Rusya ne kadar güzel! İnsanoğlu doğasına nasıl bakacağını bilmediğinde acı çeker!”³⁵⁸

Vatan sevgisi ulus inşasındaki en önemli kavramlardandır. Bu tez kapsamında ders kitapları analiz edilirken SSCB dağıldıktan sonra kurulan diğer devletlerin de benzer kaynakları incelendiğinde hepsinde bir “vatan sevgisi” söylemi varlığı fark edilmiştir. Dolayısıyla bu vurgu RF için özel değildir. Örneğin, Kazakistan, Moldovya ve Özbekistan ders kitaplarında da benzer vurgu mevcuttur:

“...Ortak kaderimiz, tarihini bilmemiz gereken, Büyük Bozkırın Ebedi Vatanımız, değerli ve büyük Kazakistan'ımızdır...”³⁵⁹

Anavatanınız olan Moldova Cumhuriyeti'ne olan büyük sevginizin, Dünya üzerinde gerçek bir cennet parçası olduğuna inanıyoruz. Yalnızca doğduğunuz toprakların doğasını tanıyarak ve onun korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmasına aktif olarak katılarak, tüm gezegenin doğasının gelecek nesiller için korunmasına katkıda bulunabilirsiniz.”³⁶⁰

Herkes yaşadığı bölgeyi iyi bilmelidir, çünkü herkes için kutsal yer burasıdır - Anavatan. Bölgenizi tam olarak bilmeden Anavatanınızı sevemezsiniz.”³⁶¹

³⁵⁶ Tamara Lifanova-Elena Solomina, *a.g.e.*, s. 3.

³⁵⁷ Tamara Lifanova-Elena Solomina, *a.g.e.*, s. 4.

³⁵⁸ Tamara Lifanova-Elena Solomina, *a.g.e.*, s. 170.

³⁵⁹ Talas Ömerbekov, *Istoriya Kazakhstana (Sredniye Veka) Uchebnik Dlya 6. Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Shkol* (Kazakistan Tarihi (Orta Çağ) Ortaokul 6. Sınıf Ders Kitabı), Mektep, Almatı 2003, s. 3.

³⁶⁰ Vitaly Sokirke ve diğerleri, *Fizicheskaya Geografiya Respubliki Moldova: Ucheb. Dlya 8 kl. (Moldova Cumhuriyeti'nin Fiziki Coğrafyası: 8. Sınıf İçin Ders Kitabı)*, Combinatul, Kişinev 2019, s. 4.

³⁶¹ Akbar Mirzo (Ed.) ve diğerleri, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs: 5 Klass (Coğrafya. Başlangıç Kursu: 5. Sınıf)*, Yangiyul Poligraf Service, Yangiyul 2008, s. 92.

Tamara Lifanova ve Elena Solomina çalışmasında Yevgeniy Domogatskih, Eduard Vvedenskii ve Andrey Pleshakov'un kitabındaki gibi, Rus devletinin büyüklüğü ve gücünü ifade etmektedir:

“Rusya dünyanın en büyük devletidir. Avrasya kıtasında Doğu Yarımküre’de bulunur. Rusya’nın deniz ve kara sınırları vardır. Deniz sınırları Atlantik, Arktik ve Pasifik okyanuslarının denizleri boyunca uzanır. Karada ülke, Avrupa ve Asya’daki 16 ülkeyle sınır komşusudur. Rusya’nın yalnızca ABD ve Japonya ile deniz sınırı bulunmaktadır.”³⁶²

Coğrafya ders kitaplarında Rus devletinin büyüklüğünü dile getirilmesi önemlidir çünkü coğrafya kitapları ilk olarak coğrafi konumu ele almaktadır ve genel olarak kimlik inşa sürecin yapıtaşlarından bahsetmemektedir. Ayrıca, Tamara Lifanova ve Elena Solomina çalışmasında Rus devletini çok uluslu olmasının da altını çizmektedir:

“Rusya çok uluslu bir devlettir. Burada farklı milletlerden insanlar yaşıyor. Rusya’da yaşayanların çoğunluğu Ruslardır. Rusya’nın Ruslarla birlikte en çok sayıda halkı Tatarlar, Ukraynalılar, Başkurtlar ve Belaruslardır.

Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar Rusya’nın Avrupa kısmında, Sibirya’da ve Uzak Doğu’da yaşıyor.

Rusya’nın Avrupa kısmının kuzeyinde Karelyalılar ve Komi halkı yaşıyor.

Güneyde Kalmıklar bozkırlarda yaşarken, Kuzey Kafkasya’nın çok sayıda halkı dağlarda yaşıyor. Kafkasya halkları Adıgeler, Kabardeyler, Çerkesler, Lezginler, Avarlar, Çeçenler, İnguşlar ve diğerleridir.

Volga ve Kama kıyılarında ve Ural Dağları’nın batı yamaçlarında Volga bölgesinin klanları yaşıyor: Tatarlar, Çuvaşlar, Başkurtlar, Mordovyalılar, Mariler ve diğerleri.”³⁶³

Çalışmada ayrıca “Yakut kızları” ve “Milli Kostümlü Kızları”n da görselleri eklenmiştir. Bu görseller öğrencilerin Rusya’nın çok kültürlü devlet olmasının anlamalarına şeklen de yardımcı olmaktadır.

³⁶² Tamara Lifanova-Elena Solomina, *a.g.e.*, s. 172.

³⁶³ Tamara Lifanova-Elena Solomina, *a.g.e.*, ss. 23-24.

Rusya'nın çokkültürlü devlet olması, Rus tarihinin farklı milletlerin bileşiminden oluştuğunu ortaya koymak için son derece önemlidir. Yukarıda açıklandığı üzere Tarih ders kitaplarında zaten bununla ilgili pek çok örnekle karşılaşmıştır. Benzer anlatının Coğrafya ders kitaplarında da kullanılması ulus inşasında çok kültürlülüğün ne kadar önemsendiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca ders kitaplarında diasporaların da öneminin vurgulanması öğrencilerde milli duyguların gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Bir sonraki coğrafya ders kitabı, Dronov Viktor, Barinova İrina, Vitold Rom ve Aleksandr Lobzhanidze tarafından yazılan " *Geografiya Rossii. V 2kh. Kn. Kn. 1: Pripoda. Naselenie. Hozyaystvo. 8 Kl.*, (Rusya Coğrafyası. 8 Sınıf Kitabı)"dır.³⁶⁴ Bu kitap iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt 8. sınıf ders kitabıdır ve "Doğa, Nüfus, Çiftçilik" konularını içermektedir. Bu kitapta da yine Tamara Lifanova ve Elena Solomina gibi Rusya'nın çok kültürlülüğüne değinilmektedir.

*Rusya çok uluslu bir devlettir. Halklarının her birinin farklı tarihi gelenekleri, kültürü ve yaşam tarzı vardır. Küçük uluslar ve büyük uluslar insan topluluklarını, etnik grupları temsil eder.*³⁶⁵

Bu kitapta çokkültürlük, kültürün unsurlarından biri olan din açısından da değerlendirilmektedir.

*"Ülke nüfusunun dini bileşimi üç dünya dininin temsilcilerinden oluşuyor: Hristiyanlar, Müslümanlar ve Budistler. Ülkemizde herhangi bir dine mensup olmayan ateistlerin de oldukça önemli bir oranı bulunmaktadır."*³⁶⁶

Diğer çalışmalardan farklı olarak Dronov Viktor ve diğerleri çalışmasında vatan ve coğrafya bağlantısına da değinmişlerdir:

³⁶⁴ Bkz. Viktor Dronov ve diğerleri, *Geografiya Rossii. V 2kh. Kn. Kn. 1: Pripoda. Naselenie. Hozyaystvo. 8 Kl.*, Drofa, 2009.

³⁶⁵ Viktor Dronov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 43.

³⁶⁶ Viktor Dronov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 195.

“Coğrafyanın özel bir bölümünü- anavatanınızın coğrafyasını- incelemeye başlıyorsunuz. “Anavatan” ve “coğrafya” kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir, çünkü Anavatan, sizin doğduğunuz ülkedir, burası atalarınızın yaşadığı yerdir, burası sizin yaşadığınız topraktır. Burada kendi doğanız, kültür, dil ve yaşam tarzı bakımından sizinle akraba olan insanlarla çevrilisiniz.”³⁶⁷

Dronov Viktor ve Barinova İrina, Vitold Rom ve Aleksandr Lobzhanidze çalışmasında etnik köken açıklamasına yer vermektedir:

Etnik köken, tarihsel olarak doğal çevre temelinde oluşturulmuş, belirli bir bölgeye, belirli bir davranış sistemine, kültür unsurlarına (dil, din, halk gelenekleri) ve etnik öz kontrole sahip bir grup insandır.³⁶⁸

Kitapta kimlik inşa sürecinin yapıtaşları olan etnik köken, din ve gelenekler dile getirilmektedir. Kimlik inşa yapıtaşlarının coğrafya ders kitabında yer alması öğrencilerin kimlik inşa süreci ile tanışmalarına yardımcı olmaktadır.

5.3.3. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Sınıf Coğrafya Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF’de Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci sınıfta okutulan coğrafya ders kitapları incelenecektir. İlk kitap Veronika Kholina tarafından yazılan " *Geografiya. Profil'nyy Uroven'. (Coğrafya. Profil Seviyesi: 11 Sınıf)*"³⁶⁹ kitabıdır. Veronika Kholina çalışmasında diğer çalışmalardan farklı olarak kentleşmeyi ve kentleşme çeşitlerini açıklamaktadır. Veronika Kholina coğrafya dersi vasıtasıyla ekonomik gelişme seviyesine de değinmektedir. Kentleşmenin tarımın gelişmesiyle ortaya çıktığını söylemektedir:

³⁶⁷ Viktor Dronov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 3.

³⁶⁸ Viktor Dronov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 55.

³⁶⁹ Bkz. Veronika Kholina, *Geografiya. Profil'nyy Uroven'. 11 Klass*, Drofa, 2009.

"Kentleşme, nüfusun ve şehir sayısının ortaya çıkışı, büyümesi ve ekonomik potansiyelin buralarda yoğunlaşmasının tarihsel sürecidir.

*Yerleşim sistemlerinin olgunluğu, kentleşmenin mekânsal bileşenini karakterize eden büyük şehirlerin, ana ekonomik merkezlerin, orta ölçekli ve küçük şehirlerin bölge genelinde düzenli yerleşimi ile belirlenir."*³⁷⁰

Bir sonraki çalışma, Yuri Gladkiy ve Vera Nikolina tarafından yazılan *"Geografiya Sovremennoy Mir. 10-11 Klass (Coğrafya. Modern dünya. 10-11 Sınıf)"*³⁷¹ ders kitabıdır. Çalışmada değinilen ana konu göçtür. Yazarlara göre nüfus göçü, insanların ikamet yeri değişikliğiyle ilişkili hareketidir. Modern göçün temel nedeni ekonomiktir. Bazı devletler, ekonomik anlamda daha iyi koşullar sunan ülkelere karşı vasıflı iş gücünü kaybetmektedir. Bu tür göçlere, "beyin göçü" adı verilmektedir. Ayrıca bilim adamları, mühendisler, avukatlar, yazarlar, aktörler gibi profesyonel meslek gruplarının göçü de "yetenek göçü" olarak tanımlanmaktadır.³⁷²

Yuri Gladkiy ve Vera Nikolina çalışmasında Lifanova Tamara ve Solomina Elena'nın çalışmasında da olduğu gibi kültür coğrafyasına değinmektedir:

*"Kültür coğrafyası: Kültür kelimesi geniş bir anlam yelpazesine sahiptir, ancak çoğu zaman kültür, bir dizi maddi ve manevi değerlerin yanı sıra bunların yaratılma ve uygulanma yöntemleri olarak kabul edilmektedir."*³⁷³

Yuri Gladkiy ve Vera Nikolina ayrıca çalışmasında Jeopolitika kavramına değinmektedir: *"Jeopolitika, coğrafi faktörlerin azami ölçüde dikkate alınmasına dayanan devlet dış politikasının teori ve uygulamasıdır."*³⁷⁴ Küreselleşen dünyada ülkenin jeopolitik konumu etkili olmaktadır. Yazarlara göre, modern dünyanın küreselleşmesi, öncelikle devletler arasındaki kapsamlı ekonomik bağların genişlemesinde ve derinleşmesinde, tek tek ülkelerin üretim süreçlerinin ve bankacılık

³⁷⁰ Veronika Kholina, *a.g.e.*, ss. 5-15.

³⁷¹ Bkz. Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *Geografiya Sovremennoy Mir. 10-11 Klass.*, Prosvesheniye, 2008.

³⁷² Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *a.g.e.*, s. 66.

³⁷³ Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *a.g.e.*, s. 135.

³⁷⁴ Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *a.g.e.*, s. 213.

sermayesinin birleştirilmesinde, ülkelerin ve tüm bölgelerin ekonomik entegrasyonunda kendini göstermektedir.

Genel olarak coğrafya ders kitaplarında RF'nin coğrafi olarak büyüklüğüne ve zengin kaynaklarına dayanan gücüne vurgu yapılmaktadır. Pek çok etnik, dini ve dili unsuru bünyesinde barındıran ülkenin ekonomik ve jeopolitik gücü oldukça önemsenmektedir. Öğrencilerden beklenen ise hangi dil, din ya da etnik kökene dayansalar da RF topraklarını “vatan” olarak kabul edip ona sahip çıkmalarıdır. Yani sonuçta her şey vatan sevgisine dayandırılmaktadır.

5.4. Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşasının Analizi

Bu bölümde RF’de Rus Dili ve Edebiyat derslerinde okutulan ders kitapları incelenecektir. Rus kimlik inşasında Rus Dili ve Edebiyatının önemi oldukça büyüktür. Çünkü Rus Dili ve Edebiyatı zengin içeriğiyle kültürel açıdan oldukça güçlüdür. Rus Dili ve Edebiyatı ülkenin tarihiyle ilintili olarak çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Ayrıca Rus Dili ve Edebiyatı Rusya’nın tarihinde de her zaman kendini geliştirmiş ve tarihsel olarak siyasi sahnede her zaman etkili olmuştur. Örneğin, önceki bölümlerde değinildiği üzere Anton Çehov’un çalışmaları Vladimir Lenin’i etkilemiştir.

SSCB döneminde Rus Dili ve Edebiyatı derslerinde okutulan klasik eserler RF döneminde de okutulmuştur. RF döneminde ayrıca tüm çalışmalarda Rus dilinin zenginliğine ve Rus edebiyatının klasiklerine yer verilmektedir. Klasik yazarların ders kitaplarında yer alması öğrenciler için güçlü bir kültür altyapısı oluşturmaktadır. Rus klasikleri, SSCB üye ülkelerinde de bağımsızlık sonrası okutulmaktadır. Birlik cumhuriyetlerinde Rus Dili ve Edebiyatı dersinin okutulması, bu ülkelerde de Rus Dilinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

5.4.1. Beşinci ve Altıncı Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF’de beşinci ve altıncı sınıflarda okutulan Rus Dili ve Edebiyat ders kitapları incelenecektir. Beşinci sınıftan başlanılmasının sebebi daha önceki sınıflarda sadece gramer konularına dayalı Rusça dersinin olmasından kaynaklanmaktadır. Okul müfredatında Rus Dili ve Edebiyatı dersi ilk defa beşinci sınıfta başlamaktadır. Ulus inşası açısından veriler de dersin içeriğine edebiyat girdikten sonra başlamaktadır.

Resim 16. Milli Masallardan Örnek Resmi
Kaynak: Korovina Vera-Zhuravlev Viktor-Korovin Valentin, *Literatura. 5 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdennii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch. Ch, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.*

İncelenecek ilk kitap, Vera Korovina, Viktor Zhuravlev ve Valentin Korovin tarafında yazılan “*Literatura. 5 Klass (Edebiyat. 5. Sınıf Ders Kitabı)*”nın³⁷⁵ birincisidir. Çalışmanın başında yazarlar “kitap okuma”nın, “iyi okuyucu” olmanın önemini vurgulamaktadır. Yazarlar halk sanatına dikkat çekmektedir. Eski Rusya döneminde gelişen halk sanatı Rus kültürünün gelişmesi için çok önemlidir, çünkü kültürün altyapısını sağlayan önemli yapıtaşlarından biri gelenekler ve folklordur. Bununla beraber yazarlar hikayeleştirilen efsanelerden bahsetmektedir. Bunlar da Rus folklorunun önemli bir parçasıdır. Çünkü bu hikayeler, ağızdan ağıza tarih sahnesi içerisinde ilerleyen bir fenomendir. Yazarlar çalışmasında milli destanlardan da görüntüler kullanmıştır.

³⁷⁵ Bkz. Vera Korovina-Viktor Zhuravlev-Valentin Korovin, *Literatura. 5 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdennii s Pril. Na elektron. Nositele. v 2 Ch. Ch. 1, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.*

Yazarlar kroniklerin önemine de değinmektedir. Bunun yanı sıra kroniklerde yer alan hikayelere de çalışmada yer verilmektedir. Kroniklerde geçmişe yapılan atıflarla geçmişe sahip çıkmanın önemi vurgulanmaktadır:

“Eski Rus'un edebi eserlerinin kahramanları çoğunlukla yüksek mevkilerdeki insanlardı: prensler, Kilise hiyerarşileri veya "ruhun hiyerarşileri"; olağanüstü cesur adamlar veya azizler, yüksek mevkide bulunan insanlar... Büyük anamız Eski Rus'un oğullarına minnettar olmalıyız. Geçmiş bugüne hizmet etmelidir!”³⁷⁶

Ayrıca XVII. Yüzyıl edebiyatının önde gelen yazarların hayatına ve eserlerine de yer verilmektedir. Yazar tercihinde anavatan sevgisinin önemine dikkat çekilmesi söz konusudur. Bu türden yazarlar arasında “ateşli Rus milliyetçisi” Mikail Lomonosov da yer almaktadır:

“Lomonosov'un görkemli biyografisi her okul çocuğu tarafından iyi bilinmektedir. Bilim insanının bilimsel keşif yelpazesi alışılmadık derecede geniştir: kimya ve fizik, denizcilik ve denizcilik, astronomi, tarih, hukuk, filoloji. Belki Lomonosov'un parlak zihninin nüfuz etmediği hiçbir bilgi alanı yoktur. Halk eğitimi alanındaki erdemleri de aynı derecede iyi bilinmektedir. Rusya'nın ateşli bir vatansever olan Lomonosov, Rus biliminin gelişmesini savundu. Onun inisiyatifiyle 1755'te Moskova Üniversitesi açıldı. Lomonosov'un son gününe kadar hayatının amacı, anavatanının refahının anahtarı olarak gördüğü "anavatanda bilimin kurulması" idi.”³⁷⁷

XIX. Yüzyıl edebiyatında yer alan “basnya”lara³⁷⁸ yer vermektedir. Bunlar içerisinde en detaylı olarak Krylov'un basnyalarına değinilmiştir. Krylov çalışmalarında, zaman zaman hayvan karakterler üzerinden insan hayatına göndermelerde bulunmaktadır. Burada George Orwell'in distopik romanı Hayvan Çiftliği gibi benzetmeler söz konusudur. Krylov'un eserlerinin yazılma şekli ve kullandığı dil, Rus kültürün önemli bir parçasıdır. Ayrıca kaynakta Vera Korovina, Viktor Zhuravlev ve Valentin Korovin çalışmasında Aleksandr Puşkin, Nikolay

³⁷⁶ Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *a.g.e.*, s. 51.

³⁷⁷ Yuri Gladkiy-Vera Nikolina, *a.g.e.*, ss. 54-55.

³⁷⁸ Basnya- bir kısa masal/hikayedir. Masaldan ve hikâyeden olan farkı, basnyalarda gizli olan ahlaki ders yer alır.

Gogol, İvan Turgenev, Nikolay Nekrasov, Lev Tolstoy, Anton Çehov gibi klasik Rus yazarlarının hayatlarına ve eserlerine yer verilmektedir. Öğrencilerin genç yaşlarından önemli klasik çalışmalarla tanışması kültür ve kimlikleri ile birleşmelerinde etkili olmuştur. Diğer taraftan Rusya'nın dünya edebiyatı açısından en önemli ülkelerden biri olduğu iddiasının da altı doldurulmaktadır. Tarihte büyük devlet imgesi Rus Dili ve Edebiyatı dersinde de edebiyat açısından desteklenmektedir.

Ele alınacak bir sonraki çalışma, Vera Korovina, Viktor Zhuravlev ve Valentin Korovin tarafında yazılan “*Literatura. 5 Klass (Edebiyat. 5. Sınıf Ders Kitabı)*”³⁷⁹’nın ikinci bölümüdür. Kitap, öğrencileri XX. Yüzyılının Rus yazarlarının eserleri ile tanıştırmaktadır. Söz konusu yazarlar arasında Aleksandr Kuprin, Aleksandr Grin, Andrey Platonov yer almaktadır. Derste klasik yazarlar yanında “modern” edebiyat eserlerinin de yer alması derin içeriğinin daha zenginleşmesini sağlamıştır. Diğer kaynaklardan farklı olarak Vera Korovina, Viktor Zhuravlev ve Valentin Korovin içeriğe, Rus halk/milli edebiyatını da eklemiştir. Bir halkın kültürün anlamak için halk/milli edebiyat oldukça önemlidir. Başka bir deyişle folklor, bir kültürü taşıyan yapıdır. Kitapta, Rus folklorunun yazarları olan Gabdulla Tukay ve Kaysın Kuliyeve gibi öne çıkan isimlerin hayatları, eserleri ve Rus Edebiyatına katkılarına yer verilmiştir.

Rus Dili ders kitaplarında ise genel Rus dili gramer bilgileri yer almaktadır. Ama ortak Rus Dili kitaplarının önsözünde dil, kültür ve iletişim açısından önemi gibi bilgiler yer almaktadır. Ancak diğer yandan bir kişinin ulusal dilini öğrenmesinin vatani ile bağını güçlendirmesi açısından önemi de vurgulanmaktadır. Yani önemli olan sadece dili doğru kullanmak değil, dilini kullandıkları vatanlarına sahip çıkmalarıdır. Söz konusu alıntılara örnek vermek gerekirse:

“Bir kişinin ülkesine olan gerçek sevgisi, diline olan sevgisi olmadan düşünülemez. Diline kayıtsız kalan insan vahşidir. Dile olan kayıtsızlığı,

³⁷⁹ Bkz. Vera Korovina-Viktor Zhuravlev-Valentin Korovin, *Literatura. 5 Klass*. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdenii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 2, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.

halkının geçmişine, bugününe ve geleceğine karşı tamamen kayıtsız kalmasıyla açıklanmaktadır.”³⁸⁰

“Rus dili dünyanın en gelişmiş ve zengin dillerinden biridir.”

“İnsan ana dili aracılığıyla memleketiyle olan özel bağı hissederek. Herhangi bir halkın ulusal dili, edebiyatı ve kültürü, o halkın tarihini, yaşam tarzını, tutumunu ve birikmiş deneyimini yansıtır.

Rus dilinin sözleri bir ayna gibi halkın yaşamını ve karakterini yansıtır.”³⁸¹

Dil üzerine yapılan çalışmalar her zaman ulusçuluk ile yakından bağlantılıdır. Rus Dili ve Edebiyatı dersi de bu tutumdan muaf değildir. Hatta gramer derslerinde bile vatanseverlik ile ana dili öğrenmek, kullanmak arasında bağlantı kurulması bu dersin de öğrencilerin kimlik inşasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

5.4.2. Yedinci ve Sekizinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyat Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF’de Rus Dili ve Edebiyatı derslerinde yedinci ve sekizinci sınıflarda okutulan ders kitapları incelenecektir. İlk ele alınacak kitap Stepan Barhudarov ve Kryuchkov Sergey, Leonard Maksimov, Lev Cheshko, Natalya Nikolina, Klara Mishina ve Valentina Fyodorova tarafından yazılan "*Russkiy Yazyk. 8 Klass (Rus dili. 8. Sınıf Ders Kitabı)*"³⁸² Diğer kaynaklardan farklı olarak yazarlar modern dünyada bir iletişim aracı olan dilin fonksiyonlarına dikkat çekmiştir:

“Dil, insan toplumunun varlığı boyunca işleyen sosyal olguları ifade eder. Dilin temel amacı veya işlevi, insanlar arasında bir iletişim aracı olarak hizmet etmektir. Dil, ayrılmaz bir şekilde düşünmeyle ve insan bilinciyle bağlantılıdır ve insanların düşünce ve duygularını oluşturma ve ifade etme aracı olarak hizmet eder.”³⁸³

³⁸⁰ Aleksandr Leontyev (Ed), *Uchebnik Dlya 6-go Klassa Osnovnoy Shkoly*, Balass, 2. Baskı, Moskova 2008, s. 4.

³⁸¹ Nikolay Shansky (Ed.), *Russkiy Yazyk. 6 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 33. Baskı, Moskova 2011, s. 3.

³⁸² Bkz. Stepan Barhudarov ve diğerleri, *Russkiy Yazyk. 8 Klass*, Prosveshcheniye, Moskova 2010.

³⁸³ Stepan Barhudarov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 3.

Diğer kaynaklara benzer olarak bu kaynakta da Rus dilinin gücüne vurgu yapılmıştır. Ancak bu vurgu yapılırken ülkenin çok kültürlü yapısı da es geçilmemiştir. Hatta sadece Rusların değil ülke içerisinde yaşayan bütün unsurların birbirini anlaması için dil elzemdir. Ancak bu dil yerel diller değil Rusça olacaktır:

“Rus dili, Rus halkının ana dilidir. Rusya Federasyonu topraklarındaki devlet dilidir, yani sadece insanların günlük yaşamda ve işteki ihtiyaçlarına hizmet eden bir dil değil, aynı zamanda devletin resmi dili, bilimin, üretimin ve kültürün dilidir. Rusya Federasyonu topraklarında farklı milletlerden insanlar yaşadığından, Rus dili aynı zamanda etnik gruplar arası iletişim işlevini de yerine getirmektedir. Böyle bir iletişim olmasaydı, aynı bölgede yaşayan farklı milletlerden insanlar arasında günlük yaşamda ve iş yerinde gerekli bağlantılar mümkün olmazdı.”³⁸⁴

Kimlik inşası açısından analiz edilecek bir diğer kitap, Vera Korovina tarafından yazılan *“Literatura. 7 Klass (Edebiyat. 7. Sınıf Ders Kitabı)”*’dır.³⁸⁵ Bu diğer kaynaklardan farklı olarak öğrencileri Efsaneler³⁸⁶ ile tanıştırmaktadır. Yazara göre *“efsaneler-halkın edebi otobiyografisidir; efsaneler folklorun bir çeşididir.”³⁸⁷*

“Gelenekler halkın şiiirsel otobiyografisidir. Gelenek bir folklor türüdür. Nesilden nesle aktarılan tarihi kişiler ve olaylar hakkında bilgiler içeren sözlü bir hikayedir. Efsaneler genellikle görgü tanıklarının ifadelerinden doğar. İrili ufaklı tarihi olayların ve popüler hareketlerin arka planında, Eski Rus devlet adamlarının anıtsal figürleri ortaya çıkıyor.”³⁸⁸

Bir diğer kaynak, Lidiya Rybchenkova, Olga Aleksandrova, Olga Zagorovskaya ve Andrey Narushevich tarafından yazılan *“Russkiy Yazyk. 8 Klass (Rus Dili. 8. Sınıf Ders Kitabı)”*’dır.³⁸⁹ Bu kitapta öğrencilerden sadece dili kullanmaları

³⁸⁴ Stepan Barhudarov ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 4.

³⁸⁵ Bkz. Vera Korovina, *Literatura. 7 Klass*. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdennii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 1, 20. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.

³⁸⁶ Efsaneler-İngilizce legends, Rusça predaniya.

³⁸⁷ Vera Korovina, *a.g.e.*, s. 7.

³⁸⁸ Göş. yer.

³⁸⁹ Bkz. Lidiya Rybchenkova ve diğerleri, *Russkiy Yazyk. 8 Klass: Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Organizatsiy*, Prosveshcheniye, 5. Baskı, Moskova 2017.

değil, dili gramer kurallarına uygun olarak doğru kullanmaları beklenmektedir. Burada önemli olan sadece Rusça değil RF vatandaşları hangi milliyete sahip olsalar da kendi dillerini doğru kullanmalarıdır. Ama yine de ülkede konuşulan diller arasında hiyerarşik bir sınıflama yapılırsa önceliğin Rusça'ya verildiğinin belirtilmesi gerekmektedir.

“Rus edebi dili, ulusal Rus dilinin en yüksek, örnek çeşididir. Rus edebi dilinin ayırt edici bir özelliği, sözlüklerde ve gramerlerde yer alan edebi kullanım normlarının (kurallarının) varlığıdır.”³⁹⁰

“Konuşma kültürü nedir? Yüksek konuşma kültürü, kişinin düşüncelerini dili kullanarak, doğru ve anlamlı bir şekilde aktarma yeteneğidir. Doğru konuşma, modern edebi dilin normlarının gözetildiği konuşmadır. Dil normları, sosyal konuşma pratiğinde (kurguda, eğitimli kişilerin konuşmasında, sahne konuşmasında, radyoda vb.) genel olarak kabul edilen telaffuz, dil bilgisi ve kelime kullanım kurallarıdır. Ancak yüksek bir konuşma kültürü yalnızca dilin normlarına uymaktan ibaret değildir. Aynı zamanda sadece kişinin düşüncelerini ifade etmenin kesin yolunu değil, en anlaşılır ve en uygun olanı bulma yeteneğinde de yatmaktadır.”

“Bir dil yeterliliği, kültürü için önemli bir gereklilik, iletişim görevlerine uygun olarak hangi dil çeşidinin seçilmesi gerektiği konusunda net bir anlayışla, işlevsel çeşitleri arasında ayırım yapma, bunlardan herhangi birini özgürce kullanma gerekliliğidir.”³⁹¹

RF dönemi Rus Dili ve Edebiyatı derslerinde, özellikle yedinci ve sekizinci sınıf ders kitaplarında folklorun yoğun olması dikkat çekmektedir. Kadim kültür, gelenek, halk sanatı gibi unsurlarla öğrencilerin tanıştırılması Rus kimlik inşası açısından önemlidir. Çünkü kültür, kimlik inşasının en önemli yapıtaşlarından biridir. Kültür çalışmalarıyla Rus tarihi kökleştirilmekte, büyük devlet iddiası güçlendirilmektedir. Eğitim aracılığıyla öğrencilerin zihin dünyasında yaratacağı sonuçlar ise muazzam olacaktır.

³⁹⁰ Lidiya Rybchenkova ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 4

³⁹¹ Lidiya Rybchenkova ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 4

5.4.3. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Sınıf Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Rus Kimlik İnşası

Bu bölümde RF’de Rus Dili ve Edebiyat derslerinde dokuzuncu, onuncu ve on birinci sınıflarda okutulan ders kitapları incelenecektir. İlk ele alınacak eser Vladimir Marantsman tarafından yazılan " *Literatura: Ucheb. Posobiye Dlya 9 Kl. Sred. Shk* (Edebiyat: 9. Sınıf Ortaokul İçin Ders Kitabı)"dır.³⁹² Yazarlar, Vera Korovina’nın çalışmasında olduğu gibi Rus folkloru üzerinde de durmuştur.

*“Sanat bize insanlığın manevi kültürüne katılma fırsatı ve hayata yaratıcı yaklaşımın sevincini verir. Ancak “İgor Destanı”nın yazarı ile Puşkin, Dostoyevski ile Çehov, Shakespeare ile Tolstoy gibi farklı muhataplarla iletişim özgürlüğünü kazanmak hemen gelmiyor. Sonuçta her yazar özel bir dünyadır ve bu dünyaya girebilmek için zihinsel olarak değişmeniz gerekir. Bu ruhsal uyum, revizyon, kişinin kendini değiştirmesi okuyucunun işidir ve her zaman neşelidir.”*³⁹³

Kitapta kültür açısından verilen örnekler öncelikle Rus menşeli olsa da Shakespeare gibi dünya edebiyatına göndermeler yapılmaktadır. Ancak Rus edebiyatına karşı duyulan “ulusal gurur” net bir şekilde hissedilmektedir. Öğrenciler dünya edebiyatına katkısı olan örnekleri bilmeli ama kendi edebi eserlerini hazmetmelidir. Bu anlamda beklenen zihinsel değişim elbette Rus kültürüyle uyumlu olacaktır.

Bir sonraki çalışma, Nikolay Shansky editörlüğünde yayınlanan “*Russkiy Yazyk. 9 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy* (Rus Dili. 9. Sınıf Ders Kitabı)”dır.³⁹⁴ Diğer çalışmalardan farklı olarak bu kaynakta Rus dilinin uluslararası öneminin altı çizilmiştir. Kaynağa göre, diğer diller, farklı devletlerin halkları arasında

³⁹² Bkz. Vladimir Marantsman, *Literatura: Ucheb. Posobiye Dlya 9 Kl. Sred. Shk.*, Prosveshcheniye, Moskova 1994.

³⁹³ Vladimir Marantsman ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 4

³⁹⁴ Bkz. Nikolay Shansky (Ed.) ve diğerleri, *Russkiy Yazyk. 9 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 8. Baskı, Moskova 2011.

iletişim aracı olarak hizmet eden dillerdir. Uluslararası iletişim, dünya dilleri kulübü olarak adlandırılan en gelişmiş dünya dillerinden oluşan bir grup tarafından sağlanmaktadır. Bir dilin dünya dili olarak rolü, uluslararası kuruluşların veya konferansların (BM, UNESCO vb.) resmi veya çalışma dilinin tanınmasıyla yasal olarak güvence altına alınır. BM'nin resmi ve çalışma dilleri İngilizce, Arapça, İspanyolca, Çince, Rusça ve Fransızca'dır. Bir dili konuşanların mutlak sayısı, o dili dünya dilleri kulübüne dahil etmek için önemli değildir. Bu göstergeye göre Rus dili dünyada Çince, Hintçe ve Urduca, İngilizce ve İspanyolca'dan sonra beşinci sıradadır. Belirli bir dilin dünya dili rolüne yükseltilmesi, belirli bir dilde yaratılan tüm kültürün evrensel insani önemi tarafından belirlenmiştir.³⁹⁵ Kitabın Rus kimlik inşası açısından önemi de Rusya'nın dünyadaki önemli aktörlerden biri olarak tanınma isteğidir. Dünya dilleri kulübünde ilk sıraya yakın ilişki içerisinde olunan Çin Halk Cumhuriyeti yerleştirilirken rekabet edilen ABD'nin de kullandığı dil olan İngilizce dördüncü sırada sayılmıştır. Oysa dilin evrenselliği sadece kullanan kişi açısından değil, diplomatik gücüyle paralel değerlendirilmelidir. Bu noktada belki de ilk sıraya yerleştirilmesi gereken dilin İngilizce olması gerekmektedir. Öyleyse bu sıralamanın da sadece dil ile ilgili olmadığı akla gelmektedir.

Analizi yapılacak sıradaki kaynak, Svetlana Lvova ve Valentin Lvov tarafından yazılan “*Russkiy Yazyk. 9 Klass. (Rus Dili. 9. Sınıf Ders Kitabı)*”dır.³⁹⁶ Yazarlara göre, ulusal dil, bir ulusun, yani ortak bir bölge, ekonomi, kültür ve yaşam özellikleriyle birleşmiş, tarihsel olarak kurulmuş bir grubun temsilcileri arasındaki yazılı ve sözlü iletişime hizmet eder. Dilin tüm araçları, insanların en karmaşık kavramları, düşünceleri ve duyguları doğru, açık ve mecazi olarak ifade etmelerine ve çevredeki dünyanın tüm çeşitli fenomenlerini adlandırmalarına yardımcı olur. Ulusal dil, edebi dili, lehçeleri (lehçeleri), yerel dili (nüfusun yeterince okur-yazar olmayan kesimlerinin konuşmasını), jargonları (belirli mesleki veya sosyal grupların konuşmasını) içerir. Ulusal dilin en yüksek biçimi edebi dildir. Kelime ustalarının (yazarlar, şairler, bilim adamları vb.) sözlü ve yazılı metinlerinde uzun vadeli kültürel

³⁹⁵ Nikolay Shansky ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 4

³⁹⁶ Bkz. Svetlana Lvova ve Valentin Lvov, *Russkiy Yazyk. 9 Klass. : Uchebnik Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Mnemozina, Moskova 2012.

işleme tabi tutulmuş, tarihsel olarak kurulmuş bir dilsel öğeler ve konuşma araçları sistemini temsil eder. Edebi dil, insan faaliyetinin çeşitli alanlarına hizmet eder: Politika, bilim, ofis işleri, günlük iletişimin yanı sıra uluslararası ve etnik gruplar arası temaslar vb. Kültürün, edebiyatın, eğitimin, medyanın vb. dilidir.³⁹⁷

Bir edebi dilin ayırt edici özelliği normalleşmesidir. Dilsel norm, edebi bir dilin belirli bir gelişim döneminde dilsel unsurların örnek, genel kabul görmüş bir kullanımıdır. Normlar dilbilimciler tarafından icat edilmez, dilde meydana gelen doğal süreçleri yansıtır. Bunları belirlemek için bilim insanları, klasik ve modern yazarların eserlerini, medyanın dilini, nüfus araştırmalarının sonuçlarını ve belirli birimlerin sözlü ve yazılı konuşmada toplu kullanımını ayrıntılı olarak analiz eder. Belli bir dönemin edebi dilinin normları oldukça istikrarlı ve aynı zamanda dinamik ve hareketlidir. Bu nedenle uzun süre doğru olan, bugün hata ya da kusur olarak algılanabilir ya da tam tersi olabilir.

Genel olarak Rus Dili ve Edebiyatı ders kitapları değerlendirildiğinde ulusçuluk perspektifiyle bakmak gerekmektedir. Vatanseverlik vurgusu bu derste zengin Rus edebiyatıyla paralel ilerlemektedir. Rusça dünya dilleri arasında beşinci sırada sayılırken RF'nin dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olduğu da belirtilmektedir. Kimlik inşasında ülkedeki diğer unsurların varlığı kabul edilmekle birlikte hepsinin Rusça çatısı altında birleştirilmesi arzusu da yer almaktadır.

³⁹⁷ Svetlana Lvova ve Valentin Lvov, *a.g.e.*, ss. 4-5.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada SSCB ve Rusya Federasyonu döneminde okutulan Tarih, Coğrafya, Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının Rus kimliği açısından analizi yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle, yapılan analiz sonucu tezin hipotezi olan ‘SSCB döneminde Rusya Federasyonu’nda gençliğin inşasını Komünizm ve Marksizm ideolojilerinden etkilendiği, bağımsızlık dönemi Rusya Federasyonu’nda ise ideolojiden ziyade evrensel bir Rus kimliği inşa edildiği’ iddiası doğrulanmıştır. Bu yapılırken de SSCB ve RF döneminde okullarda okutulan ders kitapları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Kitaplar incelendiğinde göze çarpan önemli noktalara değinmek gerekmektedir. Bu durumda ders kitaplarında SSCB ve RF dönemini karşılıklı analiz edilirken meydana gelen benzerlikler ve farklılıklar üzerinden analiz yapılmasına karar verilmiştir.

Söz konusu kitapların incelenmesi sonucunda meydana gelen farklılıklardan ilkiyle, SSCB döneminde tarih ders kitaplarında sosyalizmin ve proletarya sınıfının ortaya çıkışının anlatılması noktasında karşılaşılmaktadır. Sosyalizmin insanlar için önemi dile getirilmektedir. RF döneminde ise kapitalizme eklemlenme ile burjuva sınıfının doğuşu anlatılmaktadır. Ayrıca her iki dönemde de yazarlar anlatımı tarihsel açıdan meydana gelen genel bilgiler ve genel gelişmeler üzerine kurmaktadır.

SSCB döneminin RF dönemi tarih ders kitaplarının bir diğer farkı ise “Bizim memleket”, “Bizim Anavatanımız” gibi benimseyici kelimelerin daha çok kullanılmasıdır. RF döneminde de söz konusu kelimeler de kullanılmaktadır, ama SSCB döneminde her ders kitabı başında bu kavramların yer aldığı “motivasyon” yazıları yer almaktadır. SSCB döneminde hemen hemen her yazıda komünizmin övülmekte, anavatan sevgisi dile getirilmekte ve Sovyet “vatandaşı” / “insanı” olarak tanımı yer almaktadır. Buna karşılık olarak RF ders kitaplarında ise söz konusu motivasyon yazısı yerine genel olarak tarih derslerinin önemi ve ders kitabının genel tanıtımı yer almaktadır.

SSCB döneminde okutulan tarih ders kitaplarında RF’de okutulan ders kitaplarından farklı olarak kimlik tanımı yapılmaktadır. SSCB’nin kurulmasıyla beraber yeni Sovyet toplumu doğmuştur. Ve bu yeni toplumun üyesi olan yeni Sovyet vatandaşının kimliğinin tanınması tarih ders kitaplarında yer almıştır. Buna karşılık olarak 1991 de SSCB dağıldıktan sonra RF tarih ders kitaplarında “yeni Rus” kimlik tanımı yapılmamıştır. RF vatandaşı, ortalama dünya vatandaşı ile eş tutulmaktadır. Ama yine de Batıya yapılan göndermelerle Batılı kimliğin önemsendiğini de söylemek gerekmektedir. Özellikle Batı tipi demokrasi açısından göndermeler bu tür bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

SSCB döneminde yazılan tarih ders kitaplarından farklı olarak RF yazılan tarih ders kitaplarında SSCB hükümeti "iyi" ya da "kötü", "pozitif" veya "negatif" imajla tanımlanmamaktadır. Nötr olarak anlatım verilmektedir. Oysa SSCB dönemi tarih ders kitaplarında Çarlık Rusyası dönemi oldukça pejoratif kavramlarla tanımlanmıştır. Çarlık Rusyası’nın uygulamaları sıklıkla “kötü” olarak değerlendirilmiştir.

SSCB ve RF döneminde yazılan tarih ders kitaplarında benzerlikler de mevcuttur. İlk olarak hem SSCB hem de RF dönemindeki tarih ders kitaplarında Rus toplumunun doğuşu ele alınmaktadır. İlk toplumların oluşması ve Rus topraklarına yerleşmesi dile getirilmektedir. Moskova Devletinin oluşumuna kadar devam eden tarihsel bilgiler ikisinde de yer almaktadır. Ama RF döneminde söz konusu bilgiler ders kitaplarında çok daha detaylı anlatılırken, SSCB döneminde kısaca değinilmektedir. Bu kadar eski tarihe göndermeler yapısı her ülkenin de köklü devlet geleneğine sahip olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır. SSCB her ne kadar Çarlık Rusyası dönemini eleştirse de ders kitaplarında bu döneme yer vermektedir. Benzer biçimde RF, SSCB dönemini eleştirse de ders kitaplarında bu dönemi atlamamaktadır.

SSCB ve RF döneminde derslerde okutulan tarih ders kitapları arasında dikkati çeken bir sonraki benzerlik ise “Rusya” ve “Rus” kelimesinin kökeninin açıklanmasıdır. Ayrıca her iki kitaplarda da Rusya’nın çok kültürlü ve çok dilli bir devlet olduğu dile getirilmektedir. Bu durumda hem SSCB hem de RF döneminde o

topraklarda yaşayan farklı etnik unsurlar “Rus” kavramı altında bütünleştirilebilmektedir. Yani “Rus” kelimesi ulus inşasında çatıyı teşkil etmektedir.

SSCB ve RF döneminde yazılan coğrafya ders kitaplarında karşılaşılan farklılıklardan ilki; SSCB döneminde pioner, sorumlu ve eğitilmiş olmanın önemi anlatılırken, RF döneminde sadece eğitimin önemi anlatılmaktadır. SSCB dönemi artık bittiğinden dolayı pionerlikten bahsedilmemektedir.

SSCB ile RF dönemini coğrafya kitaplarında ikinci farklılık ise "Bizim" toprak, “Bizim Anavatanımız” gibi aidiyet ve sorumluluk duyguları uyandıran kelimelerden kaynaklanmaktadır. SSCB döneminde bu kavramlar oldukça yoğun biçimde kullanılırken, RF coğrafya ders kitaplarında “Anavatan” ve “coğrafya” kavramları ilişkili biçimde kullanılmaktadır. Elbette RF de orada yaşayanların anavatanıdır. Ama bu anavatan SSCB döneminde olduğu kadar kutsallaştırılmamıştır.

SSCB ile RF dönemi coğrafya ders kitaplarında bir diğer farklılık ise kapsayıcılıktan kaynaklanmaktadır. SSCB, coğrafyası içerisindeki tüm üye ülkeleri dahil ederek ve SSCB’yi tek ülke olarak değerlendirmektedir. Oysa RF dönemi coğrafya ders kitaplarında ise RF, eski birlik ülkelerinden ayrı bir ülke olarak ele alınmaktadır. Çünkü coğrafi olarak SSCB artık siyasi haritadan kalkmıştır. RF coğrafya ders kitaplarında bu ülkelere bir hak iddiasında bulunmamaktadır. RF vatandaşları ülkenin mevcut sınırlarına sahip çıkmalıdır fazlasına değil.

SSCB ile RF dönemindeki coğrafya ders kitapları arasındaki bir sonraki farklılık SSCB döneminde ders kitaplarında komünist ideoloji, Sovyet Cumhuriyetin kurulması ve kuruluş ilkeleri, Sovyet kimlik ve Sovyet kimlik inşası fragmanlarının açıklamasının yer almasıdır. Ancak RF döneminde bir ideoloji söz konusu olmadığından kitaplarda herhangi bir ideolojik açıklama yer almamaktadır.

SSCB ile RF dönemi arasında coğrafya ders kitaplarında meydana gelen bir sonraki farklılık toplumsal sınıfların bahsinden kaynaklanmaktadır. SSCB’de işçi

sınıfı ve emekçilerden bahsedilirken, endüstrinin hızlı büyümesi dile getirilmekte ve dönemin ekonomik gelişmeleri Sovyetlerin üretim gücünün gelişmesine ve büyümesine etki ettiğinin açıklanmaktadır. Devletin temel aktörü olan işçi sınıfının önemi vurgulanmaktadır. Oysa RF döneminde ülkenin jeopolitik anlamda sahip olduğu hammaddelerin öneminden bahsedilirken herhangi bir toplumsal sınıf vurgusu yoktur. Ancak öğrencilere zengin kaynakların önemi de öğretilmektedir. Bu durum ülkenin hem ekonomik hem de jeopolitik gücünü perçinlemektedir.

RF okutulan coğrafya ders kitaplarında SSCB döneminde okutulan coğrafya ders kitaplarından farklı olarak kentleşme, küreselleşme, kültür coğrafyası gibi terimler yer almaktadır. RF’de okutulan coğrafya ders kitapları SSCB döneminde sonra meydana çıktığından dolayı söz konusu terimler de zamansal çizelge içerisinde meydana gelmiştir.

SSCB ve RF coğrafya ders kitaplarında benzerlikler de mevcuttur. İlk olarak her iki döneme ait kitaplarda ülkeler ile ilgili genel coğrafi bilgileri içermektedir. Ayrıca her iki dönemde de söz konusu ülkelerin komşu ülke bilgilerine yer verilmektedir. İkinci olarak dünya kıtaları ile ilgili bilgi verilmektedir. Bunun yansıması her iki döneme ait coğrafya kitaplarında coğrafya ile ilgili diğer fen bilimleri bağlantılı olarak sunulmaktadır. Bir diğer benzerlik söz konusu ülkelerde farklı etnisitelerden insanların yaşamasıdır. Ayrıca her iki döneme ait çalışmalarda etnik köken kelimesinin açıklaması yapılmaktadır. Hem SSCB hem de RF kendini çok kültürlü olarak tanımlasa da SSCB dönemi Ruslaştırma politikası söz konusudur. Bu durum ders kitaplarında kimlik inşasına da yansımaktadır. Öğrenciler öncelikle Rus kimliğini sahiplenmelidir. RF döneminde çok kültürlülük zenginlik olarak değerlendirilirken Batılılaşma perspektifiyle değerli görülmektedir.

SSCB ve RF’de okutulan Rus Dili ve Edebiyatı derslerinde meydana gelen farklılıklar arasında ilk olarak SSCB döneminde söz konusu çalışmaların Sosyalist gerçekçilik, sosyalist inşanın başarıları ve Sovyet halkının komünizm uygulamak için öğrencilerin sağlıklı yaşamak, pioner olmak, dürüst büyüklere yardım etmek gibi

motivasyon amaçlı hikayelerinden kaynaklanmaktadır. Oysa RF ders kitaplarında bunlarla karşılaşmamaktadır. İkinci olarak SSCB döneminde yazılan Rus Dili ve Edebiyat çalışmaları Marx, Engels ve Lenin'in eserlerini içermektedir. Ayrıca, daha önce de belirlediğimiz üzere, SSCB döneminde tüm kitaplar parti onayından geçmesi zorunludur. RF döneminde ise dünya klasikleri arasında sayılan Tolstoy, Dostoyevski, Puşkin gibi önemli Rus edebiyatçıları yanında yabancı yazarlara da yer verilmektedir. Ayrıca kitaplarda bir denetleme söz konusu değildir. Sadece ders kitapları Milli Eğitim ve Bilim Bakanlığı onayından geçmektedir.

SSCB dönemi ve RF döneminde yazılan Rus Dili ve Edebiyatı çalışmalarında benzerlikler de söz konusu olmuştur. Bu benzerlikler arasında söz konusu kitaplarda Aleksandr Puşkin, Lev Tolstoy, Fedor Dostoyevski, Anton Çehov, Ivan Turgenev eserleri yer almaktadır. Dünyaca ünlü bu yazarlar her iki dönemde de ulusal gururun bir parçasıdır. Ayrıca her iki dönemde de Rus dilinin Rus halkının ana dili olduğunun altı çizilmiştir. Bunun yanı sıra Rus Dilinin zenginliği dile getirilmiştir.

Ayrıca, SSCB dönemi ile RF döneminde yazılan Rus Dili ve Edebiyatı çalışmalarında söz konusu topraklarda farklı milletlerden insanların bir araya gelip yaşadıklarının ve Rus dilini ana dilleri olarak benimsedikleri dile getirilmektedir. Dil bu anlamda farklı ırk ve kökenlerden gelen insanları tek millet (Rus veya Sovyet) olarak hissetmelerine yardımcı olmuştur.

Yukarıda yapılan analiz sonucu Sovyet kimlik inşasında ortaya çıkan "Sovyet" profilinin ilk unsuru, "vatan sevgisi ile dolu olan çalışan" bir genç profilidir. Çünkü emek, Sovyet vatandaşlarını adil bir dünya düzeni için birleştiren temel taşıdır. Emegin Sovyetlerde önemli bir yapıtaşı olarak kabul edilesinin temel nedeni; dönemin teknolojik gelişmelerine ayak uydurma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ülkenin iyi çalışan emekçilere ihtiyacı vardır. Devrim ile Çarlık Dönemini bitiren Sovyetlerin en önemli ihtiyacı iş gücüdür.

Bir diğ er unsur da Pionerliktir. Makbul Sovyet genç, yaşlılara yardım eden ve kendinden küçüklere destek olan pionerdir. Pioner olmak da kendiliğinden Komsomol Lenin'in ilkelerini benimsemesidir. Vladimir Lenin ve ilkeleri Sovyet gençliği için adeta yol gösteren bir yıldızdır. Karanlıktan eşit, eğitimli ve emektar bir geleceğ e yolculuktur. Lenin'in ilkeleri Sovyetlerin kuruluş döneminde oldukça yoğun biçimde kullanılırken zaman içerisinde etkisi azalmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası istenen genç profilinde Leninizm ve Lenin ilkelerinin etkisi gözle görülür biçimde düşmektedir.

Kimlik inşasının bir diğ er argümanı “öteki” kurgusudur. SSCB'nin kuruluş yıllarında Komsomol genç için Çarlık Rusyası "öteki"yi temsil etmektedir. Devrim'in gerçekleşmesi kendiliğinden komünizmin başlaması anlamına gelmemektedir. Gençlerin de desteğ iyle ilkelerin daha da yaygınlaşması ve SSCB'nin kuruluş sürecinin hızlanması gerekmektedir.

II. Dünya Savaşı döneminde ise vatani için savaşmaya giden bir Bolşevik taraftarı genç tanımıyla karşılaşılmaktadır. II. Dünya Savaşı, "Anavatan Savaşı" olarak tanımlanmaktadır. II. Dünya Savaşı zaferi ise tüm ülke ve özellikle gençler için oldukça önemlidir. Bu zafer gençlerin vatan adına mobilize edilmesi için bir motivasyon aracı olarak kullanılmaktadır. Soğuk Savaş ise uluslararası düzeninde ve SSCB-ABD arası ilişkilerinde de yeni bir dönemin başlangıcıdır. Soğuk Savaş döneminde "öteki" algısı artık Çarlık Rusya yönetimine ve rejimine karşı olmaktan ziyade Kapitalizme karşı olarak kurulmaya başlamıştır.

RF kimlik inşasında ise ortaya çıkan profili değerlendiren ilk olarak dönemin siyasi ve ekonomik özelliklerini göz önünde bulundurulmalıdır. SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlık ilan eden üye ülkeleri ilk olarak marş, bayrak, arma gibi “milli” simgelerini oluşturmuştur. Ancak bu milli değerlerinin desteklenmesi için yeni nesil kimlik inşasında kullanılacak değerlerin benimsenmesi gerekmektedir. Eski üye ülkeler; etnik köken, kadim kültür, dil gibi unsurlara başvurmuştur. Bu doğrultuda RF kimlik inşasında ortaya çıkan genç profilinde de ilk olarak ortak Sovyet kültüründen

bağımsız olarak Rus kültürü benimseyen ve Rus kültürü ile ilgili farkındalık yaratılmalıdır.

RF dönemi ders kitaplarında ilk dikkat çeken niteliklerden biri yine anavatan sevgisidir. Ancak yeni devlette vatan içerisinde farklı etnik grupların mevcudiyeti kabul edilmektedir. SSCB gibi bir tek tip kimlik içerisinde asimilasyon söz konusu değildir. Hatta bu çeşitlilik önemli bir değer olarak görülmektedir. Bunda RF'nin kendini Batılı devletler içerisinde tanımlama arzusundan da kaynaklanmaktadır. Ekonomik olarak Kapitalizme eklemlenmiş ülke siyasi olarak da demokrasi yolunda ilerlediği iddiasındadır. Ancak Batılı olma durumu kendi geçmişini göz ardı ettiği anlamına da gelmemektedir. Tarih ders kitaplarında altı çizilen köklü Rus tarihi ve kimliği, büyük devlet iddiasını beslemektedir. Kimlik inşasında bu köklü tarihinin sahip çıkan vatanını seven bir profil oluşturulmak istenmektedir. Ancak uzun süren Sovyet kimlik inşasının ardından doğan RF'de yeni ders kitaplarında üretilen Rus kimlik inşasını değerlendirmek için henüz çok erkendir. Ama bu süre içerisinde, 90'ların ekonomik krizine rağmen yeni ders kitapları basılmış ve okullarda okutulmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abakumov, Aleksey (Ed) , *Sbornik Dokumentov 1917-1973 gg.*, Narodnoye Obrazovaniye v SSSR. 1917-1973 gg., Moskova, 1974.

Alpatov, Vladimir, *150 Yazykov i Politika, 1917-2000. Sotsiolingvisticheskiye Problemy SSSR i Postsovetskogo Prostranstva*, Moskova 2000.

Althusser, Louis, *Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çevirenler Yusuf Alp-Mahmut Özışık, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), 1. baskı, Cilt 52, 1947.

Brokgauz Friedrich ve Yefron, İlya, *Malyy Entsiklopedicheskiy Slovar'* Brokgauza i Yefrona, FA Brokgauz-IA Yefron, Sankt-Petersburg, 1909.

D'yakov, Aleksandr, *Filosofiya Poststrukturalizma vo Frantsii*, Severnyy Krest, New York, 2008.

De Saussure, Ferdinand, *Kurs Obshchey Lingvistiki*, Çeviren S. Chistyakova, Ekaterinburg, Izdatel'stvo Ural'skogo Universiteta, 1999.

Deutsch, Karl, *Nation Building in Comparative Contexts*, ed. William J. Foltz, Aldine Transaction, 2010.

Elliott, Gregory, *Althusser. The Detour of Theory*, Leiden, Boston 2006.

Foucault, Michel, *Arkheologiya Znaniya*, Çev. M. Rakova-A. Serebryannikova, Gumanitarnaya Akademiya Yayın Merkezi, Sankt-Petersburg, 2004.

Foucault, Michel, *Istoriya Bezumiya v Klassicheskuyu Epokhu*, Çev. İ. Staf, Universitetskaya Kniga Yayın Evi, Sankt-Petersburg, 1997.

Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler. İnsan Bilimlerin Bir Arkeolojisi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 2017.

Foucault, Michel, *Klasik Çağda Deliliğin Tarihi: Akıl ve Akıl Bozukluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, İmge Kitabevi, 2015.

Foucault, Michel, *Kliniğin Doğuşu Tıbbi Algının Arkeolojisi*, Çev. Şule Ünsaldı, Ankara, Epos, 2002.

Foucault, Michel, *Nadzirat' i Nakazyvat'. Rozhdeniye Tyur'my*, Çev. V. Naumov, Ed. İ. Borisova, Ad Marginem Yayınevi, Moskova, 1999.

Foucault, Michel, *Rozhdeniye Kliniki*, Çev. A. Tkhostov, "Smysl" Yayınevi, Moskova, 1998.

Jay, Martin, *Louis Althusser and The Structuralist Reading of Marx. Marxism and Totality: The Adventures of a Concept from Lukács to Habermas*, Cambridge, Oxford: Polity Press, 1984.

Konstantinov, Nikolay ve Medynskiy, Yevgeniy ve Shabayeva Maria, *Istoriya Pedagogiki: Uchebnik Dlya Studentov Pedagogicheskikh Institutov*, 5. Baskı, Moskova, 1982.

Korotkevich, Vitaliy, *Istoriya Sovremennoy Rossii: 1991-2003*, Sankt-Petersburg Üniversitesi Yayınları, Sankt Petersburg, 2005.

KPSS V Rezolyutsiyakh I Resheniyakh S'yezdov, Konferentsiy i Plenumov TSK (1898 – 1986), SBKP Merkez Komitesi Bünyesindeki Marksizm-Leninizm Enstitüsü, 9. Baskı, Politizdat, Moskova, 1985.

Kruglyanskiy, Mikhail, *Vysshaya Shkola SSSR v Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny*, Moskova, 1970.

Kruşçev, Nikita, *Doklad XIX. S'yezdu Partii Ob İzmeneniyakh v Ustave VKP (b)*, Gospolitizdat, 1952.

Lawlor, Leonard, "Jacques Derrida", Zalta, Edward N. (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2019.

Lenin, Vladimir, *Polnoye Sobraniye Sochineniy*, Ripol Klasik, Moskova 1958.

Levi-Strauss, Claude, *Mifologiki, v 4-Kh tt. Tom 1. Syroye i Prigotovlennoye*, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999;

Levi-Strauss, Claude, *Mifologiki, V 4-Kh tt. Tom 2. Ot Meda k Peplu*, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999;

Levi-Strauss, Claude, *Mifologiki, v 4-Kh Tt. Tom 3. Proiskhozhdeniye Zastol'nykh Obychayev*, Universitetskaya Kniga, Kniga Sveta, 1999;

Levi-Strauss, Claude, *Mifologiki: Chelovek golyy*, Flyuid, Bibliotheca Indianica, 2007.

Levi-Strauss, Claude, *Structural Anthropology, Volume 2*, University of Chicago Press, 1983.

Levi-Strauss, Claude, *Yapısal Antropoloji*, Çev. Adnan Kahiloğulları, Ankara, İmge, 2012.

Montag, Warren, *Althusser and His Contemporaries: Philosophy's Perpetual War*, Duke University Press, London 2013.

Mukhayevev, Rashid, *Istoriya Politicheskikh I Pravovykh Ucheniy Novogo i Noveyshego Vremeni, Uchebnoye Posobiye Dlya Akademicheskogo Bakalavriata*, Litres, 2022.

Narodnoye Obrazovaniye v SSSR: Sbornik Normativnykh Aktov, Moskova 1987.

Sbornik Vystupleniy, Dokumentov i Materialov Tsikla "KPSS v Stenogrammakh, Dokumentakh i Materialakh", Moskova, 1962.

Serap Yolcu Yavuz, *Cumhuriyet Misyonerleri: 1930-1946 Arası Türkiye'de Bir Politik Özne Olarak Gençlik İnşası*, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.

Sovetskiy Entsiklopedicheskiy Slovar, Der. Prokhorov Aleksandr, 4. Baskı, Moskova, 1987.

Tsetkin, Klara, *Vospominaniya o Lenine*, Izd. Polit. Lit. Yayınevi, 1976.

Voytekhovskaya, Marina, *Istoriya Pedagogicheskogo Obrazovaniya v Rossii*, Tomsk Devlet Pedagoji Üniversitesi Yayınevi, Tomsk, 2013.

Yeroshkin, Nikolay, *Ministerstva Rossii Pervoy Poloviny XIX Veka, Fondoobrazovately Tsentral'nykh Gosudarstvennykh Arkhivov SSSR: Uchebnoye Posobiye Dlya Studentov FAD İstoriko-Arkhnvogo İnstıtuta*, Moskova Devlet Tarih ve Arşiv Enstitüsü, 1980.

Yeroshkin, Nikolay, *Ministerstva Rossii Pervoy Poloviny XIX Veka, Fondoobrazovately Tsentral'nykh Gosudarstvennykh Arkhivov SSSR: Uchebnoye Posobiye Dlya Studentov FAD İstoriko-Arkhnvogo İnstıtuta*, Moskova Devlet Tarih ve Arşiv Enstitüsü, 1980.

Zolotukhina, Olesya, "İzucheniye Russkoy Literatury v Postsovetskoy Shkole", *Russkaya Literatura: Original'nyye İssledovaniya*, Krasnoyarsk 2012.

Zvegintsev, Vladimir, *Istoriya Yazykoznaniya XIX. i XX. Vekov v Ocherkakh i İzvlecheniyakh*, Uchpedgiz, 1960.

Makaleler

Achkasov, Valery, “Natsionalnaya Revolyutsiya” Bolshevikov i “Natsionalnaya Politika” Sovremennoy Rossii”, *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta Politologiya. Mezhdunarodnyye Otnosheniya*, Cilt 11, Sayı 1, 2018.

Alekseyeva, Tatyana, "Sovremennyye Politicheskiye Teorii", *Rossiyskaya Politicheskaya Ensiklopediya*, 2000.

Althusser, Louis, Ideologiya i İdeologicheskiye Apparaty Gosudarstva (Zametki Dlya İssledovaniya), *Neprikosnovennyy Zapas*, Sayı 3, 2011.

Anikin, Daniil, "Strukturalizm i Poststrukturalizm v Filosofii İstorii," *Izvestiya Saratovskogo Universiteta. Novaya Seriya. Seriya Filosofiya. Psikhologiya. Pedagogika*, Cilt 7, Sayı 2, 2007.

Bibikov, Vyacheslav, "Podgotovka Ofitserov Russkoy Armii v Pervoy Polovine XIX Veka", *Armiya i Obshchestvo*, Cilt 2, 2007.

Borisova, Lena, “Rol Russkogo Yazyka v Formirovanii Obshcherossiiskoi Identichnosti”, *Teoriya i Praktika Obshchestvennogo Razvitiya*, Sayı 12, 2012.

Buturlin, Dmitri, "Istoriya Smutnogo Vremeni v Rossii v Nachale XVII Veka", *Directmedia*, 2014.

Chesnokov, Vladimir, "Nekotoryye Aktual'nyye Voprosy İstorii Dorevolyutsionnykh Rossiyskikh Universitetov", *Rossiyskiye Universitety V XVIII–XX Vekakh: Sbornik Nauchnykh Statey*, Sayı 6, 2002.

Chistyakov, Oleg, “Reformy Aleksandra II”, *Yuridicheskaya Literatura*, 1998.

Derrida, Jacques, "Teatr Zhestokosti i Zakrytiye Predstavleniya", *On zhe. Pis'mo i Razlichie*, Akademicheskiy Proyekt, 2000.

Divnogortseva, Svetlana, "Stanovleniye Gosudarstvennoy Sistemy Pedagogicheskogo Obrazovaniya v Dorevolyutsionnoy Rossii", *Vestnik PSTGU IV: Pedagogika. Psikhologiya*, Cilt 2, Sayı 17, 2010.

Fokin, Aleksandr, "Mobilizatsiya Naseleniya Na Resheniye Partiynykh Zadach v 1950–1960-Kh gg." *Chelyabinskiy Gumanitariy*, Cilt 4, Sayı 21, 2012.

Guzenko, Zinaida ve Popov, Mikhail, "Podgotovka Uchitel'skikh Kadrov v Sverdlovskoye v Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny", *Pedagogicheskoye Obrazovaniye v Rossii*, Sayı 2, 2014.

Habermas, Jürgen ve Tyagunova, Tatyana, "Max Weber'in Rasyonalizasyon Teorisi." *Sosyologik İnceleme*, Cilt 8, Sayı 3, 2009.

İlinskii, İgor, "O Rossiyskoy Natsii" Rossiyskoye Obshchestvo", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 3, 2009.

İlinskii, İgor, "Yeshche Raz ob İstorii Razrabotki Teoreticheskikh i Pravovykh Osnov Gosudarstvennoy Molodezhnoy Politiki v SSSR, Podgotovke i Prinyatii "Zakona o Molodezhi", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 4, 2016.

Kokareva, Yelena, "Problema Sootnosheniya Yazyka i Real'nosti v Strukturnoy Antropologii K. Levi-Strosa. Analiz Strukturnogo Metoda v İssledovanii Sistem Rodstva Pervobytnykh Plemen", *Vestnik Permskogo Universiteta. Filosofiya. Psikhologiya. Sotsiologiya*, Cilt 4, Sayı 16, 2013.

Kon, İgor, *Molodezh'//Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya*, Cilt 16, 3. Baskı, 1985.

Konkka, Olga, “Ch'yu Istoriyu Rasskazyvayut Shkol'nyye Uchebniki İstorii Rossii v XX Veke? Ob Osobennostyakh Upotrebleniya Opredeleniy "Russkiy" i "Sovetskiy", i Ponyatiy "Narod" i "Gosudarstvo" v Tekstakh Rossiyskikh Uchebnikov İstorii”, *Nationalisms in The Post-Soviet Space: Logics, Ethics, Practices*, 2016.

Kunetskaya, Ludmila ve Aleksandrovna, Klara, "Mariya Ul'yanova", *Molodaya Gvardiya*, Cilt 592, 1990.

Leont'yeva, Svetlana ve Maslinskiy, Kiril, "Uchebnyy Tekst v Sovetskoй Shkole", *Antropologicheskiy Forum*, Sayı 6, 2007.

Lukov, Vladimir, “Reformy Obrazovaniya”, *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 3, 2005.

Makeyeva, Marina, "Obrazovaniye Kak Repressivnyy İstitut: Osnovnyye Podkhody k İssledovaniyu, *Al'manakh Sovremennoy Nauki i Obrazovaniya*, Sayı 10.

Mayofis, Mariya and Kukulin, İlya, “Sovetskaya Sistema Obrazovaniya I Proizvodstvo Sotsialnykh İdentichnostey v 1920-ye-nachale 1940-kh Godov,” *Shagi/Steps*, Cilt 1, Sayı 1, 2015.

Mayofis, Mariya ve Kukulin İlya, “Sovetskaya Sistema Obrazovaniya i Proizvodstvo Sotsialnykh İdentichnostey v 1920-ye—nachale 1940-kh Godov”, *Shagi/Steps*, Cilt:1, Sayı:1, 2015.

Moiseyev, Andrey ve Shumilova, Olga, “Obrazovatel'noye Prostranstvo I Formirovaniye Grazhdanskoy İdentichnosti Rossiyskoy Molodezhi (İstoricheskiye Aspekty)”, *Sovremennyye Problemy Nauki i Obrazovaniya*, Sayı 3, 2018.

Mosunova, Tatyana, “Obrazovatel'naya Politika Rossii: Ot Tekhnologicheskogo Etapa k Systeme Polikulturnogo Obrazovaniya”, *Nauchnyy Dialog*, Sayı 5, 2012.

Pelipenko, Andrej, “Logotsentrizm i Logotsentrik (Nachalo)”, *Kul'tura Kul'tury*, Cilt 4, Sayı 8, 2015.

Petrenko, Yelena, “Yedinyy Uchebnik İstorii Kak Instrument Formirovaniya Natsional'noy Identichnosti na Postsovetском Prostranstve: Opyt Kazakhstana”, *Vestnik Permskogo Universiteta. Seriya: Politologiya*, Sayı 2, 2011.

Petrov, Georgi, "Sovetskiy Gosudarstvennyy Apparat v Gody Velikoy Otechestvennoy Voyny", *Izvestiya Vysshikh Uchebnykh Zavedeniy, Pravovedeniye*, Sayı 3, 1975.

Piloyan, Mark, "Domashneye Obrazovaniye Dvoryanok Kak Vazhneyshaya Sostavlyayushchaya Zhenskogo Obrazovaniya V Rossii: İstoricheskiye Osobennosti", *Zhurnal İstoricheskikh İssledovaniy*, Cilt 3, Sayı 3, 2018.

Plakhotina, Yevgeniya, "Politicheskaya Deyatel'nost' V.I. Lenina i Yeye Znachenіye", *Mezhdunarodnyy Zhurnal Eksperimental'nogo Obrazovaniya*, Sayı 4, 2010.

Ponomareva, Varvara, "Zhenskiye Instituty Rossiyskoy İmperii v Formulirovkakh Normativnykh Dokumentov (1764—Nachalo XX v.): Terminy, Tipologiya, Daty”, *İstoricheskiy Zhurnal: Nauchnyye İssledovaniya*, Sayı 3, 2021.

Programmy i Metodicheskiye Zapiski Yedinoy Trudovoy Shkoly, Cilt 3, Moskova, 1927.

Pyzhikov, Aleksandr, “Reformirovaniye Sistemy Obrazovaniya v SSSR v Period "Ottepeli" (1953-1964 gg.)”, *Voprosy İstorii*, Sayı 9, 2004.

Samygin, Sergey ve Tumaykin, İlya, “Yedinyy Uchebnik İstorii Kak Element Sistemy Natsional'noy Identichnosti. Gosudarstvennoye i Munitsipal'noye Upravleniye”, *Uchenyye Zapiski*, Sayı 4, 2014.

Sitarov, Vyacheslav, "İstoriya Obrazovaniya V Rossii: Dosovetskiy i Sovetskiy Periody", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, Sayı 1, 2019.

Skorobogatov, Anatoliy ve Iukov, Yevgeniy, "İstoriya Stanovleniya I Razvitiya Professional'nogo Obrazovaniya v Rossii (XVIII–XX. Vv.)", *Professional'noye Obrazovaniye v Rossii i Za Rubezhom*, Cilt 2, Sayı 26, 2017.

Starodubtsev, Mikhail, "Reformy Sistemy Obrazovaniya Provodimyye Yekaterinoy II." *Ekonomika Obrazovaniya*, Cilt 2, 2012.

Tolstoy, Dmitry, "Gorodskiye Uchilishcha v Tsarstvovaniye İmperatritsy Yekateriny II", *İmparatorluk Bilimler Akademisi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü Koleksiyonu*, Cilt 41, Sayı 2, Sankt-Petersburg, 1886.

Vyacheslav, Malenkov, "Obraz Sovetskogo Proshlogo v Temporalnoy Konstruktsii Formiruyushcheysya Rossiyskoy Natsii", *Srednerusskiy Vestnik Obshchestvennykh Nauk*, Cilt 11 Sayı 5, 2016.

Vyazemskiy, Yevgeniy, "İstoricheskaya Pamyat' I Soderzhaniye Shkol'nogo Kursa İstorii Rossii", *Problemy Sovremennogo Obrazovaniya*, Sayı 6, 2011.

Vyazemskiy, Yevgeniy, "İstoricheskaya Politika i İstoricheskoye Obrazovaniye // İstoriya i Politika v Sovremennom Mire", *Materialy Mezhdunarodnoy Nauchnoy Konferentsii*, Eylül 2010.

Zajda, Joseph, "The New History School Textbooks in The Russian Federation: 1992–2004", *Compare*, Cilt 37, Sayı 3, 2007.

Zamorskaya, Natal'ya, "Rodnaya Rech': Kak Stalin Vnedryal Russkiy Yazyk V SSSR Kak V Sovetskikh Shkolakh Vnedryali Obyazatel'nyy Russkiy Yazyk", *Obshchestvo*, 2018.

Kanunlar

Postanovleniye Soveta Ministrov SSSR ot 6 İyunya 1956 g, *SSCB'de Halk Eğitimi, Belgeler Koleksiyonu, 1917 – 1973.*

Postanovleniye TSK KPSS Soveta Ministrov SSSR "O Merah Po Dal'neyshemu Razvitiyu Doshkol'nykh Uchrezhdeniy, Uluchsheniyu Vospitaniya i Meditsinskogo Obsluzhivaniya Detey Doshkol'nogo Vozrasta" 12 Mayıs1959, *SSCB'de Halk Eğitimi, Belgeler Koleksiyonu, 1917 – 1973.*

Gazeteler

Pervyye Moskovskiye Shkoly-Internaty, *Pravda Gazetesi*, 1 Temmuz 1956.

Tezler

Pozdnyakov, Aleksandr, *Reformirovaniye Sistemy Obshchego Obrazovaniya Rossii v Seredine 1980-1990-Kh Godakh* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Saratov 1999.

Yusupova, Ul'yana, *Izucheniye "Kholodnoy Voyny" v Obrazovatel'nykh Sistemakh SSSR i Sovremennoy Rossii: Sravnitel'nyy Analiz* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ural Devlet Pedagoji Üniversitesi 18 Kasım 2017.

Zevako, Yuliya, *Tekhnologii Formirovaniya Politicheskoy Identichnosti V Sovremennoy Rossii: Mekhanizmy, Resursy, Effektivnost*, (Saratov Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Siyasi Bilimler Anabilim dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Saratov 2012.

İnternet Kaynakları

1 Temmuz 1954 Tarihli ve 1342 Sayılı SSCB Bakanlar Kurulu Kararı "*Moskova, Leningrad ve Diğer Şehirlerdeki Okullarda Ortak Eğitimin Başlatılması Hakkında*", <https://base.garant.ru/70180980/53f89421bbdaf741eb2d1ecc4ddb4c33/>, (18.06.2023).

1992 senesinde kabul edilmiş Rusya Federasyonu “Eğitim Üzerine” Yasası, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1888/, (02.04.2022).

Kosyakov, Dmitri, "Ponyatiye, Osobennosti i Struktura Obrazovatel'noy Sistemy Rossii Podrobneye", <https://zachnik.com/spravochnik/pedagogika/obrazovatel'naja-sistema-rossii/ponjatie-obrazovatelnoj-sistemy-rossii/>, (18.12.2023).

29 Aralık 2012 tarih ve 273-FZ sayılı Rusya Federasyonu'nda Eğitim Federal Kanunu, RF Cumhurbaşkanı Resmî İnternet Sitesi, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/36698>, (9.01.2024).

Okul Öncesi Eğitim Kurumuna İlişkin Örnek Düzenlemeler, <https://rg.ru/documents/2012/01/26/polojenie-dok.html>, (12.01.2024).

AİF Haber Resmî Sitesi, Chto v SSSR Delali Pionery, Kak Prinimali v Komsomol i Kto Takiye Oktyabryata?, <https://aif.ru/dontknows/eternal/1170643>, (10.12.2022).

Federal'nyy Zakon ot 19 Dekabrya 2023 g. N 618-FZ "O Vnesenii İzmeneniy v Federal'nyy Zakon "Ob Obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii", <https://rg.ru/documents/2023/12/22/document-618-fz-ob-obrazovanii.html>, (04.07.2024).

Bogdanovich, I., ve Bogdanovich, A., İstoriya Kak Sredstvo Patrioticheskogo Vospitaniya Molodezhi Nakanune Velikoy Otechestvennoy Voyny, <https://core.ac.uk/download/pdf/74332794.pdf>, (8.01.2023).

Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), *Volostnyye Uchilishcha*, <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), *Voskresnyye Shkoly*, <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

Bol'shaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), *Vysshiye Zhenskiye Kursy*, <https://slovar.cc/enc/bse/1984556.html>, (04.05.2022).

Boris Yeltsin Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi resmi internet sitesi, *Prinyato Postanovleniye TSK VKP(B) o Vvedenii Vseobshchego Obyazatel'nogo Nachal'nogo Obucheniya*, <https://www.prilib.ru/history/619410>, (14.07.2023).

Elektronnaya Biblioteka İstoricheskikh Dokumentov (Tarihi Belgeler Elektronik Kütüphanesi) Web Sitesi, *3 Eylül 1935 SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve SBKP Merkez Komitesi “Ana, Tamamlanmamış Orta ve Orta Okullarda Eğitim Çalışmaları ve İç Düzenlenmesi Hakkında” Kanun*, <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/353858-postanovlenie-soveta-narodnyh-komissarov-soyuza-ssr-i-tsentralnogo-komiteta-vkp-b-ob-organizatsii-uchebnoy-raboty-i-vnutrennem-rasporiadke-v-nachalnoy-nepolnoy-sredney-i-sredney-shkole-3-sentyabrya-1935-g>, (4.07.2023).

Federal'noye Arkhivnoye Agentstvo (Federal Arşiv Ajansı) Resmî Sitesi, *Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo “Uchpedgiz” Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR. 1931–1963*, <https://guides.rusarchives.ru/funds/uchebno-pedagogicheskoe-izdatelstvo-uchpedgiz-ministerstva-prosveshcheniya-rsfsr-1931-1963>, (20.11.2022).

Gerasimov, Grigoriy, *Komsomol: Chto My Poteryali Na Samom Dele?* Rus Askeri Tarih Derneği Resmi Internet Sitesi, <https://histrf.ru/read/articles/komsomol-chto-my-potieriali-na-samom-dielie>, (12.02.2022).

Gosudarstvennaya Duma Federal'nogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Meclisi) Resmi Internet Sitesi, <http://duma.gov.ru/news/54741/>, (10.12.2022).

Izdaniye: Psikhodidaktika Shkol'nogo Uchebnika, Intellectuel'noye Vospitaniye Uchashchikhsya,
<Http://artlib.osu.ru/Docs/piter/bookchap/978546901256.html>, (11.08.2020).

Izdaniye: Psikhodidaktika Shkol'nogo Uchebnika. Intellectuel'noye Vospitaniye Uchashchikhsya,
<Http://artlib.osu.ru/Docs/piter/bookchap/978546901256.html>, (11.08.2020).

Josef Stalin, *"O Nekotorykh Voprosakh İstorii Bol'shevizma: Pis'mo v Redaktsiyu Zhurnala "Proletarskaya Revolyutsiya"*,
https://www.marxists.org/russkij/stalin/t13/t13_17.htm, (01.12.2022).

Kak Poyavilas' Shkola: Ot Drevney Rusi Do Sovremennosti,
<https://externat.foxford.ru/polezno-znat/history-school>, (05.02.2022).

Kak Vyglyadela Forma Uchenikov Sovetskoy Shkoly 60-Kh,
<godovhttps://dzen.ru/media/turisttochka/kak-vyglyadela-forma-uchenikov-sovetskoi-shkoly-60h-godov-5fc775636d4e6a5c3ff8cbc4>, (22.04.2023).

Khrustalova, Anna, *"29 Oktyabrya 1918 Goda Byl Sozdan Vsesoyuznyy Leninskiy Kommunisticheskiy Soyuz Molodezhi"*,
<https://historyrussia.org/sobytiya/29-oktyabrya-1918-goda-byl-sozdan-komsomol.html>, (11.05.2022).

Lenin, Vladimir, *Nisan Tezleri*, Kronos Kütüphanesi Web Sitesi, http://www.hrono.ru/libris/lib_l/lenin_apr.php, (erişim 21.06.2024)

Lenin (Ulyanov) Vladimir Il'ich, <https://www.1tv.ru/trotsky/lenin.html>, (09.12.2022).

LibUSSR, SSCB Mevzuatının İnternet Arşivi, *15 Mayıs 1934 SSCB Halk Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Komünist Partisi Merkez Komitesi “SSCB’deki İlk ve Orta Okulların Yapısı Üzerine” Karar*, https://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3988.htm, (22.03.2022).

Medvedev, Dmitry, videoblok, "Pamyat' o Natsional'nykh Tragediyakh Tak Zhe Svyashchenna, Kak Pamyat' o Pobedakh", 30 Ekim 2009, <http://blog.da-medvedev.ru/post/35/transcript>, (30.03.2020).

Miller, Aleksey, *Rossiya Vlast' i İstoriya*, <https://polit.ru/article/2009/11/25/miller/>, (25.03.2020).

Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, *"İstoriya Akademii"*, <https://mpda.ru/history-of-academy/>, (05.03.2022).

Moskova İlahiyat Akademisi Resmi İnternet Sitesi, *Istoriya Akademii*, <https://mpda.ru/history-of-academy/>, (05.03.2022).

Ofitsial'nyy Sayt Elektronnoy Fonda Pravovykh, Normativnykh i Tekhnicheskikh Dokumentov (Yasal, Düzenleyici ve Teknik Belgelerin Elektronik Fonu) Resmî Sitesi, *O Natsional'noy Doktrine Obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii*, <https://docs.cntd.ru/document/901771684>, (14.04.2022).

Ofitsial'nyy Sayt Kremlya (Kremlin Resmî Sitesi), *1. Numaralı Kararname: Rusya’da Eğitimin Geliştirilmesi İçin Öncelikli Önlemler Hakkında*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/18>, (03.05.2022).

Ofitsial'nyy Sayt Pravovogo Regulirovaniya (Yasal Düzenlemelerin) Resmî Sitesi, *"Federal'nyy Zakon ot 30.12.2020 No 489-FZ "O Molodezhnoy Politike v Rossiyskoy Federatsii"*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202012300003>, (28.04.2024).

Pionervozhatyye v SSSR: Kto Mog İmi Stat', Kak Zhili i Trudilis', <https://novate.ru/blogs/161022/64442/>, (9.12.2022).

Predprinimatel'skoye Pravo, *O Perekhode Na Besplatnoye Pol'zovaniye Uchebnikami Uchashchimisya Obshcheobrazovatel'nykh Shkol v RSFSR. Postanovleniye. Sovet Ministrov RSFSR, 13.01.78 Sayı 23*, http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_33216.html, (22.03.2022).

Prezidentskaya Biblioteka, *Prinyatii Zakona "Ob Ukreplenii Svyazi Shkoly S Zhizn'yu i o Dal'neyshem Razvitii Sistemy Narodnogo Obrazovaniya v SSSR"*, 2020, <https://www.prilib.ru/history/619837>, (01.04.20).

Sanicheva, Yelizaveta, *"Zh. Derrida: Kontsepsiya Dekonstruksii i İnterdistsiplinarnaya Priroda Poststrukturalistskoy Mysli"*, Khudozhestvennaya Kul'tura, Cilt 19, Sayı 1, 2017, <https://artculturestudies.sias.ru/2017-1-19/>, (30.12.2023).

SSCB Bakanlar Konseyi, 13 Ekim 1956 N 1414 Tarihli Kararname "İşletmelerde ve Kurumlarda Çalışan Annelere Yardımcı Olacak Ek Önlemler Hakkında", <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=28269#079352061323607>, (11.06.2023).

Tolstikhina, A., "Real'noye Uchilishche", *Büyük Rus Ansiklopedisi*, <https://bigenc.ru/education/text/3500782>, (05.02.2022).

Tsylin, Vladislav, "Tserkóvno-Príkhodskíe Shkoly", Büyük Rus Ansiklopedisi, <https://bigenc.ru/education/text/4676035>, (05.02.2022).

Tsylin, Vladislav, *Tserkóvno-Príkhodskíe Shkoly*, Büyük Rus Ansiklopedisi, <https://bigenc.ru/education/text/4676035>, (05.02.2022).

V. I. Lenin. Kratkaya Biografiya, <https://leninism.su/>, (08.12.2022).

Valery Rakunov, "Gosudarstvennaya Politika v Sfere Shkol'nogo Obrazovaniya V 1920-30-Kh Godakh", *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye: Informatsionnyy Gumanitarnyy Portal 1*, 2011, http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2011/1/Rakunov_Formal_Education/, (22.03.2022).

Vladimir Putin'in Valdai Uluslararası Tartışma Kulübü'nün 16. toplantısının son genel kurulunda konuşması, <http://kremlin.ru/events/president/news/61719>, (29.04.2022)

Voyennaya Istoriya, Voyennaya Literatura, http://militera.lib.ru/h/volkov_sv1/03.html, (28.05.2022).

Yaralıoğlu, Yusuf, "Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık Nedir?", <https://dinsosyolojisi.com.tr/yapisalcilik-ve-post-yapisalcilik/>, (11.06.2023).

Yarçev, Nasrudi ve Malikova, Yelena, *Mesto i Rol' Molodezhi V Kontekste Gosudarstvennoy Molodezhnoy Politiki Rossiyskoy Federatsii, Fundamental'nyye Issledovaniya*, 2014, Sayı 12, s. 2265-2269, <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=36566>, (8.01.2023).

Ders Kitapları

Abramovich, Gregory ve Braynina, Berta ve Egolin, Aleksandr, *Russkaya Literatura*, Uchpedgiz, Moskova 1939.

Arsentyev, Nikolay ve Danilov, Aleksandr ve Stefanovich, Petr ve Tokareva, Aleksandra, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 1*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

Arsentyev, Nikolay ve Danilov, Aleksandr ve Stefanovich, Petr ve Tokareva, Aleksandra, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 2*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

Baranskii, Nikolay, *Ekonomicheskaya Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, Moskova 1939.

Baranskii, Nikolay, *Geografiya SSSR*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, Moskova 1933.

Barhudarov, Stepan ve diğerleri, *Russkiy Yazyk. 8 Klass*, Prosveshcheniye, Moskova 2010.

Barhudarov, Stepan ve Kryuchkov, Sergey, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Uchpedgiz, Moskova 1962.

Barhudarov, Stepan ve Yefimovich, Sergey ve Maksimov, Leonard ve Cheshko, Lev, *Russkii Yazyk*, Prosveshcheniye, Moskova 1976.

Barinova, Irina ve Pleshakov, Andrey ve Sonin, Nikolai, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass*, Litres, 2022.

Barinova, Irina ve Pleshakov, Andrey ve Sonin, Nikolai, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass*, Litres, 2022.

Berkhin, İlya ve Belenky, Mikhail ve Kim, Maksim, *Istoriya SSSR: Epokha Sotsializma: Uchebnoye Posobiye Dlya Sredney Shkoly*, Prosveshcheniye, Moskova 1965.

Berkhin, İlya, *Istoriya SSSR*, Editör Maksim Kim, Prosveshcheniye, Moskova 1972.

Blonskaya, Natalia ve Raush, Vera, *Kniga Dlya Chteniya Po Geografii 4—Klass*, RSFSR Eğitim Bakanlığı Devlet Eğitim ve Pedagoji Yayınevi, 3. Baskı, Moskova 1957.

Chefranov, Sergei, *Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, 10. Baskı, Moskova 1951.

Danilov, Aleksandr (Ed.) ve diğerler, *Istoriya Rossii. 1945-2008 gg. 11 Klass: Uchebnik Dlya Uchashihsya Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Prosvesheniye, Moskova, 2009.

Danilov, Aleksandr ve Danilov, Dmitri ve Klovov, Valeriy ve Tyrin, Sergey, *Istoriya Rossii. Rossiyskaya Istoriya s Drevneyshikh Vremen Do Nachala XVI Veka. 6 kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

Danilov, Aleksandr ve Klovov, Valeriy ve Kuznetsova, Svetlana ve Pavlova, Natal'ya ve Rogoykin, Vasiliy ve Sizova Yelena, *Istoriya Rossii. XIX – Nachalo XX Veka. 8 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 4. Baskı, Balass, Moskova 2015.

Danilov, Aleksandr ve Kosulina, Ludmila, *Istoriya Rossii, XIX Vek. 8 Klas: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Organizatsiy*, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2015.

Danilov, Dmitry ve Liseytshev, Dmitry ve Klovov, Valeriy ve Kuznetsov, Aleksey ve Kuznetsova, Svetlana ve Pavlova, Natal'ya ve Rogozhkin Vasiliy, *Istoriya Rossii. XX – Nachalo XXI Veka. 9 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

Danilov, Dmitry ve Liseytshev, Dmitry ve Pavlova, Natal'ya ve Rogozhkin Vasiliy, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka. 7 Klass: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 2. Baskı, Balass, Moskova 2015.

Davydkin, Mikhail ve Seleznev, İvan, *Geografiya Dlya Narodnykh Uchilishch*, Tipografiya T-va I. D. Sytina, 8. Baskı, Moskova 1918.

Dmitry Danilov ve diğerkleri, *Istoriya. S Drevneyshikh Vremyon Do Serediny XIX Veka. 10 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Bazovyy I Uglublonnyy Urovni. V 2 Ch. Ch. 1*, Balass, Moskova 2016.

Dronov, Viktor ve diğerkleri, *Geografiya Rossii. V 2kh. Kn. Kn. 1: Pripoda. Naselenie. Hozyaystvo. 8 Kl.*, Drofa, 2009.

Efimenko, Aleksandra, *Elementarnyy Uchebnik Russkoy İstorii*, Ya. Bashmakov i Ko, Petrograd 1917.

Fedosov, İvan, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

Gladkiy, Yuri ve Nikolina, Vera, *Geografiya Sovremennoy Mir. 10-11 Klass.*, Prosveshcheniye, 2008.

Golubeva, Tamara ve Gellershteyn, Lev, *Rasskazy Po İstorii SSSR Dlya 5 Klassa: Uchebnik Dlya 5 Klassa Sredney Shkoly*, Prosveshcheniye, Moskova 1990.

Gukovskiy, Aleksey ve Trakhtenberg, Manuel, *Kratkiy Uchebnik Po İstorii Razvitiya Obshchestvennykh Form*, Ya. M. Sverdlov'un adını taşıyan Komünist Üniversite Yayınevi, Moskova 1928.

Kholina, Veronika, *Geografiya. Profil'nyy Uroven'. 11 Klass*, Drofa, 2009.

Korovina, Vera ve Zhuravlev, Viktor ve Korovin, Valentin, *Literatura. 5 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdenii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 2*, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.

Korovina, Vera, *Literatura. 7 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdenii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 1*, 20. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.

Leontyev, Aleksandr (Ed), *Uchebnik Dlya 6-go Klassa Osnovnoy Shkoly*, Balass, 2. Baskı, Moskova 2008.

Lifanova, Tamara ve Solomina, Elena, *Geografiya. 7 Klass, Ucheb. Dlya Spets. (Korrektiv.) Obrazovat. Uchrezhdeniy VIII vida*, 7. Baskı, Prosveshcheniye, 2014.

Lvova, Svetlana ve Lvov, Valentin, *Russkiy Yazyk. 9 Klass. : Uchebnik Dlya Obsheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Mnemosina, Moskova 2012.

Marantsman, Vladimir, *Literatura: Ucheb. Posobiye Dlya 9 Kl. Sred. Shk.*, Prosvesheniye, Moskova 1994.

Mirzo, Akbar (Ed.) ve diğerleri, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs: 5 Klass (Coğrafya. Başlangıç Kursu: 5. Sınıf)*, Yangiyul Poligraf Service, Yangiyul 2008.

Nechkina, Militsa ve Leybengrub, Pavel, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, 6. Baskı, Moskova 1971.

Nechkina, Militsa, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

Ömerbekov, Talas, *Istoriya Kazakhstana (Sredniye Veka) Uchebnik Dlya 6. Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Shkol* (Kazakistan Tarihi (Orta Çağ)Ortaokul 6. Sınıf Ders Kitabı), Mektep, Almatı 2003.

Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 1*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 2*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 3*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

Pokrovskiy, Mikhail, *Russkaya Istoriya v Samom Szhatom Ocherke*, Devlet Yayınevi, Moskova 1920-1923.

Rosenthal, Dietmar, *Russkiy Yazyk. 10—11 Klassy: Posobiye Dlya Obshcheobrazovatel. Ucheb. Zavedeniy*, Drofa, Moskova 2001.

Rozhkov, Nikolay, *Uchebnik Russkoy İstorii*, Kniga, 5. Baskı, Moskova 1919.

Rybchenkova, Lidiya ve Aleksandrova, Olga ve Zagorovskaya, Olga ve Narushevich, Andrey, *Russkiy Yazyk. 8 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovatel. Organizatsiy*, Prosveshcheniye, 5. Baskı, Moskova 2017.

Saharov, Andrey ve Bokhanov, Aleksandr, *Istoriya Rossii. XVIII-XIX Veka. CH. 2: Uchebnik Dlya 10 Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Russkoye Slovo- Uchebnik, 2013.

Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkii Yazyk*, Prosveshcheniye, Moskova 1974.

Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkiy Yazyk. 6 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 33. Baskı, Moskova 2011.

Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkiy Yazyk. 9 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 8. Baskı, Moskova 2011.

Shestakov, Andrey, *Istoriya SSSR*, Uchpedgiz, Moskova 1955.

Shestakov, Andrey, *Kratkiy Kurs İstorii SSSR*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo, Moskova 1937.

Shestakov, Andrey, *Kratkiy Kurs İstorii SSSR*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo, Moskova, 1937.

Shevchenko, Praskovya ve Florinskii, Sergey, *Rodnaya Literatura*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, Moskova 1960.

Smirnova, Lyudmila ve diğerleri, *Russkaya Literatura XX Veka. 11 Kl. Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy. V 2 Ch. Ch. 1*, Ed. Viktor Zhuravlev, Moskova, Prosveshcheniye, 2004.

Sokırke, Vitaly ve diğerleri, *Fizicheskaya Geografiya Respubliki Moldova: Ucheb. Dlya 8 kl.* (Moldova Cumhuriyeti'nin Fiziki Coğrafyası: 8. Sınıf İçin Ders Kitabı), Combinatul, Kişinev 2019.

Stroev, Konstantin, *Geografiya SSSR*, Prosveshcheniye, 5. Baskı, Moskova 1965.

Terekhova, Lidya ve Erdeli, Vladimir, *Geografiya. CH. 1: Uchebnik Dlya Tret'yego Klassa Nachal'noy Shkoly*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 6. Baskı, Moskova 1938.

Terekhova, Lidya ve Erdeli, Vladimir, *Geografiya. CH. 2: Uchebnik Dlya Chetvertogo Klassa Nachal'noy Shkoly*, 6. Baskı, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, Moskova 1938.

Vinogradova, Ludmila, *Uroki Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, Moskova 1977.

Yevgeniy Domogatskih-Eduard Vvedenskii-Andrey Pleshakov, *Geografiya. Vvedeniye v Geografiyu. 5*, Russkoye Slovo, Saratov 2012.

Zakozhurnikova, Mariya ve Rojdestvenskii, Nikolay, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, 13. Baskı, Moskova 1967.

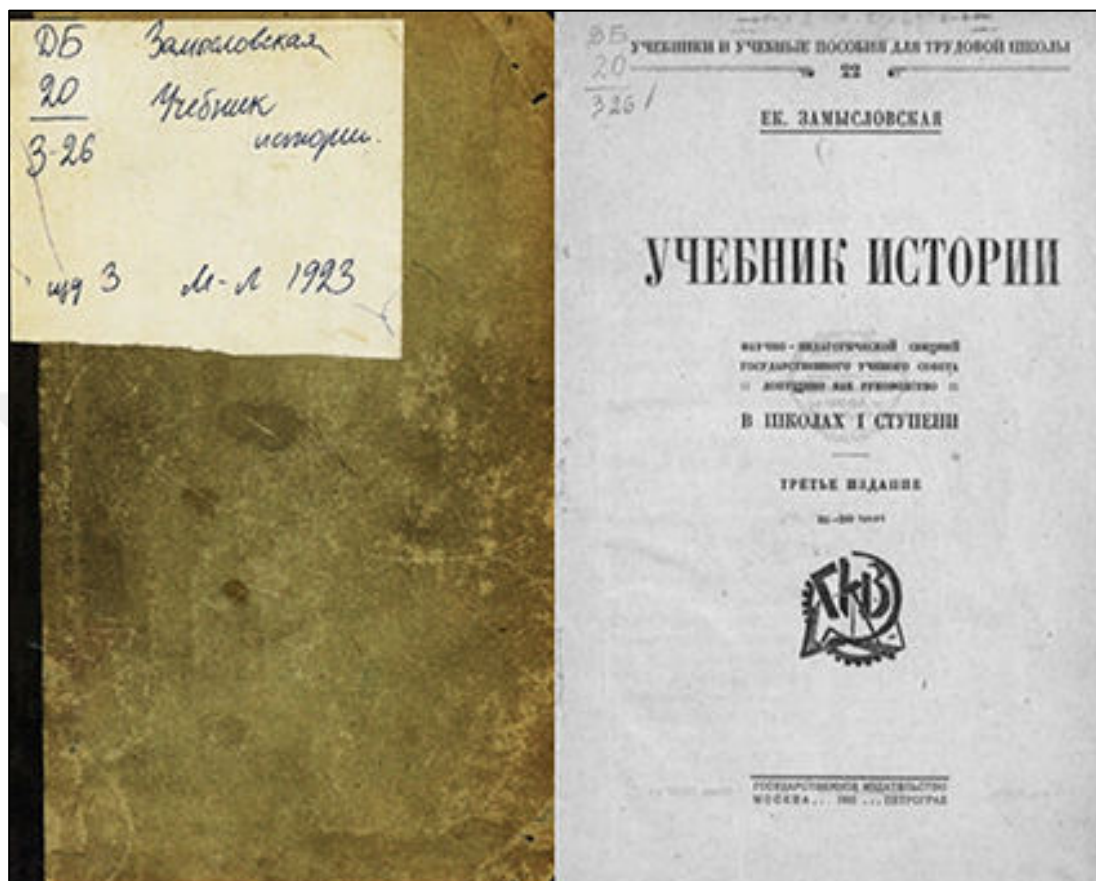
Zamyslovskaya, Yekaterina, *Uchebnik İstorii*, Devlet Yayınevi, Moskova 1923.

EKLER

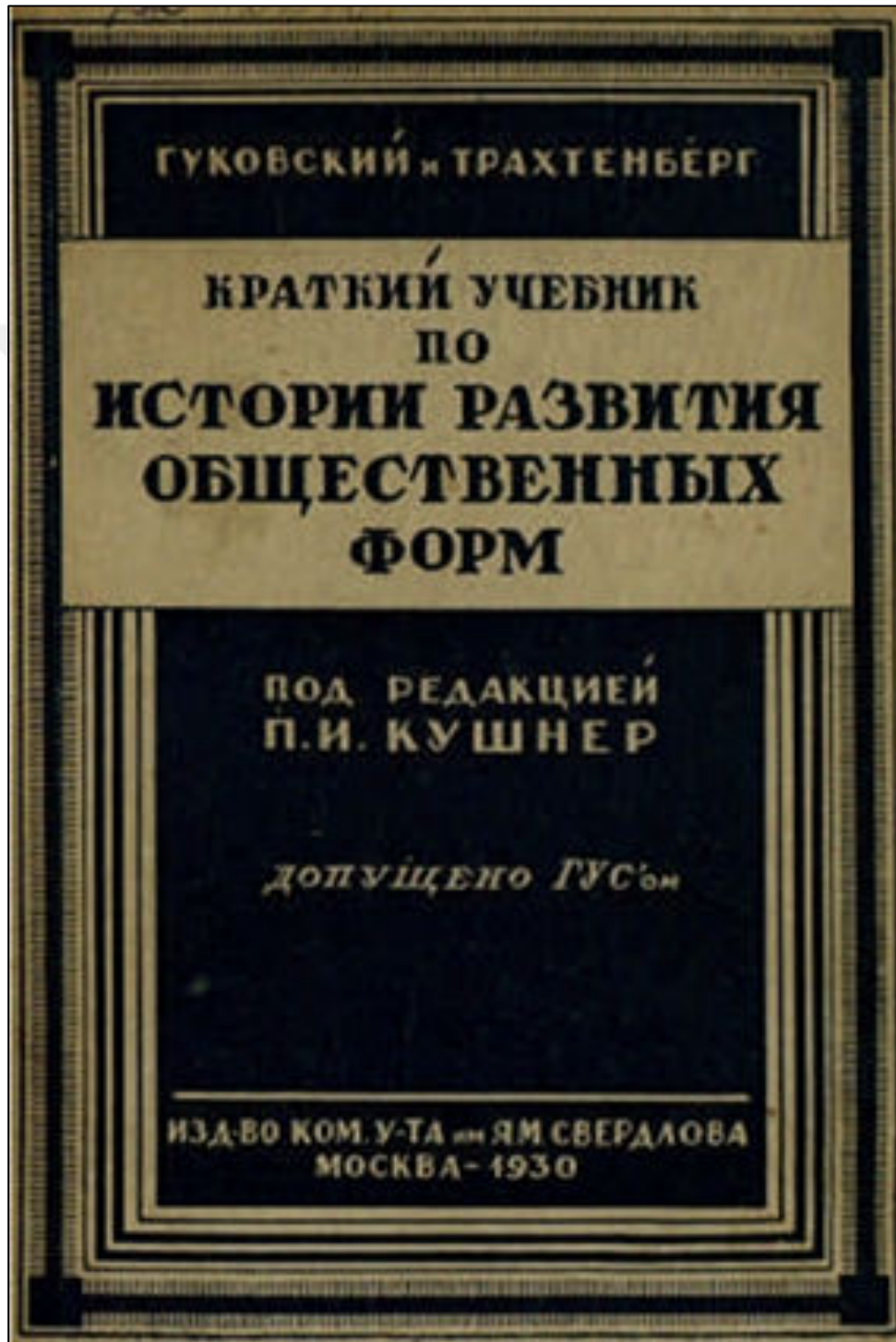
ЕК-1. Efimenko, Aleksandra, *Elementarnyy Uchebnik Russkoy Istorii*, Ya. Bashmakov i Ko, Petrograd 1917.

EK-2. Zamyslovskaya, Yekaterina, *Uchebnik İstorii*, Devlet Yayınevi, Moskova 1923.

ЕК-4. Gukovskiy, Aleksey ve Trakhtenberg, Manuel, *Kratkiy Uchebnik Po İstorii Razvitiya Obshchestvennykh Form*, Ya. M. Sverdlov'un adını taşıyan Komünist Üniversite Yayınevi, Moskova 1928.

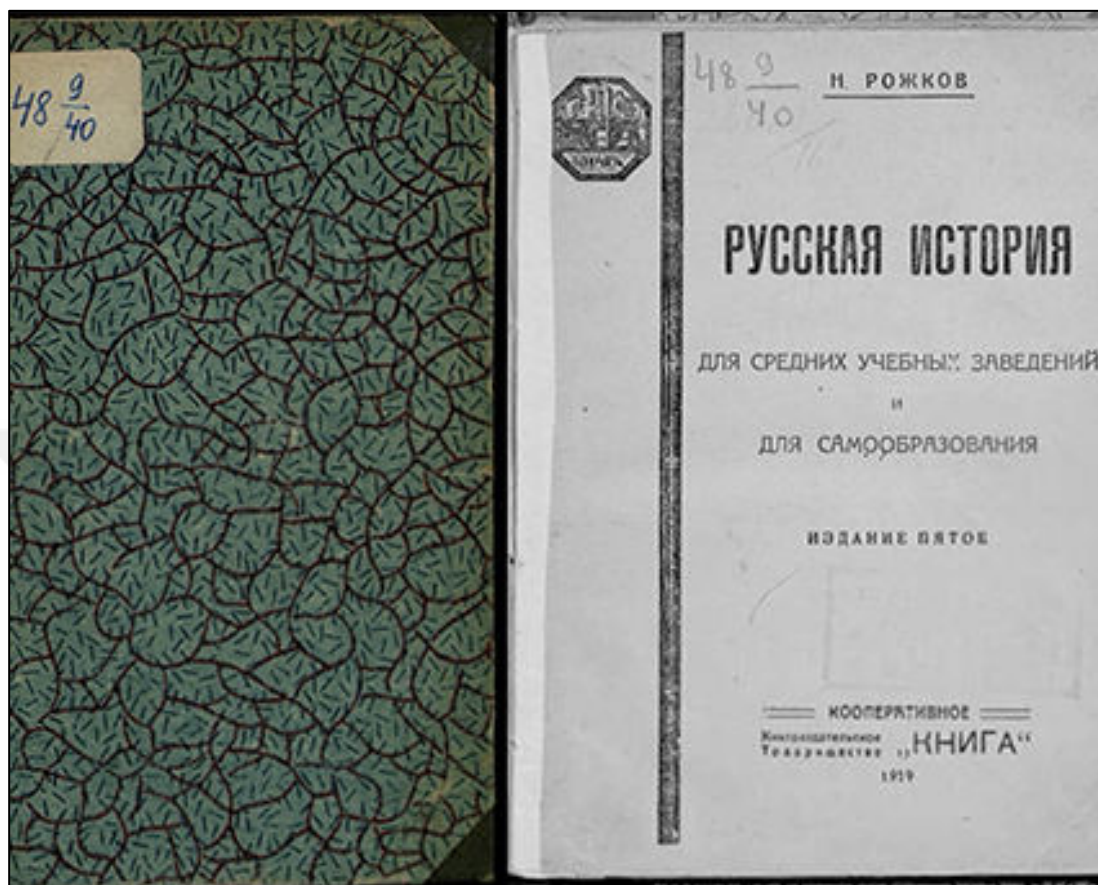
EK-5. Shestakov, Andrey, *Istoriya SSSR*, Uchpedgiz, Moskova 1955.

ЕК-6. Golubeva, Tamara ve Gellershteyn, Lev, *Rasskazy Po İstorii SSSR Dlya 5 Klassa: Uchebnik Dlya 5 Klassa Sredney Shkoly*, Prosveshcheniye, Moskova 1990.

ЕК-7. Rozhkov, Nikolay, *Uchebnik Russkoy Istorii*, Kniga, 5. Bask1, Moskova 1919.

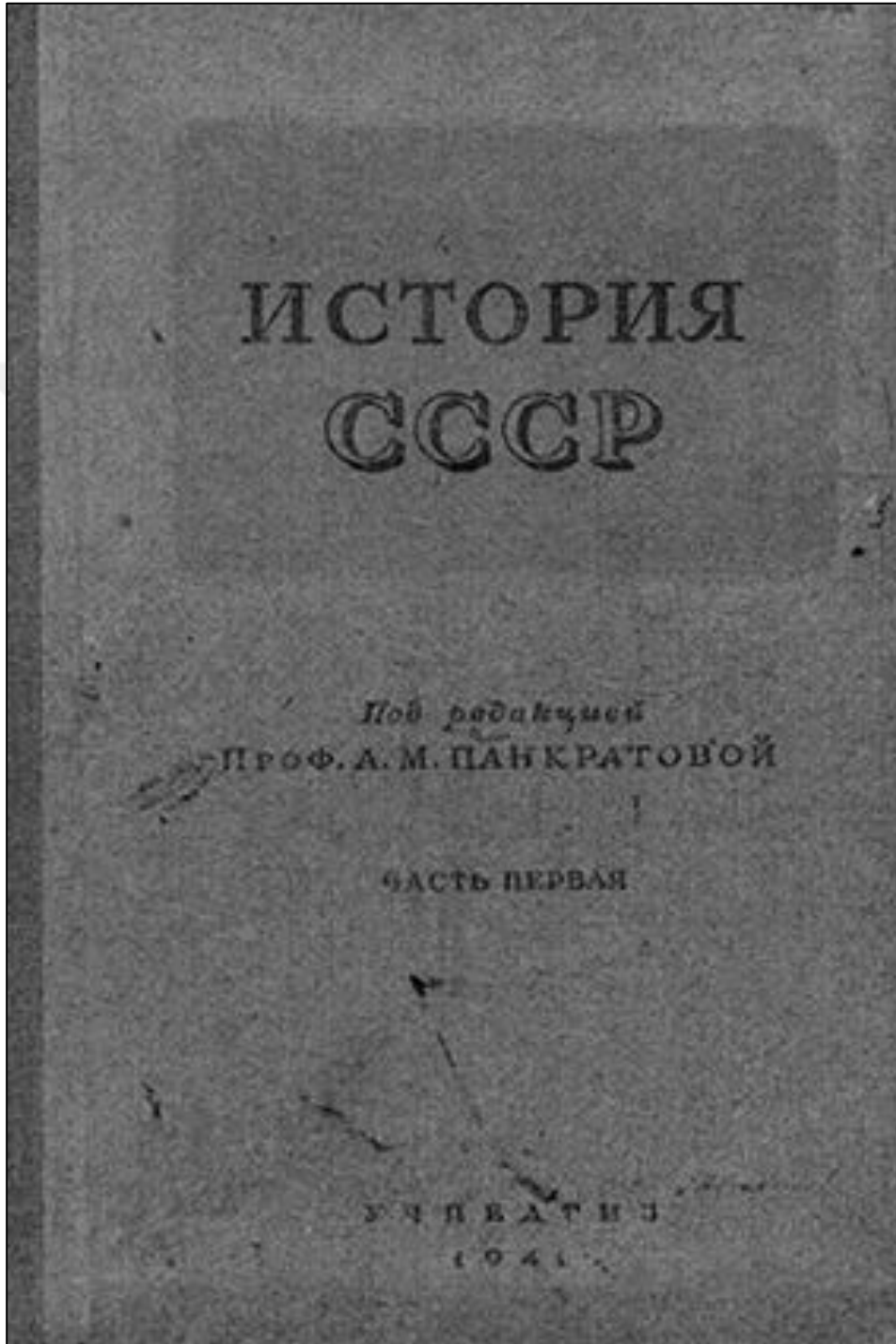
ЕК-8. Berkhin, İlya ve Belenky, Mikhail ve Kim, Maksim, Istoriya SSSR: Epokha Sotsializma: Uchebnoye Posobiye Dlya Sredney Shkoly, Prosveshcheniye, Moskova 1965.

ЕК-9. Nechkina, Militsa ve Leybengrub, Pavel, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, 6. Baskı, Moskova 1971.

EK-10. Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 1*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

EK-11. Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 2*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

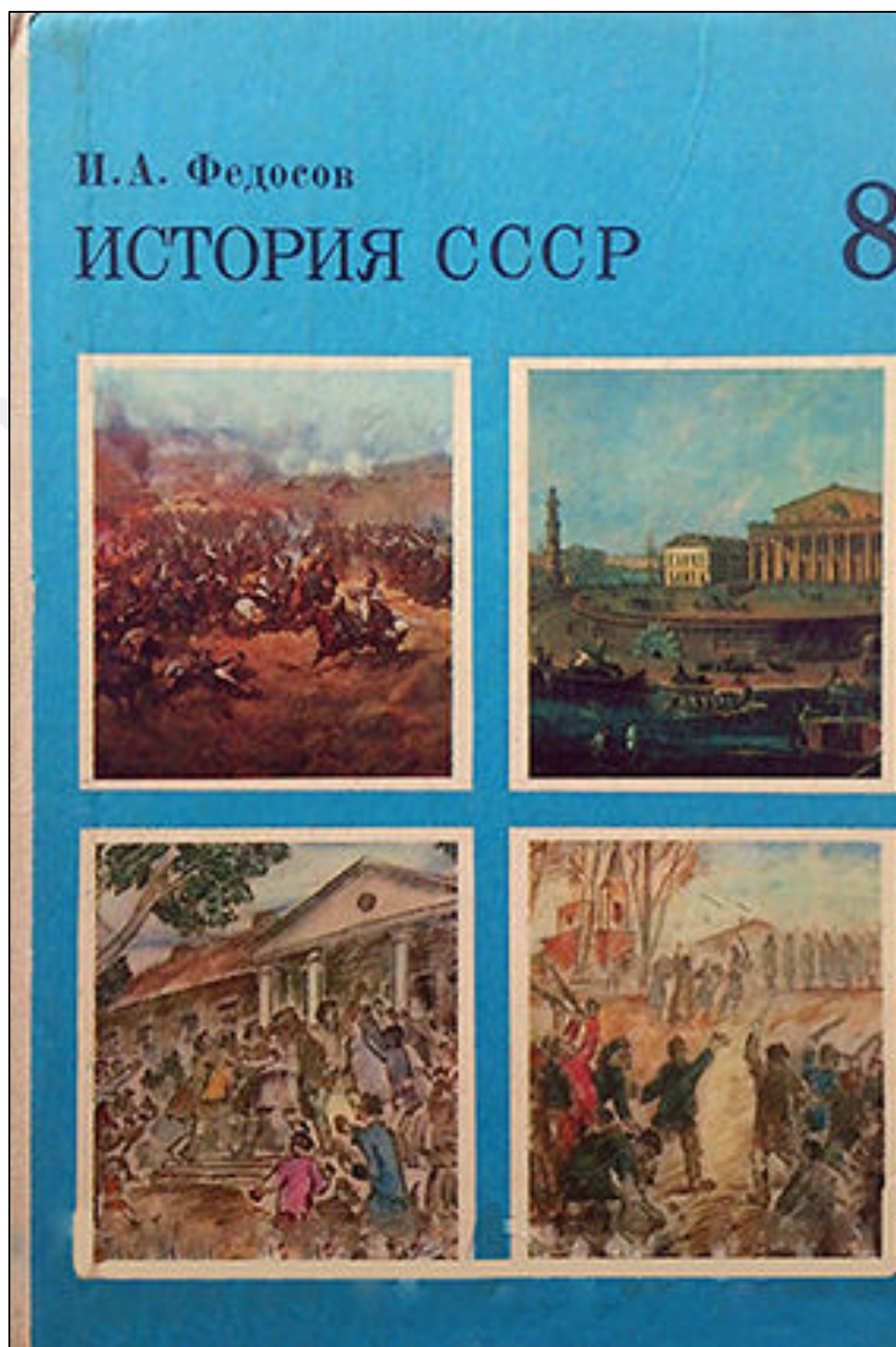
EK-12. Pankratova, Anna, *Istoriya SSSR: Chast 3*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, 2. Baskı, Moskova 1941.

EK-13. Berkhin, İlya, *Istoriya SSSR*, Editör Maksim Kim, Prosveshcheniye, Moskova 1972.

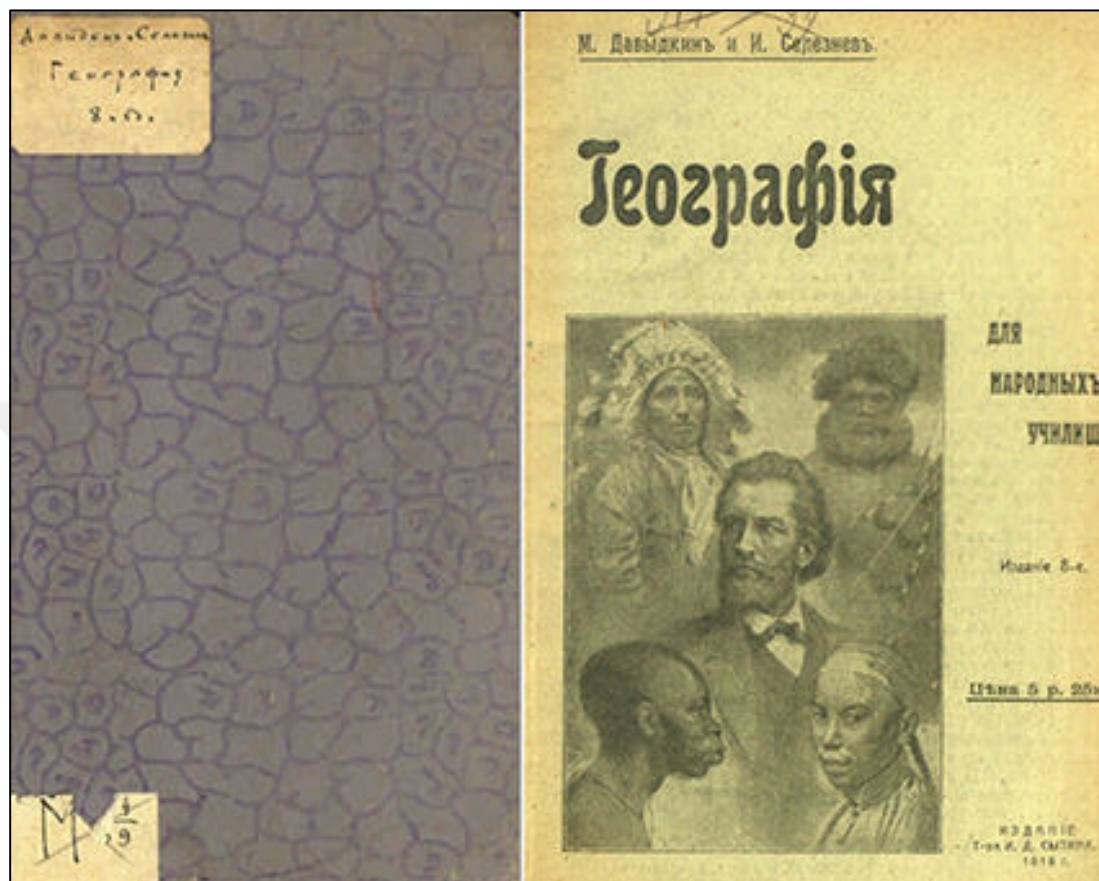
ЕК-14. Fedosov, Ivan, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

EK-15. Nechkina, Militsa, *Istoriya SSSR*, Prosveshcheniye, Moskova 1982.

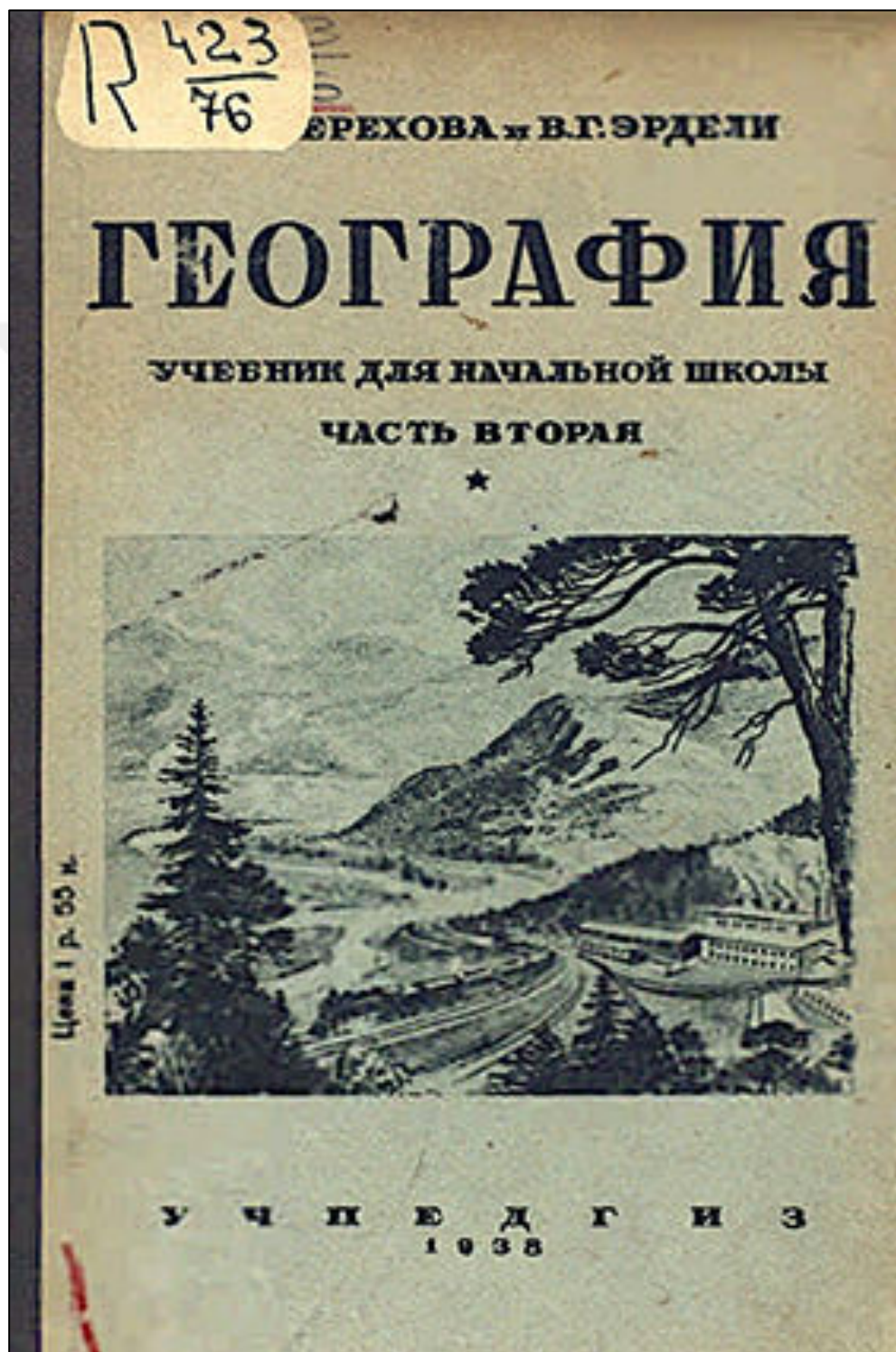
EK-16. Davydkin, Mikhail ve Seleznev, İvan, *Geografiya Dlya Narodnykh Uchilishch*, Tipografiya T-va I. D. Sytina, 8. Baskı, Moskova 1918.

EK-17. Terekhova, Lidya ve Erdeli, Vladimir, *Geografiya. CH. 1: Uchebnik Dlya Tret'yego Klassa Nachal'noy Shkoly*, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagogik Yayınevi, 6. Baskı, Moskova 1938.

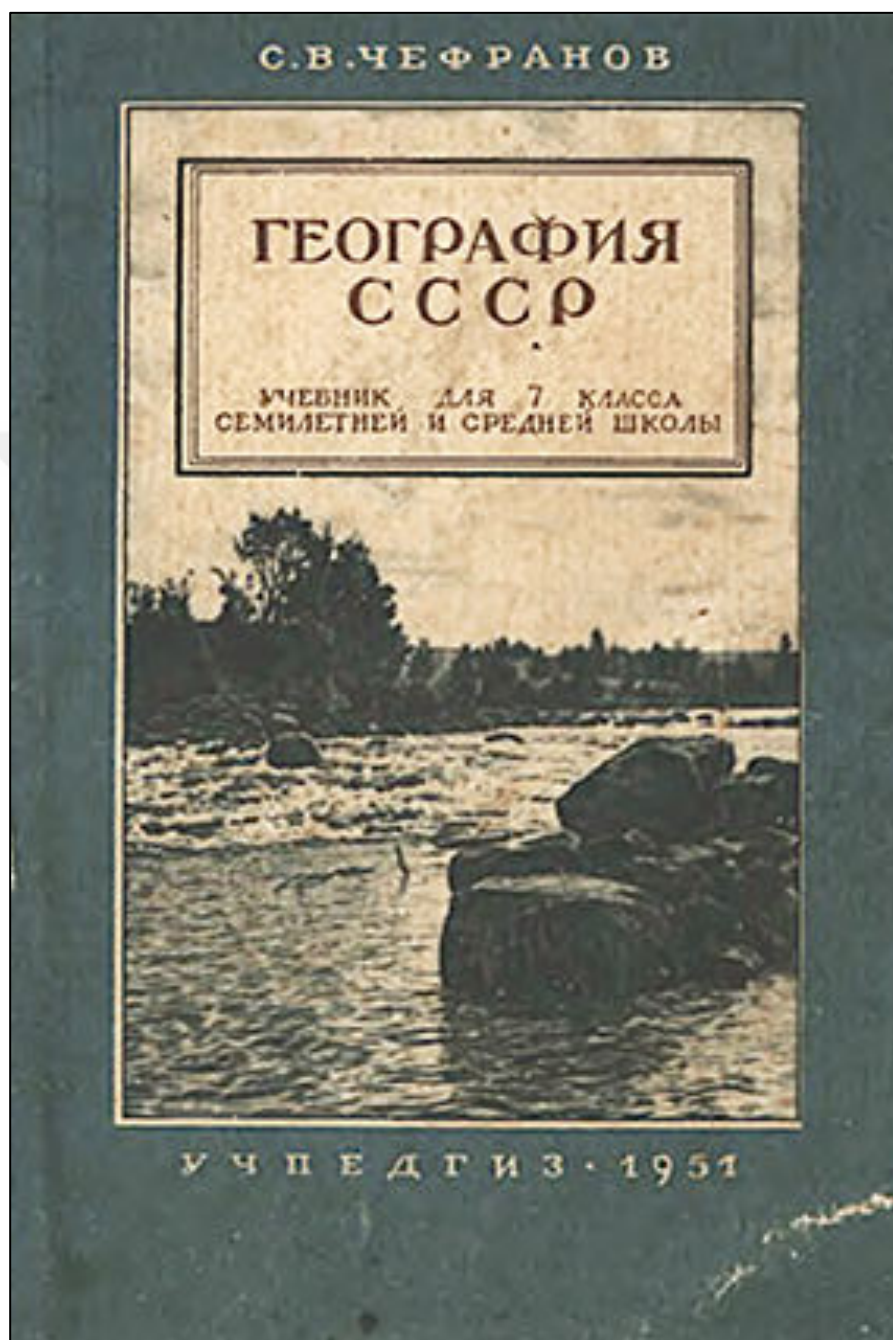
EK-18. Terekhova, Lidya ve Erdeli, Vladimir, *Geografiya. CH. 2: Uchebnik Dlya Chetvertogo Klassa Nachal'noy Shkoly*, 6. Baskı, RSFSR Halk Eğitim Komiserliği'nin Eğitim ve Pedagojik Yayınevi, Moskova 1938.

EK-19. Blonskaya, Natalia ve Raush, Vera, *Kniga Dlya Chteniya Po Geografii 4—Klass*, RSFSR Eğitim Bakanlığı Devlet Eğitim ve Pedagoji Yayınevi, 3. Baskı, Moskova 1957.

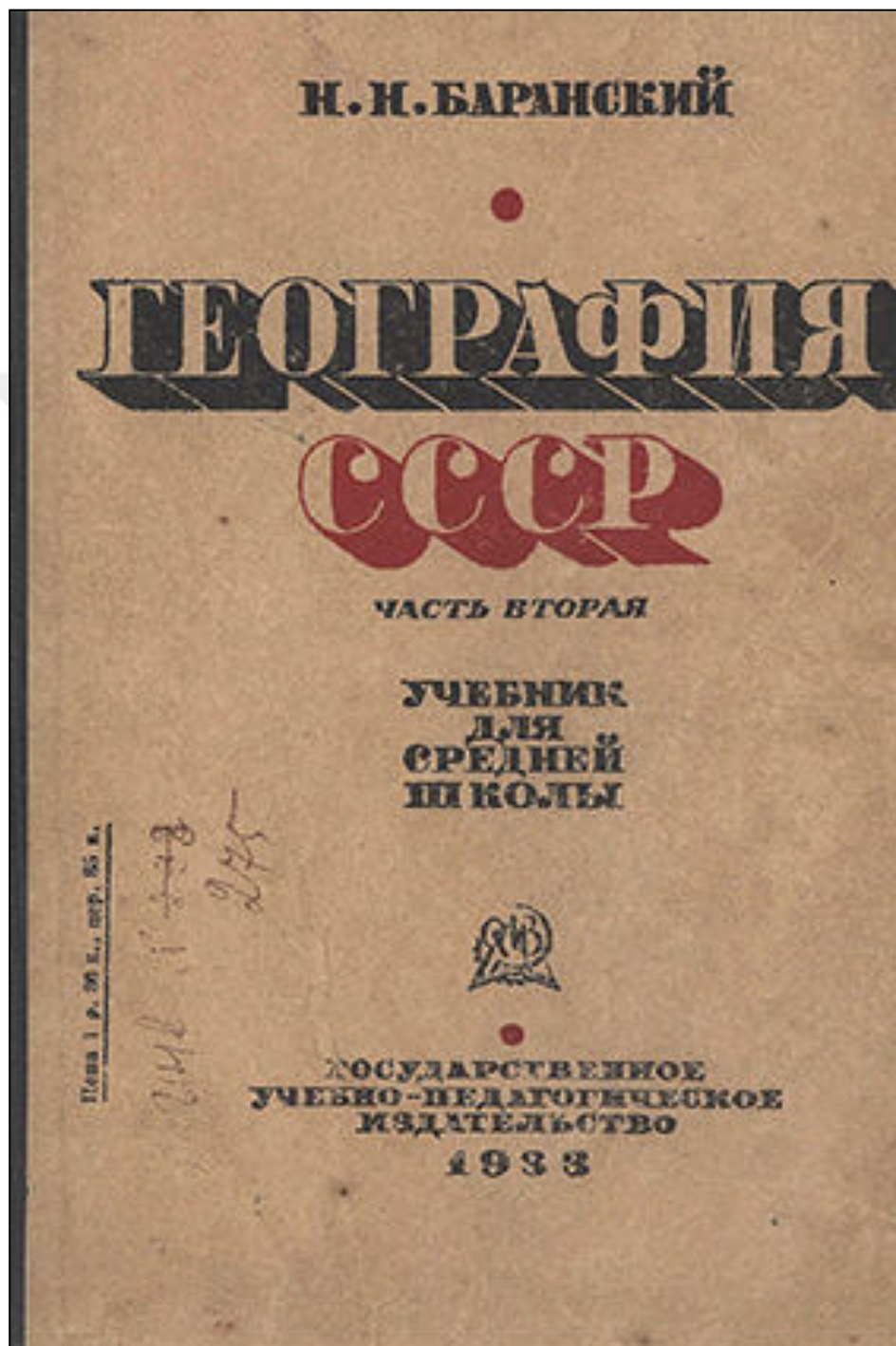
ЕК-20. Chefranov, Sergei, *Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, 10. Baskı, Moskova 1951.

ЕК-21. Stroeв, Konstantin, *Geografiya SSSR*, Prosveshcheniye, 5. Baskı, Moskova 1965.

ЕК-22. Baranskii, Nikolay, *Geografiya SSSR*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, Moskova 1933.

EK-23. Baranskii, Nikolay, *Ekonomicheskaya Geografiya SSSR*, Uchpedgiz, Moskova 1939.

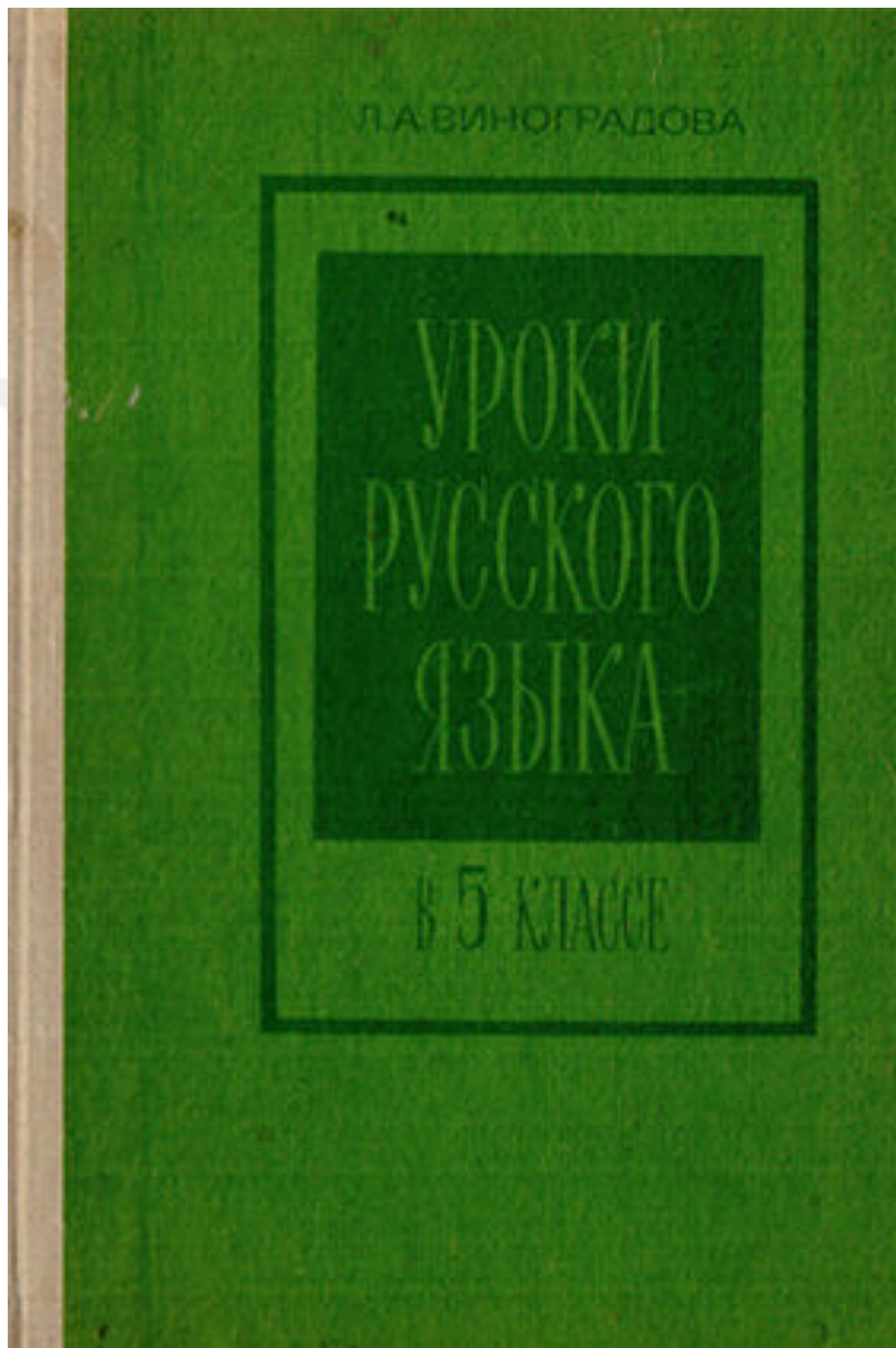
ЕК-24. Zakozhurnikova, Mariya ve Rojdestvenskii, Nikolay, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, 13. Baskı, Moskova 1967.

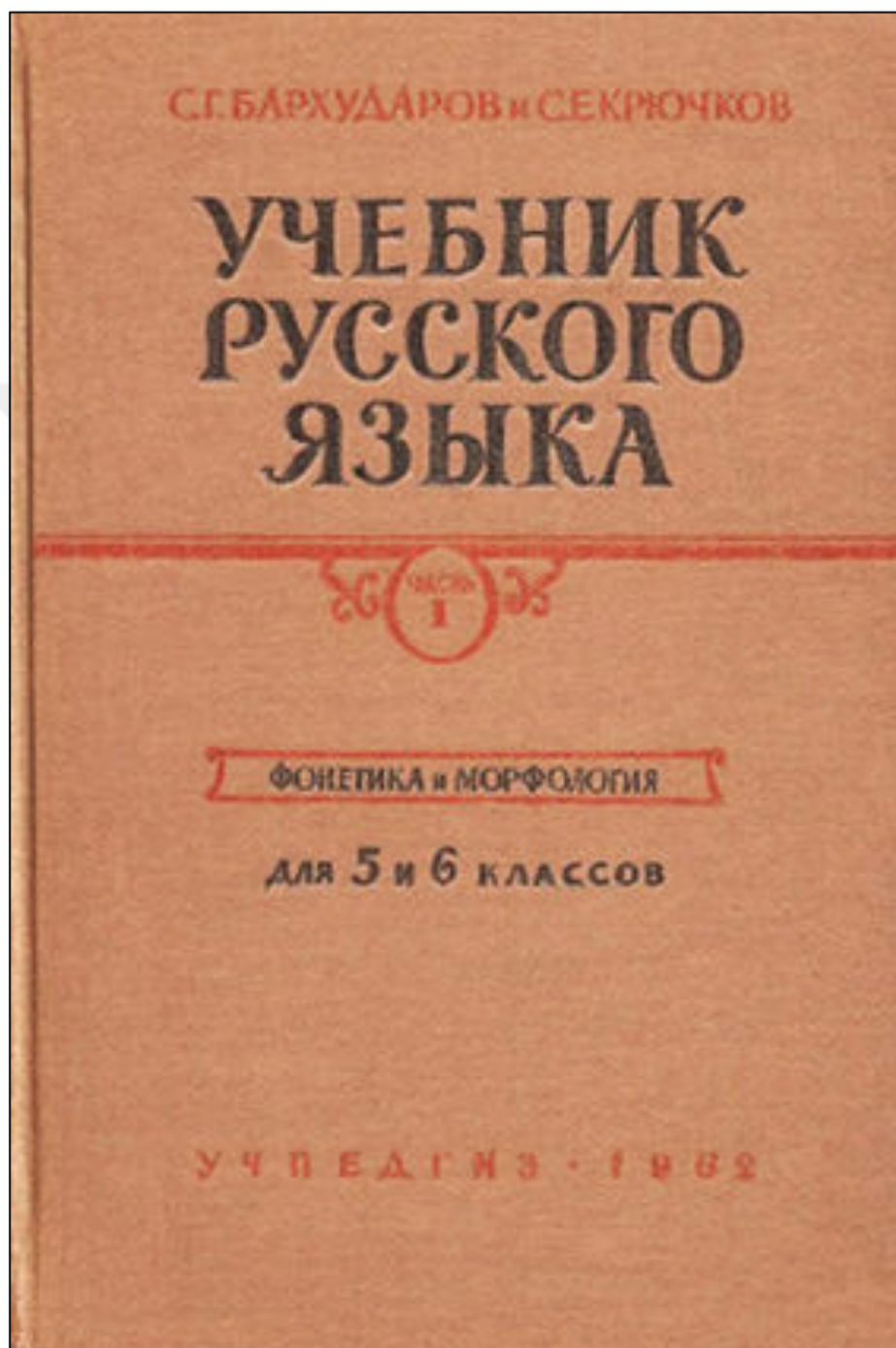
EK-25. Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkii Yazyk*, Prosveshcheniye, Moskova 1974.

ЕК-26. Vinogradova, Ludmila, *Uroki Russkogo Yazyka*, Prosveshcheniye, Moskova 1977.

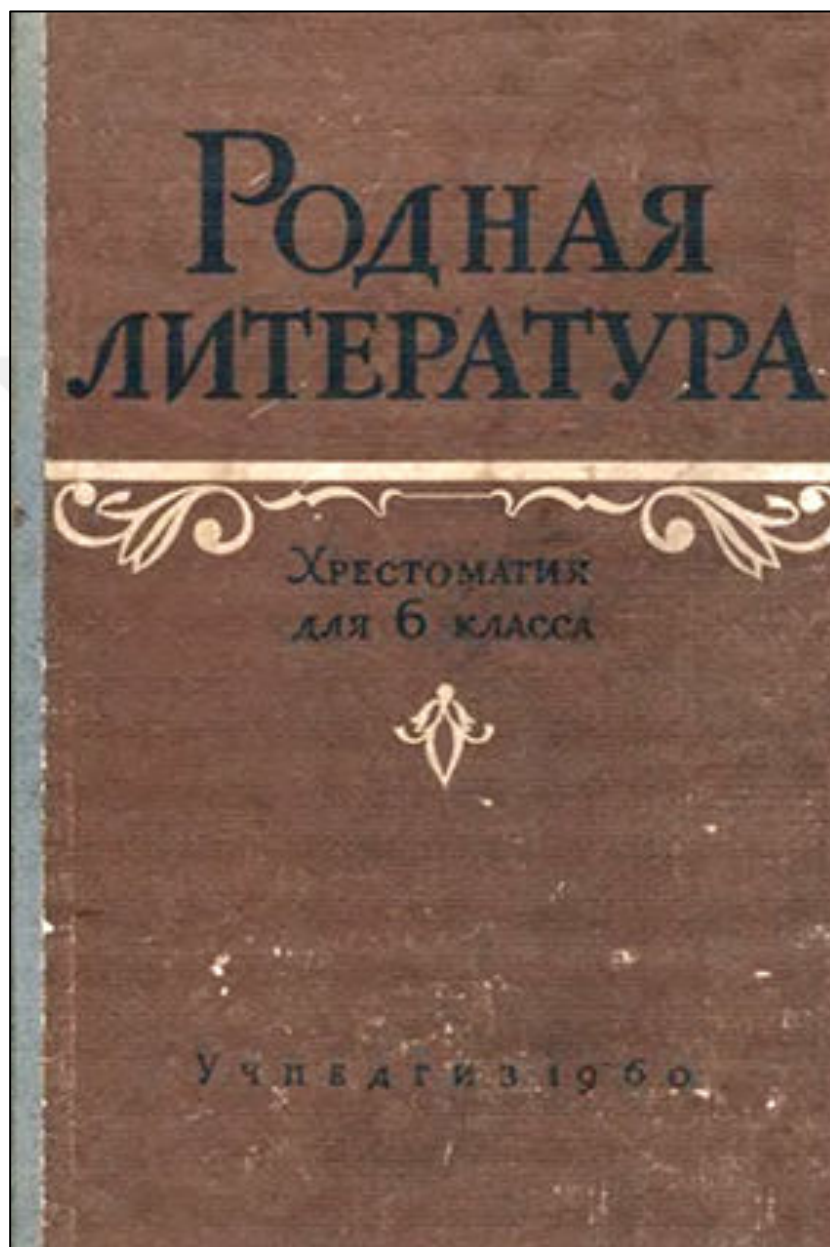
ЕК-27. Barhudarov, Stepan ve Kryuchkov, Sergey, *Uchebnik Russkogo Yazyka*, Uchpedgiz, Moskova 1962.

EK-28. Barhudarov, Stepan ve Yefimovich, Sergey ve Maksimov, Leonard ve Cheshko, Lev, *Russkii Yazyk*, Prosvesheniye, Moskova 1976.

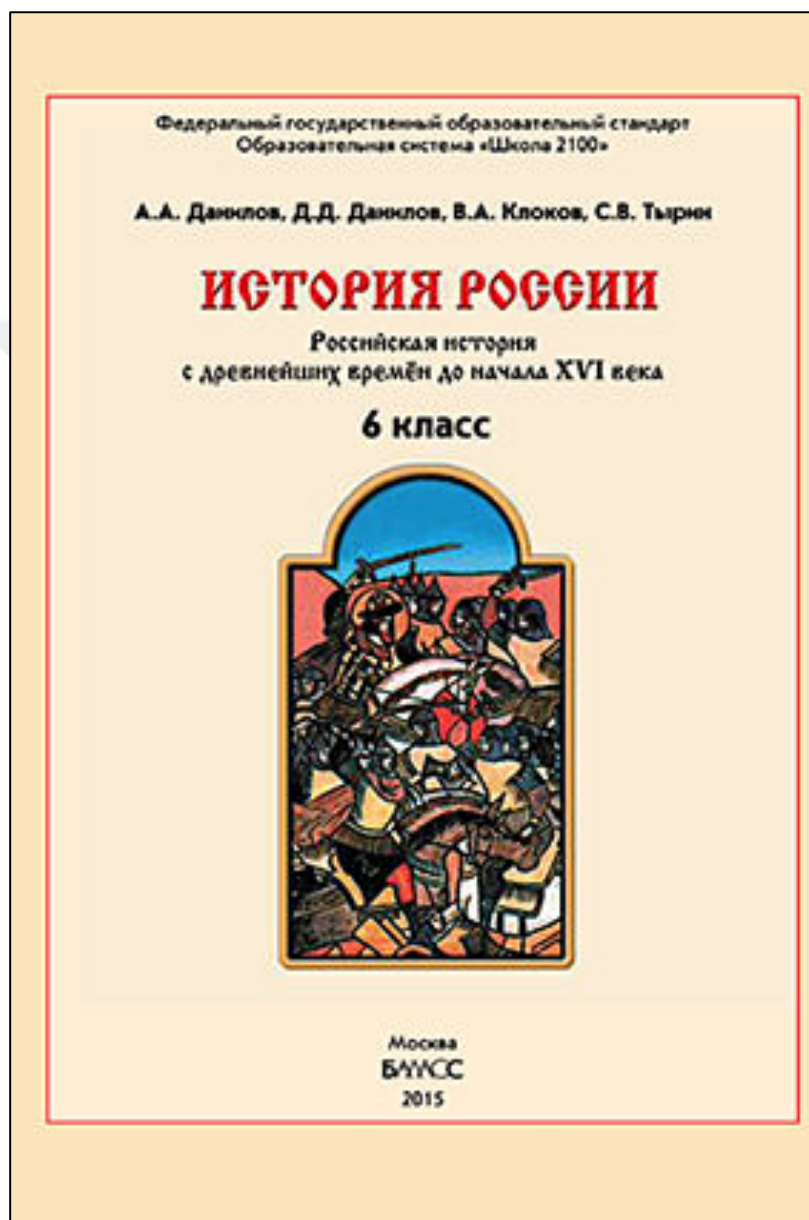
ЕК-29. Shevchenko, Praskovya ve Florinskii, Sergey, *Rodnaya Literatura*, Gosudarstvennoye Uchebno-Pedagogicheskoye Izdatel'stvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR, Moskova 1960.

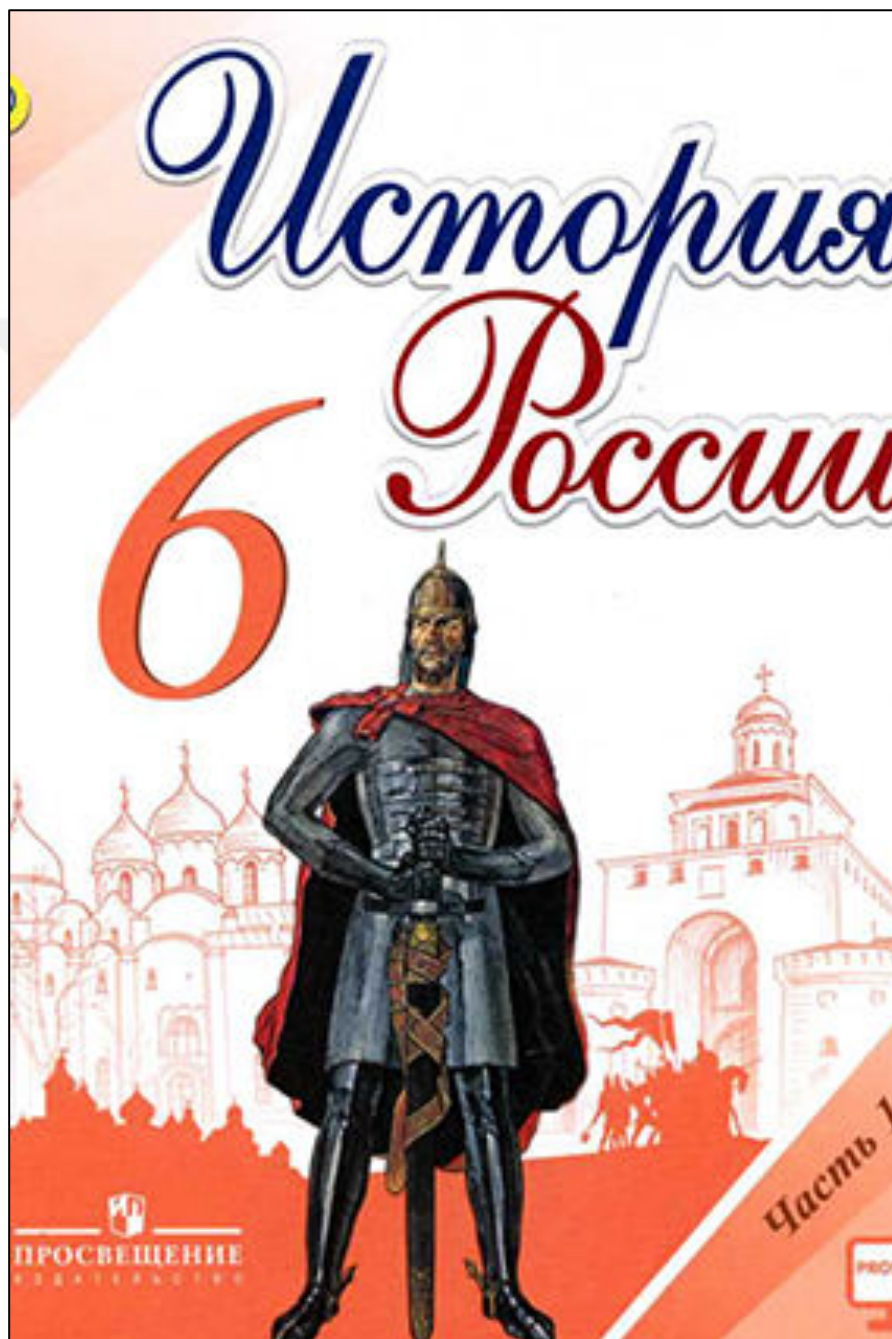
ЕК-30. Abramovich, Gregory ve Braynina, Berta ve Egolin, Aleksandr, *Russkaya Literatura*, Uchpedgiz, Moskova 1939.

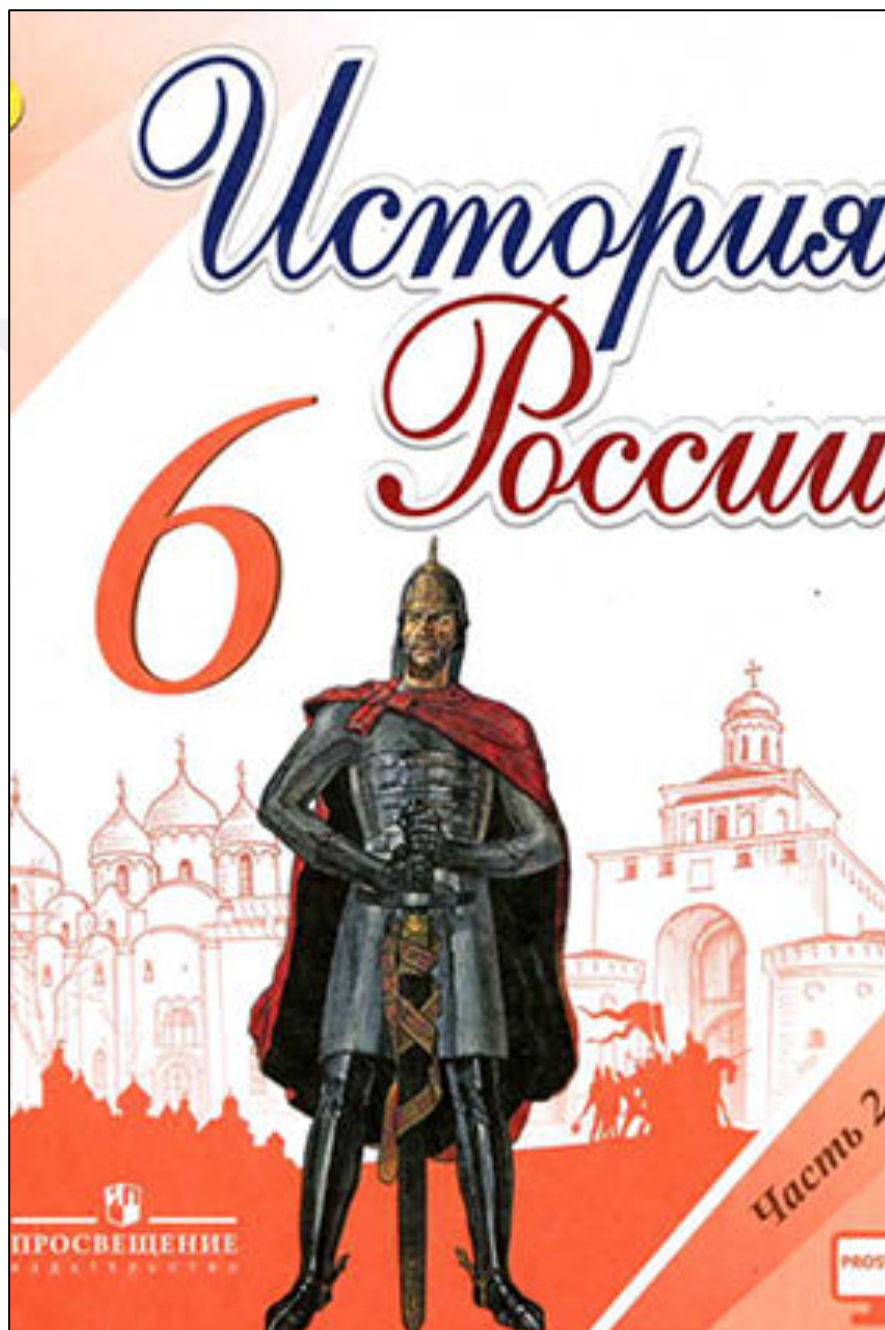
ЕК-31. Danilov, Aleksandr ve Danilov, Dmitri ve Klokov, Valeriy ve Tyrin, Sergey, *Istoriya Rossii. Rossiyskaya Istoriya s Drevneyshikh Vremen Do Nachala XVI Veka. 6 kl: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

EK-33. Arsentyev, Nikolay ve Danilov, Aleksandr ve Stefanovich, Petr ve Tokareva, Aleksandra, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 1*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

EK-34. Arsentyev, Nikolay ve Danilov, Aleksandr ve Stefanovich, Petr ve Tokareva, Aleksandra, *Istoriya Rossii. 6 klass. Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nuyu Deyatel'nost'. Ch. 2*, Prosveshcheniye, Moskova 2016.

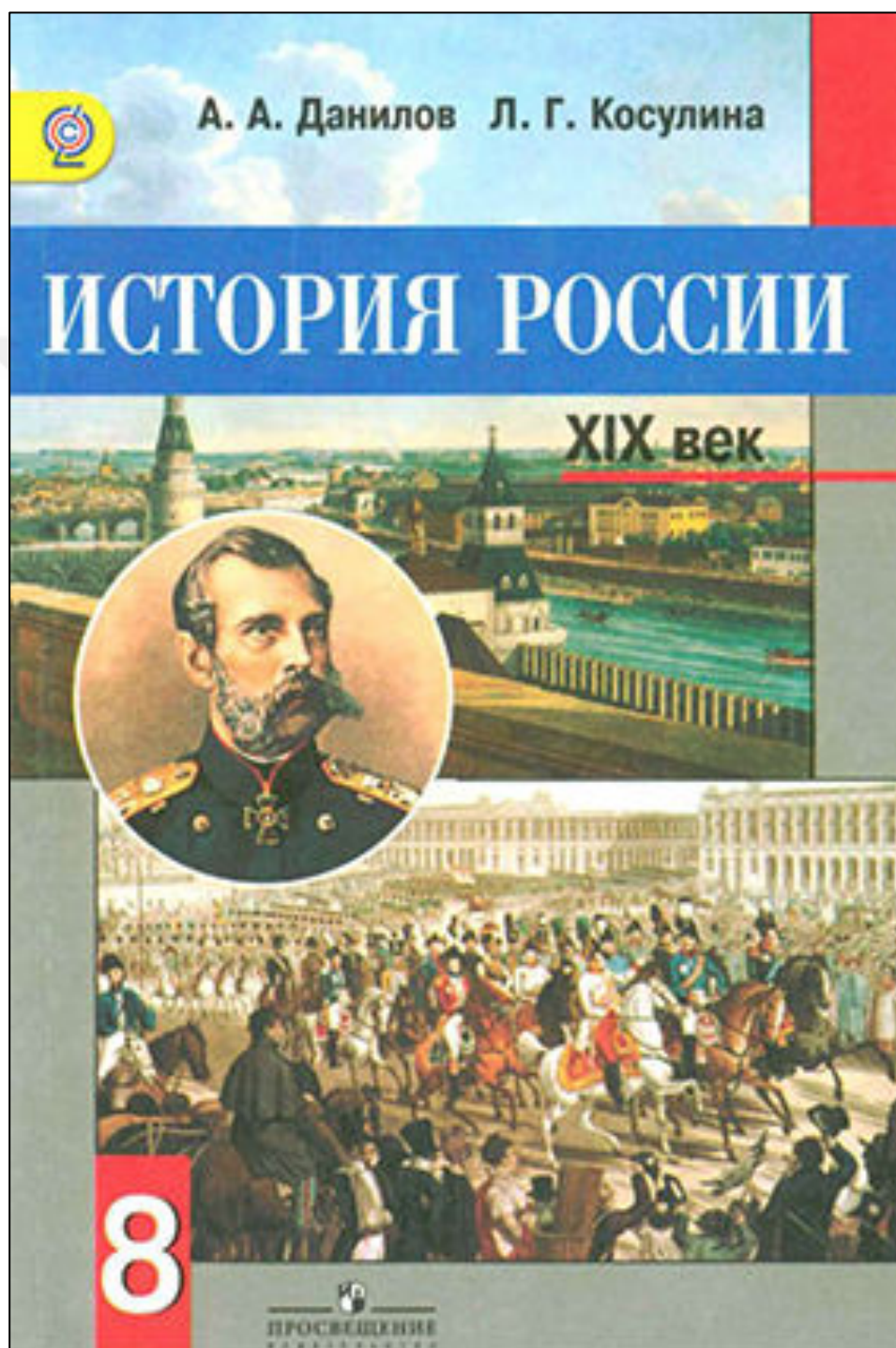
EK-35. Danilov, Dmitry ve Liseyitsev, Dmitry ve Pavlova, Natal'ya ve Rogozhkin Vasiliy, *Istoriya Rossii. XVI–XVIII Veka. 7 Klass: Uchebnik Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 2. Baskı, Balass, Moskova 2015.

EK-36. Danilov, Aleksandr ve Klovov, Valeriy ve Kuznetsova, Svetlana ve Pavlova, Natal'ya ve Rogoykin, Vasiliy ve Sizova Yelena, *Istoriya Rossii. XIX – Nachalo XX Veka. 8 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyuyu Deyatel'nost'*, 4. Baskı, Balass, Moskova 2015.

ЕК-37. Danilov, Aleksandr ve Kosulina, Ludmila, *Istoriya Rossii, XIX Vek. 8 Klas: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Organizatsiy*, 2. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2015.

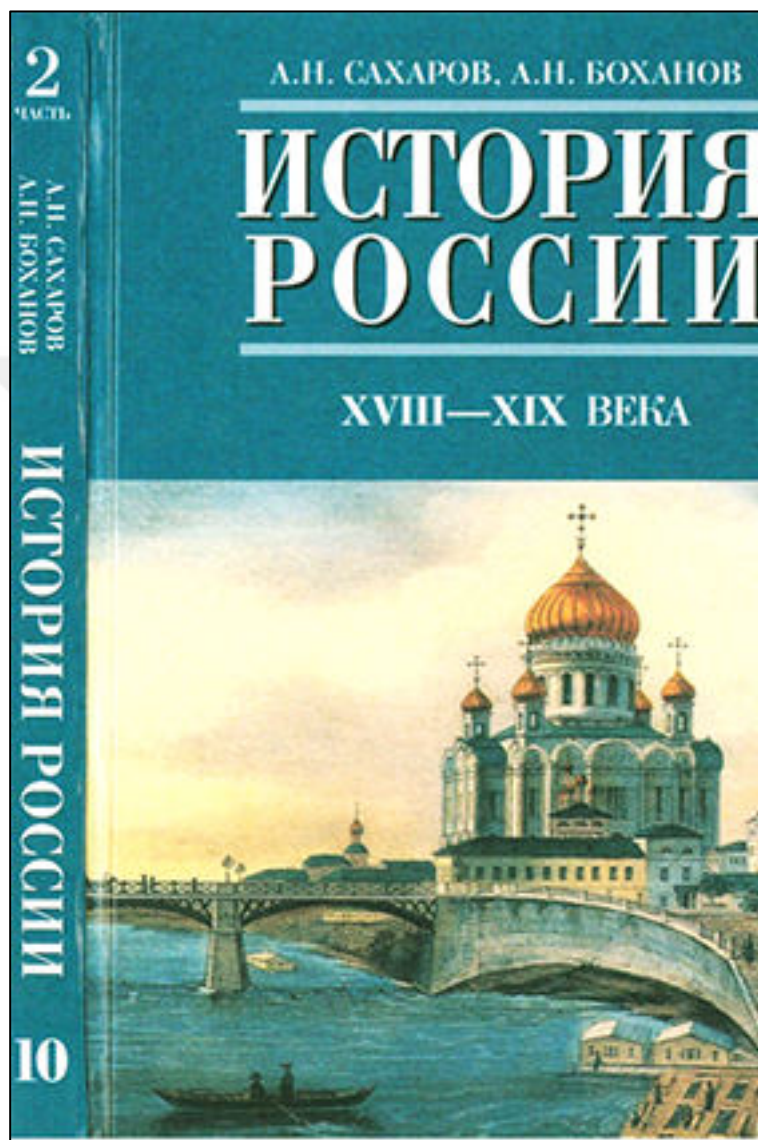
ЕК-38. Danilov, Dmitry ve Liseytsev, Dmitry ve Klovov, Valeriy ve Kuznetsov, Aleksey ve Kuznetsova, Svetlana ve Pavlova, Natal'ya ve Rogozhkin Vasiliy, *Istoriya Rossii. XX – Nachalo XXI Veka. 9 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'*, 3. Baskı, Balass, Moskova 2015.

ЕК-39. Dmitry Danilov ve diğerleri, *Istoriya. S Drevneyshikh Vremen Do Serediny XIX Veka. 10 Kl.: Ucheb. Dlya Organizatsiy, Osushchestvlyayushchikh Obrazovatel'nyu Deyatel'nost'. Bazovyy I Uglublonnyy Urovni. V 2 Ch. Ch. 1*, Balass, Moskova 2016.

ЕК-40. Saharov, Andrey ve Bokhanov, Aleksandr, *Istoriya Rossii. XVIII-XIX Veka. CH. 2: Uchebnik Dlya 10 Klassa Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Russkoye Slovo- Uchebnik, 2013.

ЕК-41. Danilov, Aleksandr (Ed.) ve diğerler, *Istoriya Rossii. 1945-2008 gg. 11 Klass: Uchebnik Dlya Uchashihsya Obshcheobrazovatel'nykh Uchrezhdeniy*, Prosvesheniye, Moskova, 2009.

ЕК-42. Barinova, Irina ve Pleshakov, Andrey ve Sonin, Nikolai, *Geografiya. Nachal'nyy Kurs. 5 Klass*, Litres, 2022.

ЕК-43. Domogatskih, Yevgeniy ve Vvedenskii, Eduard ve Pleshakov, Andrey, *Geografiya. Vvedeniye v Geografiyu. 5*, Russkoye Slovo, Saratov 2012.

ЕК-44. Lifanova, Tamara ve Solomina, Elena, *Geografiya. 7 Klass*, Ucheb. Dlya Spets. (Korrektivs.) Obrazovat. Uchrezhdeniy VIII vida, 7. Baskı, Prosveshcheniye, 2014.

ЕК-45. Dronov, Viktor ve diğerleri, *Geografiya Rossii. V 2kh. Kn. Kn. 1: Pripoda. Naselenie. Hozyaystvo. 8 Kl.*, Drofa, 2009.

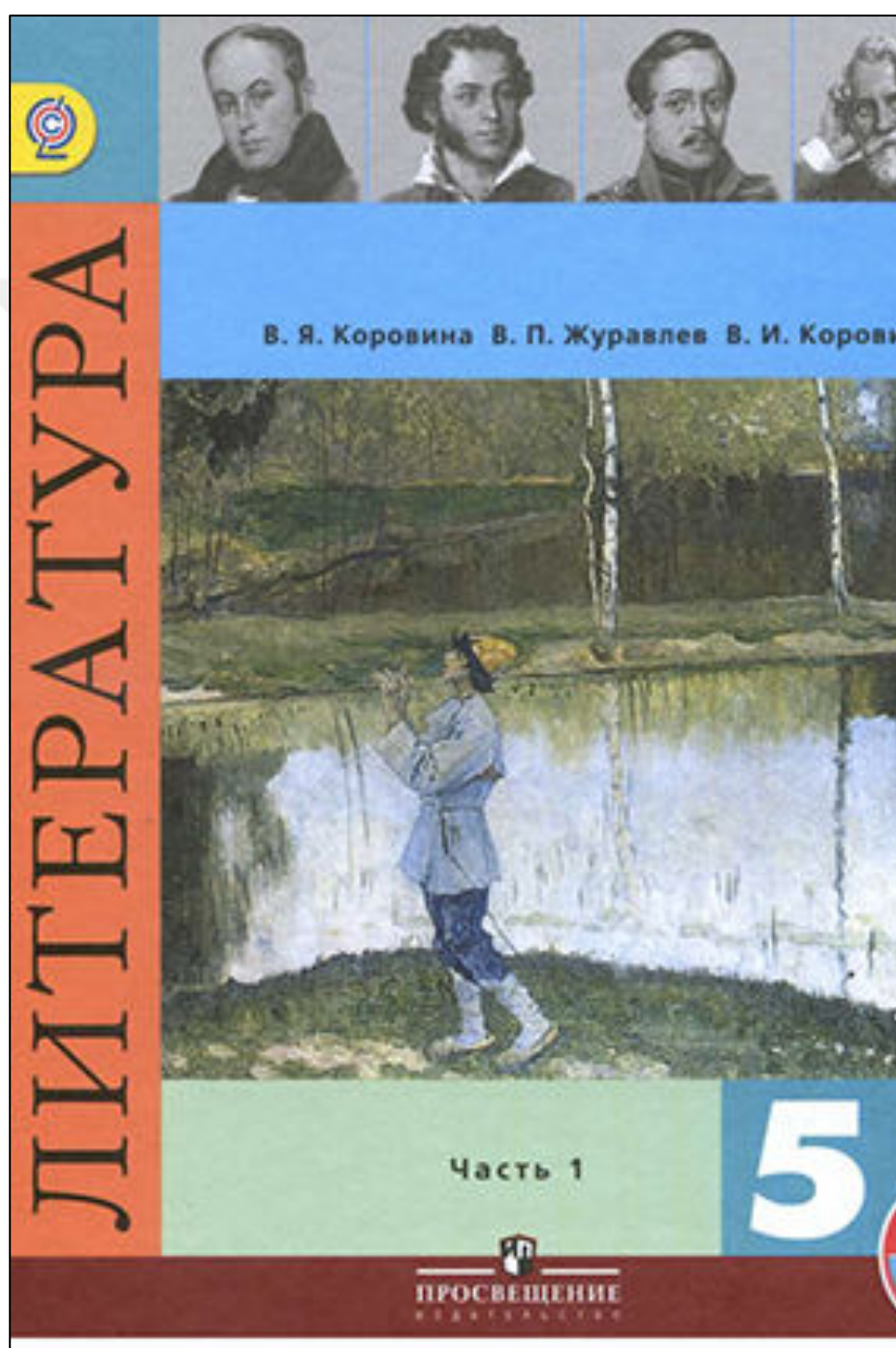
EK-46. Kholina, Veronika, *Geografiya. Profil'nyy Uroven'. 11 Klass*, Drofa, 2009.

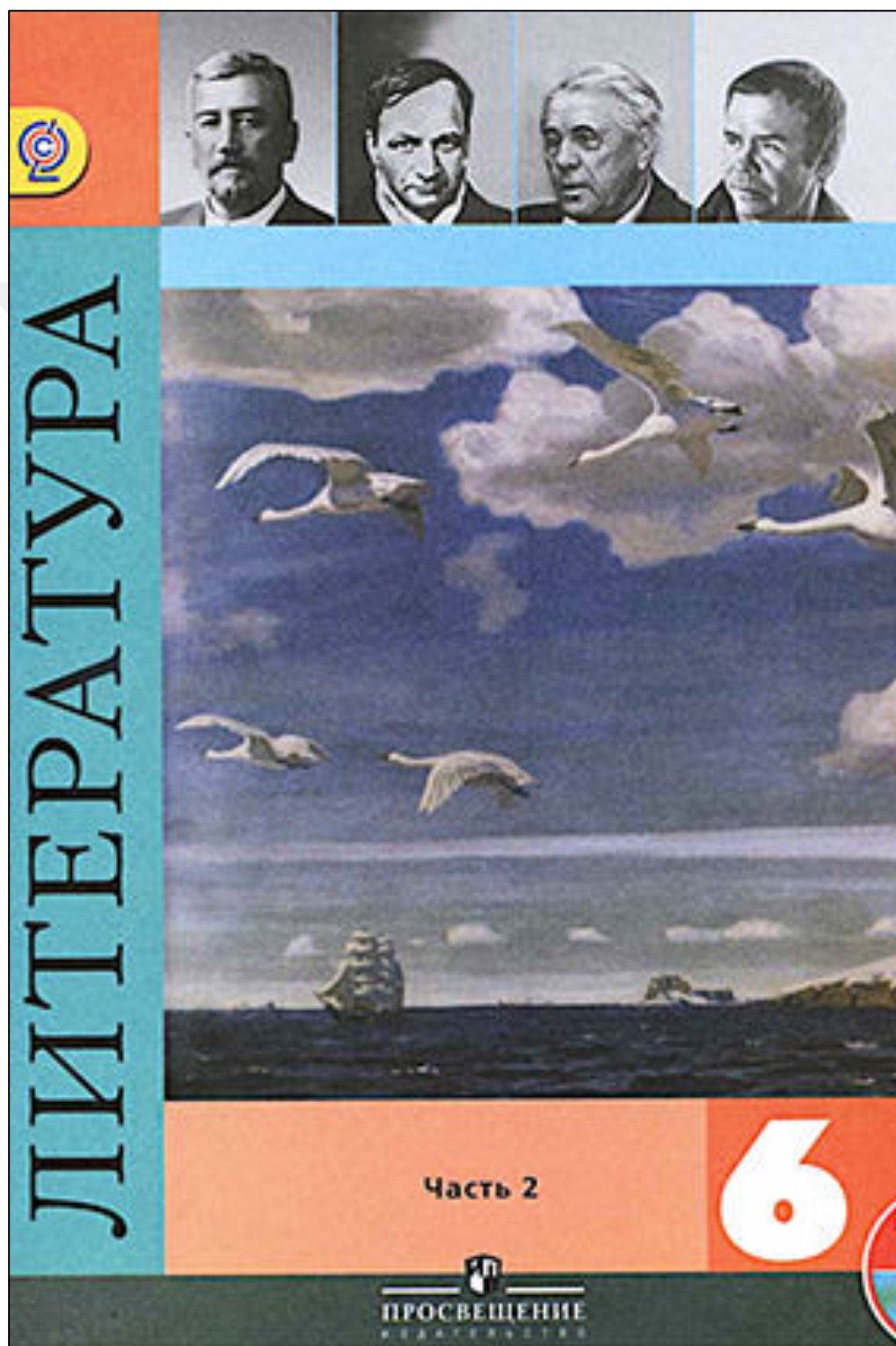
ЕК-47. Gladkiy, Yuri ve Nikolina, Vera, *Geografiya Sovremennoy Mir. 10-11 Klass.*, Prosvesheniye, 2008.

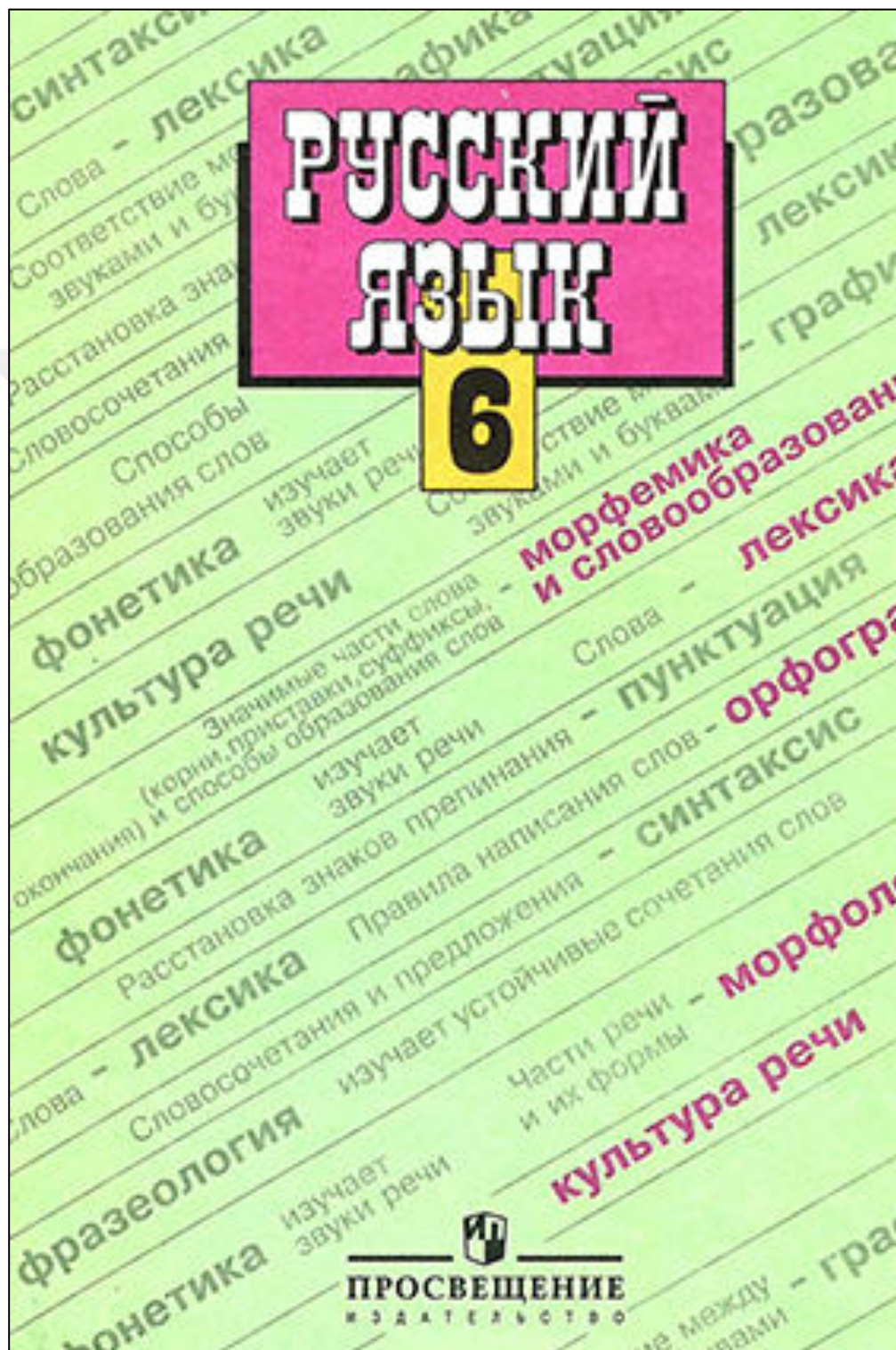
ЕК-48. Korovina, Vera, *Literatura. 7 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdennii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 1*, 20. Baskı, Prosvesheniye, Moskova 2012.

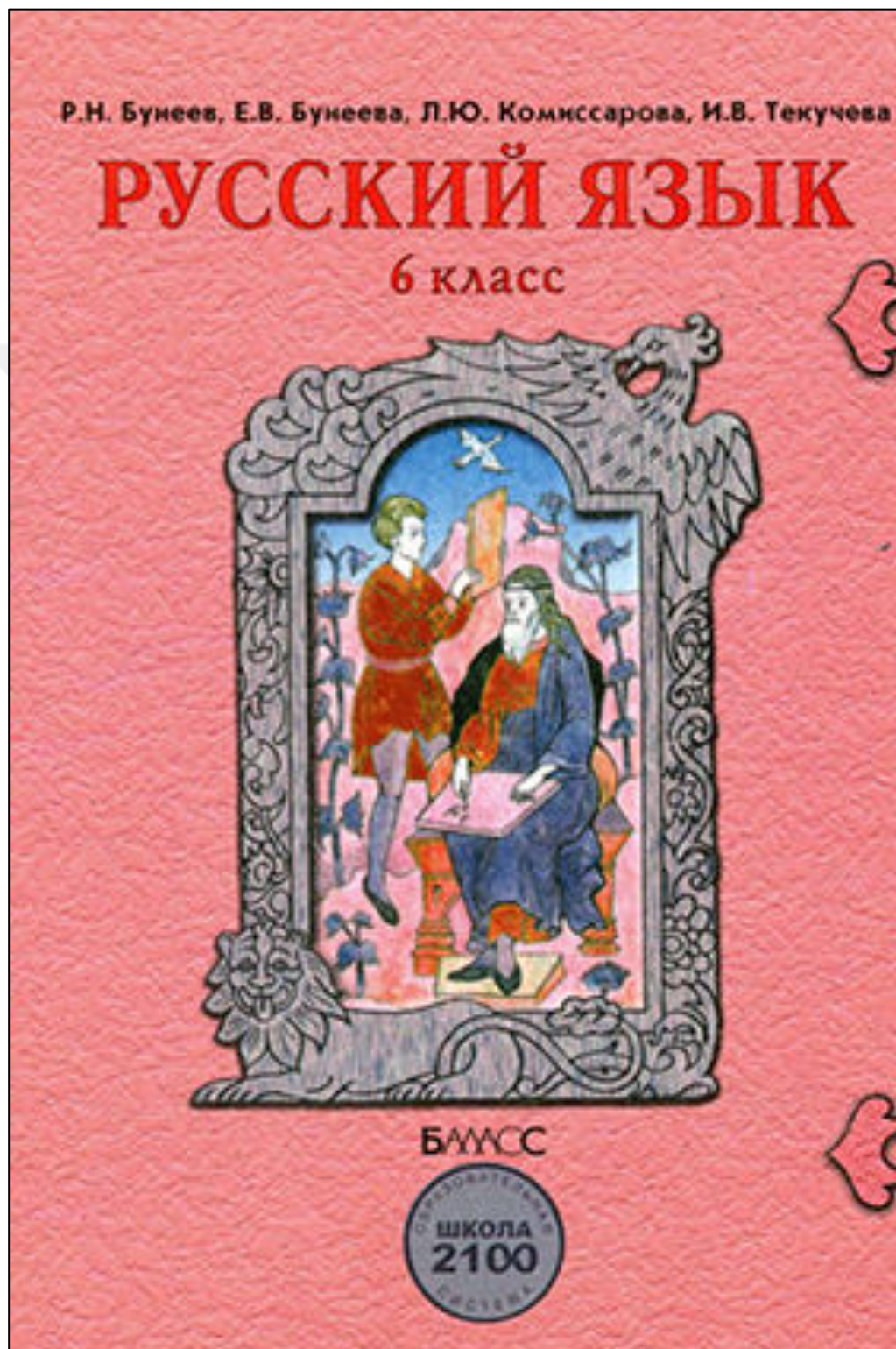
EK-49. Korovina, Vera ve Zhuravlev, Viktor ve Korovin, Valentin, *Literatura. 5 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdenii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 2*, 2. Baski, Prosvesheniye, Moskova 2012.

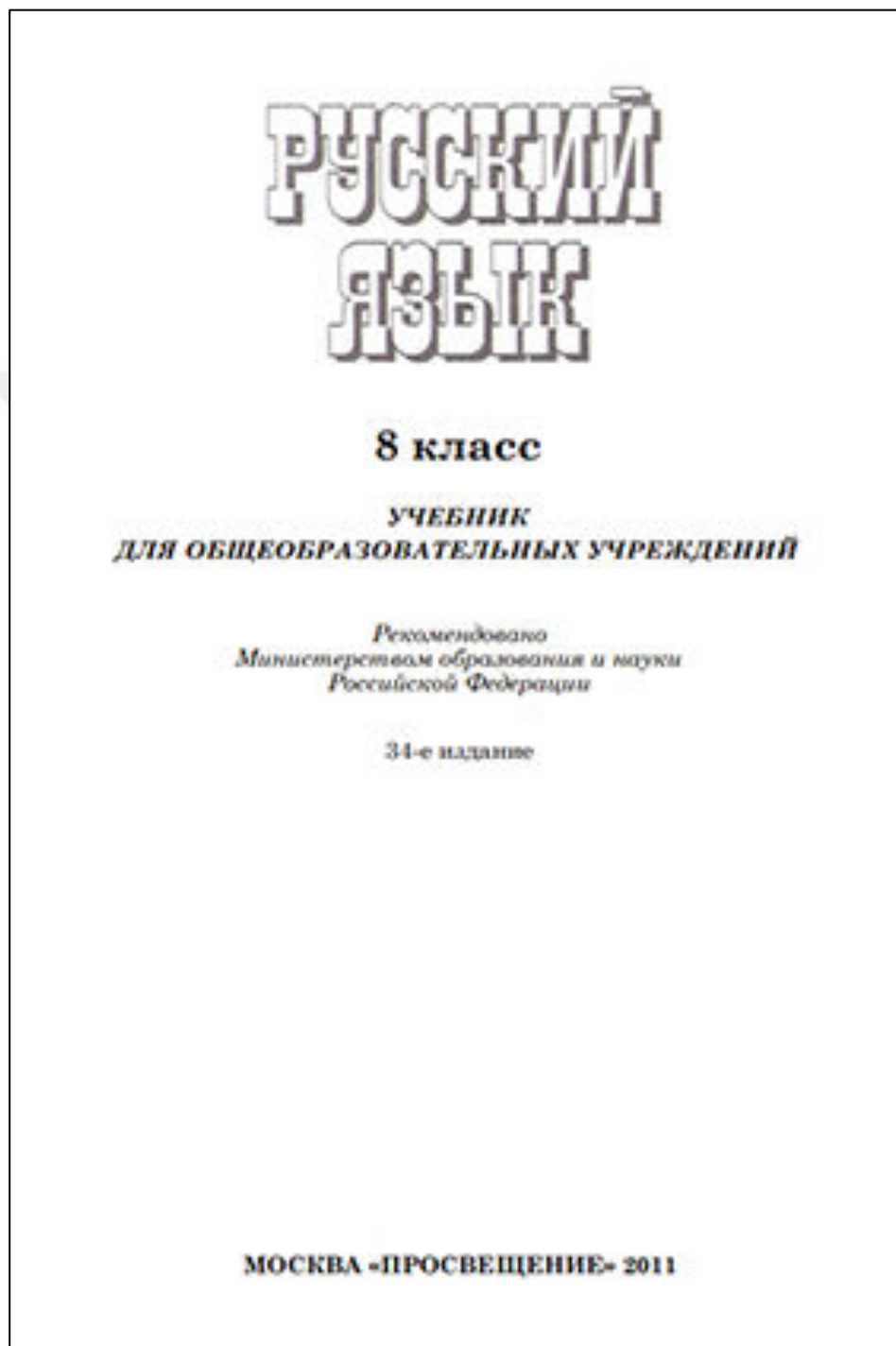
EK-50. Leontyev, Aleksandr (Ed), *Uchebnik Dlya 6-go Klassa Osnovnoy Shkoly*, Balass, 2. Baski, Moskova 2008.

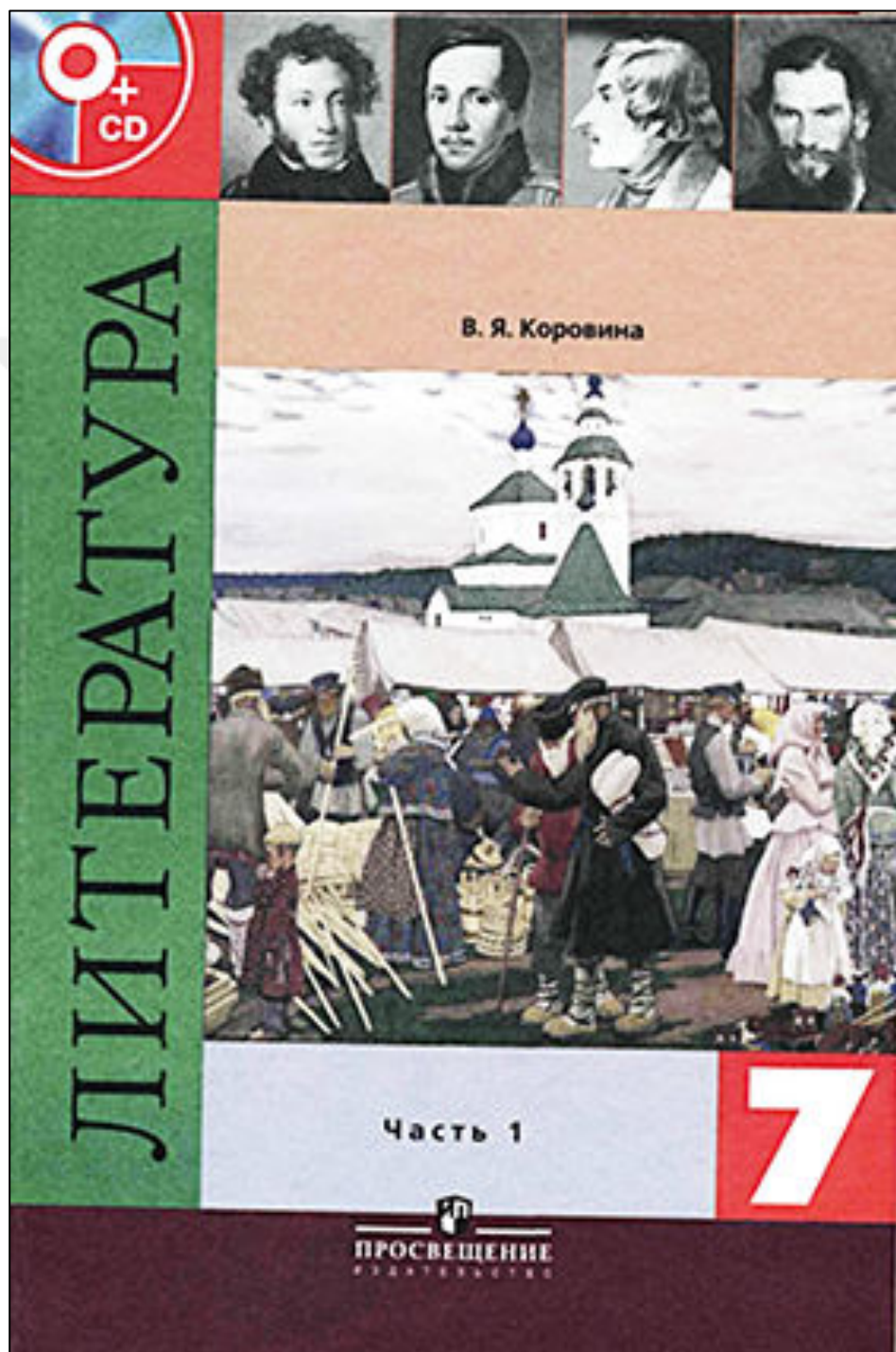
ЕК-51. Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkiy Yazyk. 6 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 33. Baski, Moskova 2011.

EK-52. Barhudarov, Stepan ve diğerleri, *Russkiy Yazyk. 8 Klass*, Prosvesheniye, Moskova 2010.

ЕК-53. Korovina, Vera, *Literatura. 7 Klass. Ucheb. Dlya Obsheobrazovat. Uchrejdennii s Pril. Na elektron. Nositele. V 2 Ch., Ch. 1*, 20. Baski, Prosvesheniye, Moskova 2012.

EK-54. Rybchenkova, Lidiya ve Aleksandrova, Olga ve Zagorovskaya, Olga ve Narushevich, Andrey, *Russkiy Yazyk. 8 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Organizatsiy*, Prosveshcheniye, 5. Bakı, Moskova 2017.

EK-55. Marantsman, Vladimir, *Literatura: Ucheb. Posobiye Dlya 9 Kl. Sred. Shk.*, Prosvesheniye, Moskova 1994.

EK-56. Shansky, Nikolay (Ed.), *Russkiy Yazyk. 9 Klass: Ucheb. Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy*, Prosveshcheniye, 8. Baskı, Moskova 2011.

ЕК-57. Lvova, Svetlana ve Lvov, Valentin, Russkiy Yazyk. 9 Klass. : Uchebnik Dlya Obshcheobrazovat. Uchrezhdeniy, Mnemozina, Moskova 2012.

